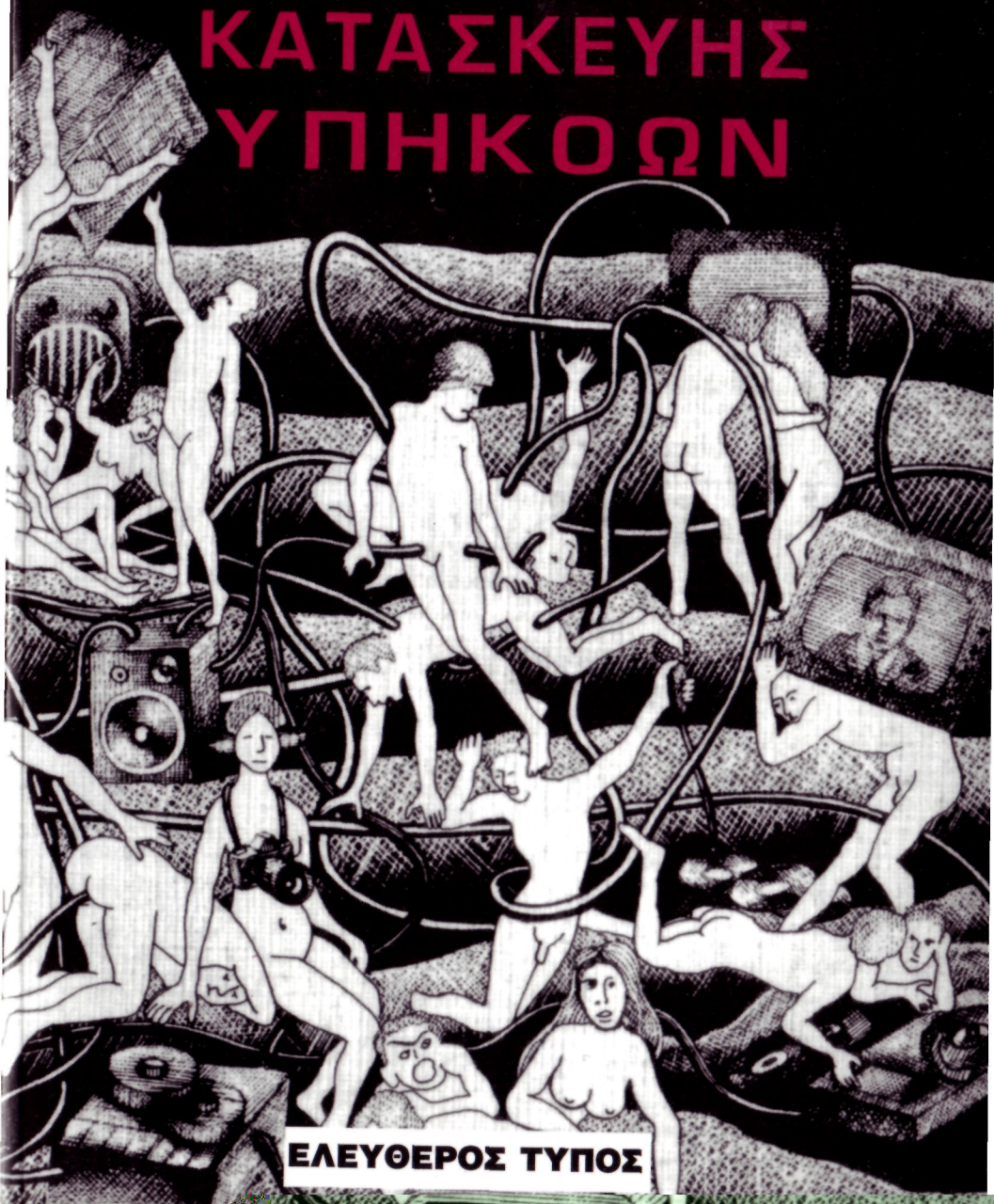

ΝΟΑΜ ΤΣΟΜΣΚΙ

Έκδοση Γ'

Η ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ ΥΠΗΚΟΩΝ

ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ

Η ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ ΥΠΗΚΟΩΝ

Στο συναρπαστικό αυτό βιβλίο, ο Νόαμ Τσόμσκι, μέσω μιας πληθώρας ντοκουμέντων, καταρρίπτει τον μύθο των ανεξάρτητων ΜΜΕ, τα οποία η προπαγάνδα θέλει θεματοφύλακες της ελευθερίας του λόγου και της δημοκρατίας, ενώ δεν είναι παρά ένας μηχανισμός ελέγχου της σκέψης, στην υπηρεσία των συμφερόντων του κράτους και των μεγάλων εταιρειών. Πίσω από το θέαμα του ανεξάρτητου δημοσιογράφου, η εταιρειακή ελίτ είναι εκείνη η οποία αποφασίζει, τελικά, τι θα δούμε, θα ακούσουμε ή θα διαβάσουμε. Έτσι, ο ιμπεριαλισμός των ΗΠΑ μπορεί να συνεχίζει ακάθεκτος το «θεάρεστο» έργο του, οικοδομώντας ένα, πρωτοφανές στην Ιστορία, σύστημα παγκοσμίου ελέγχου το οποίο κατ' ευφημισμόν ονομάζεται «Νέα Παγκόσμια Τάξη».

«Πρέπει να διαβαστεί από όλους εκείνους που ασχολούνται με τα κοινά.» - *Έντουαρντ Σαίντ*

«Ένα μεγάλο πνεύμα ... σθεναρό και πάντα προκλητικό.» - *Guardian*

ΝΟΑΜ ΤΣΟΜΣΚΙ

**Η ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ
ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ ΥΠΗΚΟΩΝ**

Μετάφραση
Νίκος Β. Αλεξίου

ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ

Ένα άρθρο εκκλησιαστικού περιοδικού της Ν. Αμερικής, με τίτλο «Βραζιλιάνοι Επίσκοποι υποστηρίζουν σχέδιο εκδημοκρατισμού των ΜΜΕ», αναφέρεται σε μια πρόταση, η οποία συζητήθηκε στην ετήσια σύνοδο των Επισκόπων, η οποία «θα άνοιγε τα ισχυρά και άκρως συγκεντρωτικά ΜΜΕ της Βραζιλίας στην συμμετοχή των πολιτών». «Οι Καθολικοί Επίσκοποι της Βραζιλίας βρίσκονται ανάμεσα στους κυριότερους υποστηρικτές (αυτής)... της νομοθετικής πρότασης για τον εκδημοκρατισμό των ΜΜΕ της χώρας», συνεχίζει το άρθρο, παρατηρώντας ότι «η τηλεόραση της Βραζιλίας ελέγχεται από 5 μεγάλα τηλεοπτικά δίκτυα ... (ενώ) 8 τεράστιες πολυεθνικές εταιρείες και διάφορες κρατικές επιχειρήσεις είναι οι μεγαλύτεροι πελάτες στην διαφημιστική αγορά». Η πρόταση αυτή «οραματίζεται την δημιουργία ενός Εθνικού Ραδιοτηλεοπτικού Συμβουλίου, το οποίο θα αποτελείται από εκπροσώπους των πολιτών και της κυβέρνησης (και το οποίο)... θα αναπτύξει μια δημοκρατική επικοινωνιακή πολιτική και θα παραχωρεί τις άδειες λειτουργίας σε ραδιοφωνικούς και τηλεοπτικούς σταθμούς». «Η Σύνοδος των Καθολικών Επισκόπων της Βραζιλίας έχει επανειλημμένα τονίσει την σημασία των ΜΜΕ και ασκήσει πιέσεις για λαϊκή συμμετοχή σε αυτά. Επέλεξε δε τα ΜΜΕ ως θέμα της, κατά την περίοδο της Σαρακοστής, εκστρατείας της του 1989», μιας ετήσιας «εκστρατείας, η οποία διεξάγεται στις ενορίες και σχετίζεται με ορισμένα κοινωνικά γεγονότα», με πρωτοβουλία της Συνόδου των Επισκόπων.¹

Τα θέματα, τα οποία ετέθησαν από τους Βραζιλιάνους Επισκόπους, έχουν προκαλέσει σοβαρές συζητήσεις σε πολλά μέρη του κόσμου. Σε πολλές χώρες της Λατινικής Αμερικής και αλλού, γίνονται μελέτες, οι οποίες εξετάζουν αυτά τα θέματα. Υπήρξαν συζητήσεις για μια «Νέα Παγκόσμια Τάξη Πληροφόρησης», η οποία θα διαφοροποιούσε την πρόσβαση στα ΜΜΕ και θα προωθούσε εναλλακτικές λύσεις στο παγκόσμιο σύστημα των ΜΜΕ, το οποίο κυριαρχείται από τις Δυτικές βιομηχανικές δυνάμεις. Μια έρευνα της UNESCO, η οποία αφορούσε αυτές τις δυνατότητες, προκάλεσε μια

ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΥ: Necessary Illusions
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Νόαμ Τσόμσκι
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: Νίκος Β. Αλεξίου
ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ: Ν.Μ.
ΕΚΔΟΣΕΙΣ: ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ
 Βαλτετσίου 53, τηλ. 38.02.040
 Αθήνα 106 81
ΧΡΟΝΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ: Μάιος 1999

άκρως εχθρική αντίδραση στις ΗΠΑ.² Η δήθεν ανησυχία αφορούσε την ελευθερία του Τύπου. Ανάμεσα στα ερωτήματα που θα ήθελα να θέσω καθώς προχωρούμε είναι το εξής: πόσο σοβαρή είναι ακριβώς η ανησυχία αυτή και ποιο είναι το ουσιαστικό της περιεχόμενο; Άλλα ερωτήματα που προκύπτουν, έχουν σχέση με μια δημοκρατική επικοινωνιακή πολιτική: ποια θα είναι αυτή η πολιτική, κατά πόσον είναι αναγκαία και, εάν αυτό ισχύει, κατά πόσον είναι εφικτή και, γενικότερα, ποιο είναι ακριβώς το είδος της δημοκρατικής τάξης πραγμάτων στο οποίο προσβλέπουμε;

Η αντίληψη περί «εκδημοκρατισμού των ΜΜΕ» δεν έχει κανένα ουσιαστικό νόημα με τους όρους του πολιτικού λόγου στις ΗΠΑ. Στην πραγματικότητα, η φράση αυτή ακούγεται παράδοξη ή ακόμη και αμυδρώς ανατρεπτική. Η συμμετοχή των πολιτών θα θεωρείτο καταπάτηση της ελευθερίας του Τύπου, ένα πλήγμα στην ανεξαρτησία των ΜΜΕ, το οποίο θα διαστρέβλωνε την αποστολή την οποία έχουν αναλάβει: να πληροφορούν το κοινό χωρίς φόβο και πάθος. Η αντίδραση αυτή αξίζει κάποιας σκέψης. Στην βάση της υπάρχουν απόψεις για το πώς όντως λειτουργούν τα ΜΜΕ και για το πώς θα έπρεπε να λειτουργούν στα πλαίσια των δημοκρατικών μας συστημάτων, καθώς επίσης και ορισμένες ασαφείς αντιλήψεις για την ουσία της δημοκρατίας. Ας εξετάσουμε τα θέματα αυτά με την σειρά.

Η κυρίαρχη εικόνα για την λειτουργία των ΜΜΕ, όπως εκφράστηκε από τον δικαστή Γκάρφειν σε μια απόφαση, η οποία ανέτρεπε τις προσπάθειες της κυβέρνησης για απαγόρευση της δημοσίευσης των *Εγγράφων του Πενταγώνου*, είναι ότι έχουμε «έναν εριστικό, αδιάλλακτο και πανταχού παρόντα Τύπο» και ότι αυτοί οι προστάτες του λαού «πρέπει να γίνονται ανεκτοί από εκείνους, οι οποίοι ασκούν την εξουσία, προκειμένου να προστατεύονται οι ακόμη σπουδαιότερες αξίες της ελευθερίας της έκφρασης και του δικαιώματος του λαού στην γνώση». Ο Άντονι Λιούις, της εφημερίδας *New York Times*, σχολιάζοντας αυτήν την απόφαση, παρατηρεί ότι τα ΜΜΕ δεν ήταν πάντοτε τόσο ανεξάρτητα, άγρυπνα και ανυπάκουα απέναντι στην εξουσία, όσο είναι σήμερα, ωστόσο την εποχή του Βιετνάμ και του Γουότεργκέιτ έμαθαν να ασκούν «την εξουσία ελέγχου της εθνικής μας ζωής,

αποκαλύπτοντας οτιδήποτε αυτά κρίνουν ως ορθό να αποκαλυφθεί», χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τις εξωτερικές πιέσεις ή τις απαιτήσεις του κράτους και της ιδιωτικής εξουσίας. Η άποψη αυτή είναι, επίσης, ευρέως διαδεδομένη.³

Την περίοδο εκείνη έγιναν πολλές συζητήσεις για τα ΜΜΕ, αλλά αυτές δεν αφορούσαν στο ζήτημα του «εκδημοκρατισμού των ΜΜΕ» και της απελευθέρωσής τους από τους περιορισμούς του κράτους και της ιδιωτικής εξουσίας. Ακριβέστερα, το θέμα της συζήτησης ήταν εάν και κατά πόσον τα ΜΜΕ έχουν υπερβεί τα δέοντα όρια για να ξεφύγουν από τέτοιους περιορισμούς, απειλώντας ακόμη και την ύπαρξη δημοκρατικών θεσμών με την εριστική και ανεύθυνη ανυπακοή τους απέναντι στην εξουσία. Μια μελέτη του 1975 περί των «δυνατοτήτων διοίκησης των δημοκρατιών» από την Τριμερή Επιτροπή κατέληγε στο συμπέρασμα ότι τα ΜΜΕ έχουν καταστεί «μια σημαντική, νέα πηγή εθνικής εξουσίας», μια πλευρά μιας «κατάχρησης της δημοκρατίας», η οποία συμβάλλει στον «περιορισμό της κυβερνητικής εξουσίας» στο εσωτερικό και στην συνακόλουθη «μείωση της επιρροής της δημοκρατίας στο εξωτερικό». Αυτή η γενική «κρίση της δημοκρατίας», υποστήριζε η επιτροπή, ήταν αποτέλεσμα των προσπαθειών τμημάτων του πληθυσμού, τα οποία είχαν περιθωριοποιηθεί τα προηγούμενα χρόνια, να οργανωθούν και να ασκήσουν πιέσεις για τα αιτήματά τους, δημιουργώντας έτσι μιαν υπερφόρτιση, η οποία εμποδίζει τις δημοκρατικές διαδικασίες να λειτουργήσουν σωστά. Παλαιότερα, «ο Τρούμαν είχε την δυνατότητα να κυβερνά την χώρα με την συνεργασία ενός σχετικά μικρού αριθμού δικηγόρων και τραπεζιτών της Γουόλ Στρήτ», διαπίστωνε ο Αμερικανός ερευνητής του Πανεπιστημίου Χάρβαρντ, Σάμουελ Χάντινγκτον. Την περίοδο εκείνη, δεν υπήρχε κρίση της δημοκρατίας, όμως, κατά την δεκαετία του 1960, άρχισε να αναπτύσσεται μια τέτοια κρίση λαμβάνοντας σοβαρές διαστάσεις. Ως εκ τούτου, η μελέτη συνιστούσε μεγαλύτερη «αυτοσυγκράτηση της δημοκρατίας», ώστε να περιορισθεί η κατάχρηση της δημοκρατίας και να ξεπεραστεί η κρίση.⁴

Με απλά λόγια, για να επιβιώσει η δημοκρατία, πρέπει ο γενικός πληθυσμός να περιορισθεί στην παραδοσιακή του

απάθεια και υπακοή και να αποκλεισθεί από την αρένα της πολιτικής συζήτησης και δράσης.

Η μελέτη της Τριμερούς Επιτροπής αντανakλά τις απόψεις και αξίες της φιλελεύθερης ελίτ των ΗΠΑ, της Ευρώπης και της Ιαπωνίας, μη εξαιρουμένων και σημαντικών προσωπικοτήτων της κυβέρνησης Κάρτερ. Αντιθέτως η Δεξιά υποστηρίζει ότι η δημοκρατία απειλείται από τις οργανωμένες προσπάθειες εκείνων οι οποίοι αποκλούνται «ειδικά συμφέροντα», ένας όρος της σύγχρονης πολιτικής ρητορικής, ο οποίος αναφέρεται στους εργάτες, στους αγρότες, στις γυναίκες, στην νεολαία, στους ηλικιωμένους, στα άτομα με ειδικές ανάγκες, στις εθνικές μειονότητες κ.ά. – κοντολογίς, στον γενικό πληθυσμό. Στις προεδρικές προεκλογικές εκστρατείες στις ΗΠΑ κατά την δεκαετία του 1980, οι Δημοκρατικοί κατηγορούντο ότι ήταν όργανα αυτών των ειδικών συμφερόντων και, επομένως, υπονομευτές του «εθνικού συμφέροντος», το οποίο υποτίθεται ότι εκπροσωπεί ο μοναδικός, εμφανώς απών από τον κατάλογο των ειδικών συμφερόντων τομέας: οι εταιρείες, τα οικονομικά ιδρύματα και άλλες επιχειρηματικές ελίτ.

Η κατηγορία ότι οι Δημοκρατικοί εκπροσωπούν τα ειδικά συμφέροντα είναι ανυπόστατη. Ακριβέστερα, αυτοί εκπροσωπούν άλλα στοιχεία του «εθνικού συμφέροντος» και ήδη συμμετείχαν με ελάχιστους ενδοιασμούς στην δεξιά στροφή της μεταβιενναμικής περιόδου, η οποία συντελέστηκε στις διάφορες ομάδες της ελίτ, στην οποία περιλαμβάνονται: η κατάργηση των περιορισμένων κρατικών προγραμμάτων που είχαν σχεδιασθεί για την προστασία των φτωχών και απόρων· η μεταβίβαση των πόρων στους πλουσίους· η μετατροπή του κράτους, σε μεγαλύτερο βαθμό από ό,τι στο παρελθόν, σε ένα κράτος ευημερίας για τους προνομιούχους· και η επέκταση της κρατικής εξουσίας και του προστατευομένου κρατικού τομέα της οικονομίας μέσω της χρησιμοποίησης του στρατιωτικού συστήματος – δηλαδή ενός μηχανισμού στο εσωτερικό, ο οποίος εξαναγκάζει το κοινό να επιδοτεί την βιομηχανία υψηλής τεχνολογίας και να παρέχει μια εγγυημένη

από το κράτος αγορά για τα πλεονάζοντα προϊόντα της. Ένα στοιχείο σχετικό με την δεξιά αυτή στροφή, υπήρξε μια περισσότερο «ακτιβιστική» εξωτερική πολιτική με σκοπό την επέκταση της εξουσίας των ΗΠΑ μέσω της πολιτικής αποσταθεροποίησης, της διεθνούς τρομοκρατίας και της επιθετικότητας: το Δόγμα Ρήγκαν, το οποίο τα ΜΜΕ χαρακτηρίζουν ως σθεναρή άμυνα της δημοκρατίας σε παγκόσμιο επίπεδο, επικρίνοντας, ενίοτε, τους Ρηγκανικούς για τις υπερβολές που διαπράττουν υπηρετώντας αυτόν τον ευγενή σκοπό. Σε γενικές γραμμές, η Δημοκρατική αντιπολίτευση προσέφερε την αναγκαία υποστήριξη στα προγράμματα αυτά της κυβέρνησης Ρήγκαν, τα οποία στην πραγματικότητα ήταν, σε μεγάλο βαθμό, μια προέκταση των πρωτοβουλιών που ανελήφθησαν την εποχή του Κάρτερ και, όπως σαφώς επισημαίνουν οι δημοσκοπήσεις, με μερικές εξαιρέσεις, σε αυτά εναντιώθηκε πλήρως ο γενικός πληθυσμός.

Η οργάνωση επόπτευσης των ΜΜΕ, «Αμεροληψία και Ακρίβεια στην Δημοσιογραφία» (Fairness and Accuracy in Reporting – FAIR), προκαλώντας τους δημοσιογράφους, οι οποίοι στο Συνέδριο του Δημοκρατικού Κόμματος τον Ιούλιο του 1988, ανέφεραν συνεχώς ότι ο Μάικλ Δουκάκης ήταν «υπερβολικά φιλελεύθερος» για να κερδίσει τις εκλογές, παρέπεμψε σε μια δημοσκόπηση της εφημερίδας *New York Times* και του τηλεοπτικού δικτύου CBS που είχε πραγματοποιηθεί τον Δεκέμβριο του 1987, στην οποία η συντριπτική πλειοψηφία υποστήριζε τις κυβερνητικές εγγυήσεις για πλήρη απασχόληση, ιατρική περίθαλψη και καθημερινή μέριμνα και με μια αναλογία 3 προς 1, το 50% του πληθυσμού που υποστήριζε μια αλλαγή, ήταν υπέρ της μείωσης των στρατιωτικών δαπανών. Παρόλα αυτά, η επιλογή ενός Δημοκρατικού, ρηγκανικής νοοτροπίας, ως αντιπροέδρου, προκάλεσε μόνον εγκώμια εκ μέρους των ΜΜΕ για τον πραγματισμό των Δημοκρατικών να αντισταθούν στους αριστερούς εξτρεμιστές, οι οποίοι απαιτούσαν την εφαρμογή μιας πολιτικής, η οποία υποστηριζόταν από την μεγάλη πλειοψηφία του πληθυσμού. Ο λαϊκός προσανατολισμός, στην πραγματικότητα, έτεινε συνεχώς προς ένα είδος φιλελευθερισμού, κατά

το πρότυπο του New Deal,* καθόλη την διάρκεια της δεκαετίας του 1980, ενώ ο όρος «φιλελεύθερος» εξαφανίστηκε από την πολιτική ρητορική. Στατιστικές έρευνες δείχνουν ότι το ήμισυ σχεδόν του πληθυσμού πιστεύει ότι το Αμερικανικό Σύνταγμα – ένα ιερό κείμενο – είναι η πηγή από την οποία ο Μαρξ εμπνεύστηκε την φράση «από τον καθένα σύμφωνα με τις ικανότητές του, στον καθένα σύμφωνα με τις ανάγκες του», τόσο καταφανώς ορθή θεωρείται αυτή η άποψη.⁶

Δεν πρέπει να παραπλανάται κανείς από τις «συντριπτικές» εκλογικές νίκες του Ρήγκαν. Τον ψήφισε λιγότερο από το 1/3 του εκλογικού σώματος· από αυτούς που ψήφισαν, μια σαφής πλειοψηφία ήλπιζε ότι τα νομοθετικά του προγράμματα δεν θα εφαρμόζοντο, ενώ το 1/2 του πληθυσμού εξακολουθεί να πιστεύει ότι η κυβέρνηση ελέγχεται «από ελάχιστα, μεγάλα συμφέροντα που φροντίζουν μόνον για το δικό τους όφελος».⁷ Δεδομένης της επιλογής μεταξύ του ρηγκανικού προγράμματος που υποστήριζε την θέση, «αδιαφορούμε πλήρως για τις συνέπειες της κεύσινανής ανάπτυξης» και συνοδευόταν από υπερεθνικιστικές εκδηλώσεις με υψωμένες σημαίες αφενός και της Δημοκρατικής εναλλακτικής λύσης του οικονομικού συντηρητισμού και του «εγκρίνουμε τους στόχους σας, όμως φοβούμεθα ότι το κόστος θα είναι υπερβολικά υψηλό» αφετέρου, δεν πρέπει να εκπλήσσει κανέναν το γεγονός ότι εκείνοι που μπήκαν στον κόπο να ψηφίσουν, προτίμησαν την πρώτη θέση. Οι ομάδες της ελίτ έχουν ως αποστολή να φορούν το προσωπείο της γενναιότητας και να εκθειάζουν τις λαμπρές επιτυχίες του συστήματός μας: «μιας υποδειγματικής δημοκρατίας και μιας κοινωνίας με εξαιρετική μέριμνα για τις ανάγκες των πολιτών της», όπως διεκήρυτταν ο Χένρυ Κίσιγκερ και ο Σάυρους Βανς συνοψίζοντας τους «δικομματικούς αντικειμενικούς στόχους της εξωτερικής πολιτικής» της μεταρρηγκανικής περιόδου. Ωστόσο, με εξαίρεση τις μορφωμένες ελίτ, μεγάλο τμήμα του πληθυσμού φαίνεται να θεωρεί την κυβέρνηση όργανο μιας εξουσίας, η οποία είναι πέρα από

* ΣτΜ New Deal: Πολιτική που εφαρμόστηκε στις ΗΠΑ, κατά την δεκαετία του 1930, για να αντιμετωπισθεί και να ξεπερασθεί η οικονομική κρίση του 1928-30.

την επιρροή και τον έλεγχο του· και εάν οι εμπειρίες του δεν επαρκούν, μια ματιά σε κάποιες συγκριτικές στατιστικές έρευνες θα καταδείξει πόσο θαυμάσια, η πλουσιότερη κοινωνία στον κόσμο, με τα ασύγκριτα πλεονεκτήματά της, «μεριμνά για τις ανάγκες των πολιτών της».⁸

Το φαινόμενο Ρήγκαν μπορεί να προσφέρει, πράγματι, μια πρώτη γεύση για τις κατευθύνσεις προς τις οποίες οδεύει η καπιταλιστική δημοκρατία, με την προοδευτική εξαφάνιση των εργατικών συνδικάτων, των ανεξάρτητων ΜΜΕ, των πολιτικών οργανώσεων και, γενικότερα, των μορφών λαϊκής οργάνωσης, οι οποίες αντιπαρατίθενται στην κυριαρχία του κράτους, η οποία είναι απόρροια της συγκεντρωτικής ιδιοτικής εξουσίας. Πολλοί κύκλοι του εξωτερικού μπορεί να έχουν θεωρήσει τον Ρήγκαν έναν «παράξενο αρχικαουμπόν», ο οποίος επιδόθηκε στην εκτέλεση πράξεων «παραφροσύνης», όπως η οργάνωση μιας «συμμορίας μαχαιροβγαλτών» για να επιτεθεί στην Νικαράγουα, ανάμεσα στα άλλα κατορθώματά του (για να χρησιμοποιήσουμε φράσεις από τα πρωτοσέλιδα άρθρα της εφημερίδας του Τορόντο *Globe and Mail*),⁹ η κοινή γνώμη των ΗΠΑ, πάντως, έδειχνε να τον θεωρεί σύμβολο εθνικής ενότητας, κάτι παρόμοιο με την σημαία ή την βασίλισσα της Αγγλίας.

Η βασίλισσα κηρύσσει την έναρξη των εργασιών του Κοινοβουλίου με την ανάγνωση ενός πολιτικού προγράμματος, όμως κανείς δεν ρωτά κατά πόσον αυτή το πιστεύει ή έστω το κατανοεί. Αντιστοίχως, η κοινή γνώμη δεν φαινόταν να ασχολείται με τα στοιχεία, τα οποία είναι δύσκολο να αποκρυβούν, ότι ο πρόεδρος Ρήγκαν ελάχιστα κατανοούσε την πολιτική που ασκείτο εν ονόματί του, ή το γεγονός ότι, όταν δεν είχε γίνει ο κατάλληλος προγραμματισμός από το επιτελείο του, συνήθως προέβαινε σε εξωπραγματικές δηλώσεις, ικανές να προκαλέσουν σύγχυση, εάν τις ελάμβανε κανείς σοβαρά υπόψη.¹⁰ Η διαδικασία αποκλεισμού της λαϊκής ανάμειξης στα σημαντικά ζητήματα κερδίζει έδαφος, όταν οι εκλογές δεν παρέχουν καν στον λαό την δυνατότητα να επιλέξει ανάμεσα σε προγράμματα τα οποία έχουν διαφορετική αφετηρία, αλλά αποτελούν, απλώς, μια διαδικασία επιλογής ενός συμβολικού προσώπου. Άρα, παρουσιάζει κάποιο ενδιαφέρον το γεγονός ότι οι ΗΠΑ λειτουργούσαν επί 8

χρόνια χωρίς την ουσιαστική παρουσία ανωτάτου εκτελεστικού οργάνου.

Η Τριμερής Επιτροπή, επανερχόμενη στα ΜΜΕ, στα οποία προσάπτει την κατηγορία ότι έχουν αναθερμάνει τα πάθη ως προς την «κατάχρηση της δημοκρατίας», συμπέρανε ότι «ευρύτερα συμφέροντα της κοινωνίας και της κυβέρνησης» απαιτούν: εφόσον οι δημοσιογράφοι δεν εφαρμόζουν «κριτήρια δεοντολογίας, η εναλλακτική λύση θα μπορούσε να είναι η ρύθμιση των κριτηρίων αυτών από την κυβέρνηση» με στόχο «την αποκατάσταση μιας ισορροπίας μεταξύ κυβέρνησης και ΜΜΕ». Ο διοικητικός διευθυντής της Freedom House, Λέοναρντ Σάσμαν, διακατεχόμενος από παρόμοιες ανησυχίες, διερωτάτο: «Είναι σωστό να ανατραπούν ελεύθεροι θεσμοί, εξαιτίας ακριβώς αυτής της ελευθερίας, την οποία αυτοί οι ίδιοι συντηρούν;». Και ο Τζων Ροτς, κυβερνητικός σύμβουλος επί κυβέρνησης Τζόνσον, απάντησε, ζητώντας την σύσταση εξεταστικής επιτροπής του Κογκρέσου «για την λειτουργία αυτών των ιδιωτικών κυβερνήσεων», οι οποίες διαστρέβλωναν τόσο ασύστολα τις πληροφορίες «στην εκστρατεία τους εναντίον του Τζόνσον», παρότι φοβόταν ότι το Κογκρέσο θα «τρομοκρατείτο τόσο πολύ από τα ΜΜΕ», ώστε να μην αναλάβει αυτήν την επείγουσα αποστολή.¹¹

Ο Σάσμαν και ο Ρότς σχολίαζαν την δίτομη μελέτη του Πήτερ Μπρέστραπ, η οποία χρηματοδοτήθηκε από την Freedom House και ανέλυε τον τρόπο με τον οποίο κάλυψαν την επίθεση Τετ τα ΜΜΕ το 1968.^{*12} Η μελέτη αυτή χαιρετίσθηκε ευρέως ως μια συνεισφορά ορόσημο, επειδή προσέφερε αδιάσειστες αποδείξεις για την ανευθυνότητα αυτής της «σημαντικής, νέας πηγής εθνικής εξουσίας». Ο Ροτς περιέγραφε την μελέτη αυτήν ως «ένα από τα σημαντικότερα δείγματα ερευνητικής δημοσιογραφίας και την πλέον εξαίρετη εργασία στο είδος της τα τελευταία 25 χρόνια», και ως μια «σχολαστική, περιπτωσιολογική μελέτη της ανικανότητας, αν όχι κακοβουλίας των ΜΜΕ». Αυτή η κλασική μελέ-

* ΣΤΜ Τετ ονομάζονται οι εορτασμοί για τον νέο χρόνο στο Βιετνάμ. Το 1968, κατά την διάρκεια του Τετ, το Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο του Ν. Βιετνάμ σε συνεργασία με δυνάμεις του Β. Βιετνάμ εξαπέλυσε αιφνιδιαστική γενική επίθεση εναντίον κυβερνητικών και αμερικανικών στρατευμάτων, αποδεικνύοντας ότι αυτά δεν έλεγχαν την χώρα, όπως ισχυρίζοντο.

τη σύγχρονης επιστημοσύνης διατείνεται πως έχει αποδείξει ότι τα ΜΜΕ, με την ανεύθυνη και προκατειλημμένη δημοσιογραφική κάλυψη των γεγονότων, η οποία αντικατόπτριζε την «κουλτούρα του εχθρού», στην δεκαετία του '60, ήταν ουσιαστικά υπεύθυνα για την ήττα στον πόλεμο του Βιετνάμ, βλάπτοντας έτσι την ελευθερία και την δημοκρατία για τις οποίες οι ΗΠΑ μάταια αγωνίζοντο. Η μελέτη της Freedom House κατέληγε στο συμπέρασμα ότι αυτές οι αποτυχίες αντικατόπτριζαν το «επιτόλαιο δημοσιογραφικό ύφος – υποδαυλιζόμενο από διευθυντικές νουθεσίες ή υποχωρητικότητα – το οποίο τόσο δημοφιλές έχει καταστεί από τα τέλη της δεκαετίας του '60». Το νέο ύφος δημοσιογραφίας συνοδεύεται από «μια συχνά βλακώδη ετοιμότητα επιδίωξης σύγκρουσης, την χειρότερη άποψη για την κυβέρνηση και την εξουσία γενικότερα και, πάνω σε αυτήν την βάση, από έναν διαχωρισμό των πρωταγωνιστών κάθε γεγονότος σε 'καλούς' και 'κακούς'. Στους «κακούς» πρωταγωνιστές συμπεριλαμβάνοντο τα στρατεύματα των ΗΠΑ στο Βιετνάμ, το «στρατιωτικο-βιομηχανικό σύμπλεγμα», η CIA και η κυβέρνηση των ΗΠΑ, γενικότερα· και οι «καλοί», στα μάτια των ΜΜΕ, ήταν, ενδεχομένως, οι Κομμουνιστές, οι οποίοι, κατά τους ισχυρισμούς της μελέτης, σταθερά υπερεγκωμιάζοντο και προστατεύοντο. Η μελέτη διέβλεπε «μια συνέχιση του ισχύοντος επιτόλαιου δημοσιογραφικού ύφους, πάντοτε με την ζοφερή πιθανότητα ότι, εάν δεν αναλάμβαναν δράση οι ίδιοι οι διευθυντές των ΜΜΕ, τότε κάποιος ξένος προς τον χώρο – τα δικαστήρια, η Ομοσπονδιακή Επιτροπή για τα ΜΜΕ ή το Κογκρέσο – θα προσπαθούσαν να επιβάλουν την δική τους λύση».

Είναι τώρα πάγκοινη αλήθεια ότι «έχουμε την τάση να αυτομαστιγωνόμαστε, ως Αμερικανοί, όσον αφορά διάφορες πλευρές της πολιτικής μας και ενέργειες που δεν εγκρίνουμε» και ότι, όπως απεκάλυψε η εμπειρία του Βιετνάμ, «είναι σχεδόν αναπόφευκτο ότι μια τέτοιου είδους ευρεία δημοσιογραφική κάλυψη των γεγονότων θα υπονομεύσει την υποστήριξη της πολεμικής προσπάθειας», ιδιαιτέρως, «τα συχνά, αιματοβαμμένα ρεπορτάζ που προβάλλονται από την τηλεόραση» (ο Λάντραμ Μπόλινγκ, σε ένα συνέδριο, το οποίο διηύθυνε, με θέμα το κατά πόσον υπάρχει, όντως, «τρόπος να

επιτευχθεί κάποιο είδος ισορροπίας μεταξύ των πλεονεκτημάτων, τα οποία απολαμβάνει μια ολοκληρωτική κυβέρνηση, λόγω της δυνατότητάς της να ελέγχει ή να αποσιωπά τις δυσμενείς γι' αυτήν ειδήσεις στον πόλεμο, και των μειονεκτημάτων της ελεύθερης κοινωνίας, η οποία επιτρέπει την πλήρη δημοσιογραφική κάλυψη όλων των πολεμικών γεγονότων».¹³ Η υπόθεση Γουότεργκεϊτ, στην οποία η δημοσιογραφική έρευνα «συνέβαλε στον εξαναγκασμό ενός προέδρου σε παραίτηση», (Άντονι Λιούις), ενίσχυσε αυτές τις φρικτές εικόνες της επαπειλούμενης καταστροφής της δημοκρατίας από τα αδέσμευτα, ανεξάρτητα και εχθρικά ΜΜΕ, όπως συνέβη και με την υπόθεση του σκανδάλου Ιράν-Κόντρας (γνωστού ως Ιράνγκεϊτ).^{*} Οι ξεκάθαρες θέσεις υπεράσπισης της ελευθερίας του Τύπου, όπως εκείνες των δικαστών Γκάρφειν και Άντονι Λιούις, είναι μια απάντηση στις προσπάθειες να ελεγχθούν οι υπερβολές των ΜΜΕ και να τους επιβληθούν κριτήρια ευθύνης.

Σχετικά με αυτές τις έντονες διαμάχες για τα ΜΜΕ και την δημοκρατία, αναφύονται δύο είδη προβλημάτων: προβλήματα τα οποία έχουν σχέση με τα ίδια τα γεγονότα και με την αποτίμησή τους. Το βασικό πρόβλημα σε σχέση με τα γεγονότα, είναι το κατά πόσον τα ΜΜΕ έχουν όντως υιοθετήσει, με υπερβολικό ίσως ζήλο, μια εχθρική στάση, κατά πόσον, ειδικότερα, υπονομεύουν την υπεράσπιση της ελευθερίας σε εποχές πολέμου και απειλούν τους ελεύθερους θεσμούς με το «μαστίγωμα ημών» και εκείνων που βρίσκονται στην εξουσία. Εάν συμβαίνει αυτό, θα μπορούσαμε τότε να διερωτηθούμε κατά πόσον θα ήταν ορθό να επιβληθούν κάποιοι περιορισμοί εκ των έξω για να εξασφαλισθεί ότι αυτά θα παραμένουν μέσα στα πλαίσια της υπευθυνότητας ή κατά πόσον θα έπρεπε να υιοθετήσουμε την αρχή, η οποία εκφράστηκε από τον δικαστή Χόλμς σε μια κλασική αγόρευσή του, ότι «ο καλύτερος έλεγχος της αλήθειας, είναι η δύναμη της σκέψης, δια της οποίας η πρώτη καθίσταται αποδεκτή

στον ανταγωνισμό της αγοράς» μέσω «της ελεύθερης διακίνησης των ιδεών».¹⁴

Το πρόβλημα που σχετίζεται με τα γεγονότα, σπανίως συζητείται· το ζήτημα θεωρείται ήδη λυμένο. Ορισμένοι, πάντως, έχουν υποστηρίξει ότι οι βάσεις της τεκμηρίωσης είναι, απλώς, λανθασμένες. Αρχίζοντας από τους γενικότερους ισχυρισμούς, ας εξετάσουμε την λειτουργία της ελεύθερης αγοράς των ιδεών. Ο Μπέντζαμιν Γκίνζμπεργκ στην μελέτη του περί της κινητοποίησης της κοινής γνώμης για την προώθηση της κρατικής εξουσίας, υποστηρίζει ότι:

«... Δυτικές κυβερνήσεις έχουν χρησιμοποιήσει μηχανισμούς της αγοράς για να ρυθμίσουν τις απόψεις και τα αισθήματα της κοινής γνώμης. Η 'αγορά των ιδεών', η οποία οικοδομήθηκε κατά την διάρκεια του 19ου και του 20ού αιώνα, διαδίδει αποτελεσματικά τις απόψεις και ιδέες των ανωτέρων τάξεων, ενώ, ταυτοχρόνως, υπονομεύει την ιδεολογική και πολιτιστική ανεξαρτησία των κατωτέρων τάξεων. Με την δημιουργία της αγοράς αυτής, οι Δυτικές κυβερνήσεις σφυρηλάτησαν σταθερούς και διαρκείς δεσμούς μεταξύ κοινωνικοοικονομικής θέσης και ιδεολογικής εξουσίας, επιτρέποντας στις ανώτερες τάξεις να χρησιμοποιούν κάθε μια από αυτές για την ενίσχυση της άλλης... Στις ΗΠΑ, ειδικότερα, η δυνατότητα των ανωτέρων και μεγαλομεσαίων τάξεων να κυριαρχούν στην αγορά ιδεών, έχει επιτρέψει, εν γένει, στα στρώματα αυτά να διαμορφώσουν τις απόψεις ολόκληρης της κοινωνίας περί της πολιτικής πραγματικότητας και περί των πραγματικών πολιτικών και κοινωνικών δυνατοτήτων. Παρ' ότι οι Δυτικοί εξισώνουν, συνήθως, την αγορά με την ελευθερία των απόψεων, το αόρατο χέρι της αγοράς μπορεί να είναι ένα εξίσου ισχυρό όργανο ελέγχου, όπως η σιδηρά πυγμή του κράτους».¹⁵

Το συμπέρασμα του Γκίνζμπεργκ έχει κάποια αληθοφάνεια, όσον αφορά τους ισχυρισμούς του περί λειτουργίας μιας ελεγχόμενης ελεύθερης αγοράς, οι οποίοι δεν είναι ιδιαίτερα αντιφατικοί. Οι τομείς των ΜΜΕ, οι οποίοι μπορούν να απευθυνθούν σε ένα αξιόλογο κοινό, είναι οι μεγάλες, ανώνυμες εταιρείες που είναι στενά συνδεδεμένες με ακόμη μεγαλύτερους οργανισμούς. Όπως οι άλλες επιχειρήσεις, έτσι και τα ΜΜΕ πωλούν ένα προϊόν στους αγοραστές. Πελάτες τους είναι οι διαφημιστές και «προϊόν» τους το κοινό, κατά προτίμηση το πλέον εύπορο κοινό, κάτι που αυξά-

* ΣΤΜ Σκάνδαλο το οποίο απεκάλυψε ο Τύπος των ΗΠΑ. Η CIA, κατά την διάρκεια του πολέμου Ιράν-Ιράκ, παραβιάζοντας το εμπάργκο, το οποίο είχε επιβληθεί επισήμως από το Κογκρέσο για την πώληση όπλων προς το Ιράν, το προμήθευε λαθραία με οπλισμό και με τα κέρδη που αποκόμιζε από αυτήν την παράνομη επιχείρηση, χρηματοδοτούσε την δράση των Κόντρας, τους οποίους η κυβέρνηση Ρήγκαν είχε εξαπολύσει εναντίον της Νικαράγουας.

νει τις τιμές των διαφημίσεων.¹⁶ Πριν από έναν αιώνα, οι Βρετανοί Φιλελεύθεροι παρατήρησαν ότι η αγορά προωθούσε εκείνες τις εφημερίδες «οι οποίες απελάμβαναν της προτιμήσεως του διαφημιστικού κοινού» και σήμερα, ο Πωλ Τζόνσον, αναφερόμενος στο κλείσιμο ενός νέου περιοδικού της Αριστεράς, σχολιάζει μελιστάλαχτα ότι ήταν άξιο της τύχης του: «Η αγορά εξέδωσε μια ορθή ετυμηγορία εξ αρχής, περιορίζοντας το κεφάλαιο έκδοσης μόνον στις συνδρομές» και, βεβαίως, κανένα άτομο δεξιών απόψεων δεν θα μπορούσε να αμφιβάλλει ότι η αγορά αντιπροσωπεύει την λαϊκή θέληση.¹⁷

Κοντολογίς, τα μείζονα ΜΜΕ – ειδικώς, η αφρόκρεμα των ΜΜΕ, η οποία καθορίζει την ημερήσια διάταξη την οποία ακολουθούν γενικώς τα υπόλοιπα – είναι εταιρείες, οι οποίες «πωλούν» προνομιούχο κοινό σε άλλες επιχειρήσεις. Δεν θα έπρεπε να προκαλέσει σχεδόν καμιά έκπληξη, εάν η εικόνα του κόσμου, την οποία παρουσιάζουν, αντικατόπτριζε τις απόψεις και τα συμφέροντα των πωλητών, των αγοραστών και του προϊόντος. Η συγκέντρωση της ιδιοκτησίας των ΜΜΕ είναι μεγάλη και αυξανόμενη.¹⁸ Εξάλλου, όσοι κατέχουν διευθυντικές θέσεις στα ΜΜΕ ή αποκτούν κοινωνικό κύρος μέσα σε αυτά ως σχολιαστές, ανήκουν στις ίδιες προνομιούχες ελίτ και είναι αναμενόμενο να συμμερίζονται τις απόψεις, βλέψεις και συμπεριφορές των συναδέλφων τους, αντικατοπτρίζοντας, επίσης, τα δικά τους ταξικά συμφέροντα. Οι δημοσιογράφοι, οι οποίοι εισέρχονται στο σύστημα, είναι απίθανο να πετύχουν, εάν δεν συμβιβασθούν με αυτές τις ιδεολογικές πιέσεις, εσωτερικεύοντας, γενικώς, τις αξίες τους· δεν είναι εύκολο να υποστηρίξεις ένα πράγμα και να πιστεύεις κάτι άλλο και όσοι αποτύχουν να προσαρμοσθούν, θα αποβάλλονται από τους γνωστούς μηχανισμούς.

Η επιρροή των διαφημιστών είναι ορισμένες φορές πολύ πιο άμεση. «Προγράμματα ακατάλληλα για χρηματοδότηση από τις εταιρείες, εξαφανίζονται πριν καν βγουν στον αέρα», παρατηρεί η εφημερίδα του Λονδίνου *Economist*, σημειώνοντας ότι «οι σταθμοί έχουν μάθει να συμμερίζονται τις πλέον εκλεπτυσμένες προτιμήσεις των εταιρειών». Η εφημερίδα

παραθέτει την περίπτωση του δημοσίου τηλεοπτικού σταθμού WNET, ο οποίος «έχασε τις ασφαλιστικές εγγυήσεις της εταιρείας Gulf + Western εξαιτίας ενός ντοκιμαντέρ με τίτλο 'Πείνα χάριν του Κέρδους' και θέμα την αγορά τεράστιων εκτάσεων γης στις χώρες του Τρίτου Κόσμου από τις πολυεθνικές». Οι ενέργειες αυτές «δεν υπήρξαν ενέργειες φίλου», έγραψε στον σταθμό ο γενικός διευθυντής της εταιρείας Gulf, προσθέτοντας ότι το ντοκιμαντέρ ήταν «άκρως αντιεπιχειρηματικό, αν όχι αντιαμερικανικό». «Οι περισσότεροι άνθρωποι πιστεύουν ότι ο WNET δεν θα διέπραττε το ίδιο λάθος σήμερα», συμπεραίνει η εφημερίδα *Economist*.¹⁹ Το ίδιο ισχύει και για τους άλλους σταθμούς. Η προειδοποίηση εμπεριέχεται στο υπονοούμενο.

Πολλοί άλλοι παράγοντες ωθούν τα ΜΜΕ να προσαρμοσθούν στις απαιτήσεις του συμπλέγματος κράτους-εταιρειών.²⁰ Η αντιπαράθεση με την εξουσία είναι δαπανηρή και δυσχερής· επιβάλλονται υψηλά κριτήρια αποδείξεων και επιχειρημάτων, και η κριτική ανάλυση, φυσικά, δεν είναι ευπρόσδεκτη από εκείνους, οι οποίοι είναι σε θέση να αντιδράσουν έντονα και να καθορίσουν τις επιβραβεύσεις και τις τιμωρίες. Αντιθέτως, η συμμόρφωση προς μια «πατριωτική ημερήσια διάταξη» δεν προϋποθέτει τέτοιους κινδύνους. Οι κατηγορίες εναντίον των επισήμων εχθρών σπανίως χρειάζονται τεκμηρίωση και προστατεύονται, επιπλέον, από την επανόρθωση, η οποία μπορεί να απορριφθεί ως απολογία υπέρ των εγκληματιών ή ως απώλεια του δάσους για να κερδηθεί το δένδρο [απώλεια του γενικού στόχου χάριν του ειδικού]. Το σύστημα προστατεύει τον εαυτό του, οργιζόμενο όταν αμφισβητείται το δικαίωμά του να εξαπατά, υπηρετώντας την εξουσία· και μόνον η ιδέα της υποβολής του ιδεολογικού συστήματος σε λογικό έλεγχο, προκαλεί μιαν ασυνάρτητη και υβριστική αντίδραση, αν και αυτή συνήθως καλύπτεται υπό άλλους όρους.²¹ Όποιος αποδίδει τις καλύτερες προθέσεις στην κυβέρνηση των ΗΠΑ, αποδοκιμάζοντας ταυτοχρόνως παραλείψεις και ατοπήματα, δεν χρειάζεται αποδείξεις γι' αυτήν την στάση, όπως όταν διερωτώμεθα γιατί «η επιτυχία εξακολουθεί να ξεφεύγει μέσα από τα χέρια μας» στην Μέση Ανατολή και την Κεντρική Αμερική, γιατί «ένα έθνος με τόσο τεράστιο πλούτο, δύναμη και καλές προ-

θέσεις (δεν μπορεί) να επιτύχει τους στόχους του αμεσότερα και αποτελεσματικότερα» (Λάντραμ Μπόλινγκ).²² Τα κριτήρια είναι εντελώς διαφορετικά, όταν παρατηρήσουμε ότι «οι καλές προθέσεις» δεν είναι ιδιότητες των κρατών και ότι οι ΗΠΑ, όπως οποιοδήποτε άλλο κράτος, είτε παλαιό είτε σύγχρονο, ακολουθεί μια πολιτική, η οποία αντικατοπτρίζει τα συμφέροντα εκείνων, οι οποίοι ελέγχουν το κράτος εξαιτίας της εγχώριας εξουσίας τους, κοινοτοπίες που σπανίως καθίστανται γνωστές στην πλειοψηφία, όσο και αν μας εκπλήσσει το γεγονός αυτό. Δεν χρειάζεται κανείς αποδείξεις για να καταδικάσει την ΕΣΣΔ για επιθετικότητα στο Αφγανιστάν και να υποστηρίξει τους καταπιεσμένους στην Πολωνία· όμως, είναι ένα εντελώς διαφορετικό ζήτημα, όταν κάποιος καταδικάζει την επιθετικότητα των ΗΠΑ στην Ινδοκίνα ή τις προσπάθειές τους να εμποδίσουν την πολιτική επίλυση της Αραβοϊσραηλινής διαμάχης εδώ και πολλά χρόνια, που αμέσως αποδεικνύονται με στοιχεία, αλλά δεν γίνονται αποδεκτά και, επομένως, θεωρούνται ανύπαρκτα γεγονότα. Δεν απαιτείται κανένα επιχείρημα για την καταδίκη της τρομοκρατίας που υποθάλπεται από τα κράτη του Ιράν και της Λιβύης· η συζήτηση για τον προφανή – και ενδεχομένως κυρίαρχο – ρόλο των ΗΠΑ και των πελατών τους στην οργάνωση και πρόκληση αυτής της συμφοράς της σύγχρονης εποχής, προκαλεί μόνο τρόπο και καταδίκη αυτής της άποψης· ενώ τα αποδεικτικά στοιχεία, όσο ακαταμάχητα και αν είναι, απορρίπτονται ως άσχετα. Ως φυσικό επακόλουθο, τα ΜΜΕ και οι διανοουμενίστικες εφημερίδες είτε εξυμνούν την κυβέρνηση των ΗΠΑ για την αφοσίωσή της στον αγώνα για την δημοκρατία στην Νικαράγουα ή την επικρίνουν για τα μέσα που χρησιμοποιεί για να επιτύχει αυτόν τον αξιέπαινο στόχο, μη παρέχοντας, ωστόσο, αποδείξεις ότι αυτός είναι, όντως, ο στόχος της πολιτικής της. Η αμφισβήτηση της υποκείμενης πατριδοκαπηλείας είναι, ουσιαστικά, αδιανόητη για την πλειοψηφία και, εάν επιτρεπόταν να εκφραστεί, θα την απέρριπταν ως ένα είδος ιδεολογικού φανατισμού, έναν παρολογοισμό, έστω και αν στηρίζεται σε συντριπτικές αποδείξεις – έργο όχι και τόσο δύσκολο σε αυτήν την περίπτωση.

Μέσα από διαδοχικές περιπτώσεις ανακαλύπτουμε ότι η προσαρμογή είναι ο εύκολος δρόμος και, ταυτοχρόνως, το

μονοπάτι που οδηγεί στα προνόμια και στο κύρος· η διαφωνία συνεπάγεται προσωπικό κόστος, το οποίο μπορεί να είναι πολύ υψηλό, ακόμη και σε μια κοινωνία που δεν διαθέτει τέτοια μέσα ελέγχου, όπως τα αποσπάσματα θανάτου, οι ψυχιατρικές φυλακές ή τα στρατόπεδα εξόντωσης. Αυτή καθεαυτή η δομή των ΜΜΕ είναι σχεδιασμένη με τέτοιο τρόπο, ώστε να επιφέρει την συμμόρφωση προς το κυρίαρχο δόγμα. Σε ένα χρονικό διάστημα 3 λεπτών, μεταξύ 2 διαφημίσεων ή με 700 λέξεις, είναι αδύνατον να παρουσιάσεις ασυνήθιστες σκέψεις ή εντυπωσιακά συμπεράσματα, μαζί με τα επιχειρήματα και τις αποδείξεις που απαιτούνται για να τους προσδώσουν κάποια αξιοπιστία. Η αναμάσηση ευχάριστων ευσεβειών δεν αντιμετωπίζει τέτοιο πρόβλημα.

Είναι μια φυσική προσδοκία, σε υποθέσεις, οι οποίες δεν επιδέχονται αμφισβήτηση, ότι τα μείζονα ΜΜΕ και άλλοι ιδεολογικοί θεσμοί, θα αντικατοπτρίζουν, γενικώς, τις απόψεις και τα συμφέροντα της κατεστημένης εξουσίας. Το ότι η προσδοκία αυτή εκπληρώνεται, έχει αμφισβητηθεί από έναν αριθμό αναλυτών. Ο Έντουαρντ Χέρμαν και εγώ έχουμε δημοσιεύσει, ξεχωριστά αλλά και μαζί, πάρα πολλά αποδεικτικά στοιχεία για να στηρίξουμε μια άποψη για το πώς λειτουργούν τα ΜΜΕ, η οποία διαφέρει σαφέστατα από την κυρίαρχη εκδοχή.²³ Σύμφωνα με αυτό το «μοντέλο προπαγάνδας» – το οποίο έχει μιαν αληθοφάνεια για λόγους όπως εκείνοι τους οποίους μόλις εξετάσαμε συνοπτικά – τα ΜΜΕ υπηρετούν τα συμφέροντα της κρατικής εξουσίας και των μεγάλων εταιρειών, τα οποία είναι στενά συνδεδεμένα, κατασκευάζοντας τις ειδήσεις και τις αναλύσεις τους με έναν τρόπο, ο οποίος ενισχύει τα κατεστημένα προνόμια, περιορίζοντας, επομένως, τις διαφωνίες και τις συζητήσεις. Έχουμε μελετήσει ένα ευρύ φάσμα παραδειγμάτων, το οποίο περιλαμβάνει εκείνα τα οποία εξασφαλίζουν την πλέον σοβαρή εξέταση του συστήματος προπαγάνδας και, συγκεκριμένα, τις περιπτώσεις εκείνες τις οποίες οι επικριτές των δήθεν αντικαθεστωτικών υπερβολών των ΜΜΕ παρουσιάζουν ως το ισχυρότερο επιχείρημά τους: την δημοσιογραφική κάλυψη των πολέμων της Ινδοκίνας, την υπόθεση Γουότεργκεϊτ και άλλες, οι οποίες επελέγησαν από την εποχή κατά την οποία λέγεται ότι τα ΜΜΕ είχαν ξεπεράσει τον κομπορμισμό του

παρελθόντος και είχαν αναλάβει ρόλο σταυροφόρου. Για να υποβάλουμε αυτό το μοντέλο σε μια δίκαιη εξέταση, έχουμε συστηματικά επιλέξει παραδείγματα, τα οποία είναι τόσο προσεκτικά συνδυασμένα όσο επιτρέπει η Ιστορία: εγκλήματα τα οποία αποδίδονται στους επίσημους εχθρούς σε αντιδιαστολή με εκείνα για τα οποία οι ΗΠΑ και οι πελάτες τους φέρουν την ευθύνη: καλές πράξεις, ιδίως εκλογές, οι οποίες διεξήχθησαν από τους επίσημους εχθρούς σε αντιδιαστολή με εκείνες που διεξήχθησαν σε κράτη-πελάτες των ΗΠΑ. Ακολουθήθηκαν, επίσης, άλλες μέθοδοι που παρείχαν περαιτέρω δυνατότητες τεκμηρίωσης.

Τώρα, υπάρχουν χιλιάδες σελίδες αποδεικτικών στοιχείων που στηρίζουν τα συμπεράσματα για το μοντέλο προπαγάνδας. Με τα κριτήρια των κοινωνικών επιστημών, αυτό επαληθεύεται πολύ ικανοποιητικά και, συχνά, οι προβλέψεις του υπερκαλύπτονται σημαντικά. Το αν υπάρχει κάποια σοβαρή αμφισβήτηση αυτών των συμπερασμάτων, είναι κάτι που, προσωπικά, αγνώω. Το είδος των επιχειρημάτων που παρουσιάζονται εναντίον του, στις σπάνιες περιπτώσεις κατά τις οποίες το θέμα μπορεί να φθάσει στο κυρίαρχο πολιτικό ρεύμα, καταδεικνύουν ότι το μοντέλο αυτό είναι όντως ισχυρό. Η μελέτη της Freedom House, η οποία χαίρει μεγάλης εκτίμησης και η οποία, όπως υποστηρίζεται, έχει εξαγάγει τα οριστικά συμπεράσματα για τον εχθρικό χαρακτήρα των ΜΜΕ και για την απειλή που αυτά συνιστούν κατά της δημοκρατίας, καταρρέει μόλις αναλυθεί και όταν διορθωθούν τα αμέτρητα σφάλματα και οι διαστρεβλώσεις που υπάρχουν σε αυτήν, ισοδυναμεί, απλώς, με ένα παράπονο για το ότι τα ΜΜΕ χαρακτηρίζοντο από μεγάλη αισιοδοξία, ενώ επεδίωκαν έναν δίκαιο σκοπό. Δεν γνωρίζω καμία άλλη περισσότερο επιτυχημένη μελέτη.²⁴

Φυσικά, υπάρχουν και άλλοι παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν την λειτουργία κοινωνικών θεσμών εξίσου περίπλοκων με τα ΜΜΕ, και μπορεί να ανακαλύψει κανείς εξαιρέσεις στο γενικό πρότυπο, το οποίο προβλέπει το μοντέλο προπαγάνδας. Πάντως, πιστεύω ότι αποδείχθη πως προσφέρει μια αρκετά ικανοποιητική πρώτη προσέγγιση, η οποία συλλαμβάνει ουσιαστικές ιδιότητες των ΜΜΕ και της κυρίαρχης κουλτούρας γενικότερα.

Μια πρόβλεψη του μοντέλου είναι ότι αυτό θα πρέπει να εξαιρείται ουσιαστικά από κάθε συζήτηση, διότι θέτει υπό αμφισβήτηση μια πραγματική παραδοχή, η οποία είναι άκρως εξυπηρετική για τα συμφέροντα της κατεστημένης εξουσίας: δηλαδή ότι τα ΜΜΕ είναι εχθρικά και εριστικά απέναντί της, σε υπερβολικό ίσως βαθμό. Όμως, όσο καλά επαληθευμένο και αν είναι το μοντέλο, είναι απορριπτέο και οι προβλέψεις του πρέπει να παραμένουν εκτός του φάσματος του δημόσιου διαλόγου με θέμα τα ΜΜΕ. Το συμπέρασμα αυτό, επιβεβαιώνεται επίσης εμπειρικά πολύ ικανοποιητικά. Σημειώστε ότι το μοντέλο έχει ένα μάλλον ακραίο χαρακτηριστικό. Απλώς, είναι έγκυρο ή άκυρο. Εάν είναι άκυρο, υπάρχει πιθανότητα να απορριφθεί, εάν είναι έγκυρο, θα απορριφθεί. Όπως στην περίπτωση του δόγματος του 18ου αιώνα περί ανατρεπτικού λιβελλογραφήματος, η αλήθεια δεν είναι άμυνα, αλλά μάλλον τονίζει το μέγεθος τού φοβερού εγκλήματος να δυσφημείται η εξουσία.

Εάν τα συμπεράσματα που έχουν εξαχθεί από το μοντέλο προπαγάνδας είναι ορθά, τότε οι επικρίσεις για τα ΜΜΕ που αφορούν την εχθρική τους στάση, μπορεί να κατανοηθούν μόνον ως μια απαίτηση ότι τα ΜΜΕ δεν θα έπρεπε καν να αντικατοπτρίζουν το φάσμα της διαφωνίας επί θεμάτων τακτικής ανάμεσα στις κυρίαρχες ελίτ, αλλά θα έπρεπε να υπηρετούν εκείνους μόνον τους τομείς οι οποίοι τυχαίνει να διευθύνουν το κράτος σε μια δεδομένη στιγμή, και θα έπρεπε να το πράττουν με τον κατάλληλο ενθουσιασμό και αισιοδοξία για τους στόχους – εξ ορισμού ευγενείς – τους οποίους επιδιώκει η κρατική εξουσία. Δεν θα είχε εκπλήξει διόλου τον Τζώρτζ Όργουελ το ότι αυτό θα ήταν η εισαγωγή της κριτικής των ΜΜΕ από μια οργάνωση, η οποία αυτοαποκαλείται “Freedom House”.²⁵

Συχνά, οι δημοσιογράφοι φθάνουν σε ένα υψηλό επίπεδο επαγγελματισμού, όσον αφορά την εργασία τους, επιδεικνύοντας θάρρος, ακεραιότητα και τόλμη και σε αυτούς περιλαμβάνονται και πολλοί από εκείνους που εργάζονται στα ΜΜΕ, τα οποία ευθυγραμμίζονται με τις προβλέψεις του μοντέλου προπαγάνδας. Δεν υπάρχει καμία αντίφαση σε αυτό. Εκείνο το οποίο τίθεται υπό αμφισβήτηση δεν είναι η εντιμότητα των απόψεων που εκφράζονται ή η ακεραιότητα

εκείνων οι οποίοι ερευνούν τα γεγονότα, αλλά μάλλον η επιλογή των θεμάτων και η προβολή των προβλημάτων, το φάσμα των επιτρεπομένων να εκφρασθούν απόψεων, οι αδιαμφισβήτητες αρχές, οι οποίες καθοδηγούν την ειδησεογραφία και τον σχολιασμό της, καθώς και το γενικό πλαίσιο που επιβάλλεται για την παρουσίαση μιας ορισμένης άποψης για τον κόσμο. Παρεμπιπτόντως, δεν χρειάζεται να χρονοτριβήσουμε με τέτοιες δηλώσεις, όπως η ακόλουθη, η οποία κοσμούσε το εξώφυλλο της *New Republic* κατά την διάρκεια της ισραηλινής εισβολής στον Λίβανο: «Πολλά από όσα έχετε διαβάσει στις εφημερίδες και στα περιοδικά για τον πόλεμο στον Λίβανο – και ακόμη περισσότερα από όσα έχετε παρακολουθήσει και ακούσει στην τηλεόραση – είναι απλώς αναληθή». ²⁶ Τέτοιες προσπάθειες μπορούν να καταχωνιασθούν στα θλιβερά αρχεία της απολογητικής για τις ωμότητες άλλων ευνοουμένων κρατών.

Θα παρουσιάσω παραδείγματα για να επεξηγήσω την λειτουργία του μοντέλου προπαγάνδας, αποδεχόμενος όμως την βασική υπόθεση που έχει αποδειχθεί αξιόπιστη, βάσει ενός μεγάλου όγκου διαθέσιμου έντυπου υλικού. Η εργασία αυτή έχει προκαλέσει πολλές ύβρεις και διαστρεβλώσεις (ορισμένες από τις οποίες ο Χέρμαν και εγώ εξετάζουμε στο βιβλίο *Κατασκευάζοντας Συναίνεση* και κάποιες άλλες σε άλλα βιβλία), καθώς επίσης, σύγχυση και παρανόηση. Όμως, εξ όσων γνωρίζω, δεν υπάρχει σοβαρή προσπάθεια για να δοθεί απάντηση σε αυτές και άλλες παρόμοιες κριτικές. Μάλλον, αυτές απορρίφθηκαν σύμφωνα με τις προβλέψεις του μοντέλου προπαγάνδας. ²⁷ Τυπικώς, η διαμάχη για την λειτουργία των ΜΜΕ, μέσα στα πλαίσια της κυρίαρχης τάσης, περιλαμβάνει την κριτική για την εχθρική στάση των ΜΜΕ και την απάντηση από τους υποστηρικτές τους, αλλά καμιά κριτική για την ευθυγράμμιση των ΜΜΕ με τις προβλέψεις του μοντέλου προπαγάνδας ή την αναγνώριση ότι αυτή μπορεί να είναι μια κατανοητή στάση. Στην περίπτωση των πολέμων της Ινδοκίνας, παραδείγματος χάριν, η δημόσια τηλεόραση των ΗΠΑ παρουσίασε ένα αναδρομικό σήριαλ το 1985, το οποίο καταγγέλλθηκε από την δεξιά οργάνωση ελέγχου των ΜΜΕ, *Ακρίβεια στα ΜΜΕ*, και μια συζήτηση, η οποία περιορίστηκε σε μια κριτική των δήθεν εχθρικών υ-

περβολών του σήριαλ και των υποστηρικτών του. Κανείς δεν επεσήμανε ότι το σήριαλ συμφωνεί με τις προσδοκίες του μοντέλου προπαγάνδας – όπως όντως συμβαίνει. Η μελέτη της δημοσιογραφικής κάλυψης των συγκρούσεων στον Τρίτο Κόσμο από τα ΜΜΕ, στις οποίες αναφερθήκαμε προηγουμένως, ακολουθεί ένα παρόμοιο πρότυπο, το οποίο είναι αρκετά συνεπές, αν και το κοινό θεωρεί τα ΜΜΕ υπερβολικά κομπορμιστικά. ²⁸

Τα ΜΜΕ, ευχαρίστως δημοσιεύουν καταγγελίες «για την καταιγιστική έλλειψη ισορροπίας τους ή ακόμη για την έλλειψη ευθυκρισίας στην παρουσίαση των γεγονότων» και «για τα κακά και τους κινδύνους που προέρχονται από την σημερινή απρόβλεπτη στάση του Τύπου». ²⁹ Όμως, αυτό συμβαίνει μόνον όταν, όπως στην περίπτωση αυτή, η κριτική στρέφεται εναντίον της «ελίτ των ΜΜΕ», κατηγορώντας την ότι είναι «υπόδουλη στις φιλελεύθερες απόψεις για την πολιτική και την ανθρώπινη φύση» και για την «προφανή δυσκολία των περισσότερων φιλελεύθερων να χρησιμοποιήσουν την λέξη δικτατορία, ακόμη και όταν αναφέρονται στις πλέον κραυγαλέες δικτατορίες της Αριστεράς»· ασφαλώς, δεν θα ανακαλύψει ποτέ κανείς να χαρακτηρίζεται ο Φιντέλ Κάστρο ως δικτάτορας στον κατεστημένο Τύπο, ο οποίος τόσο επιεικής είναι πάντοτε με τον Κομμουνισμό και παραδομένος στο αυτομαστίγωμα. ³⁰ Τέτοιες κριτικές δεν αναμένεται να πληρούν ούτε καν τα ελάχιστα κριτήρια τεκμηρίωσης· αυτή ακριβώς η κριτική δεν περιέχει παρά μια αναφορά σε ό,τι πιθανόν να αποτελεί ένα γεγονός, έναν αόριστο υπαινιγμό για δήθεν στατιστικά μαγειρέματα από την εφημερίδα *New York Times*, «για να συγκαλυφθεί η μείωση των επιτοκίων κατά την πρώτη θητεία του Ρήγκαν», σαν να μην είχε γίνει πλήρης αναφορά για το θέμα αυτό. Κατηγορίες αυτού του είδους είναι συχνά ευπρόσδεκτες, πρώτον διότι η αντίκρουσή τους είναι απλή και επιφανειακή, και δεύτερον επειδή η δημόσια συζήτηση επ' αυτού του γεγονότος συμβάλλει στην ενίσχυση της πίστης ότι τα ΜΜΕ είτε είναι ανεξάρτητα και αντικειμενικά με υψηλό επίπεδο επαγγελματικής ακεραιότητας και ανοικτά σε όλες τις λογικές απόψεις, είτε, εναλλακτικά, ότι ευνοούν μιαν ακίνδυνη αριστερή κριτική της εξουσίας. Και τα δύο συμπεράσματα είναι απολύτως αποδε-

κτά από την κατεστημένη εξουσία και τα προνόμια – ακόμη και από τις ίδιες τις ελίτ των ΜΜΕ, οι οποίες δεν αποκρούουν την κατηγορία ότι ίσως να έχουν υπερβεί τα όρια, όταν επιδιώκουν να προκαλέσουν την ορθοδοξία και την εξουσία με εριστικό και θορυβώδη τρόπο. Το φάσμα της συζήτησης αντικατοπτρίζει ό,τι θα προέβλεπε ένα μοντέλο προπαγάνδας: καταδίκη των «φιλελεύθερων προκαταλήψεων» και την υπεράσπιση έναντι αυτής της κατηγορίας, όχι όμως και την αναγνώριση της πιθανότητας ότι οι «φιλελεύθερες προκαταλήψεις» μπορεί απλώς να αποτελούν την έκφραση μιας παραλλαγής της ιδεολογίας κράτους-εταίρειων – όπως είναι αποδεδειγμένα – και μάλιστα μιας ιδιαιτέρως χρήσιμης παραλλαγής που μεταφέρει το έμμεσο μήνυμα: ως εδώ και μη παρέκει.

Επανερχόμενοι στις προτάσεις των Βραζιλιάνων Επισκόπων, ένας λόγος για τον οποίο θα θεωρούντο επιφανειακές ή λανθασμένες, εάν ετίθεντο στο δικό μας πολιτικό πλαίσιο, είναι ότι τα ΜΜΕ υποτίθεται πως είναι αφοσιωμένα στην υπηρεσία του δημοσίου συμφέροντος, εφόσον δεν είναι υπερβολικά ακραία ως προς το ζήτημα της ανεξαρτησίας τους από την εξουσία. Με αυτόν τον τρόπο, εκπληρούν τον δέοντα κοινωνικό ρόλο τους, όπως εξήγησε ο δικαστής του Ανωτάτου Δικαστηρίου, Πάουελ, με τα λόγια που ανέφερε ο Άντονι Λιούις, υπερασπίζοντας την ελευθερία του Τύπου: «Κανένα άτομο δεν μπορεί να κρατά για τον εαυτό του τις αναγκαίες πληροφορίες, με σκοπό την έντεχνη απόσχιση των πολιτικών του ευθυνών... Ο Τύπος, καθιστώντας το κοινό ικανό να ασκεί ουσιαστικό έλεγχο επί της πολιτικής διαδικασίας, επιτελεί μια κορυφαία λειτουργία, υλοποιώντας τον κοινωφελή σκοπό της Πρώτης Τροπολογίας του Συντάγματος».

Μια εναλλακτική άποψη, η οποία πιστεύω ότι είναι έγκυρη, είναι ότι τα ΜΜΕ όντως υπηρετούν έναν «κοινωφελή σκοπό», εντελώς διαφορετικό, όμως, από τον προηγούμενο. Είναι ο κοινωφελής σκοπός τον οποίο υπηρετεί η κρατική εκπαίδευση, όπως τον αντιλαμβάνεται ο Τζέιμς Μίλ, κατά τις πρώτες ημέρες της καθιέρωσης αυτού του συστήματος: να «εκπαιδεύσουμε τον νου των ανθρώπων για την άδολη αφοσίωση στην κυβέρνησή τους» και για την διευθέτηση της

κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής τάξης πραγμάτων γενικότερα.³¹ Τα ΜΜΕ, όχι μόνον δεν συνεισφέρουν διόλου σε μια «κρίση της δημοκρατίας», τού είδους εκείνου που φοβάται το φιλελεύθερο κατεστημένο, αλλά είναι άγρυπνοι φρουροί που προστατεύουν το προνόμιο από την απειλή της λαϊκής κατανόησης και συμμετοχής. Εάν αυτά τα συμπεράσματα είναι ορθά, η πρώτη ένσταση για τον εκδημοκρατισμό των ΜΜΕ έχει ως βάση ένα πραγματολογικό και αναλυτικό σφάλμα.

Η δεύτερη ένσταση έχει ουσιαστικότερη βάση και δικαιολογημένα μάλιστα: η απαίτηση για εκδημοκρατισμό των ΜΜΕ, μπορεί να κρύβει εξαιρετικά ανεπιθύμητες προσπάθειες για περιορισμό της πνευματικής ανεξαρτησίας μέσω λαϊκών πιέσεων, κάτι γνωστό στην πολιτική θεωρία. Το πρόβλημα αυτό δεν παραμερίζεται εύκολα, αλλά και δεν αποτελεί εγγενή ιδιότητα του εκδημοκρατισμού των ΜΜΕ.³²

Άλλο είναι το βασικό ζήτημα κατά την γνώμη μου. Η πολιτική μας κουλτούρα έχει μια αντίληψη περί δημοκρατίας, η οποία διαφέρει από εκείνη των Βραζιλιάνων Επισκόπων. Γι' αυτούς, δημοκρατία σημαίνει ότι οι πολίτες θα πρέπει να έχουν την ευκαιρία να ενημερώνονται, να συμμετέχουν στην έρευνα, στην συζήτηση και στην διαμόρφωση της πολιτικής και να προωθούν τα προγράμματά τους μέσω της πολιτικής δράσης. Εμείς έχουμε μια στενότερη αντίληψη για την δημοκρατία: ο πολίτης είναι καταναλωτής, παρατηρητής, όχι όμως και συμμετέχων. Το κοινό έχει το δικαίωμα να επικυρώνει πολιτικές, τις οποίες δημιουργούν άλλοι, εάν όμως αυτά τα όρια ξεπεραστούν, δεν έχουμε δημοκρατία, αλλά μια «κρίση της δημοκρατίας», η οποία πρέπει κατά κάποιον τρόπο να επιλυθεί.

Η αντίληψη αυτή, βασίζεται σε δόγματα που θέσπισαν οι Πατέρες του Έθνους. Οι Ομοσπονδιακοί, γράφει ο ιστορικός Τζόις Άπλμπι, προσδοκούσαν ότι «οι νέοι αμερικανικοί πολιτικοί θεσμοί θα συνέχιζαν να λειτουργούν στα πλαίσια των παλαιών παραδοχών για μια πολιτικά ενεργή ελίτ και ένα ευπειθές, ενδοτικό εκλογικό σώμα» και «ο Τζώρτζ Ουάσινγκτον είχε ελπίζει ότι με το τεράστιο κύρος του θα κατόρ-

θωνε να πείσει εκείνο το μεγάλο, νηφάλιο σύνολο πολιτών που διαθέτει κοινή λογική και στο οποίο πάντα απευθύνονται οι πολιτικοί, για τους κινδύνους που διατρέχουν οι αυτοδημιούργητες κοινωνίες». ³³ Παρά την εκλογική τους ήττα, η αντίληψή τους επικράτησε, αν και με διαφορετική μορφή, καθώς διαμορφωνόταν ο βιομηχανικός καπιταλισμός. Ο Τζων Τζέι, πρόεδρος του Κογκρέσου και πρώτος πρόεδρος του Ανωτάτου Δικαστηρίου των ΗΠΑ το εξέφρασε με την εξής πρόταση, την οποία ο βιογράφος του χαρακτηρίζει ως ένα από τα αγαπημένα του αποφθέγματα: «Οι άνθρωποι, οι οποίοι είναι ιδιοκτήτες αυτής της χώρας, θα πρέπει και να την κυβερνούν». Και δεν είναι απαραίτητο να είναι υπερβολικά ευγενικοί όσον αφορά τον τρόπο διακυβέρνησης. Αναφερόμενος στην αυξανόμενη δυσaráσκεια, ο Κυβερνήτης Μόρις έγραφε σε μια επείγουσα αναφορά του προς τον Τζων Τζέι το 1783, ότι, αν και «είναι πιθανόν να επακολουθήσει μεγάλη αναταραχή», δεν χρειάζεται να ανησυχούμε πραγματικά: «Ο λαός είναι καλά προετοιμασμένος» όσον αφορά την κυβέρνηση, ώστε να παραδέχεται «ότι κυβέρνηση χωρίς εξουσία δεν είναι παρά μια κενή λέξη... επειδή είναι εξαντλημένος από τον πόλεμο, η υποταγή του μπορεί να θεωρείται απολύτως βέβαιη και εσύ και εγώ, φίλε μου, γνωρίζουμε εξ εμπειρίας πως όταν μερικοί άνθρωποι της λογικής και του πνεύματος ενωθούν και διακηρύξουν ότι αυτοί είναι η εξουσία, μερικοί άλλοι έχοντες διαφορετική γνώμη μπορούν εύκολα να πεισθούν για το λάθος τους με εκείνο το παντοδύναμο επιχείρημα, την αγχόνη». Ο ιστορικός του Συντάγματος, Ρίτσαρντ Μόρις, παρατηρεί ότι με την λέξη «λαός», «εννοούσε μια μικρή, εθνικιστική ελίτ, την οποία ήταν πολύ επιφυλακτικός να κατονομάσει» – τους λευκούς, εύπορους ιδιοκτήτες χάριν των οποίων εγκαθιδρύθηκε η συνταγματική τάξη. Η «μαζική έξοδος Βασιλοφρόνων και μαύρων» προς τον Καναδά και άλλες χώρες, αντικατόπτριζε, εν μέρει, την επήγνωση τους γι' αυτές τις αλήθειες. ³⁴

Σε άλλο σημείο, ο Μόρις παρατηρεί ότι στην μετεπαναστατική κοινωνία «αυτό που είχε κανείς, στην πραγματικότητα, ήταν μια πολιτική δημοκρατία χειραγωγούμενη από μια ελίτ» και σε πολιτείες όπου «η εξισωτική δημοκρατία» φαινόταν ότι έχει ίσως υπερισχύσει (όπως στην Βιρτζίνια),

στην πραγματικότητα «η κυριαρχία της αριστοκρατίας έγινε σιωπηρά αποδεκτή». Το ίδιο ισχύει και για την κυριαρχία των ανερχομένων επιχειρηματικών τάξεων σε μεταγενέστερες περιόδους, οι οποίες θεωρούνται ότι αντικατοπτρίζουν τον θρίαμβο της λαϊκής δημοκρατίας. ³⁵

Πράγματι, η ρήση του Τζων Τζέι, είναι η αρχή βάσει της οποίας θεμελιώθηκε και διατηρήθηκε η Δημοκρατία, και η καπιταλιστική δημοκρατία εξ αιτίας της ίδιας της φύσης δεν μπορεί να απομακρυνθεί από αυτό το πρότυπο για ευκολονόητους λόγους. ³⁶

Στο εσωτερικό, η αρχή αυτή απαιτεί να περιορισθεί η πολιτική ουσιαστικά σε αλληλεπιδράσεις ανάμεσα σε ομάδες επενδυτών, οι οποίες ανταγωνίζονται για τον έλεγχο του κράτους, σύμφωνα με εκείνο που ο Τόμας Φέργκιουσον αποκαλεί «θεωρία των επενδύσεων στην πολιτική», η οποία, όπως αυτός υποστηρίζει πειστικά, ερμηνεύει ένα μεγάλο μέρος της πολιτικής ιστορίας των ΗΠΑ. ³⁷ Όσον αφορά τις εξαρτώμενες από εμάς περιοχές, ισχύει η ίδια βασική αρχή ότι η δημοκρατία πραγματώνεται, όταν η κοινωνία ελέγχεται από τις τοπικές ολιγαρχίες, δηλαδή τα επιχειρηματικά στοιχεία που συνδέονται με Αμερικανούς επενδυτές, τους στρατιωτικούς που βρίσκονται υπό τον έλεγχό μας και τους επαγγελματίες τους οποίους μπορούμε να εμπιστευθούμε ότι ακολουθούν τις διαταγές και υπηρετούν τα συμφέροντα της εξουσίας και των προνομίων των ΗΠΑ. Εάν υπάρχει οποιαδήποτε λαϊκή αμφισβήτηση της κυριαρχίας τους, οι ΗΠΑ έχουν το δικαίωμα να προσφύγουν στην βία για να «αποκαταστήσουν την δημοκρατία» – για να υιοθετήσουμε τον όρο, ο οποίος χρησιμοποιείται συμβατικά σχετικά με το Δόγμα Ρήγκαν για την Νικαράγουα. Τα ΜΜΕ αντιπαραβάλλουν τους «δημοκράτες» με τους «Κομμουνιστές», από τους οποίους οι πρώτοι είναι εκείνοι οι οποίοι υπηρετούν τα συμφέροντα της εξουσίας των ΗΠΑ, ενώ οι δεύτεροι εκείνοι οι οποίοι έχουν προσβληθεί από την ασθένεια που ονομάζεται «υπερεθνικισμός» στα απόρρητα έγγραφα σχεδιασμού, τα οποία εξηγούν ευθέως ότι η απειλή για τα συμφέροντά μας είναι τα «εθνικιστικά καθεστώτα», τα οποία ανταποκρίνονται στις τοπικές πιέσεις για βελτίωση του βιοτικού επιπέδου και

για κοινωνική μεταρρύθμιση, χωρίς να ενδιαφέρονται επαρκώς για τις ανάγκες των Αμερικανών επενδυτών.

Τα ΜΜΕ ακολουθούν απλώς τους κανόνες του παιχνιδιού, όταν συγκρίνουν τις «νεαρές δημοκρατίες» της Κεντρικής Αμερικής, οι οποίες ελέγχονται από τους στρατιωτικούς και τους επιχειρηματίες, με την «Κομμουνιστική Νικαράγουα». Και μπορούμε να κατανοήσουμε γιατί αυτά απέκρυσαν τα αποτελέσματα δημοσκοπήσης στο Ελ Σαλβαδόρ, το 1987, η οποία απεκάλυψε ότι μόνον το 10% του πληθυσμού «πιστεύει ότι έχει επιτευχθεί πρόοδος, όσον αφορά την δημοκρατία και την ελευθερία στην χώρα, αυτήν την περίοδο». Οι αμαθείς κάτοικοι του Σαλβαδόρ αδυνατούν, αναμφίβολα, να κατανοήσουν την αντίληψή μας περί δημοκρατίας. Το ίδιο πρέπει να ισχύει και για τους συντάκτες της μεγαλύτερης εφημερίδας της Ονδούρας, *El Tiempo*. Βλέπουν στην χώρα τους μια «δημοκρατία», η οποία προσφέρει «ανεργία και καταπίεση» με μια καρικατούρα δημοκρατικής διαδικασίας και γράφουν ότι δεν μπορεί να υπάρξει δημοκρατία σε μια χώρα, η οποία βρίσκεται «υπό την κατοχή των βορειοαμερικανικών στρατευμάτων και των Κόντρας», όπου «τα ζωτικά εθνικά συμφέροντα εγκαταλείπονται για να εξυπηρετηθούν οι αντικειμενικοί στόχοι των ξένων», ενώ η καταπίεση και οι παράνομες συλλήψεις συνεχίζονται και τα αποσπάσματα θανάτου των στρατιωτικών ενεδρεύουν απειλητικά στο παρασκήνιο.³⁸

Σύμφωνα με τις κυρίαρχες αντιλήψεις στις ΗΠΑ, δεν υπάρχει καταπάτηση της δημοκρατίας, εάν μερικές εταιρείες ελέγχουν το σύστημα πληροφόρησης: στην πραγματικότητα, αυτό είναι η ουσία της δημοκρατίας. Στα *Χρονικά της Αμερικανικής Ακαδημίας Πολιτικών και Κοινωνικών Επιστημών*, η εξέχουσα προσωπικότητα της βιομηχανίας δημοσίων σχέσεων, Έντουαρντ Μπέρνεϊζ, εξηγεί ότι «η ουσία της δημοκρατικής διαδικασίας» είναι «η ελευθερία να πείθεις και να εισηγείσαι», εκείνο το οποίο ο ίδιος αποκαλεί «κατασκευή συναίνεσης». «Ένας ηγέτης», συνεχίζει, «πολλές φορές δεν μπορεί να περιμένει τον λαό να φθάσει έστω σε ένα επίπεδο γενικής κατανόησης... Οι δημοκρατικοί ηγέτες πρέπει να παίξουν τον ρόλο τους στην... κατασκευή... συναίνεσης για κοινωνικά εποικοδομητικούς στόχους και αξίες», εφαρμόζο-

ντας «επιστημονικές αρχές και δοκιμασμένες πρακτικές με σκοπό να πείσουν τον λαό να υποστηρίξει ιδέες και προγράμματα» παρ' ότι δεν αναφέρεται καθόλου, είναι αρκετά σαφές ότι εκείνοι οι οποίοι ελέγχουν τους πόρους, θα είναι σε θέση να κρίνουν τι είναι «κοινωνικά εποικοδομητικό» για να κατασκευάζει συναίνεση μέσω των ΜΜΕ και να εφαρμόζει την πολιτική μέσω των μηχανισμών του κράτους. Εάν η ελευθερία τού να πείθει κανείς ενδεχομένως συγκεντρωθεί σε λίγα χέρια, πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι αυτή είναι η φύση μιας ελεύθερης κοινωνίας. Η βιομηχανία δημοσίων σχέσεων δαπανά τεράστια ποσά «για να εκπαιδεύσει τον Αμερικανικό λαό στα οικονομικά γεγονότα της ζωής», εξασφαλίζοντας ένα ευνοϊκό κλίμα για τις επιχειρήσεις. Στόχος της είναι να ελέγξει την «κοινή γνώμη», η οποία είναι «ο μόνος σοβαρός κίνδυνος που αντιμετωπίζει η εταιρεία», όπως παρατηρούσε, 80 χρόνια νωρίτερα, ένα στέλεχος της AT&T.³⁹

Παρόμοιες ιδέες συναντώνται σε ολόκληρο το πολιτικό φάσμα. Ο πρόεδρος των δημοσιογράφων στις ΗΠΑ, Ουόλτερ Λίπμαν, περιέγραψε μια «επανάσταση» στην «εφαρμογή της δημοκρατίας», καθώς «η κατασκευή συναίνεσης» έχει καταστεί «μια ενσυνείδητη τεχνική και ένα συνηθισμένο όργανο λαϊκής διακυβέρνησης». Αυτό αποτελεί μια φυσική εξέλιξη, όταν «τα κοινά συμφέροντα αποκρύπτονται, σχεδόν εντελώς, από την κοινή γνώμη και μπορεί να τα διαχειρίζεται μόνον μια εξειδικευμένη τάξη, τα συμφέροντα της οποίας υπερβαίνουν τα όρια της χώρας». Ο Λίπμαν τα έγραφε αυτά, λίγο μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν η κοινότητα των φιλελευθέρων διανοουμένων ήταν πολύ εντυπωσιασμένη από την επιτυχία τους να χρησιμεύσουν ως «οι πιστοί και εξυπηρετικοί ερμηνευτές ενός γεγονότος, το οποίο φαινόταν να είναι ένα από τα πλέον τολμηρά εγχειρήματα που είχαν ποτέ αναληφθεί από έναν Αμερικανό πρόεδρο» (*New Republic*). Το τόλμημα αυτό ήταν η ερμηνεία της εντολής τού εκλογικού σώματος για «ειρήνη χωρίς νίκη» από τον Γούντροου Ουίλσον, ως η ευκαιρία για την επιδίωξη της νίκης χωρίς ειρήνη, με την βοήθεια των φιλελεύθερων διανοουμένων, οι οποίοι αργότερα εξυμνούσαν τους εαυτούς τους, επειδή «είχαν επιβάλει την θέλησή τους σε μια απρόθυμη και

αδιάφορη πλειοψηφία», με την βοήθεια προπαγανδιστικών επινοήσεων για ωμότητες των Ούνων και άλλα τέτοια τεχνάσματα.

Δεκαπέντε χρόνια αργότερα, ο Χάρολντ Λάσγουελ εξήγούσε στην *Εγκυκλοπαίδεια των Κοινωνικών Επιστημών* το γιατί δεν πρέπει να ενδίδουμε σε «δημοκρατικούς δογματισμούς του τύπου: οι άνθρωποι είναι οι καλύτεροι κριτές των συμφερόντων τους». Όχι, δεν είναι οι καλύτεροι κριτές είναι οι ελίτ, στις οποίες πρέπει, επομένως, να εξασφαλίζονται τα μέσα για να επιβάλλουν την θέλησή τους, χάριν του κοινού καλού. Όταν οι κοινωνικοί κανόνες τούς απαγορεύουν την απαραίτητη βία για να επιβάλουν την υπακοή, είναι αναγκαίο να στραφούν προς «μια εξ ολοκλήρου νέα τεχνική ελέγχου, κυρίως μέσω της προπαγάνδας», εξαιτίας της «άγνοιας και των προκαταλήψεων... (των) μαζών». Την ίδια εποχή, ο Ράινολντ Νίμπουρ υποστήριζε ότι «η λογική είναι ιδίων των ψυχρών παρατηρητών», ενώ «το προλεταριάτο» δεν ακολουθεί την λογική αλλά την πίστη, η οποία βασίζεται στο αποφασιστικό στοιχείο της «αναγκαίας ψευδαίσθησης». Χωρίς μια τέτοια ψευδαίσθηση, ο μέσος άνθρωπος καταλήγει στην «αδράνεια». Εν συνεχεία, κατά την μαρξιστική του περίοδο, ο Νίμπουρ ισχυρίσθηκε ότι εκείνοι στους οποίους απευθυνόταν – πιθανώς, οι ψυχροί παρατηρητές – αναγνωρίζουν «την ηλιθιότητα του μέσου ανθρώπου» και παρέχουν τις «συναισθηματικά δραστικές υπεραπλουστεύσεις» που απαιτούνται για να διατηρηθεί το προλεταριάτο στην πορεία της δημιουργίας μιας νέας κοινωνίας: οι βασικές του απόψεις δεν άλλαξαν σχεδόν καθόλου, όταν ο Νίμπουρ έγινε «ο επίσημος θεολόγος του κατεστημένου» (Γίτσαρντ Ρόβερ), προσφέροντας συμβουλές σε εκείνους οι οποίοι «αντιμετωπίζουν τις ευθύνες της εξουσίας».⁴⁰

Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, καθώς ο αμαθής λαός επανήλθε στον αδρανή φιλειρηνισμό του, σε μια περίοδο κατά την οποία οι ελίτ κατανόησαν την ανάγκη να κινητοποιηθούν για μια ανανεωμένη παγκόσμια σύγκρουση, ο ιστορικός Τόμας Μπέιλυ παρατηρούσε ότι, «επειδή οι μάζες, ως γνωστόν, είναι κοντόφθαλμες και, γενικώς, δεν μπορούν να αντιληφθούν τον κίνδυνο μέχρι να πάρει φωτιά το ίδιο τους το σπίτι, οι πολιτικοί μας είναι αναγκασμένοι να τις ε-

ξαπατούν οδηγώντας τες στην επίγνωση των ιδίων των μακροπρόθεσμων συμφερόντων τους. Η εξαπάτηση του λαού μπορεί, όντως, να καταστεί εξαιρετικά αναγκαία, εκτός εάν είμαστε πρόθυμοι να δώσουμε μεγαλύτερη ελευθερία κινήσεων στους ηγέτες μας στην Ουάσιγκτον». Σχολιάζοντας το ίδιο θέμα, καθώς είχε εξαπολυθεί μια νέα σταυροφορία το 1981, ο Σάμουελ Χάντινγκτον παρατήρησε ότι «θα πρέπει, ίσως, να πλασάρετε (την επέμβαση ή άλλη στρατιωτική ενέργεια) με τέτοιο τρόπο, ώστε να δημιουργηθεί η πλαστή εντύπωση ότι αγωνίζεσθε εναντίον της ΕΣΣΔ. Αυτό ακριβώς έχουν πράξει οι ΗΠΑ, από την εποχή του Δόγματος Τρούμαν» – μια ακριβής παρατήρηση, η οποία ερμηνεύει μια ουσιαστική πρακτική του Ψυχρού Πολέμου.⁴¹

Σε ένα άλλο σημείο του πολιτικού φάσματος, η περιφρόνηση της δημοκρατίας εκ μέρους των Συντηρητικών διατυπώνεται περιεκτικά από τον Σερ Λιούις Νάμιερ, ο οποίος γράφει ότι «δεν υπάρχει περισσότερη ελεύθερη βούληση στην σκέψη και στις πράξεις των μαζών, από όση υπάρχει στις τροχιές των πλανητών ή στις μεταναστεύσεις των πτηνών και στις βουτιές των κοπαδιών των αρκτικών λέμμων* στην θάλασσα».⁴² Μόνο καταστροφή θα μπορούσε να προκύψει, εάν επιτρεπόταν στις μάζες να εισέλθουν με έναν ουσιαστικό τρόπο στην αρένα της λήψης αποφάσεων.

Ορισμένοι είναι αξιοθαύμαστα ειλικρινείς, όταν υπερασπίζονται το δόγμα: παραδείγματος χάριν, ο Ολλανδός υπουργός Άμυνας γράφει ότι «οποιοσδήποτε στρέφεται εναντίον της κατασκευής συναίνεσης, αντιστρατεύεται κάθε μορφή αποτελεσματικής εξουσίας».⁴³ Κάθε κοιμισάριος θα συγκατένευε με κατανόηση.

Στην ρίζα της, αυτή η λογική είναι ίδια με εκείνη του Μεγάλου Ιεροεξεταστή, ο οποίος επιτίθεται με δριμύτητα εναντίον του Χριστού, επειδή προσέφερε στους ανθρώπους ελευθερία, καταδικάζοντάς τους έτσι στην αθλιότητα. Η Εκκλησία πρέπει να διορθώσει το ολέθριο έργο του Χριστού, προσφέροντας στην εξαθλιωμένη ανθρωπότητα το δώρο, το οποίο επιθυμεί και χρειάζεται περισσότερο: την απόλυτη υποταγή. Πρέπει «να υπερφαλαγγίσει την ελευθερία», ώστε

* ΣτΜ Είδος τρωκτικού της Αρκτικής και της Β. Νορβηγίας.

«να κάνει τους ανθρώπους ευτυχισμένους» και να τους προσφέρει την τέλεια «κοινότητα λατρείας», την οποία διακαώς επιζητούν. Στην σύγχρονη κοσμική εποχή, αυτό σημαίνει την λατρεία της κρατικής θρησκείας, η οποία στις Δυτικές δημοκρατίες ενσωματώνει το δόγμα της υποταγής στους αφέντες του συστήματος της δημόσιας χρηματοδότησης του ιδιωτικού κέρδους, το οποίο αποκαλείται ελεύθερη επιχείρηση. Ο λαός πρέπει να παραμείνει στην άγνοια, περιοριζόμενος σε εθνικιστικούς αφορισμούς, για το δικό του καλό. Ακριβώς όπως και ο Μέγας Ιεροεξεταστής, ο οποίος χρησιμοποιεί τις δυνάμεις του θαύματος, του μυστηρίου και της εξουσίας «για να κατακτήσει και να κρατήσει για πάντα αιχμάλωτη την συνείδηση αυτών των ανίσχυρων επαναστατών για την δική τους ευτυχία» και για να τους απαγορεύσει την ελευθερία επιλογής, την οποία τόσο φοβούνται και περιφρονούν, έτσι και οι «ψυχροί παρατηρητές» πρέπει να δημιουργήσουν τις «αναγκαίες ψευδαισθήσεις» και τις «συναισθηματικά δραστικές υπεραπλουστεύσεις», οι οποίες διατηρούν τις αμαθείς και ηλίθιες μάζες πειθαρχημένες και ικανοποιημένες.⁴⁴

Παρά την ειλικρινή αναγνώριση της αναγκαίας εξαπάτησης του κοινού, θα ήταν σφάλμα να υποθέσουμε ότι οι επαγγελματίες αυτής της τέχνης είναι τυπικά αναμειγμένοι στην συνειδητή εξαπάτηση· ελάχιστοι φθάνουν στο επίπεδο εκζήτησης του Μεγάλου Ιεροεξεταστή ή διατηρούν μια τέτοια επίγνωση επί μακρόν. Αντιθέτως, καθώς οι διανοούμενοι ασχολούνται με το δυσάρεστο και απαιτητικό έργο τους, εύκολα υιοθετούν απόψεις, οι οποίες εξυπηρετούν τις θεσμικές ανάγκες: όσοι δεν το πράττουν, θα πρέπει να αναζητήσουν εργασία κάπου αλλού. Ένας πρόεδρος διοικητικού συμβουλίου μπορεί να πιστεύει ειλικρινά ότι, όταν είναι εν εγρηγόρσει, κάθε στιγμή του είναι αφιερωμένη στην εξυπηρέτηση των ανθρωπίνων αναγκών. Εάν, όμως, ενεργούσε χάριν της αυταπάτης αυτής, αντί να επιδιώκει το κέρδος και μερίδιο της αγοράς, δεν θα ήταν πλέον πρόεδρος του συμβουλίου. Πιθανόν και τα πλέον απάνθρωπα τέρατα, ακόμη

και οι Χίμλερ και οι Μέγκελε,* να πιστεύουν ότι ασχολούνται με ευγενείς και θαρραλέες πράξεις. Η ψυχολογία των ηγετών είναι ένα θέμα ελάχιστα ενδιαφέρον. Εκείνο που αξίζει την προσοχή μας είναι οι θεσμικοί παράγοντες, οι οποίοι περιορίζουν τις πράξεις και τις πεποιθήσεις τους.

Σύμφωνα με ένα ευρύ φάσμα εκπεφρασμένων απόψεων, το γεγονός ότι η φωνή του λαού ακούγεται στις δημοκρατικές κοινωνίες, θεωρείται ένα πρόβλημα, το οποίο πρέπει να ξεπεραστεί με το να διασφαλισθεί ότι η δημόσια φωνή εκστομίζει τα σωστά λόγια. Η γενική αντίληψη είναι ότι οι ηγέτες μάς ελέγχουν και όχι ότι τους ελέγχουμε εμείς. Εάν ο πληθυσμός είναι εκτός ελέγχου και η προπαγάνδα δεν λειτουργεί, τότε το κράτος αναγκάζεται να ενεργήσει παράνομα, με υπόγειες επιχειρήσεις και μυστικούς πολέμους· η κλίμακα των μυστικών επιχειρήσεων είναι συχνά ένα καλό μέτρο της λαϊκής διαφωνίας, όπως ήταν και κατά την διάρκεια της περιόδου της προεδρίας Ρήγκαν.

Ανάμεσα στα μέλη της ομάδας των αυτοαποκαλουμένων «συντηρητικών», η αφοσίωση προς την απεριόριστη εκτελεστική εξουσία και η περιφρόνηση της δημοκρατίας έφθασαν σε ασυνήθιστα επίπεδα. Συνακολούθως, το ίδιο συνέβη και με την προσφυγή σε προπαγανδιστικές εκστρατείες, οι οποίες ως στόχο είχαν τα ΜΜΕ και τον γενικό πληθυσμό: παραδείγματος χάριν, η ίδρυση από το υπουργείο Εξωτερικών της Υπηρεσίας Δημόσιας Διπλωματίας της Λατινικής Αμερικής, το οποίο ασχολείται αποκλειστικά με προγράμματα του είδους Επιχείρηση Αλήθεια, την οποία ένας υψηλά ιστάμενος κυβερνητικός αξιωματούχος περιέγραψε ως «μια τεράστια ψυχολογική επιχείρηση κατά την οποία ο στρατός χρησιμοποιείται για να επηρεάσει έναν πληθυσμό σε διαφιλονικούμενη ή εχθρική περιοχή».⁴⁵ Η φρασεολογία εκφράζει ξεκάθαρα την στάση απέναντι στο παραπλανημένο κοινό: εχθρική περιοχή, η οποία πρέπει να κατακτηθεί και να υποταχθεί.

* ΣτΜ Ο Χίμλερ υπήρξε ένας από τους στενότερους συνεργάτες του Χίτλερ, αρχηγός της Γερμ. Αστυνομίας, ιδρυτής και αρχηγός των SS. Ο Μέγκελε ήταν γιατρός στα ναζιστικά στρατόπεδα συγκέντρωσης και υπεύθυνος απάνθρωπων ιατρικών πειραμάτων, στα οποία χρησιμοποιούντο κρατούμενοι ως πειραματόζωα.

Στις εξαρτημένες από αυτές περιοχές, οι ΗΠΑ πρέπει να προσφεύγουν συχνά στην βία για να «αποκαταστήσουν την δημοκρατία». Στο εσωτερικό, απαιτούνται πιο εκλεπτυσμένα μέσα: η κατασκευή συναίνεσης, η εξαπάτηση των ηλίθιων μαζών με τις «αναγκαίες ψευδαισθήσεις», μυστικές επιχειρήσεις, τις οποίες τα ΜΜΕ και το Κογκρέσο προσποιούνται ότι αγνοούν μέχρι την στιγμή που όλα αυτά καθίστανται υπερβολικά προφανή για να αποκρυβούν. Τότε περνάμε στην φάση του ελέγχου της ζημιάς για να διασφαλίσουμε το ότι η προσοχή του κοινού θα στραφεί σε κάποιους υπερπατριώτες ή στα ελαττώματα της προσωπικότητας ηγετών, οι οποίοι έχουν παρεκκλίνει από τις ευγενείς επιδιώξεις μας και όχι στους θεσμικούς παράγοντες, οι οποίοι καθορίζουν το μόνιμο και ουσιαστικό περιεχόμενο των επιδιώξεων αυτών. Η αποστολή του ελεύθερου Τύπου υπό αυτές τις συνθήκες, είναι να αντιμετωπίσει με σοβαρότητα τα γεγονότα και να τα χαρακτηρίσει ως συνεισφορά προς την αξιοπιστία των θεσμών αυτοεπανόρθωσης που διαθέτουμε, προστατεύοντάς τους επιμελώς από τον δημόσιο εξονυχιστικό έλεγχο.

Γενικότερα, τα ΜΜΕ και οι μορφωμένες τάξεις πρέπει να εκπληρώνουν τον «κοινωφελή σκοπό» τους, εκτελώντας τα αναγκαία καθήκοντά τους, σύμφωνα με την κυρίαρχη αντίληψη περί δημοκρατίας.

2

Η ΑΝΑΧΑΙΤΙΣΗ ΤΟΥ ΕΧΘΡΟΥ

Στο πρώτο κεφάλαιο, ανέφερα τρία μοντέλα οργάνωσης των ΜΜΕ: 1. το ολιγοπώλιο των εταιρειών· 2. το ελεγχόμενο από το κράτος και 3. μια δημοκρατική επικοινωνιακή πολιτική, όπως αυτή που ανέπτυξαν οι Βραζιλιάνοι Επίσκοποι. Το πρώτο μοντέλο εκμηδενίζει την δημοκρατική συμμετοχή στα ΜΜΕ, ακριβώς όπως άλλες εταιρείες εξαιρούνται, κατά κανόνα, από τον λαϊκό έλεγχο, είτε του εργατικού δυναμικού είτε της κοινότητας. Στην περίπτωση των κρατικά ελεγχόμενων ΜΜΕ, ο βαθμός της λαϊκής συμμετοχής μπορεί να ποικίλλει, εξαρτώμενος από τον τρόπο λειτουργίας του πολιτικού συστήματος· στην πράξη, τα κρατικά ΜΜΕ διατηρούνται, γενικώς, ευθυγραμμισμένα από τις δυνάμεις, οι οποίες έχουν την δύναμη να ελέγχουν το κράτος και από έναν μηχανισμό πολιτιστικών διευθυντών, οι οποίοι δεν μπορούν να παρεκκλίνουν από τα όρια που θέτουν οι δυνάμεις αυτές. Το τρίτο μοντέλο δεν έχει ουσιαστικά δοκιμασθεί, ακριβώς όπως και ένα κοινωνικοπολιτικό σύστημα με ουσιαστική λαϊκή συμμετοχή, παραμένει μέλημα του μέλλοντος: μια ελπίδα ή ένας φόβος, αναλόγως με το πώς εκτιμάται το δικαίωμα του κοινού να διαμορφώνει τις υποθέσεις του.

Το μοντέλο των ΜΜΕ ως ολιγοπώλιο των εταιρειών, είναι το φυσικό σύστημα της καπιταλιστικής δημοκρατίας. Συνεπώς, έχει φθάσει στην τελειότερη μορφή του στις πλέον ανεπτυγμένες από τις κοινωνίες αυτές, κυρίως στις ΗΠΑ, όπου ο συγκεντρωτισμός των ΜΜΕ είναι υψηλός, το δημόσιο ραδιόφωνο και η τηλεόραση είναι περιορισμένης εμβέλειας, ενώ στοιχεία του ριζοσπαστικού δημοκρατικού μοντέλου υπάρχουν μόνον στο περιθώριο, σε φαινόμενα όπως το χρηματοδοτούμενο από τους ακροατές κοινοτικό ραδιόφωνο και ο εναλλακτικός ή τοπικός Τύπος, τα οποία έχουν, συχνά, αξιοσημείωτη επίδραση στην κοινωνική και πολιτική κουλτούρα και στην αίσθηση ενίσχυσης των κοινοτήτων, οι οποίες ωφελούνται από τις επιλογές αυτές.¹ Από αυτήν την άποψη, οι ΗΠΑ απεικονίζουν την μορφή την οποία τείνει να λάβει η καπιταλιστική δημοκρατία· συναφείς τάσεις εμπιέχουν την σταδιακή εξαφάνιση των συνδικάτων και άλλων

λαϊκών οργανώσεων, οι οποίες συγκρούονται με την ιδιωτική εξουσία, ένα εκλογικό σύστημα, το οποίο είναι σκηνοθετημένο σε μεγάλο βαθμό και μοιάζει με άσκηση δημοσίων σχέσεων, την κατάργηση μέτρων πρόνοιας, όπως το εθνικό σύστημα υγείας, το οποίο, επίσης, προσκρούει στα δικαιώματα των προνομιούχων και πάει λέγοντας. Επομένως, είναι λογικό ο Σάϋρους Βανς και ο Χένρυ Κίσιγκερ να χαρακτηρίζουν τις ΗΠΑ ως «πρότυπο δημοκρατίας», αφού δημοκρατία θεωρείται ένα σύστημα ελέγχου, τόσο των πολιτικών όσο και άλλων βασικών θεσμών, εκ μέρους των επιχειρήσεων.

Άλλες Δυτικές δημοκρατίες είναι, γενικώς, μερικά βήματα πίσω ως προς αυτά τα θέματα. Οι περισσότερες δεν έχουν ακόμη επιτύχει το σύστημα των ΗΠΑ, τού ενός πολιτικού κόμματος, το οποίο αποτελείται από 2 τμήματα που ελέγχονται από εναλλασσόμενους τομείς της επιχειρηματικής κοινότητας. Αυτές, επιπλέον, διαθέτουν κόμματα, τα οποία βασίζονται στους εργαζόμενους και στους φτωχούς, και τα οποία, μέχρι ενός βαθμού, εκπροσωπούν τα συμφέροντα των τελευταίων. Όμως, και αυτά φθίνουν παράλληλα με τους πολιτιστικούς θεσμούς, οι οποίοι συντηρούν διαφορετικές αξίες και ενδιαφέροντα καθώς και οργανωτικές δομές, οι οποίες παρέχουν στα μεμονωμένα άτομα τα μέσα να σκέπτονται και να δρουν εκτός του επιβληθέντος από την ιδιωτική εξουσία πλαισίου.

Αυτή είναι η φυσική πορεία των γεγονότων στην καπιταλιστική δημοκρατία, εξαιτίας αυτών που ο Τζόσουα Κοέν και ο Τζόελ Ρότζερ αποκαλούν «περιορισμό των πόρων» και «περιορισμό της ζήτησης».² Ο πρώτος είναι απλός: ο έλεγχος επί των πόρων είναι αυστηρώς συγκεντρωτικός, με προβλέψιμα αποτελέσματα σε κάθε πλευρά της κοινωνικής και πολιτικής ζωής. Ο περιορισμός της ζήτησης είναι ένα πιο διακριτικό μέσο ελέγχου, τα αποτελέσματα του οποίου σπανίως γίνονται αμέσως αντιληπτά σε μια εύρυθμη λειτουργούσα καπιταλιστική δημοκρατία, όπως οι ΗΠΑ, αν και αυτά είναι εμφανή, λόγω χάριν, στην Λατινική Αμερική, όπου το πολιτικό σύστημα επιτρέπει, μερικές φορές, ένα ευρύτερο φάσμα πολιτικών επιλογών, το οποίο περιλαμβάνει προγράμματα κοινωνικής μεταρρύθμισης. Οι συνέπειες είναι πασίγνωστες: έξοδος του κεφαλαίου, απώλεια της εμπιστοσύνης

εκ μέρους των επιχειρήσεων και των επενδυτών και γενικώς κοινωνική παρακμή, καθώς εκείνοι «που είναι οι ιδιοκτήτες της χώρας» χάνουν την ικανότητα διακυβέρνησής της – ή, απλώς, ένα στρατιωτικό πραξικόπημα, το οποίο υποστηρίζεται πάντα από τον φύλακα της τάξης και της ευπρέπειας στο ημισφαίριο. Η πλέον καλοπροαίρετη ανταπόκριση σε μεταρρυθμιστικά προγράμματα, εξηγεί τον περιορισμό της ζήτησης – η απαίτηση εξυπηρέτησης των συμφερόντων εκείνων οι οποίοι έχουν την πραγματική εξουσία, εάν θέλουμε να λειτουργήσει σωστά η κοινωνία.

Κοντολογίς, είναι αναγκαίο να διασφαλισθεί ότι εκείνοι οι οποίοι είναι οι ιδιοκτήτες της χώρας είναι ευτυχείς, διαφορετικά θα δυστυχήσουν όλοι, επειδή οι πρώτοι ελέγχουν τις επενδύσεις και καθορίζουν τι θα παραχθεί και θα διατεθεί και ποιά επιδόματα θα δοθούν με το σταγονόμετρο σε εκείνους που ενοικιάζουν τους εαυτούς τους στους ιδιοκτήτες, όταν είναι σε θέση. Κατόπιν, η άμεση προτεραιότητα των αστέγων στους δρόμους, θα πρέπει να είναι η εξασφάλιση της ευδαιμονίας των κατοίκων των πολυτελών μεγάρων. Με δεδομένες τις διαθέσιμες επιλογές, στα πλαίσια του συστήματος και των πολιτιστικών αξιών τις οποίες αυτό καλλιεργεί, η μεγιστοποίηση του βραχυπρόθεσμου ατομικού κέρδους σε συνδυασμό με την υποταγή, την υπακοή και την αποχώρηση από την δημόσια αρένα, φαίνεται να είναι η λογική πορεία. Αντιστοίχως περιορισμένα είναι και τα όρια της πολιτικής δράσης. Άπαξ και οι δομές της καπιταλιστικής δημοκρατίας είναι δεδομένες, παραμένουν πολύ σταθερές, οποιαδήποτε δυστυχία και αν επιφέρουν – γεγονός το οποίο έχουν αντιληφθεί εδώ και πολύ καιρό οι σχεδιαστές των ΗΠΑ.

Μια συνέπεια της κατανομής των πόρων και της εξουσίας λήψης αποφάσεων στην κοινωνία, είναι το ότι η τάξη των πολιτικών και οι πολιτιστικοί διευθυντές τυπικώς συνδέονται με τους τομείς που κυριαρχούν στην ιδιωτική οικονομία, διότι είτε επιλέγονται απ' ευθείας από αυτούς τους τομείς είτε προσδοκούν να καταστούν μέλη τους. Οι ριζοσπαστικοί Δημοκράτες της Αγγλικής Επανάστασης του 17ου αιώνα, υποστήριζαν ότι «δεν θα υπάρξει ποτέ ένας όμορφος κόσμος, εφόσον ακόμη κατασκευάζουν νόμους για μας οι ιπ-

πότες και οι αριστοκράτες, τους οποίους εκλέγουμε από φόβο και οι οποίοι άλλο δεν κάνουν από το να μας καταπιέζουν, μη γνωρίζοντας τα βάσανα του λαού. Δεν θα ησυχάσουμε μέχρι την στιγμή που θα αποκτήσουμε Κοινοβούλια, τα οποία θα αποτελούνται από χωρικούς, σαν κι εμάς, οι οποίοι γνωρίζουν τις ανάγκες μας». Ωστόσο, το Κοινοβούλιο και οι ιεροκήρυκες είχαν διαφορετικό όραμα: «Όταν αναφερόμαστε στον λαό, δεν εννοούμε το συγχυσμένο και ετερόκλητο σώμα του λαού». Μετά την αδιαφιλονίκητη ήττα των Δημοκρατών, το μόνο ερώτημα, το οποίο εξακολουθούσε να τίθεται, με τα λόγια ενός φυλλαδίου των Levellers,* ήταν: «Τίνος δούλοι θα είναι οι φτωχοί», του Βασιλιά ή του Κοινοβουλίου.³

Η ίδια διαμάχη εμφανίσθηκε κατά τις πρώτες ημέρες της Αμερικανικής Επανάστασης. Όπως παρατηρεί ο Έντουαρντ Κάντρυμαν, «οι δημιουργοί των Συνταγμάτων διαφόρων κρατών, είχαν τονίσει emphatically ότι οι αντιπροσωπευτικές συνελεύσεις θα έπρεπε να εκφράζουν πιστά τον λαό του κράτους»: αντιτάχθηκαν στην ιδέα μιας «ξεχωριστής κάστας» πολιτικών ηγετών, απομονωμένων από τον λαό. Πάντως, το Ομοσπονδιακό Σύνταγμα εγγυάτο ότι «οι βουλευτές, οι γερουσιαστές και ο πρόεδρος όφειλαν να γνωρίζουν ότι εξαιρετική ήταν μόνον η θέση τους». Υπό το καθεστώς της Συνομοσπονδίας, τεχνίτες, αγρότες και άλλοι απλοί άνθρωποι είχαν απαιτήσει να εκπροσωπούνται από «ανθρώπους της τάξης τους», έχοντας διδαχθεί από την επαναστατική εμπειρία ότι ήταν «εξίσου ικανοί με οποιονδήποτε άλλον για να αποφασίζουν τι δεν πήγαινε καλά στην ζωή τους και να αυτοοργανώνονται, ώστε να μπορούν να το διορθώσουν». Αυτό, όμως, δεν επρόκειτο να συμβεί. «Η τελευταία αναλαμπή του αληθινού πνεύματος της Επανάστασης, με όλη την πίστη του στην κοινότητα και στην συνεργασία, προήλθε από τους αγρότες της Μασαχουσέτης», κατά την διάρκεια της εξέγερσης του Σέι, το 1786. «Τα ψηφίσματα και οι εκκλήσεις των επιτροπών της κομητείας τους, ένα ή δύο χρόνια πριν την εξέγερση, εξέφραζαν ακριβώς ό,τι υ-

* ΣτΜ Levellers: Ισοπεδωτές: ακραίο δημοκρατικό κίνημα, το οποίο αναπτύχθηκε κατά την διάρκεια της Αγγλικής Αστικής Επανάστασης του 17ου αιώνα και υποστήριζε την απόλυτη ισότητα.

ποστήριζαν όλοι οι άνθρωποι το 1776». Η αποτυχία τους, τούς προσέφερε το οδυνηρό δίδαγμα ότι «οι παλαιές μέθοδοι δεν ήταν πλέον αποτελεσματικές» και «τους υποχρέωσε να σκύψουν το κεφάλι και να ζητήσουν συγχώρηση από κυβερνήτες, οι οποίοι ισχυρίζοντο ότι ήταν υπηρέτες του λαού». Και αυτό ισχύει μέχρι σήμερα. Με σπανιότατες εξαιρέσεις, οι αντιπρόσωποι του λαού ούτε προέρχονται από εργασιακούς χώρους, ούτε επιστρέφουν σε αυτούς: προέρχονται, μάλλον, από δικηγορικά γραφεία, τα οποία υπηρετούν τα συμφέροντα των επιχειρήσεων, από διευθυντικές σουίτες και άλλες προνομιούχες θέσεις.⁴

Όσον αφορά τα ΜΜΕ, υπήρχε στην Αγγλία, κατά την δεκαετία του 1960, ένας δραστήριος Τύπος με φιλεργατικό προσανατολισμό και απήχηση σε ένα ευρύ κοινό και ο οποίος, τελικώς, εξοντώθηκε εξαιτίας του τρόπου λειτουργίας της αγοράς. Η εφημερίδα *Daily Herald*, η οποία ανέστειλε την έκδοσή της το 1964, είχε υπερπενταπλάσιους αναγνώστες εκείνη την εποχή από την εφημερίδα *The Times* και «σχεδόν διπλάσιο αναγνωστικό κοινό από ό,τι οι εφημερίδες *The Times*, *Financial Times* και *Guardian* μαζί», παρατηρεί ο Τζέιμς Κέραν, παραθέτοντας μια έρευνα, η οποία απέκλυπε ότι οι αναγνώστες της «ήταν εξαιρετικά αφοσιωμένοι σε αυτήν». Όμως, η εφημερίδα αυτή, που κατά ένα μέρος ήταν ιδιοκτησία των συνδικάτων και είχε απήχηση σε ένα ευρύ εργατικό αναγνωστικό κοινό «απευθυνόταν σε λάθος ανθρώπους», συνεχίζει ο Κέραν. Το ίδιο ισχύει και για άλλα στοιχεία του σοσιαλδημοκρατικού Τύπου, τα οποία εξαφανίσθηκαν την ίδια εποχή, κυρίως διότι «στερούντο του ίδιου επιπέδου χρηματοδότησης» από το διαφημιστικό και ιδιωτικό κεφάλαιο, το οποίο στήριζε «τον ποιοτικό Τύπο», ο οποίος «όχι μόνον αντανάκλα τις αξίες και τα συμφέροντα των μεσοαστών αναγνωστών του», αλλά επίσης «τους προσφέρει δύναμη, διαύγεια και συνοχή» και «παίζει έναν σημαντικό ιδεολογικό ρόλο στην ενίσχυση και ανανέωση της κυρίαρχης πολιτικής συναίνεσης».⁵

Οι συνέπειες είναι σημαντικές. Στα ΜΜΕ, συμπεραίνει ο Κέραν, υπάρχει «μια αξιοσημείωτη αύξηση των κύριων άρθρων που θυμίζουν διαφημιστικά κείμενα» και «μια αυξανόμενη σύγκλιση κύριων άρθρων και διαφημίσεων», η οποία

αντικατοπτρίζει «την αυξανόμενη εναρμόνιση της διεύθυνσης των εθνικών εφημερίδων με τις επιλεκτικές ανάγκες των διαφημιστών» και, γενικώς, της επιχειρηματικής κοινότητας: το ίδιο ισχύει, ίσως, για την κάλυψη και ερμηνεία των ειδήσεων. Για την κοινωνία γενικώς, συνεχίζει ο Κέραν, «η απώλεια των μοναδικών σοσιαλδημοκρατικών εφημερίδων με ευρύ αναγνωστικό κοινό, το οποίο επεδείκνυε ζωνφό ενδιαφέρον για τα σημερινά πράγματα» και στο οποίο περιλαμβάνοντο τμήματα της εργατικής τάξης, τα οποία είχαν παραμείνει «εξαιρετικά ριζοσπαστικά, όσον αφορά την στάση τους απέναντι σε πάρα πολλά οικονομικά και πολιτικά θέματα», συνέβαλε «στην προοδευτική διάβρωση μιας λαϊκής ριζοσπαστικής παράδοσης στην μεταπολεμική Βρετανία» και στην διάλυση «της πολιτιστικής βάσης, η οποία έχει στηρίξει την ενεργό συμμετοχή μέσα στο εργατικό κίνημα», το οποίο «έχει πάψει να υφίσταται ως μαζικό κίνημα στις περισσότερες περιοχές της χώρας». Τα αποτελέσματα καθίστανται αμέσως εμφανή. Με την εξαφάνιση «της επιλογής και επεξεργασίας των ειδήσεων» και «ενός σχετικώς λεπτομερούς σχολιασμού και ανάλυσης που βοηθούσαν καθημερινά στην στήριξη μιας σοσιαλδημοκρατικής υποκουλτούρας μέσα στην εργατική τάξη», δεν υπάρχει πλέον μια σαφής εναλλακτική πρόταση στην εικόνα «ενός κόσμου, όπου η υποταγή των εργαζομένων είναι αποδεκτή ως φυσικό και αναπόφευκτο γεγονός», ούτε η συνεχής έκφραση της άποψης ότι οι εργαζόμενοι «δικαιούνται, από ηθική άποψη, μεγαλύτερο μερίδιο από τον πλούτο τον οποίο παράγουν και αξιώνουν δικαίωμα έκφρασης γνώμης αναφορικά με την κατανομή του». Οι ίδιες τάσεις είναι εμφανείς και σε άλλους τομείς των βιομηχανικών καπιταλιστικών κοινωνιών.

Λειτουργούν, επομένως, φυσικές διαδικασίες, οι οποίες διευκολύνουν τον έλεγχο της «εχθρικής περιοχής» στο εσωτερικό. Ομοίως, ο παγκόσμιος σχεδιασμός που ανέλαβαν οι ελίτ των ΗΠΑ, κατά την διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και μετά, προϋπέθετε ότι οι αρχές του φιλελεύθερου διεθνισμού θα χρησίμευαν, γενικώς, για να ικανοποιήσουν εκείνο το οποίο είχε περιγραφεί ως «οι απαιτήσεις των ΗΠΑ σε έναν κόσμο στον οποίο αυτές προτίθενται να διατηρήσουν την αδιαμφισβήτητη εξουσία τους».⁶ Η παγκόσμια πο-

λιτική βαφτίζεται «αναχαίτιση». Η κατασκευή συναίνεσης είναι το αντίστοιχο αυτής στο εσωτερικό. Οι δύο αυτές πολιτικές είναι, πράγματι, στενά συνυφασμένες, αφού ο εγχώριος πληθυσμός πρέπει να κινητοποιηθεί για να πληρώσει το κόστος της «αναχαίτισης», το οποίο μπορεί να είναι βαρύ – τόσο από υλική όσο και από ηθική άποψη.

Η ρητορική της αναχαίτισης σχεδιάζεται με τρόπο ώστε να προσδίδει μια αμυντική μορφή στο σχέδιο της παγκόσμιας διεύθυνσης και έτσι χρησιμεύει ως μέρος του συστήματος ελέγχου της σκέψης στο εσωτερικό. Είναι αξιοσημείωτη η ευκολία με την οποία υιοθετείται αυτή η ορολογία, δεδομένων των προβλημάτων, τα οποία αυτή παρακάμπτει. Εξετάζοντάς την προσεκτικότερα, ανακαλύπτουμε ότι η αντίληψη αυτή υποκρύπτει πολλά.

Η βασική της υπόθεση είναι ότι υπάρχει μια σταθερή διεθνής τάξη πραγμάτων την οποία πρέπει να υπερασπισθούν οι ΗΠΑ. Το γενικό περίγραμμα αυτής της διεθνούς τάξης πραγμάτων, αναπτύχθηκε από τους σχεδιαστές της πολιτικής των ΗΠΑ κατά την διάρκεια και μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Έχοντας υπόψη το εκπληκτικό μέγεθος της ισχύος των ΗΠΑ, πρότειναν την δημιουργία ενός παγκοσμίου συστήματος, στο οποίο θα κυριαρχούν οι ΗΠΑ και εντός του οποίου θα προωθούνται τα επιχειρηματικά τους συμφέροντα. Όσον αφορά τον υπόλοιπο κόσμο, θα αποτελεί, στο μέτρο του δυνατού, μια Μείζονα Περιοχή, όπως την απεκάλεσαν, η οποία θα είναι υποταγμένη στις ανάγκες της οικονομίας των ΗΠΑ. Μέσα στην Μείζονα αυτή Περιοχή, θα ενθαρρύνουν την ανάπτυξη και άλλων καπιταλιστικών κοινωνιών, οι οποίες όμως δεν θα διαθέτουν αμυντικούς μηχανισμούς, οι οποίοι θα μπορούσαν να έλθουν σε σύγκρουση με τα προνόμια των ΗΠΑ.⁸ Ειδικότερα, μόνον οι ΗΠΑ έχουν το δικαίωμα να κυριαρχούν στα περιφερειακά συστήματα. Οι ΗΠΑ έσπευσαν να αποκτήσουν τον ουσιαστικό έλεγχο της παγκόσμιας παραγωγής ενέργειας και να οργανώσουν ένα παγκόσμιο σύστημα, του οποίου οι διάφορες συνιστώσες θα εκτελούν την λειτουργία τους ως βιομηχανικά κέντρα, αγορές και πηγές πρώτων υλών ή ως εξαρτώμενα κράτη, ασχολούμενα με τα «περιφερειακά συμφέροντά» τους εντός «του συνολικού συστήματος της τάξης πραγμάτων»,

το οποίο θα διευθύνουν οι ΗΠΑ (όπως θα εξηγούσε αργότερα ο Χένρυ Κίσινγκερ).

Η ΕΣΣΔ έχει θεωρηθεί ως η μείζων απειλή για την σχεδιαζόμενη διεθνή τάξη πραγμάτων και δικαίως. Αυτό είναι, εν μέρει, αποτέλεσμα της ίδιας της τής ύπαρξης ως μεγάλη δύναμη που ελέγχει ένα τυραννικό σύστημα, το οποίο δεν μπορούσε να ενσωματωθεί στην Μείζονα Περιοχή, αλλά και εν μέρει αποτέλεσμα των κατά καιρούς προσπαθειών της να επεκτείνει τα όρια της εξουσίας της, όπως συνέβη στο Αφγανιστάν, ή της υποτιθέμενης απειλής να εισβάλει στην Δ. Ευρώπη, αν όχι και να κατακτήσει τον κόσμο, μια προοπτική την οποία δεν λαμβάνουν καν υπόψη οι σοβαρότεροι αναλυτές στα δημόσια και απόρρητα επίσημα έγγραφα. Ωστόσο, είναι απαραίτητο να κατανοήσουμε πόσο πλατιά ερμηνεύεται η έννοια «άμυνα», εάν επιθυμούμε να αξιολογήσουμε το μέγεθος των σοβιετικών εγκλημάτων. Έτσι, η ΕΣΣΔ είναι μια απειλή για την παγκόσμια τάξη πραγμάτων, εάν υποστηρίζει λαούς που αντιτίθενται στα σχέδια των ΗΠΑ, παραδείγματος χάριν, οι Νοτιοβιετναμέζοι που χρησιμοποίησαν «εσωτερική επιθετικότητα» εναντίον των ανιδιοτελών Αμερικανών υπερασπιστών τους (όπως εξηγούσαν οι φιλελεύθεροι του Κένεντυ), ή οι Νικαραγουανοί, οι οποίοι αντιστέκονται παράνομα στις λεηλασίες που διαπράττει η «δημοκρατική αντίσταση», η οποία ελέγχεται από τις ΗΠΑ. Τέτοιες ενέργειες αποδεικνύουν ότι οι Σοβιετικοί ηγέτες δεν σκέπτοντο σοβαρά την ύφεση και, συνεπώς, δεν είναι δυνατόν να τους έχουμε εμπιστοσύνη, παρατηρούν με σοβαρότητα πολιτικοί και σχολιαστές. Έτσι, «η Νικαράγουα θα αποτελέσει μία πρώτη περιοχή για να δοκιμασθεί η αισιόδοξη πρόβλεψη ότι (ο Γκορμπατσώφ) μειώνει την ένταση στον Τρίτο Κόσμο», εξηγούσαν οι συντάκτες της *Washington Post*, επιρρίπτοντας την ευθύνη στους Ρώσους για την επίθεση των ΗΠΑ εναντίον της Νικαράγουας, ενώ προειδοποιούσαν, ταυτοχρόνως, για την απειλή αυτής της εμπροσθοφυλακής των Σοβιετικών να «συντρίψει και να τρομοκρατήσει» τους γείτονές της.⁹ Οι ΗΠΑ θα έχουν «κερδίσει τον Ψυχρό Πόλεμο», από αυτήν την άποψη, όταν θα είναι ελεύθερες να ασκήσουν την βούλησή τους στον υπόλοιπο κόσμο, χωρίς την παρέμβαση των Σοβιετικών.

Παρόλο που «η αναχαίτιση της Σοβιετικής Ένωσης αποτέλεσε το κυρίαρχο θέμα της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ, μόνον από την στιγμή που αυτές κατέστησαν μια πραγματικά παγκόσμια δύναμη μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, η ΕΣΣΔ θεωρήθηκε μια αφόρητη απειλή για την τάξη πραγμάτων από την εποχή της Μπολσεβίκικης Επανάστασης. Επομένως, κατέστη ο κύριος εχθρός των ανεξάρτητων ΜΜΕ.

Το 1920, ο Ουώλτερ Λίτμαν και ο Τσαρλς Μερτς συνέγραψαν μια κριτική μελέτη περί της δημοσιογραφικής κάλυψης της Μπολσεβίκικης Επανάστασης από τους *New York Times*, την οποία χαρακτήρισαν «τουλάχιστον καταστροφή... από την άποψη της επαγγελματικής δημοσιογραφίας». Η πολιτική των συντακτών, έντονα εχθρική, «επηρέασε πλήρως και χονδροειδώς τις ειδησεογραφικές τους στήλες». Για υποκειμενικούς λόγους, το προσωπικό των *Times* «αποδέχθηκε και πίστεψε τις περισσότερες από τις πληροφορίες, τις οποίες του διοχέτευσε» η κυβέρνηση των ΗΠΑ και «οι πράκτορες και οι οπαδοί του παλαιού καθεστώτος». Αποσιώπησαν τις προτάσεις ειρήνης των Σοβιετικών, θεωρώντας τις, απλώς, ως μια τακτική, η οποία θα επέτρεπε στους Μπολσεβίκους «να συγκεντρώσουν τις ενέργειές τους σε μια ανανεωμένη προσπάθεια με στόχο την παγκόσμια επανάσταση» και την επαπειλούμενη «Ερυθρά εισβολή στην Ευρώπη». Οι Μπολσεβίκοι, έγραψαν οι Λίτμαν και Μερτς, περιγράφονται «ταυτοχρόνως... τόσο ως πτώμα, όσο και ως παγκόσμια απειλή» και ο Ερυθρός Κίνδυνος «εμφανιζόταν παντού για να παρεμποδίσει την αποκατάσταση της ειρήνης στην Α. Ευρώπη και στην Ασία και να αναστείλει την επανάκαμψη της οικονομικής ζωής». Όταν ο πρόεδρος Ουίλσον πρότεινε να παρέμβει, οι *New York Times* ανταποκρίθηκαν, υποστηρίζοντας ότι πρέπει να εκδιώξουμε «τους Μπολσεβίκους από την Πετρούπολη και την Μόσχα».¹⁰

Αλλάζοντας μερικά ονόματα και ημερομηνίες, έχουμε μια μάλλον ορθή εκτίμηση της μεταχείρισης της Ινδοκίνας παλαιότερα και της Κεντρικής Αμερικής σήμερα από τα εθνικά ΜΜΕ. Παρόμοιες απόψεις για την ΕΣΣΔ, επαναλαμβάνονται από σύγχρονους ιστορικούς της Διπλωματίας, οι οποίοι θεωρούν ότι η ανάπτυξη ενός εναλλακτικού κοινωνικού μοντέλου αποτελεί αυτή καθαυτή μια απαράδεκτη μορφή ε-

πέμβασης στις υποθέσεις των άλλων, ενάντια στην οποία η Δύση έχει κάθε δικαίωμα να αμυνθεί με αποφασιστικές ενέργειες αντιποίνων, οι οποίες εντάσσουν την στρατιωτική επέμβαση στην ΕΣΣΔ, μετά την Μπολσεβίκικη Επανάσταση, στην άμυνα της Δύσης.¹¹ Όταν αυτές οι απόψεις υποστηρίζονται και χαίρουν εκτίμησης σε ευρεία κλίμακα, η επιθετικότητα εύκολα μετατρέπεται σε αυτοάμυνα.

Επανερχόμενοι στην πολιτική και στην ιδεολογία, μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, δεν είναι, φυσικά, απαραίτητο να επινοήσουμε αιτίες για να αντιταχθούμε στην αγριότητα, με την οποία οι Σοβιετικοί ηγέτες κυριαρχούν στην εσωτερική αυτοκρατορία και τις κτήσεις τους, βοηθώντας με ενθουσιασμό σύγχρονα τέρατα, όπως την Αιθιοπική στρατιωτική χούντα και τους νεοναζί στρατηγούς στην Αργεντινή. Όμως, μια ειλικρινής επανεξέταση θα δείξει ότι πρωταρχικοί εχθροί είναι οι ιθαγενείς πληθυσμοί της Μείζονος Περιοχής, οι οποίοι πέφτουν θύματα λανθασμένων ιδεών. Τότε, καθίσταται αναγκαίο να συντρίβουν αυτές οι παρεκκλίσεις με οικονομικό, ιδεολογικό ή στρατιωτικό πόλεμο ή με τρομοκρατία και υπονόμευση. Ο εγχώριος πληθυσμός πρέπει να συσπειρωθεί γύρω από τον σκοπό: την άμυνα ενάντια στον «Κομμουνισμό».

Αυτά είναι τα βασικά στοιχεία της πρακτικής της αναχαίτισης στο εξωτερικό και του αντιστοίχου της στο εσωτερικό. Όσον αφορά την ΕΣΣΔ, η αντίληψη αυτή, με το πέρασμα του χρόνου, εμφανίστηκε με 2 παραλλαγές. Τα περισσότερα συμβιβάστηκαν με μια μορφή αναχαίτισης σύμφωνα με την οποία η ΕΣΣΔ θα κυριαρχούσε σε γενικές γραμμές στις περιοχές που κατέκτησε ο Κόκκινος Στρατός κατά τον πόλεμο εναντίον του Χίτλερ. Τα γεράκια είχαν πολύ υψηλότερες βλέψεις, όπως εκφράστηκαν στην «στρατηγική αντεπίθεσης», η οποία περιγράφεται στο έγγραφο NSC 68 του Απριλίου του 1950, λίγο πριν τον πόλεμο της Κορέας. Αυτό το σημαντικό έγγραφο που δόθηκε στην δημοσιότητα το 1975, εξηγούσε ότι η αναχαίτιση στόχευε στο «να καλλιεργήσει τους σπόρους της καταστροφής μέσα στο ίδιο το σοβιετικό σύστημα» και να καταστήσει εφικτή «την διαπραγμάτευση μιας συμφωνίας με την Σοβιετική Ένωση (ή με ένα διάδοχο κράτος ή κράτη)». Τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια, οι ΗΠΑ

υποστήριζαν στρατούς, οι οποίοι είχαν συγκροτηθεί από τον Χίτλερ στην Ουκρανία και στην Α. Ευρώπη, με την βοήθεια ανθρώπων, όπως ο Ράινχαρντ Γκέλεν, ο οποίος ήταν επικεφαλής της ναζιστικής στρατιωτικής αντικατασκοπίας στο Ανατολικό Μέτωπο και ο οποίος τοποθετήθηκε υπεύθυνος της υπηρεσίας κατασκοπίας της Δ. Γερμανίας, υπό την στενή εποπτεία της CIA, η οποία του ανέθεσε την δημιουργία ενός «μυστικού στρατού» αποτελούμενου από χιλιάδες άνδρες των SS, προς ενίσχυση των δυνάμεων που πολεμούσαν εντός της ΕΣΣΔ. Αυτά τα γεγονότα είναι τόσο άγνωστα στους πολλούς, ώστε ένας ειδικός με πολλές γνώσεις επί των εξωτερικών υποθέσεων να μπορεί να καταδικάζει, στην φιλελεύθερη εφημερίδα *Boston Globe*, την σιωπηρή υποστήριξη των ΗΠΑ προς τους Ερυθρούς Χμερ, προσφέροντας την ακόλουθη αναλογία, ως την εσχάτη παραδοξολογία: «Είναι σαν να είχαν κλείσει τα μάτια οι ΗΠΑ μπροστά στην ύπαρξη ενός ναζιστικού αντάρτικου κινήματος, το οποίο παρενοχλούσε τους Σοβιετικούς το 1945» – δηλαδή, ακριβώς ό,τι έπρατταν οι ΗΠΑ στις αρχές της δεκαετίας του 1950 και μάλιστα χωρίς να κλείνουν τα μάτια.¹²

Θεωρείται, επίσης, εντελώς φυσικό το να πρέπει η ΕΣΣΔ να περιβάλλεται από εχθρικές δυνάμεις, να αντιμετωπίζει νηφάλια τις κυριότερες βάσεις του ΝΑΤΟ στην Τουρκία, στις οποίες οι πύραυλοι βρίσκονται πάντοτε σε κατάσταση ετοιμότητας, ενώ, εάν η Νικαράγουα αποκτήσει αεριοθούμενα για να υπερασπισθεί τον εναέριο χώρο της εναντίον μιας κανονικής εισβολής των ΗΠΑ, αυτό θεωρείται, τόσο από τα περισσότερα όσο και από τα γεράκια, επαρκής λόγος για στρατιωτική δράση των ΗΠΑ, προκειμένου να προστατευθούμε από αυτήν την θανάσιμη απειλή εναντίον της ασφάλειάς μας, σύμφωνα με το δόγμα της «αναχαίτισης».

Η εδραίωση των αρχών της Μείζονος Περιοχής στο εξωτερικό και των αναγκαίων ψευδαισθήσεων στο εσωτερικό, δεν περιμένει απλώς και μόνον βοήθεια από το αθέατο χέρι της αγοράς. Ο φιλελεύθερος διεθνισμός πρέπει να συμπληρώνεται από περιοδικές δυναμικές επεμβάσεις.¹³ Στο εσωτερικό, το κράτος έχει χρησιμοποιήσει συχνά βία για να χαλιναγωγήσει την δυσαρέσκεια, ενώ έχουν εξαπολυθεί τακτικές και εντελώς συνειδητές εκστρατείες από τις επιχειρήσεις για

να ελέγξουν «την κοινή γνώμη» και να καταστείλουν την αμφισβήτηση της ιδιωτικής εξουσίας, όταν οι σιωπηροί έλεγχοι δεν επαρκούν. Η ιδεολογία του «αντικομμουνισμού» έχει εξυπηρετήσει αυτόν τον σκοπό από τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, με περιοδικές εξαιρέσεις. Σε προγενέστερες εποχές, οι ΗΠΑ υπεράσπιζαν τον εαυτό τους από τους Ούννους, τους Βρετανούς, τους Ισπανούς, τους Μεξικανούς, τους Καναδούς Ρωμαιοκαθολικούς και τους «ανελέητους, άγριους Ινδιάνους», όπως αυτοί αποκαλούνται στην Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας. Όμως, από την Μπολσεβίκικη Επανάσταση και, ιδίως, από την περίοδο του διπολισμού της παγκόσμιας εξουσίας, ο οποίος αναδύθηκε από τις στάχτες του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, εμφανίστηκε ένας πιο αληθοφανής εχθρός, η «μονολιθική και αδυσώπητη συνωμοσία», η οποία επιδιώκει να υπονομεύσει την υψηλή αποστολή μας, σύμφωνα με την φράση του Τζων Φ. Κένεντυ: η «Αυτοκρατορία του Κακού», του Ρόναλντ Ρήγκαν.

Στα πρώτα χρόνια του Ψυχρού Πολέμου, ο Ντην Άτσεσον και ο Πωλ Νίτσε εκπόνησαν ένα σχέδιο για τον «βομβαρδισμό του μυαλού των μαζών με την ιδέα της 'υπερκυβέρνησης'», όπως το έθεσε ο Άτσεσον, σύμφωνα με το έγγραφο NSC 68. Παρουσίασαν «μια τρομακτική εικόνα της κομμουνιστικής απειλής, για να υπερκεράσουν τις επιθυμίες του λαού, των επιχειρηματιών και του Κογκρέσου για ειρήνη, χαμηλούς φόρους, 'υγιή' δημοσιονομική πολιτική» και για να κινητοποιήσουν την λαϊκή υποστήριξη για πλήρη επανεξοπλισμό, ο οποίος, όπως πίστευαν, ήταν αναγκαίος «για να ξεπερασθεί η κομμουνιστική ιδεολογία και η οικονομική τρωτότητα της Δύσης», όπως παρατηρεί ο Ουίλιαμ Μπόρντεν σε μια μελέτη του μεταπολεμικού σχεδιασμού. Ο πόλεμος της Κορέας εξυπνέτησε θαυμάσια τους στόχους αυτούς. Οι διφορούμενες και πολύπλοκες αλληλεπιδράσεις που οδήγησαν στον πόλεμο, αγνοήθηκαν χάριν της χρησιμότερης εικόνας μιας εκστρατείας του Κρεμλίνου για παγκόσμια κατάκτηση. Εν τω μεταξύ, ο Ντην Άτσεσον σημείωνε ότι οι εχθροπραξίες στην Κορέα «προσφέρουν μιαν εξαιρετική ευκαιρία για να αποδιοργανωθεί η σοβιετική ειρηνική επίθεση, η οποία... προσλαμβάνει σοβαρές διαστάσεις και έχει μια συγκεκριμένη απήχηση στην κοινή γνώμη». Η

διαμόρφωση μεγάλου διαστήματος της εποχής που ακολούθησε, καθορίστηκε από αυτούς τους χειρισμούς, οι οποίοι χρησίμευσαν, επίσης, ως πρότυπο για την μετέπειτα πρακτική.⁴

Παλαιότερα, η «Ερυθρά Απειλή» του Γούντροου Ουίλσον διέλυσε τα συνδικάτα και άλλα αντιπολιτευτικά στοιχεία. Ένα σημαντικό χαρακτηριστικό στοιχείο υπήρξε η κατάπιψη της ανεξάρτητης πολιτικής και της ελευθερίας του λόγου, βάσει της αρχής ότι το κράτος έχει δικαίωμα να εμποδίζει την εσφαλμένη σκέψη και την έκφρασή της. Η Επιτροπή Κρηλ του Ουίλσον, αφιερωμένη στην δημιουργία πολεμικού πυρετού ανάμεσα στον, γενικώς, ειρηνόφιλο πληθυσμό, είχε αποδείξει την αποτελεσματικότητα της οργανωμένης προπαγάνδας με την συνεργασία των νομιμοφρόνων ΜΜΕ και των διανοουμένων, οι οποίοι αφοσιώθηκαν σε στόχους, όπως «ο ιστορικός σχεδιασμός», όρος, ο οποίος επινοήθηκε από τον ιστορικό Φρέντερικ Πάξσον, έναν από τους θεμελιωτές του Εθνικού Συμβουλίου Ιστορικών Μελετών, το οποίο ιδρύθηκε από ιστορικούς των ΗΠΑ για να υπηρετήσει το κράτος «ερμηνεύοντας τα γεγονότα του πολέμου, τον οποίο πρέπει να κερδίσουμε πάση θυσία». Εκείνοι που ήταν σε θέση να χρησιμοποιήσουν αυτό το δίδαγμα, έλαβαν το μήνυμα. Δύο διαρκείς θεσμικές συνέπειες ήταν η ανάπτυξη της βιομηχανίας δημοσίων σχέσεων, μια από τις ηγετικές προσωπικότητες της οποίας, ο Έντουαρντ Μπέρνεις, είχε υπηρετήσει την εποχή του πολέμου στην επιτροπή προπαγάνδας, και η ίδρυση του FBI, που, στην πραγματικότητα, ήταν μια εθνική πολιτική αστυνομία. Αυτή είναι η κύρια αποστολή του, την οποία εξακολουθεί να υπηρετεί, όπως αποδεικνύουν οι εγκληματικές του πράξεις, παραδείγματος χάριν η υπονόμηση της αναπτυσσόμενης «κρίσης της δημοκρατίας» κατά την δεκαετία του 1960 και η στενή επιτήρηση και βίαιη διάλυση της λαϊκής αντίστασης κατά την επέμβαση των ΗΠΑ στην Κεντρική Αμερική, 20 χρόνια αργότερα.

Η αποτελεσματικότητα του συστήματος προπαγάνδας κράτους-εταρειών, απεικονίζεται στην μοίρα της Πρωτομαγιάς, της παγκόσμιας εργατικής γιορτής, η οποία έχει τις ρίζες της στην αντίδραση που προκάλεσε η δικαστική δολοφο-

νία μερικών αναρχικών μετά την υπόθεση Χέϋμαρκετ, τον Μάιο του 1886, με αποτέλεσμα μια διεθνή εκστρατεία αλληλεγγύης προς τους εργάτες των ΗΠΑ, που αγωνίζοντο για την καθιέρωση του οκταώρου. Στις ΗΠΑ όλα αυτά έχουν λησμονηθεί. Η Πρωτομαγιά έχει μετατραπεί σε «Ημέρα του Νόμου», σε έναν σωβινιστικό εορτασμό για τα «200 χρόνια σύμπραξης του νόμου και της ελευθερίας», όπως διεκήρυσσε ο Ρόναλντ Ρήγκαν, καθιερώνοντας, το 1984, την 1η Μαΐου ως Ημέρα του Νόμου, και προσθέτοντας ότι χωρίς τον νόμο υπάρχει μόνο «χάος και αταξία». Μια ημέρα νωρίτερα, είχε ανακοινώσει ότι οι ΗΠΑ θα αγνοούσαν τις διαδικασίες του Διεθνούς Δικαστηρίου, το οποίο αργότερα καταδίκασε την κυβέρνηση των ΗΠΑ για την «παράνομη χρήση βίας» και την παραβίαση των διεθνών συνθηκών κατά την επίθεσή της εναντίον της Νικαράγουας. Η «Ημέρα του Νόμου» χρησίμευσε, επίσης, ως ευκαιρία για την διακήρυξη του Ρήγκαν, την 1η Μαΐου 1985, με την οποία ανακοίνωσε το εμπάργκο εναντίον της Νικαράγουας «ως απάντηση στην κατάσταση εκτάκτου ανάγκης που δημιουργήθηκε στην Κεντρική Αμερική από τις επιθετικές δραστηριότητες της κυβέρνησης της Νικαράγουας», κηρύσσοντας, στην πραγματικότητα, μια «εθνική κατάσταση εκτάκτου ανάγκης», η οποία έκτοτε ανανεώνεται κάθε χρόνο, επειδή «η πολιτική και οι δραστηριότητες της κυβέρνησης της Νικαράγουας συνιστούν μια ασυνήθιστη και ιδιόμορφη απειλή για την εθνική ασφάλεια και την εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ» – και όλα αυτά με τις επιδοκμασίες του Κογκρέσου, των ΜΜΕ και της κοινότητας των διανοουμένων γενικώς, ή με την ένοχη σιωπή κάποιων άλλων κύκλων.

Η ενδοτικότητα της κοινωνίας στην κυριαρχία των επιχειρήσεων που διασφαλίστηκε από την «Ερυθρά Απειλή» του Ουΐλσον, άρχισε να υποχωρεί κατά την διάρκεια της μεγάλης οικονομικής κρίσης. Το 1938, το διοικητικό συμβούλιο της Εθνικής Ένωσης Βιομηχάνων, υιοθετώντας την μαρξιστική ορολογία, κάτι συνηθισμένο στα εσωτερικά αρχεία των επιχειρήσεων και της κυβέρνησης, περιέγραφε τον «κίνδυνο τον οποίο αντιμετωπίζουν οι βιομήχανοι» λόγω της «προσφάτως συνειδητοποιημένης πολιτικής δύναμης των μαζών». «Εάν δεν καθοδηγηθεί η σκέψη τους», προειδο-

ποιούσε, «οδηγούμεθα σίγουρα σε συμφορά». Εξίσου απειλητική ήταν η ενεργοποίηση της εργατικής οργάνωσης, με την εν μέρει υποστήριξη των βιομηχάνων, οι οποίοι την θεώρησαν ως ένα μέσο ομαλοποίησης της αγοράς εργασίας. Όμως, όλα έχουν ένα όριο και οι επιχειρήσεις σύντομα συσπειρώθηκαν για να ξεπεραστεί η απειλή, με το στρατήγημα της «κινητοποίησης του λαού από τους εργοδότες», προκειμένου να συντριβούν οι απεργίες, όπως παρατηρούσε μια ακαδημαϊκή μελέτη για την απεργία των εργατών χαλυβουργίας στο Τζώνσταουν, το 1937. Η «μέθοδος» αυτή, θριαμβολογούσε η κοινότητα των επιχειρηματιών, ήταν ακριβώς ό,τι «ήλπιζαν, ονειρεύοντο και επιθυμούσαν οι επιχειρήσεις». Οι εκστρατείες προπαγάνδας, σε συνδυασμό με βίαιες μεθόδους, χρησιμοποιήθηκαν αποτελεσματικά για να διαλυθεί το εργατικό κίνημα κατά τα επόμενα χρόνια. Σε αυτές τις εκστρατείες δαπανήθηκαν εκατομμύρια δολάρια «για να πεισθεί το κοινό ότι δεν υπήρχε κανένα πρόβλημα και ότι οι προτεινόμενες από τα συνδικάτα λύσεις εγκυμονούσαν θανάσιμους κινδύνους», όπως παρατηρούσε η Επιτροπή Λα Φολέτ της Γερουσίας στην μελέτη της για την προπαγάνδα των επιχειρήσεων.¹⁶

Κατά την μεταπολεμική περίοδο, η εκστρατεία δημοσίων σχέσεων εντατικοποιήθηκε, χρησιμοποιώντας τα ΜΜΕ και άλλους μηχανισμούς για να ταυτίσουν την λεγόμενη ελεύθερη επιχείρηση – δηλαδή το επιδοτούμενο από το κράτος ιδιωτικό κέρδος χωρίς καμιά παραβίαση των διευθυντικών προνομίων – με «την αμερικανική πρόοδο», η οποία απειλείτο από επικίνδυνους υπονομευτές. Το 1954, ο Ντάνιελ Μπελ, τότε συντάκτης του περιοδικού *Fortune*, έγραφε ότι:

Τα μεταπολεμικά χρόνια, πρωταρχικό μέλημα της βιομηχανίας υπήρξε η αλλαγή του κλίματος όσον αφορά τις απόψεις που εισήγαγε... η οικονομική κρίση. Η εκστρατεία αυτή υπέρ της «ελεύθερης επιχείρησης» έχει δύο βασικούς στόχους: να κερδίσει εκ νέου την αφοσίωση του εργάτη, την οποία τώρα απολαμβάνει το συνδικάτο και να ανακόψει τον επερχόμενο σοσιαλισμό,

δηλαδή, τον μετριοπαθή μεταρρυθμιστικό καπιταλισμό του New Deal. Η έκταση των εκστρατειών δημοσίων σχέσεων των επιχειρήσεων, συνεχίζει ο Μπελ, ήταν «εκπληκτική», μέσω των διαφημίσεων στον Τύπο, στο ραδιόφωνο και στα

άλλα μέσα.¹⁷ Τα αποτελέσματα κατέστησαν εμφανή στην νομοθεσία για τον περιορισμό της συνδικαλιστικής δραστηριότητας, στην επίθεση ενάντια στην ανεξάρτητη σκέψη, συχνά με τον λανθασμένο χαρακτηρισμό «Μακαρθισμός» και την εξαφάνιση κάθε σαφούς αμφισβήτησης της κυριαρχίας των επιχειρήσεων. Τα ΜΜΕ και η κοινότητα των διανοουμένων συνεργάστηκαν με ενθουσιασμό. Τα πανεπιστήμια, ειδικώς, εκκαθαρίστηκαν και παρέμειναν σε αυτήν την κατάσταση μέχρις ότου εμφανίστηκε η «κρίση της δημοκρατίας», ενώ οι φοιτητές και οι νεώτεροι από το προσωπικό των πανεπιστημίων άρχισαν να θέτουν ακατάλληλες ερωτήσεις. Αυτό προκάλεσε μίαν ανανεωμένη, αν και λιγότερο αποτελεσματική, εκκαθάριση, ενώ με μια περαιτέρω προσφυγή στην «αναγκαία ψευδαίσθηση», υποστηρίχθηκε, και υποστηρίζεται ακόμη, ότι τα πανεπιστήμια ουσιαστικά κατελήφθησαν από αριστερούς ολοκληρωτικούς – δηλαδή, ότι ο ασφυκτικός κλοιός της ορθοδοξίας είχε ελαφρώς χαλαρώσει.¹⁸

Ήδη από το 1947, ένας αξιωματούχος των δημοσίων σχέσεων του υπουργείου Εξωτερικών σημείωνε ότι «οι ευφυείς δημόσιες σχέσεις έχουν φέρει αποτελέσματα, όπως είχε συμβεί στο παρελθόν και όπως θα επαναληφθεί στο μέλλον». Η κοινή γνώμη, «δεν κινείται προς τα δεξιά, οδηγήθηκε – έξυπνα – προς τα δεξιά». «Ενώ ο υπόλοιπος κόσμος κινείται προς τα αριστερά, έχει αποδεχθεί τους εργάτες στην κυβέρνηση, έχει περάσει μια φιλελευθεροποιημένη νομοθεσία, στις ΗΠΑ έχει επέλθει μια αντικοινωνική, μια αντικοινωνική και μια αντεργατική αλλαγή.»¹⁹

Εκείνη την εποχή, «ο υπόλοιπος κόσμος» υπόκειτο σε παρόμοιες πιέσεις, καθώς η κυβέρνηση Τρούμαν, η οποία αντικατόπτριζε τις ανησυχίες της επιχειρηματικής κοινότητας, ενεργούσε δραστήρια για να αναχαιτίσει τέτοιες τάσεις στην Ευρώπη, στην Ιαπωνία και αλλού, με μέσα που κυμαίνοντο από την ακραία βία για να ελέγξει την απειλητική έλλειψη τροφίμων, στις διπλωματικές πιέσεις και σε ένα πλήθος άλλων τεχνασμάτων.²⁰

Όλα αυτά έχουν ελάχιστα καταστεί κατανοητά, ωστόσο, δεν μπορώ εδώ να ασχοληθώ με αυτά όπως πρέπει. Καθ' όλη την σύγχρονη περίοδο, έχουν εφαρμοσθεί μέτρα για τον έλεγχο «της κοινής γνώμης», προκειμένου να ενισχυθούν οι

φυσικές πιέσεις της «ελεύθερης αγοράς», το εγγώριο αντίστοιχο της επέμβασης στο παγκόσμιο σύστημα.

Αξίζει να σημειώσουμε ότι, παρόλη την συζήτηση περί φιλελεύθερης πολιτικής του ελεύθερου εμπορίου, οι δύο κυριότεροι τομείς της οικονομίας των ΗΠΑ που παραμένουν ανταγωνιστικοί στο παγκόσμιο εμπόριο – η βιομηχανία υψηλής τεχνολογίας και η γεωργία υψηλών επενδύσεων – στηρίζονται, σε πολύ μεγάλο βαθμό, στην κρατική επιδότηση και σε μια εγγυημένη από το κράτος αγορά.²¹ Η οικονομία των ΗΠΑ, όπως και σε άλλες βιομηχανικές κοινωνίες, είχε αναπτυχθεί, κατά τα προηγούμενα χρόνια, με την βοήθεια προστατευτικών μέτρων. Κατά την μεταπολεμική περίοδο, οι ΗΠΑ διεκήρυξαν μεγαλεπίβολες, φιλελεύθερες αρχές, στηριζόμενες στην υπόθεση ότι οι επενδυτές των ΗΠΑ θα υπερίσχυαν σε οποιονδήποτε ανταγωνισμό, μια εύλογη προσδοκία υπό το φως της οικονομικής πραγματικότητας της εποχής, και η οποία εκπληρώθηκε επί πολλά χρόνια. Για παρόμοιους λόγους, η Μ. Βρετανία υπήρξε ένθερμος υποστηρικτής του ελεύθερου εμπορίου κατά την περίοδο της ηγεμονίας της, εγκαταλείποντας τα δόγματα αυτά και την μεγαλόστομη ρητορεία που τα συνόδευε την εποχή του μεσοπολέμου, όταν δεν μπορούσε να αντεπεξέλθει στον ανταγωνισμό της Ιαπωνίας. Οι ΗΠΑ ακολουθούν περίπου την ίδια πορεία σήμερα, αντιμετωπίζοντας παρόμοιες προκλήσεις, οι οποίες, 40 χρόνια νωρίτερα, ήταν εντελώς απρόβλεπτες, ουσιαστικά μέχρι τον πόλεμο στο Βιετνάμ. Το απροσδόκητο κόστος του τελευταίου, εξασθένησε την οικονομία των ΗΠΑ, ενώ ταυτοχρόνως ενίσχυσε τους βιομηχανικούς αντιπάλους της, οι οποίοι πλούτισαν από την συμμετοχή τους στην καταστροφή της Ινδοκίνας. Η Ν. Κορέα οφείλει την οικονομική της άνθιση σε αυτές τις ευκαιρίες, οι οποίες, επίσης, προσέφεραν στην οικονομία της Ιαπωνίας σημαντική τόνωση, όπως ακριβώς ο πόλεμος της Κορέας προώθησε την οικονομική ανάκαμψη της Ιαπωνίας και συνέβαλε πάρα πολύ σε αυτήν της Ευρώπης. Ένα άλλο παράδειγμα είναι ο Καναδάς, ο οποίος κατέστη ο μεγαλύτερος κατά κεφαλήν εξαγωγέας πολεμικού υλικού κατά την εποχή του Βιετνάμ, ενώ, ταυτοχρόνως, κατέκρινε την ανηθικότητα του πολέμου των ΗΠΑ, στον οποίο συνεισέφερε με ενθουσιασμό.

Οι επιχειρήσεις ελέγχου της σκέψης στο εσωτερικό συνήθως ξεκινούν μόλις ξεσπάσουν πόλεμοι ή άλλες κρίσεις. Τέτοιες αναταραχές τείνουν να ενθαρρύνουν την εμφάνιση της «κρίσης της δημοκρατίας», δηλαδή τον μόνιμο φόβο των προνομιούχων ελίτ, οι οποίες απαιτούν την λήψη μέτρων για να αντιστραφεί η ορμή της λαϊκής δημοκρατίας, η οποία απειλεί την κατεστημένη εξουσία. Η «Ερυθρά Απειλή» του Ουίλσον εξυπηρέτησε τον σκοπό αυτόν μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και η ίδια μέθοδος χρησιμοποιήθηκε εκ νέου, όταν τερματίστηκε ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος. Ήταν απαραίτητο, όχι μόνον να εξουδετερωθεί η λαϊκή κινητοποίηση που έλαβε χώρα κατά την διάρκεια της μεγάλης οικονομικής κρίσης (1929), αλλά και «να πεισθεί ο λαός με κάθε μέσο ότι ο πόλεμος δεν έχει τελειώσει», όπως παρατηρούσε ο προεδρικός σύμβουλος Κλάρκ Κλίφορντ, όταν ανακοινώθηκε το 1947 το Δόγμα Τρούμαν, «η αιχμή του δόρατος (αυτής) της εκστρατείας».

Ο πόλεμος του Βιετνάμ και τα λαϊκά κινήματα της δεκαετίας του 1960, προκάλεσαν παρόμοιες ανησυχίες. Οι κάτοικοι της «εχθρικής περιοχής» στο εσωτερικό έπρεπε να ελεγχθούν και να υποταχθούν, ώστε να αποκατασταθεί η ικανότητα των εταιρειών των ΗΠΑ να είναι ανταγωνιστικές στην πλέον ετερογενή παγκόσμια αγορά, μειώνοντας τα πραγματικά ημερομίσθια, τις κοινωνικές παροχές και αποδυναμώνοντας τις οργανώσεις της εργατικής τάξης. Ιδίως οι νέοι έπρεπε να πεισθούν ότι οφείλουν να ασχολούνται μόνο με τον εαυτό τους, στα πλαίσια «μιας κουλτούρας ναρκισσισμού»: κάθε άτομο μπορεί κατ' ιδίαν να γνωρίζει ότι αυτές οι υποθέσεις δεν το αφορούν, όμως σε μια περίοδο της ζωής, κατά την οποία κανείς δεν είναι βέβαιος για την ατομική του ταυτότητα και την κοινωνική του θέση, είναι πολύ δελεαστικό να υιοθετήσει οτιδήποτε το σύστημα προπαγάνδας θέτει ως πρότυπο. Έπρεπε, επίσης, να περιορισθούν ή να διαλυθούν άλλοι προσφάτως κινητοποιημένοι τομείς «ειδικών συμφερόντων», στόχοι για την επιτυχία των οποίων απαιτείτο, μερικές φορές, η άσκηση κάποιας μορφής βίας, όπως συνέβη με τα προγράμματα του FBI για την υπονόμευση των κινημάτων των εθνотήτων ή άλλων τμημάτων της κοινωνίας, τα οποία ανέπτυσαν μια αντιπολιτευτική κουλτούρα και τα οποία είτε υποκινήθηκαν σε βίαιες πράξεις είτε ασκήθηκε εναντίον τους άμεση βία και άλλα μέσα εκφοβισμού και παρενόχλησης. Ένας άλλος στόχος ήταν

να ξεπερασθεί το τρομερό «σύνδρομο του Βιετνάμ», το οποίο παρακώλυε την προσφυγή σε βίαια μέσα για να ελεγχθούν οι υποτελείς περιοχές· όπως εξηγούσε ο εκδότης του *Commentary*, Νόρμαν Πόντορετζ, ο στόχος ήταν να ξεπερασθούν «οι αρρωστημένες αναστολές εναντίον της χρήσης στρατιωτικής βίας», οι οποίες είχαν αναπτυχθεί εξαιτίας του αποτροπιασμού για τους πολέμους στην Ινδοκίνα²², πρόβλημα το οποίο λύθηκε, όπως ήλπιζε, μετά την θριαμβευτική κατάκτηση της Γρενάδας, όπου 6.000 επίλεκτοι στρατιώτες πέτυχαν να καταβάλουν την αντίσταση μερικών δεκάδων Κουβανών και μερικών πολιτοφυλάκων της Γρενάδας, κερδίζοντας 8.000 μετάλλια ανδρείας για το κατόρθωμά τους.

Για να ξεπερασθεί το σύνδρομο του Βιετνάμ, ήταν απαραίτητο να εμφανισθούν οι ΗΠΑ ως θιγόμενες και οι Βιετναμέζοι ως επιτιθέμενοι – δύσκολος στόχος, θα σκέπτονται όσοι δεν είναι εξοικειωμένοι με τα διαθέσιμα για τον έλεγχο της κοινής γνώμης μέσα ή, τουλάχιστον, με εκείνα τα στοιχεία τους που βαρύνουν. Κατά τα τελευταία στάδια του πολέμου, ο γενικός πληθυσμός βρισκόταν εκτός ελέγχου, με μια μεγάλη πλειοψηφία να θεωρεί τον πόλεμο, «βασικά άδικο και ανήθικο» και όχι «ένα σφάλμα», όπως αποκαλύπτουν σήμερα οι δημοσκοπήσεις. Οι μορφωμένες ελίτ, αντιθέτως, δεν προκάλεσαν κανένα σοβαρό πρόβλημα. Παρά την αναγκαία ψευδαίσθηση που καλλιεργήθηκε αναδρομικά από εκείνους οι οποίοι τώρα δηλώνουν ότι υπήρξαν «εχθροί του πολέμου εξ αρχής», στην πραγματικότητα ανάμεσα στους κύκλους αυτούς δεν υπήρξε παρά μόνον ελάχιστη αντίδραση, εκτός από τις ανησυχίες που αφορούσαν τις προοπτικές επιτυχίας και το αυξανόμενο κόστος. Ακόμη και οι οξύτερες κριτικές του πολέμου εκ μέρους του κυρίαρχου πολιτικού ρεύματος, σπανίως ξεπερνούσαν την αγωνία για την παρέκκλιση από τις καλές προθέσεις, καταλήγοντας σε κάποιο επίπεδο διαφωνίας, ακόμη και όταν, αρκετά αργότερα, η εταιρειακή Αμερική είχε αποφασίσει οριστικά ότι η επιχείρηση αποδεικνυόταν υπερβολικά δαπανηρή και έπρεπε να σταματήσει, γεγονός τεκμηριωμένο σε άλλες μελέτες μου.

Οι μηχανισμοί με τους οποίους καθιερώθηκε μια ικανοποιητικότερη εκδοχή της Ιστορίας έχουν, επίσης, εξετασθεί σε άλλες μελέτες,²³ όμως πρέπει να πούμε λίγα λόγια για την

αξιοσημείωτη επιτυχία τους. Ήδη, από το 1977, ο πρόεδρος Κάρτερ ήταν σε θέση να διευκρινίσει σε μια συνέντευξη Τύπου ότι οι Αμερικανοί δεν χρειάζεται «να απολογούμεθα ή να αυτοτιμωρούμεθα ή να υιοθετούμε μια στάση ενοχής» και «δεν οφείλουμε τίποτε», επειδή πρόθεσή μας ήταν «να υπερασπιστούμε την ελευθερία των Νοτιοβιετναμέζων» (καταστρέφοντας την χώρα τους και σφαγιάζοντας τον πληθυσμό), και επειδή «η καταστροφή υπήρξε αμοιβαία», μια δήλωση, η οποία, εξ όσων γνωρίζω, πέρασε χωρίς κανένα σχόλιο, προφανώς επειδή θεωρήθηκε εντελώς αυτονόητη.²⁴ Τέτοιες καλοζυγισμένες κρίσεις δεν περιορίζονται, παρεμπιπτόντως, στους συναισθηματικούς υποστηρικτές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Εκφράζονται τακτικά, χωρίς να προκαλούν κανένα σχόλιο. Ας πάρουμε για παράδειγμα μια πρόσφατη περίπτωση, μετά την κατάρριψη ενός ιρανικού επιβατικού αεροσκάφους από το πολεμικό πλοίο *Vincennes* των ΗΠΑ, στα χωρικά ύδατα του Ιράν, η εφημερίδα *Boston Globe* φιλοξένησε στις στήλες της τον πολιτικό επιστήμονα Τζέρυ Χιούζ, του Πανεπιστημίου Ντιούκ και του Ινστιτούτου Μπρούκινγκς, ο οποίος εξηγούσε:

Εάν η συμφορά της κατάρριψης του ιρανικού επιβατικού αεροσκάφους οδηγήσει αυτήν την χώρα στο να απαλλαγεί από τις εμμονές της για τον συμβολικό έλεγχο των πυρηνικών όπλων και στο να επικεντρώσει στα προβλήματα της διεξαγωγής πολέμου, της διοίκησης και ελέγχου του στρατού και στον περιορισμό των συμβατικών όπλων (συμπεριλαμβανομένου του στόλου φυσικά), τότε 290 άνθρωποι δεν θα έχουν χαθεί ματαιώς.

– μία εκτίμηση, η οποία ελάχιστα διαφέρει από το σφυροκόπημα των ΜΜΕ μετά την κατάρριψη του ΚΑΛ 007. Λίγους μήνες αργότερα, το *Vincennes* επέστρεψε στην βάση του, όπου το ανέμενε «μια θριαμβευτική υποδοχή με σημαιοστολισμούς... μπαλόνια και μια μπάντα του Ναυτικού, η οποία παιάνιζε χαρούμενα εμβατήρια», ενώ «τα megafones του πλοίου μετέδιδαν το μουσικό θέμα της ταινίας 'Πύρινα Άρματα' και τα ελλιμενισμένα πλοία το χαιρετούσαν με κανονιοβολισμούς». Οι αξιωματικοί του Ναυτικού δεν ήθελαν «να εισέλθει στο λιμάνι απαρατήρητο» το πλοίο, όπως δήλωσε ένας αξιωματικός επί των δημοσίων σχέσεων.²⁵ Αυτά, λοιπόν, για τους 290 Ιρανοί.

Ένα πρωτοσέλιδο άρθρο των *New York Times*, αντιτάχθηκε εμμέσως στην ενδιαφέρουσα ηθική κρίση του προέ-

δρου Κάρτερ. Με τον τίτλο «Τα εκκρεμή χρέη προς την Ινδοκίνα», οι συντάκτες παρατηρούσαν ότι «δεν πρέπει να επιτρέψουμε σε καμιά διαμάχη, για το ποιος οφείλει σε ποιον πόσα, να συγκαλύψει τις φρικαλεότητες... (από) την εμπλοκή μας στην ΝΑ. Ασία», αναφερόμενοι, στην «φρίκη την οποία έχουν βιώσει πολλοί από εκείνους οι οποίοι έχουν τραπεί σε φυγή» από τα κομμουνιστικά τέρατα – την εποχή εκείνη, ένας μικρός αριθμός από τις πολλές εκατοντάδες χιλιάδες προσφύγων, οι οποίοι εγκατέλειψαν τα σπίτια τους στην Ασία, στους οποίους συμπεριλαμβάνοντο περισσότεροι από 100.000 άνθρωποι «των караβιών» από τις Φιλιππίνες το 1977 και χιλιάδες φυγάδες λόγω της υποστηριζόμενης από τις ΗΠΑ τρομοκρατίας στο Τιμόρ, για να μην αναφέρουμε τις δεκάδες χιλιάδες που διέφυγαν από τα υποστηριζόμενα από τις ΗΠΑ τρομοκρατικά κράτη στην Λατινική Αμερική, κανένας εξ αυτών δεν θεωρήθηκε άξιος ενδιαφέροντος παρά μόνον μιας σύντομης μνείας στις στήλες των ειδήσεων, εάν συνέβαινε και αυτό.²⁶ Άλλες φρικαλεότητες από την ερειπωμένη Ινδοκίνα αποσιωπούνται και, βεβαίως, δεν επιβαρύνουν με εκκρεμή χρέη τις ΗΠΑ.

Λίγα χρόνια αργότερα, ενισχύθηκαν οι ανησυχίες ότι «Το Χρέος προς τους Ινδοκινέζους Καθίσταται Οικονομική Αφαίμαξη», με τα λόγια ενός τίτλου των *Times*, σχετικά με το «ηθικό χρέος», το οποίο προέκυψε εξαιτίας «της εμπλοκής μας με την ηττημένη πλευρά στην Ινδοκίνα» με την ίδια λογική, εάν οι Ρώσοι είχαν νικήσει στον πόλεμο του Αφγανιστάν, δεν θα είχαν κανένα χρέος. Τουναντίον το χρέος μας έχει τώρα «αποπληρωθεί», όπως διευκρίνισε ένας αξιωματούχος του υπουργείου Εξωτερικών. Τακτοποιήσαμε τον ηθικό λογαριασμό, υποδεχόμενοι Βιετναμέζους πρόσφυγες, οι οποίοι εγκατέλειψαν τις περιοχές που καταστρέψαμε, «μια από τις μεγαλύτερες και πλέον δραματικές ανθρωπιστικές προσπάθειες στην Ιστορία», σύμφωνα με τον διευθυντή της Επιτροπής Προσφύγων των ΗΠΑ, Ρότζερ Γούντερ. Όμως, «παρά την έπαρση», συνεχίζει ο διπλωματικός ανταποκριτής των *Times*, Μπέρναρντ Γκέρτςμαν, «κάποιες φωνές στην κυβέρνηση Ρήγκαν και στο Κογκρέσο ρωτούν, για μια ακόμη φορά, εάν έχει τώρα εξοφληθεί το χρέος του πολέμου».²⁷

Οι υπεύθυνοι κύκλοι δεν μπορούν ούτε καν να φαντασθούν ότι ίσως έχουμε κάποια ενοχή για την μαζική σφαγή και την καταστροφή ή ότι κάτι οφείλουμε στα εκατομμύρια των αναπήρων και των ορφανών ή στους αγρότες, οι οποίοι

εξακολουθούν να σκοτώνονται από τις εκρήξεις πυρομαχικών που άφησε πίσω της η επίθεση των ΗΠΑ, ενώ το Πεντάγωνο, όταν ερωτάται, εάν υπάρχει κάποιος τρόπος να αχρηστευθούν οι εκατοντάδες χιλιάδες νάρκες κατά προσωπικού, οι οποίες σκοτώνουν σήμερα παιδιά, σε περιοχές όπως η πεδιάδα του Τζαρς στο Λάος, σχολιάζει ευγενικά ότι «οι άνθρωποι δεν θα πρέπει να ζουν σε εκείνες τις περιοχές, αφού γνωρίζουν το πρόβλημα». Οι ΗΠΑ έχουν αρνηθεί να δώσουν έστω τους χάρτες των ναρκοπεδίων στην Ινδοκίνα σε ομάδες ναρκοσυλλεκτών πολιτών. Πρώην πεζοναύτες, οι οποίοι επισκέφθηκαν το Βιετνάμ το 1989 για να βοηθήσουν στην εξουδετέρωση ναρκών, ανέφεραν ότι πολλές από αυτές παραμένουν σε περιοχές, όπου οι άνθρωποι προσπαθούν να καλλιεργήσουν εδάφη και να φυτέψουν δένδρα και πληροφορήθηκαν ότι πολλοί άνθρωποι ακόμη τραυματίζονται και σκοτώνονται μέχρι και τον Ιανουάριο του 1989.²⁸ Κανένα από αυτά τα γεγονότα δεν είναι άξιο σχολιασμού ή ενδιαφέροντος.

Η κατάσταση είναι, φυσικά, εντελώς διαφορετική όταν πρόκειται για το Αφγανιστάν – όπου, παρεμπιπτόντως, το επιβληθέν από τους Σοβιετικούς καθεστώς έχει παραδώσει τους χάρτες των ναρκοπεδίων του. Σχετικά με αυτό το θέμα, στους τίτλους των εφημερίδων διαβάζουμε: «Οι Σοβιετικοί αφήνουν Θανάσιμη Κληρονομιά στους Αφγανούς», «Οι Νάρκες θέτουν σε Κίνδυνο τους Αφγανούς που επιστρέφουν», «Οι ΗΠΑ επικρίνουν τους Σοβιετικούς για την μη Εξουδετέρωση των Ναρκών στο Αφγανιστάν», «Οι ΗΠΑ βοηθούν Φυγάδες να καταστρέψουν τις Νάρκες στο Αφγανιστάν», «Νάρκες εγκαταλελειμμένες από αποχωρούντες Σοβιετικούς ακρωτηριάζουν Αφγανούς» κ.ά. Η διαφορά έγκειται στο ότι αυτές είναι σοβιετικές νάρκες, έτσι είναι απολύτως φυσικό για τις ΗΠΑ να απευθύνουν έκκληση για «μια διεθνή προσπάθεια παροχής εκπαίδευσης και εξοπλισμού στους πρόσφυγες για την καταστροφή ή την εξουδετέρωση» των ναρκών και για καταδίκη των Ρώσων, λόγω της άρνησής τους να συνεργασθούν στην αξιόλογη αυτή προσπάθεια. «Οι Σοβιετικοί δεν θα αναγνωρίσουν το πρόβλημα, το οποίο έχουν δημιουργήσει, ούτε θα βοηθήσουν στην λύση του», παρατηρούσε με θλίψη ο υφυπουργός Εξωτερικών,

Ρίτσαρντ Ουίλιαμσον: «Είμαστε απογοητευμένοι». Ο Τύπος αντιδρά με τον συνήθη, επιλεκτικό ανθρωπιστικό του ζήλο.²⁹

Τα ΜΜΕ δεν ικανοποιούνται με τον όρο «αμοιβαία καταστροφή», ο οποίος απαλείφει όλη την ευθύνη για μείζονα εγκλήματα πολέμου. Μάλλον πιστεύουν ότι το βάρος της ενοχής πρέπει να μετατεθεί στους ώμους των θυμάτων. Υπό τον τίτλο «Το Βιετνάμ, προσπαθώντας να φανεί συμπαθέστερο, έχει να διανύσει μακράν πορεία ακόμη», η ανταποκρίτρια των *Times* στην Ασία, Μπάρμπαρα Κρόσσετ, αναφέρεται στον Τσαρλς Πριντς της Διεθνούς Οργάνωσης Προάσπισης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, ο οποίος είπε ότι «είναι πλέον καιρός να δώσουν οι Βιετναμέζοι δείγμα καλής θελήσεως». Ο Πρίντς αναφερόταν στις διαπραγματεύσεις για τα Αμερικανοασιατόπουλα, τα οποία αποτελούν ένα μικρό ποσοστό των θυμάτων της επιθετικότητας των ΗΠΑ στην Ινδοκίνα. Η Κρόσσετ προσθέτει ότι οι Βιετναμέζοι δεν έχουν επιδείξει επίσης αρκετή προθυμία, όσον αφορά το θέμα των λειψάνων των Αμερικανών στρατιωτών, αν και η συμπεριφορά τους φαίνεται να βελτιώνεται: «Έχει επιτευχθεί πρόοδος, αν και βραδεία, όσον αφορά τους αγνοούμενους Αμερικανούς». Όμως, οι Βιετναμέζοι δεν έχουν εξοφλήσει ακόμη τα χρέη τους προς εμάς, έτσι τα ανθρωπιστικά προβλήματα που άφησε πίσω του ο πόλεμος παραμένουν άλυτα.³⁰

Επανερχόμενη στο ίδιο θέμα, η Κρόσσετ διευκρινίζει ότι οι Βιετναμέζοι δεν κατανοούν την «ασυνέπιά» τους απέναντι στους Αμερικανούς, πέρα από τα ηθικά θέματα, τα οποία ακόμη εκκρεμούν – ειδικώς, η έλλειψη συνεργασίας των Βιετναμέζων «στο θέμα των αγνοουμένων Αμερικανών στρατιωτών από το τέλος του πολέμου». Η Κρόσσετ απορρίπτοντας τις βιετναμέζικες «θρηνωδίες» για την απροθυμία που επιδεικνύουν οι ΗΠΑ, όσον αφορά την βελτίωση των σχέσεων, αναφέρεται σε έναν «Ασιάτη αξιωματούχο», ο οποίος δήλωσε ότι, «εάν οι ηγέτες του Ανόϊ σκέπτονται σοβαρά την ανοικοδόμηση της χώρας τους, θα πρέπει οι Βιετναμέζοι να διαπραγματευθούν έντιμα με τις ΗΠΑ». Αναφέρει, επίσης, μια δήλωση του Πενταγώνου, στην οποία εκφράζεται η ελπίδα ότι το Ανόϊ θα αναλάβει δράση «για να επιλύσει αυτό το από μακρού υφιστάμενο ανθρωπιστικό θέμα» των λειψάνων των Αμερικανών στρατιωτών, οι οποίοι σκοτώθη-

καν στο Β. Βιετνάμ από τους κακούς Κομμουνιστές – το μοναδικό ανθρωπιστικό θέμα που έρχεται αληθινά στο μυαλό μας, όταν αναλογισθούμε την κληρονομιά ενός πολέμου, ο οποίος άφησε πίσω του πολλά εκατομμύρια νεκρούς και τραυματίες και 3 χώρες απολύτως κατεστραμμένες. Μια άλλη ανταπόκριση καταδικάζει την άρνηση του Βιετνάμ να συνεργασθεί «επί ζωτικών ανθρωπιστικών θεμάτων», παραθέτοντας δηλώσεις φιλελευθέρων μελών του Κογκρέσου για την «αλγεινή και απάνθρωπη» συμπεριφορά του Ανόϊ και την ευθύνη του για την έλλειψη προόδου σε ανθρωπιστικά θέματα, δηλαδή, στο ζήτημα των στρατιωτών των ΗΠΑ, «οι οποίοι ακόμη αγνοούνται από την εποχή του πολέμου στο Βιετνάμ». Η έλλειψη συνεργασίας εκ μέρους του Ανόϊ «επανεφερε τις πικρές μνήμες που μπορεί, ακόμη και σήμερα, να ξυπνήσει το Βιετνάμ» στους ταλαιπωρημένους Αμερικανούς.³¹

Η ουσία του ενδιαφέροντος «να επιλυθεί αυτό το από μακρού υφιστάμενο ανθρωπιστικό θέμα» των αγνοουμένων Αμερικανών στρατιωτών εν ώρα υπηρεσίας (MIAs), φωτίζεται από κάποια στατιστικά στοιχεία που μνημονεύονται από τον ιστορικό (και βετεράνο του Βιετνάμ) Τέρυ Άντερσον:

Οι Γάλλοι έχουν ακόμη 20.000 αγνοούμενους εν ώρα υπηρεσίας από τον πόλεμό τους στην Ινδοκίνα και οι Βιετναμέζοι υπερβαίνουν τις 200.000. Επιπροσθέτως, οι ΗΠΑ έχουν ακόμη 80.000 αγνοούμενους εν ώρα υπηρεσίας από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και 8.000 από τον πόλεμο της Κορέας, στοιχεία που αντιπροσωπεύουν το 20% και 15% αντιστοίχως, του επιβεβαιωμένου αριθμού των νεκρών σε αυτές τις συγκρούσεις· το ποσοστό αυτό στον πόλεμο του Βιετνάμ είναι 4%.³²

Ο Άντερσον επισημαίνει ότι οι Γάλλοι έχουν συνάψει διπλωματικές σχέσεις με το Βιετνάμ, όπως έπραξαν οι Αμερικανοί με την Γερμανία και την Ιαπωνία, προσθέτοντας: «Φυσικά, το 1945 νικήσαμε, έτσι φαίνεται ότι οι αγνοούμενοι εν ώρα υπηρεσίας είναι σημαντικοί μόνον όταν οι ΗΠΑ χάνουν τον πόλεμο. Ο πραγματικά 'ευγενής σκοπός' της κυβέρνησης (του Ρήγκαν) δεν έχει σχέση με τον προηγούμενο πόλεμο, αλλά με την συναισθηματική και ανέφικτη σταυροφορία της να διασώσει 'όλα τα λείψανα που μπορούν να περισυλλεγούν'». Ακριβέστερα, αυτός ο «ευγενής σκοπός» είναι η εκμετάλλευση της προσωπικής τραγωδίας για πολιτι-

κούς λόγους: το ξεπέρασμα του συνδρόμου του Βιετνάμ στο εσωτερικό και η «αφαίμαξη του Βιετνάμ».

Ο εξέχων Δημοκρατικός βουλευτής Λη Χάμιλτον, γράφει ότι «σχεδόν 15 χρόνια μετά τον πόλεμο του Βιετνάμ, η ΝΑ. Ασία παραμένει μια περιοχή μεγάλου ανθρωπιστικού, στρατηγικού και οικονομικού ενδιαφέροντος για τις ΗΠΑ». Το ανθρωπιστικό ενδιαφέρον περιλαμβάνει δύο ζητήματα: 1) «Αγνοείται η τύχη περίπου 2.400 Αμερικανών στρατιωτών στην Ινδοκίνα»· 2) «Περισσότεροι από 1 εκατομμύριο Καμποτζιανοί έχουν σκοτωθεί υπό το ανελέητο καθεστώς του Πολ Ποτ και των Ερυθρών Χμερ». Ο πολύ μεγαλύτερος αριθμός Ινδοκινέζων, οι οποίοι πέθαναν εξαιτίας της αδυσώπητης επίθεσης της Ουάσιγκτον και εκείνοι οι οποίοι πρόκειται να πεθάνουν, δεν λαμβάνονται υπόψη. Θα έπρεπε, συνεχίζει ο Χάμιλτον, «να επανεκτιμήσουμε τις σχέσεις μας με το Βιετνάμ» και να επιδιώξουμε μια «νέα σχέση» χωρίς, όμως, να εγκαταλείψουμε τις ανθρωπιστικές μας ευθύνες: «Ίσως είναι η κατάλληλη στιγμή για μια πολιτική, η οποία να συνδυάζει την συνεχή πίεση με την επιβράβευση, όταν υπάρχει πρόοδος στο θέμα των αγνοουμένων Αμερικανών στρατιωτών και στις διπλωματικές υποχωρήσεις στην Καμπότζη». Στο φιλελεύθερο αριστερό άκρο του πολιτικού φάσματος, στο περιοδικό του Κέντρου Διεθνούς Πολιτικής, μια έκδοση του Ταμείου για την Ειρήνη, ένας υψηλόβαθμος συνεργάτης του Ιδρύματος Κάρνεγκι για την Διεθνή Ειρήνη, απευθύνει έκκληση για συμφιλίωση με το Βιετνάμ, προτρέποντάς μας να παραμερίσουμε «την οδύνη της βιετναμέζικης εμπειρίας» και «τις πληγές του παρελθόντος» και να ξεπεράσουμε «το μίσος, την οργή και την απογοήτευση» που μας προκάλεσαν οι Βιετναμέζοι, χωρίς να λησμονούμε «τα ανθρωπιστικά προβλήματα που προκάλεσε ο πόλεμος»: τους αγνοούμενους, εκείνους οι οποίοι δικαιούνται να μεταναστεύσουν στις ΗΠΑ και όσους παραμένουν φυλακισμένοι στα στρατόπεδα επανεκπαίδευσης. Είναι τόσο προφανείς οι ανθρωπιστικές παρορμήσεις που κατευθύνουν αυτήν την βαθύτατη ηθική κοινωνία, ώστε ακόμη και ο Δεξιός γερουσιαστής, Τζων Μακκίν, ζητά τώρα διπλωματικές σχέσεις με το Βιετνάμ. Υποστηρίζει ότι δεν τρέφει «κανένα μίσος» για τους Βιετναμέζους, μολονότι είναι «πρώην πιλότος του Ναυ-

τικού, ο οποίος παρέμεινε, παρά την θέληση του, πεντέμισι χρόνια φιλοξενούμενος στο Χίλτον του Ανόϊ» ο συντάκτης της εφημερίδας *Boston Globe*, Ντέιβιντ Γκρήγγουεϊ, σχολιάζει, προσθέτοντας ότι «εάν ο Μακέιν μπορεί να παραμερίσει την πικρία του, τότε όλοι μπορούμε». ³³ Ο Γκρήγγουεϊ γνωρίζει καλά το Βιετνάμ, έχοντας καταγράψει μεγάλες επιτυχίες ως πολεμικός ανταποκριτής εκεί. Πάντως σύμφωνα με τις επικρατούσες διαθέσεις, η κοινότητα των μορφωμένων, στην οποία απευθύνεται, δεν θα θεωρούσε παράδοξο το να μας παροτρύνει να παραμερίσουμε την φυσιολογική πικρία που τρέφουμε εναντίον των Βιετναμέζων για ό,τι μας έκαναν.

«Στην Ιστορία», παρατηρεί ο Φράνσις Τζένινγκς, «ο άνθρωπος που φορά δαντελένιο πουκάμισο και χρυσοποίκιλτο γιλέκο, με κάποιον τρόπο υπερυψούται τού αίματος, το οποίο ο ίδιος έχει διατάξει να χύσουν οι υποτακτικοί του με τα βρόμικα χέρια». ³⁴

Τα παραδείγματα αυτά απεικονίζουν την δύναμη του συστήματος, το οποίο κατασκευάζει αναγκαίες ψευδαισθήσεις, τουλάχιστον ανάμεσα στις μορφωμένες ελίτ, οι οποίες είναι οι πρωταρχικοί στόχοι της προπαγάνδας, καθώς είναι εκείνες οι οποίες την τροφοδοτούν. Θα ήταν δύσκολο να επικαλεσθούμε ένα επίτευγμα, το οποίο να ξεφεύγει από τους μηχανισμούς υποβολής, οι οποίοι έχουν την δυνατότητα να παρουσιάζουν τις ΗΠΑ σαν ένα αθώο θύμα του Βιετνάμ, ενώ, ταυτοχρόνως, παρατηρούν με σκεπτικισμό το υπερβολικό αυτομαστίγωμα του έθνους.

Οι δημοσιογράφοι, οι οποίοι δεν υπόκεινται στις ίδιες επιρροές και απαιτήσεις, έχουν μια κάπως διαφορετική εικόνα των πραγμάτων. Ο Άμνον Κάπελιουκ δημοσίευσε σε μια ισραηλινή, ευρείας κυκλοφορίας καθημερινή εφημερίδα, μια σειρά εμπειριστασμένων και θετικών άρθρων με αφορμή μια επίσκεψή του στο Βιετνάμ το 1988. Ένα από αυτά είχε τίτλο «Χιλιάδες Βιετναμέζοι πεθαίνουν ακόμη εξαιτίας των συνεπειών του χημικού πολέμου των Αμερικανών». Αναφέρει ότι τα θύματα στο Ν. Βιετνάμ υπολογίζονται σε 1/4 του εκατομμυρίου, εκτός από τις χιλιάδες που σκοτώθηκαν από μη εκραγέντα βλήματα – 3.700 μόνο στην περιοχή Ντανάγκ από το 1975. Ο Κάπελιουκ περιγράφει τις «τρομακτικές» σκηνές στα νοσοκομεία του Νότου, όπου παιδιά πεθαίνουν

από καρκίνο και φρικτές εκ γενετής παραμορφώσεις. Το Ν. Βιετνάμ, αναφέρει, ήταν φυσικά ο στόχος του χημικού πολέμου και όχι το Βόρειο, στο οποίο δεν υφίστανται τέτοιου είδους συνέπειες. Οι Βιετναμέζοι γιατροί φοβούνται ότι υπάρχει ελάχιστη ελπίδα βελτίωσης κατά τα επόμενα χρόνια, καθώς οι συνέπειες εξακολουθούν να υφίστανται στο κατεστραμμένο νότιο τμήμα «αυτής της ορφανεμένης χώρας» με τα εκατομμύρια των νεκρών της και τα πολύ περισσότερα εκατομμύρια χηρών και ορφανών, και στην οποία μπορεί κανείς να ακούσει «ανατριχιαστικές ιστορίες που μου θυμίζουν εκείνες που ακούσαμε κατά την διάρκεια των δικών του Αιχμάν και του Ντέμτζαντζουκ» από θύματα, τα οποία, είναι αξιοσημείωτο, «δεν εκφράζουν κανένα μίσος εναντίον του Αμερικανικού λαού». Στην περίπτωση αυτή, φυσικά, οι δράστες δεν δικάζονται, αντιθέτως τιμώνται από τον πολιτισμένο Δυτικό κόσμο για τα εγκλήματά τους. ³⁵

Στις ΗΠΑ, επίσης, κάποιοι ασχολούνται με τις συνέπειες του χημικού πολέμου, κατά τον οποίο ψεκάστηκαν εκατομμύρια γαλόνια του στοιχείου *Orange* και άλλων δηλητηριωδών χημικών ουσιών σε μια περιοχή του Ν. Βιετνάμ στο μέγεθος της Μασαχουσέτης, ενώ στο Λάος και στην Καμπότζη σε ακόμη μεγαλύτερη έκταση. Η Δρ. Γκρέϊς Ζιέμ, μια ειδικός στην έκθεση σε χημικές ουσίες και στις ασθένειες που αυτή προκαλεί, η οποία διδάσκει στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου του Μέρυλαντ, ασχολήθηκε με το θέμα, μετά από μια επίσκεψη δύο εβδομάδων στο Βιετνάμ, όπου είχε εργασθεί ως γιατρός κατά την δεκαετία του 1960. Και αυτή επίσης περιέγραψε επισκέψεις στα νοσοκομεία του Νότου, όπου εξέτασε τις σφραγισμένες διαφανείς θερμοκοιτίδες με τα φρικιαστικά παραμορφωμένα βρέφη και πολλούς ασθενείς από περιοχές υπερβολικά ψεκασμένες, γυναίκες με εξαιρετικά σπάνιες κακοήθεις νεοπλασίες και παιδιά με παραμορφώσεις που ξεπερνούσαν κατά πολύ τα συνηθισμένα επίπεδα. Όμως, η έκθεσή της απείχε πολύ από την κυρίαρχη άποψη, στην οποία και όταν ακόμη έγινε κάποιος λόγος για το θέμα, αυτό συνέβη με μια εντελώς διαφορετική αντιμετώπιση. Έτσι, σε ένα άρθρο με θέμα τις προσπάθειες των Ιαπώνων να συγκαλύψουν τα εγκλήματά τους κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, διαβάζουμε ότι ένας Ιάπωνας απολογη-

τής αναφέρθηκε στον στρατό των ΗΠΑ που έριχνε δηλητηριώδεις ουσίες από τα ελικόπτερα· ο δημοσιογράφος διευκρινίζει ότι ο Ιάπωνας αναφερόταν «πιθανώς, στο στοιχείο *Orange*, ένα αποφυλλωτικό, το οποίο θεωρείται ύποπτο ότι προκάλεσε εκ γενετής παραμορφώσεις, τόσο στα παιδιά των Βιετναμέζων όσο και στα παιδιά των Αμερικανών στρατιωτών». Δεν εκφράζονται άλλες σκέψεις όσον αφορά το γεγονός αυτό. Ακόμη μπορούμε να διαβάσουμε για τα «180 εκατομμύρια δολάρια που πλήρωσαν οι εταιρείες χημικών προϊόντων ως αποζημίωση στα θύματα του στοιχείου *Orange*» – δηλαδή, σε Αμερικανούς στρατιώτες και όχι σε Βιετναμέζους πολίτες, των οποίων το μαρτύριο είναι απείρως μεγαλύτερο. Και με τον έναν ή τον άλλον τρόπο, γι' αυτά τα θέματα έγινε ελάχιστος λόγος, καθώς μεγάλωνε η αγανάκτηση για τα υποτιθέμενα σχέδια της Λιβύης να παράγει χημικά όπλα, το 1988.³⁶

Η δεξιά στροφή των ελίτ έλαβε πολιτική μορφή κατά την διάρκεια των τελευταίων χρόνων της προεδρίας του Κάρτερ και στα χρόνια του Ρήγκαν, όταν οι προτεινόμενες πολιτικές εφαρμόζοντο και επεκτείνοντο με την συναίνεση και των δύο κομμάτων. Όμως, όπως ανακάλυψαν οι διευθυντές του ρηγκανικού κράτους, το «σύνδρομο του Βιετνάμ» απεδείχθη ότι ήταν υπερβολικά ισχυρό για να ξεπερασθεί· εξ ου και η τεράστια αύξηση των μυστικών επιχειρήσεων, καθώς το κράτος οδηγείτο στην παρανομία από τον εσωτερικό εχθρό.

Στα μέσα της δεκαετίας του 1980, καθώς κατέστη αναγκαίο να αντιμετωπισθούν οι δαπάνες της στρατιωτικής κεϋνσιανής πολιτικής, στις οποίες συμπεριλαμβάνοντο ο υπέρογκος προϋπολογισμός, το εμπορικό έλλειμμα και το εξωτερικό χρέος, ήταν αναμενόμενο, καθώς είχε ήδη προβλεφθεί, ότι η «Αυτοκρατορία του Κακού» θα καθίστατο λιγότερο απειλητική και ότι θα αντικαθίστατο από την μάλιστα της διεθνούς τρομοκρατίας, όχι τόσο επειδή είχε αλλάξει εντελώς ο κόσμος, αλλά εξαιτίας των νέων προβλημάτων που αντιμετώπιζε η κρατική διοίκηση. Αρκετά χρόνια αργότερα, εμφανίζονται οι συνέπειες. Ανάμεσα σε εκείνους ακριβώς τους ιδεολόγους, οι οποίοι κατακεραύνωναν το βαθιά ριζωμένο κακό που ενσάρκωναν, οι Σοβιετικοί βάρβαροι και τα

μίσθαρνα όργανά τους, καθίσταται επιτακτική μια προσέγγιση όμοια με των πολιτικών, παράλληλα με τις συνδιασκέψεις κορυφής και τις διαπραγματεύσεις για τους εξοπλισμούς. Όμως, τα βασικά, μακροχρόνια προβλήματα παραμένουν και θα πρέπει να αντιμετωπισθούν.

Καθ' όλη την διάρκεια αυτής της περιόδου της παγκόσμιας ηγεμονίας των ΗΠΑ, αφήνοντας κατά μέρος τις ρητορικές εξάρσεις, δεν υπήρξε κανένας δισταγμός για προσφυγή στην βία, όταν τίθεται σε κίνδυνο η ευημερία των ελίτ των ΗΠΑ από εκείνο που τα απόρρητα έγγραφα χαρακτηρίζουν ως απειλή, δηλαδή «τα εθνικιστικά καθεστώτα», τα οποία ανταποκρίνονται θετικά στις λαϊκές απαιτήσεις για «βελτίωση του χαμηλού βιοτικού επιπέδου των μαζών» και για παραγωγή βάσει των τοπικών αναγκών, και τα οποία επιδιώκουν να έχουν τον έλεγχο των πλουτοπαραγωγικών πηγών τους. Για να αντιμετωπισθούν αυτές οι απειλές, σημαντικά έγγραφα υψηλού σχεδιασμού υποδεικνύουν ότι οι ΗΠΑ πρέπει να ενισχύσουν «ένα πολιτικό και οικονομικό κλίμα προώθησης των ιδιωτικών επενδύσεων τόσο του ξένου όσο και του εγχωρίου κεφαλαίου», και, επίσης, την «ευκαιρία για κέρδη και, όσον αφορά το ξένο κεφάλαιο, την δυνατότητα επαναπατρισμού μιας ικανοποιητικής απόδοσης».³⁷ Το μέσον, αναφέρεται ευθέως, πρέπει, τελικώς, να είναι η βία, εφόσον μια τέτοιου είδους πολιτική, οπωσδήποτε, δεν χαίρει μεγάλης λαϊκής υποστήριξης και απειλείται διαρκώς από τα ανατρεπτικά στοιχεία που αποκαλούνται «Κομμουνιστές».

Στον Τρίτο Κόσμο, πρέπει να εξασφαλίσουμε «την προστασία των πρώτων υλών μας» (όπως το θέτει ο Τζώρτζ Κέναν) και να ενθαρρύνουμε μια παραγωγή προσανατολισμένη στις εξαγωγές, συντηρώντας ένα πλαίσιο φιλελεύθερου διεθνισμού – τουλάχιστον στο μέτρο που εξυπηρετεί τα συμφέροντα των επενδυτών των ΗΠΑ. Σε διεθνές επίπεδο, αλλά και στο εσωτερικό, η ελεύθερη αγορά είναι ένα ιδεώδες προς εγκωμιασμό, εφόσον το αποτέλεσμά της εναρμονίζεται με τις αναγνωρισμένες ανάγκες της τοπικής εξουσίας και των προνομίων· εάν δεν συμβεί αυτό, η αγορά πρέπει να καθο-

δηγηθεί με την αποτελεσματική χρήση της κρατικής εξουσίας.

Εάν τα ΜΜΕ και η αξιότιμη κοινότητα των διανοουμένων γενικώς, πρόκειται να υπηρετήσουν τον «κοινωφελή σκοπό» τους, τέτοιου είδους θέματα πρέπει να απορρίπτονται ως κοινωνικώς απαράδεκτα, παραμένοντας μακριά από την λαϊκή επίγνωση, ενώ οι παρεχόμενες από τα αρχεία επισήμων εγγράφων και από τα εξελισσόμενα ιστορικά γεγονότα αναρίθμητες αποδείξεις πρέπει να παραδοθούν στα σκοινισμένα αρχεία ή στις περιθωριακές εκδόσεις. Μπορούμε να μιλούμε αναδρομικώς για σφάλματα, παρερμηνεία, μεγαλοποίηση της κομμουνιστικής απειλής, λανθασμένες εκτιμήσεις σχετικά με την εθνική ασφάλεια, προσωπικές αποτυχίες, ακόμη και για διαφθορά και απάτες ηγετών, οι οποίοι παρεκτράπησαν· όμως, η μελέτη των θεσμών και της λειτουργίας τους πρέπει να αποφεύγεται από όλους επιμελώς, με εξαίρεση κάποια περιθωριακά στοιχεία ή την σχετικώς άγνωστη λόγια βιβλιογραφία. Αυτοί οι στόχοι έχουν επιτευχθεί με απόλυτη επιτυχία.

Στις καπιταλιστικές δημοκρατίες του Τρίτου Κόσμου, η κατάσταση είναι, συχνά, σχεδόν η ίδια. Η Κόστα Ρίκα, παραδείγματος χάριν, ορθώς θεωρείται υποδειγματική δημοκρατία της Λατινικής Αμερικής. Ο Τύπος ελέγχεται σταθερά από την άκρα Δεξιά και έτσι δεν υπάρχει λόγος ανησυχίας εξαιτίας της ελευθερίας του Τύπου στην Κόστα Ρίκα και, όντως, κανείς δεν ανησυχεί. Στην περίπτωση αυτή, το αποτέλεσμα δεν επετεύχθη μέσω της χρήσης βίας, αλλά μάλλον μέσω της ελεύθερης αγοράς, βοηθουμένης από νόμιμα μέσα για να ελέγχονται οι «Κομμουνιστές», και αυτό γίνεται φανερό από την μεγάλη εισροή βορειοαμερικανικών κεφαλαίων κατά την δεκαετία του 1960.

Εκεί όπου τέτοιου είδους μέσα υπήρξαν ανεπαρκή ως προς το να επιβάλουν την εγκεκριμένη εκδοχή της δημοκρατίας και της ελευθερίας του Τύπου, υπάρχουν άλλα μέτρα άμεσα διαθέσιμα, θεωρούμενα ως ορθά και κατάλληλα, εφόσον επιτυγχάνουν τον σκοπό τους. Το Ελ Σαλβαδόρ είναι ένα συγκλονιστικό παράδειγμα της τελευταίας δεκαετίας. Κατά την δεκαετία του 1970, υπήρξε μια θεαματική αύξηση των «λαϊκών οργανώσεων», πολλές από τις οποίες υποστήρι-

ζε η Εκκλησία, και στις οποίες συμπεριλαμβάνοντο αγροτικές ενώσεις, ομάδες αλληλοβοήθειας, συνδικάτα κ.λπ. Η αντίδραση ήταν μια βίαιη έκρηξη της κρατικής τρομοκρατίας, η οποία οργανώθηκε από τις ΗΠΑ με δικομματική, καθώς επίσης και με καθολική εκ μέρους των ΜΜΕ υποστήριξη. Όσοι ενδοιασμοί είχαν απομείνει, διαλύθηκαν μετά «τις υποδειγματικές εκλογές», οι οποίες διεξήχθησαν με στόχο την ενίσχυση του εσωτερικού μετώπου στις ΗΠΑ,³⁸ ενώ η κυβέρνηση Ρήγκαν διέταξε μείωση των πλέον εμφανών ωμοτήτων, όταν έκρινε ότι ο πληθυσμός είχε πληγεί αρκετά και ότι υπήρχε φόβος οι αναφορές για βασανιστήρια, δολοφονίες, ακρωτηριασμούς και εξαφανίσεις να θέσουν σε κίνδυνο την χρηματοδότηση και την υποστήριξη των κατωτέρων κλιμακίων της κρατικής τρομοκρατίας, τα οποία θεωρούντο, ακόμη, απαραίτητα.

Κάποτε υπήρχε ανεξάρτητος Τύπος στο Ελ Σαλβαδόρ: δύο μικρές εφημερίδες, η *La Crónica del Pueblo* και η *El Independiente*. Και οι δύο κατεστράφησαν από τις δυνάμεις ασφαλείας το 1980-81. Μετά από μια σειρά βομβιστικών επιθέσεων, ένας συντάκτης της *La Crónica* και ένας φωτογράφος απήχθησαν από ένα καφενείο του Σαν Σαλβαδόρ και κατακρεουργήθηκαν με ματσέτες· τα γραφεία της δέχθηκαν επιδρομές, βομβιστικές επιθέσεις και, τελικώς, πυρπολήθηκαν από τα αποσπάσματα θανάτου, ενώ ο εκδότης της διέφυγε στις ΗΠΑ. Ο εκδότης της *El Independiente*, Χόρχε Πίντο, διέφυγε στο Μεξικό, όταν οι εγκαταστάσεις της εφημερίδας του δέχθηκαν επίθεση και κατεστράφησαν ολοσχερώς από τον στρατό. Το ενδιαφέρον περί αυτών των θεμάτων ήταν τόσο μεγάλο στις ΗΠΑ, ώστε δεν εγράφη ούτε μια λέξη στις ειδησεογραφικές στήλες των *New York Times*, ούτε ένα σχόλιο της σύνταξης για την καταστροφή των εφημερίδων και ούτε μια αναφορά έκτοτε, αν και επιτράπη στον Πίντο να κάνει μια δήλωση στην σελίδα των επιστολών, στην οποία κατηγορούσε την «χούντα του Ντουάρτε» πως είχε «κατορθώσει να εξαφανίσει την έκφραση κάθε αντίθετης άποψης», και εξέφραζε την πεποίθηση ότι τα λεγόμενα απο-

σπάσματα θανάτου δεν είναι «παρά ο ίδιος ο στρατός» – ένα συμπέρασμα, το οποίο προσυπογράφουν η Εκκλησία και οι επιτηρητές των διεθνών οργανώσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Έναν χρόνο πριν την ολοσχερή καταστροφή της *El Independiente*, τα γραφεία της είχαν βομβαρδισθεί δύο φορές, ενώ ένας νεαρός κλητήρας σκοτώθηκε, όταν πολυβολήθηκαν οι εγκαταστάσεις της: το αυτοκίνητο του Πίντο έγινε κόσκινο από ριπές οπλοπολυβόλου, υπήρξαν δύο ακόμη επιθέσεις κατά της ζωής του, και με άρματα και τεθωρακισμένα έφθασαν στα γραφεία του ομάδες στρατιωτών, αναζητώντας τον, δύο ημέρες πριν την οριστική καταστροφή της εφημερίδας. Γι' αυτά τα γεγονότα δεν έγινε πουθενά λόγος. Η *La Crónica* μέσα σε έξι μήνες, λίγο πριν καταστραφεί οριστικά, δέχθηκε 4 βομβιστικές επιθέσεις: σε μια από αυτές, την τελευταία, οι *New York Times* αφιέρωσαν 40 λέξεις.³⁹

Ο λόγος δεν είναι ότι τα ΜΜΕ των ΗΠΑ δεν ενδιαφέρονται για την ελευθερία του Τύπου στην Κεντρική Αμερική. Η στάση τους, στην περίπτωση της εφημερίδας της αντιπολίτευσης *La Prensa* στην Νικαράγουα, είναι εντελώς αντίθετη, σε σχέση με την σιωπή του Τύπου για τις δύο εφημερίδες του Ελ Σαλβαδόρ. Ο κριτικός των ΜΜΕ Φρανσίσκο Γκόλντμαν μέτρησε στους *New York Times*⁴⁰, σε διάστημα 4 χρόνων, 263 αναφορές στις συμφορές της. Το διαφοροποιόν κριτήριο είναι οφθαλμοφανές: οι εφημερίδες του Ελ Σαλβαδόρ ήταν ανεξάρτητες φωνές που σίγησαν εξαιτίας της δολοφονικής βίας των πελατών των ΗΠΑ· η *La Prensa* είναι πρακτορείο της εκστρατείας των ΗΠΑ για την ανατροπή της κυβέρνησης της Νικαράγουας, άρα ένα «αξιόλογο θύμα», η παρενόχληση του οποίου προκαλεί άλγος και οργή. Θα παρουσιάσουμε επιπρόσθετες αποδείξεις πως αυτό είναι, όντως, το εφαρμοζόμενο κριτήριο.

Αρκετούς μήνες πριν καταστραφεί η εφημερίδα του, ο Δρ. Χόρχε Ναπολεόν Γκονζάλες, ο εκδότης της *La Crónica*, επισκέφθηκε την Νέα Υόρκη για να ζητήσει την άσκηση διεθνών πιέσεων, ώστε να «αποτραπεί η καταστροφή της εφημερίδας του από τους τρομοκράτες». Ανέφερε τις απειλές των Δεξιών και «όσα (η εφημερίδα του) αποκαλεί κυβερνητική καταστολή», σημείωναν ακριβοδίκαια οι *Times*.

Ανέφερε, επίσης, ότι είχε δεχθεί απειλές από ένα απόσπασμα θανάτου, «το οποίο, αναμφιβόλως, απολαμβάνει της υποστήριξης του στρατού», ότι βρέθηκαν 2 βόμβες στο σπίτι του, ότι τα γραφεία της εφημερίδας πολυβολήθηκαν και πυρπολήθηκαν και ότι το σπίτι του περικυκλώθηκε από στρατιώτες. Τα προβλήματα αυτά, είπε, ξεκίνησαν, όταν η εφημερίδα του «άρχισε να απαιτεί μεταρρυθμίσεις στο καθεστώς εγγείου ιδιοκτησίας», οργίζοντας «τις κυρίαρχες τάξεις». Δεν ασκήθηκε καμιά διεθνής πίεση και οι δυνάμεις ασφαλείας ολοκλήρωσαν το έργο τους.⁴¹

Την ίδια εποχή, ο ραδιοσταθμός της Εκκλησίας του Ελ Σαλβαδόρ δεχόταν επανειλημμένες βομβιστικές επιθέσεις, ενώ μονάδες του στρατού κατέλαβαν το κτήριο της Αρχιεπισκοπής, καταστρέφοντας τον ραδιοσταθμό και λεηλατώντας τα γραφεία της εφημερίδας. Και πάλι, παρόλα αυτά δεν υπήρξε καμία αντίδραση των ΜΜΕ.

Για κανένα από αυτά τα ζητήματα δεν έγινε λόγος στις ενθουσιώδεις ανταποκρίσεις από τις «ελεύθερες εκλογές» στο Ελ Σαλβαδόρ το 1982 και το 1984. Αργότερα, ο ανταποκριτής των *Times* στην Κεντρική Αμερική, Τζέιμς Λεμόν, μας πληροφορούσε τακτικά ότι η χώρα απολαμβάνει μεγαλύτερης ελευθερίας από ό,τι η εχθρική Νικαράγουα, στην οποία δεν συνέβη σχεδόν τίποτε που να μπορεί να συγκριθεί με τις ωμότητες που διεπράχθησαν στο Ελ Σαλβαδόρ, και ότι οι ηγέτες της αντιπολίτευσης και τα ΜΜΕ, τα οποία χρηματοδοτούνται από την κυβέρνηση των ΗΠΑ και υποστηρίζουν ανοικτά την επίθεσή τους εναντίον της Νικαράγουας, διαμαρτύρονται για παρενοχλήσεις, αλλά όχι για τρομοκρατία και δολοφονίες. Ούτε θα ανέφεραν οι ανταποκριτές των *Times* στην Κεντρική Αμερική ότι σημαίνοντα πρόσωπα της Εκκλησίας, τα οποία διέφυγαν από το Ελ Σαλβαδόρ (συμπεριλαμβανομένου και ενός στενού συνεργάτη του δολοφονημένου Αρχιεπισκόπου Ρομέρο), γνωστοί συγγραφείς του Ελ Σαλβαδόρ και άλλοι, οι οποίοι δεν θα μπορούσαν να θεωρηθούν ούτε και με την πλέον αχαλίνωτη φαντασία πολιτικοί ακτιβιστές και τους οποίους γνωρίζουν πολύ καλά οι ανταποκριτές των *Times*, δεν μπορούν να επιστρέψουν στην δημοκρατία των αποσπασμάτων θανάτου, την οποία [οι ανταποκριτές] εξυμνούν και προστατεύουν, επειδή φοβούνται

ότι θα δολοφονηθούν. Οι συντάκτες των *Times* καλούν την κυβέρνηση Ρήγκαν να ασκήσει «πιέσεις στην Νικαράγουα χάριν της ειρήνης και της πολυφωνίας», στην χώρα όπου η κυβέρνηση έχει μια «φοβερή επίδοση» στην «παρενόχληση εκείνων οι οποίοι τολμούν να ασκήσουν... το δικαίωμα της ελευθερίας του λόγου» και όπου ποτέ δεν διεξήχθησαν «ελεύθερες, δημοκρατικές εκλογές».⁴² Ανάλογες επικρίσεις δεν ισχύουν για το Ελ Σαλβαδόρ.

Τέτοιες μεθόδους μετέρχεται ο ελεύθερος Τύπος στην προσπάθειά του να εμφυτεύσει τις αναγκαίες για την αναχαίτιση του εσωτερικού εχθρού ψευδαισθήσεις.

3

ΤΑ ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΕΠΤΗΣ ΕΚΦΡΑΣΗΣ

Αν και είναι γνωστό ότι δεν υπάρχει τίποτε «καινόν υπό τον ήλιον», μπορούμε, ωστόσο, να αναγνωρίσουμε κάποιες στιγμές κατά τις οποίες οι παραδοσιακές ιδέες επαναδιαμορφώνονται, μια νέα συνειδητοποίηση αποκρυσταλλώνεται και οι προοπτικές που ανοίγονται, εμφανίζονται υπό ένα νέο φως. Η κατασκευή αναγκαίων ψευδαισθήσεων με στόχο την κοινωνική διεύθυνση, είναι τόσο παλαιά όσο και η Ιστορία, όμως η χρονιά του 1917 μπορεί να θεωρηθεί ως η μεταβατική περίοδος προς την σύγχρονη εποχή. Η Μπολσεβίκικη Επανάσταση προσέδωσε συγκεκριμένη έκφραση στην λενινιστική αντίληψη της ριζοσπαστικής διανόησης, ως εμπροσθοφυλακής της κοινωνικής προόδου, εκμεταλλευόμενη τους λαϊκούς αγώνες για να κατακτήσει την κρατική εξουσία και να επιβάλει την κυριαρχία της «Κόκκινης γραφειοκρατίας», όπως είχε προβλέψει ο Μπακούνιν. Οι Μπολσεβίκοι ενεργοποιήθηκαν αμέσως, διαλύοντας τα εργοστασιακά συμβούλια, τα σοβιέτ και άλλες μορφές λαϊκής οργάνωσης, έτσι ώστε να καταστεί δυνατή η αποτελεσματική στρατολόγηση του λαού σε έναν «εργατικό στρατό» υπό τον έλεγχο προνοητικών ηγετών, οι οποίοι θα οδηγούσαν την κοινωνία προς τα εμπρός – έχοντας τις καλύτερες προθέσεις, φυσικά. Για την επίτευξη του στόχου αυτού, οι μηχανισμοί αγκιτάτσιας και προπαγάνδας είναι θεμελιώδους σημασίας: ακόμη και ένα ολοκληρωτικό κράτος τύπου Χίτλερ ή Στάλιν, βασίζεται στην μαζική κινητοποίηση και εθελοδοουλία.

Ένα σημαντικό δόγμα της σοβιετικής προπαγάνδας είναι ότι, η εκ μέρους των Λένιν και Τρότσκι εξάλειψη κάθε ίχνους ελέγχου των παραγωγών επί της παραγωγής καθώς και της λαϊκής συμμετοχής στον καθορισμό της κοινωνικής πολιτικής, συνιστά θρίαμβο του Σοσιαλισμού. Ο σκοπός αυτής της χρήσης της Νεογλώσσας,* είναι η εκμετάλλευση της ηθικής επίκλησης ιδανικών, τα οποία συνετρίβησαν επιτυχώς. Η Δυτική προπαγάνδα εκμεταλλεύθηκε την ίδια ευκαιρία, ταυτίζοντας την διάλυση των σοσιαλιστικών δομών με την εδραίωση του Σοσιαλισμού, με σκοπό την υπονόμευση των

* ΣτΜ Βλ. Τζώρτζ Όργουελ, 1984 (ελλ. μετάφραση Κάκτος).

αριστερών ελευθεριακών ιδανικών, συνδέοντάς τα με την πρακτική της σκληρής Κόκκινης γραφειοκρατίας. Μέχρι σήμερα και τα δύο συστήματα προπαγάνδας υιοθετούν την ορολογία αυτήν για τους δικούς τους, αν και διαφορετικούς, σκοπούς. Όταν τα δύο μείζονα παγκόσμια συστήματα προπαγάνδας εναρμονίζονται, είναι υπερβολικά δύσκολο να ξεφύγει κανείς από τα πλοκάμια τους. Το πλήγμα εναντίον της ελευθερίας και της δημοκρατίας υπήρξε, παγκοσμίως, συντριπτικό.

Τον ίδιο χρόνο, το 1917, ο κύκλος των φιλελεύθερων πραγματιστών του Τζων Ντιούι αναγνωρίστηκε, επειδή οδήγησε έναν ειρηνόφιλο πληθυσμό στον πόλεμο «υπό την επίδραση μιας ηθικής απόφασης, η οποία είχε ληφθεί με πολύ μεγάλη περίσκεψη από τα πλέον βαθυστόχαστα μέλη της κοινότητας... μια τάξη, η οποία πρέπει, συνολικώς αλλά αδοκίμως, να χαρακτηριστεί ως οι 'διανοούμενοι'», οι οποίοι, όπως υποστηρίχθηκε, είχαν «επιτελέσει... το ουσιαστικό και αποφασιστικό έργο υπέρ του πολέμου». ¹ Το επίτευγμα αυτό, ή τουλάχιστον η αντίληψη που σχημάτισαν για τον εαυτό τους, είχε μεγάλες συνέπειες. Ο Ντιούι, ο πνευματικός μέντορας, εξήγησε ότι αυτό «το ψυχολογικό και παιδευτικό δίδαγμα» είχε αποδείξει «ότι τα ανθρώπινα όντα μπορούν να αναλάβουν τις ανθρώπινες υποθέσεις και να τις διευθύνουν». Τα «ανθρώπινα όντα», τα οποία κατανόησαν το δίδαγμα αυτό, ήταν «οι ευφυείς άνδρες της κοινότητας», «η εξειδικευμένη τάξη» του Λίτμαν, «οι ψυχροί παρατηρητές» του Νίμπουρ. Τώρα, αυτοί πρέπει να χρησιμοποιήσουν τις ικανότητες και την διάνοιά τους «για να αναδιοργανώσουν κατά τον καλύτερο τρόπο την κοινωνική τάξη πραγμάτων» με τον σχεδιασμό, την πειθώ ή την βία, όπου κρίνεται αναγκαίο· όμως, ο Ντιούι επέμενε μόνο «στην εκλεπτυσμένη, ευφυή και έμμεση χρήση της βίας» και όχι «στις ωμές, ξεκάθαρες και άμεσες μεθόδους» που εφαρμόζοντο πριν «την πρόοδο της γνώσης». Η συγκεκαλυμμένη προσφυγή στην βία δικαιολογείται μόνον εφόσον ικανοποιεί τις απαιτήσεις για «συγκριτική αποτελεσματικότητα και φειδώ, όσον αφορά την χρήση της». Τα προσφάτως διατυπωμένα δόγματα περί «κατασκευής συναίνεσης», ήταν ένα φυσικό επακόλουθο και στα χρόνια που ακολούθησαν, ακούσθηκαν πολλά «για τε-

χνοκράτες και προσανατολισμένους στην χάραξη πολιτικών διανοούμενους», οι οποίοι υπερβαίνουν την ιδεολογία και θα επιλύσουν τα εναπομείναντα κοινωνικά προβλήματα μέσω της ορθολογικής εφαρμογής των επιστημονικών αρχών. ²

Έκτοτε, το κύριο σώμα των γνήσιων διανοουμένων έκλινε προς τον έναν ή τον άλλον από αυτούς τους πόλους, αποφεύγοντας τους «δημοκρατικούς δογματισμούς» περί ανθρώπων, οι οποίοι κατανοούν τα συμφέροντά τους και παραμένουν γνώστες «της ηλιθιότητας του μέσου ανθρώπου» και της ανάγκης του να καθοδηγηθεί προς τον καλύτερο κόσμο, τον οποίο σχεδιάζουν προς χάριν του οι ανώτεροί του. Η μετακίνηση από τον έναν πόλο στον άλλο, μπορεί να είναι γρήγορη και ανώδυνη, αφού δεν διακυβεύεται καμιά θεμελιώδης αλλαγή δόγματος ή αξίας, αλλά μόνον μια αξιολόγηση των ευκαιριών για απόκτηση εξουσίας και προνομίων: είτε συμπλέοντας με έναν λαϊκό αγώνα, είτε υπηρετώντας την κατεστημένη εξουσία ως κοινωνικοί ή ιδεολογικοί διευθυντές. Η συνήθης μετάβαση τύπου «ο Θεός που απέτυχε» από τους λενινιστικούς ενθουσιασμούς στην υπηρεσία του κρατικού καπιταλισμού, πιστεύω ότι μπορεί να ερμηνευθεί σε μεγάλο βαθμό με τους όρους αυτούς. Αν και υπήρξαν αυθεντικά στοιχεία στα πρώτα στάδια, έχει περάσει πολύς καιρός από τότε που εκφυλίστηκαν σε μια τελετουργική φάρσα. Η κατασκευή ενός αμαρτωλού παρελθόντος, είναι ένα ιδιαίτερος ευπρόσδεκτο και σίγουρο εισιτήριο για την επιτυχία. Έτσι, ο αμαρτωλός που έχει ανανήψει, μπορεί να περιγράψει πώς επευφημούσε τα άρματα στους δρόμους της Πράγας, υποστήριξε τον Κιμ Ιλ Σουνγκ, κατηγορούσε τον Μάρτιν Λούθερ Κινγκ ως προδότη κ.ά., έτσι ώστε εκείνοι οι οποίοι δεν έχουν δει το φως της αλήθειας, να εξομοιώνονται αδιακρίτως. ³ Με την ολοκλήρωση της μετάβασης, ο δρόμος για την απόκτηση κύρους και προνομίων είναι ανοικτός, διότι το σύστημα τρέφει μεγάλη εκτίμηση σε όσους αναγνώρισαν το εσφαλμένο των απόψεών τους και μπορούν τώρα να καταδικάζουν ανεξάρτητα πνεύματα ως απολογητές σταλινικού τύπου, βασιζόμενοι στην ανώτερη επίγνωση την οποία απέκτησαν από την σπαταλημένη νιότη τους. Μερικοί ίσως επιλέξουν να γίνουν «ειδικοί», σύμφωνα με τον σαφώς διατυπωμένο ορισμό τού Χένρυ Κίσιγκερ, ο οποίος όρισε τον

«ειδικό» ως ένα άτομο ικανό να «επεξεργάζεται και να καθορίζει (την)... συναίνεση... των ψηφοφόρων του», εκείνους οι οποίοι «έχουν πάγια συμφέροντα επί των κοινώς κρατούσων απόψεων: η επεξεργασία και ο καθορισμός της συναίνεσής τους σε ένα ανώτερο επίπεδο είναι εκείνο που τον έχει, τελικώς, καταστήσει έναν ειδικό».⁴

Μια γενιά αργότερα, οι ΗΠΑ και η ΕΣΣΔ είχαν καταστεί οι υπερδυνάμεις του πρώτου, πραγματικά παγκοσμίου συστήματος, υλοποιώντας τις προσδοκίες του Αλεξάντερ Χέρτσεν και άλλων έναν αιώνα νωρίτερα, αν και το μέγεθος της εξουσίας τους δεν υπήρξε ποτέ συγκρίσιμο και η ικανότητα και των δύο να επηρεάζουν και να καταπιέζουν έχει αρχίσει να μειώνεται εδώ και μερικά χρόνια. Τα δύο μοντέλα για τον ρόλο των διανοουμένων, όμοια στην ουσία τους, επιβιώνουν προσαρμοσμένα στα δύο ισχύοντα συστήματα ιεραρχίας και κυριαρχίας. Αντιστοίχως, τα συστήματα υποβολής ποικίλλουν, εξαρτώμενα από την ικανότητα του κράτους να καταπιέζει και από τις μεθόδους αποτελεσματικού ελέγχου. Το πλέον ενδιαφέρον σύστημα είναι εκείνο της καπιταλιστικής δημοκρατίας, το οποίο βασίζεται στην ελεύθερη αγορά – η οποία καθοδηγείται με άμεση παρέμβαση, όπου είναι απαραίτητο – για να επιβάλει την συμμόρφωση και να περιθωριοποιήσει τα «ειδικά συμφέροντα».

Οι πρωταρχικοί στόχοι της κατασκευής συναίνεσης, είναι εκείνοι οι οποίοι αυτοπροσδιορίζονται ως «τα πλέον βαθυστόχαστα μέλη της κοινότητας», οι «διανοούμενοι», οι «διαμορφωτές της κοινής γνώμης». Ένας αξιωματούχος της κυβέρνησης Τρούμαν παρατήρησε ότι «το κοινό ενδιαφέρεται ελάχιστα για τις λεπτομέρειες ενός προγράμματος. Εκείνο που βαρύνει, είναι το πώς αντιμετωπίζουν το σχέδιο οι ηγέτες της κοινότητας»· εκείνος «ο οποίος κινητοποιεί την ελίτ, κινητοποιεί και το κοινό», συμπεραίνει μια λόγια μελέτη με θέμα την κοινή γνώμη. Η «κοινή γνώμη», την οποία ο Τρούμαν και οι σύμβουλοί του λάμβαναν σοβαρά υπόψη και επεδίωκαν επιμελώς να καλλιεργήσουν», ήταν εκείνη της ελίτ των «διαμορφωτών της κοινής γνώμης», «το κοινό της εξωτερικής πολιτικής», όπως παρατηρεί ο ιστορικός της Διπλωματίας, Τόμας Πάτερσον.⁵ και το ίδιο ισχύει διαρκώς,

εκτός από στιγμές που πρέπει να ξεπερασθεί μια «κρίση της δημοκρατίας», οπότε απαιτούνται δυναμικότερα μέτρα για να υποβιβασθεί ο γενικός πληθυσμός στην θέση που του αρμόζει. Άλλες φορές, ελπίζουν ότι ο τελευταίος μπορεί να ικανοποιηθεί με αλλαγές κατεύθυνσης και μια τακτική δόση πατριωτικής προπαγάνδας και υβριστικές επιθέσεις εναντίον διαφόρων εχθρών, οι οποίοι θέτουν σε κίνδυνο την ζωή και την πατρίδα του, εκτός εάν οι ηγέτες του ενεργήσουν γρήγορα εναντίον της απειλής.

Στο δημοκρατικό σύστημα, οι αναγκαίες ψευδαισθήσεις δεν μπορούν να επιβληθούν δια της βίας. Πρέπει, μάλλον, να εμφυτευθούν στο μυαλό του πληθυσμού με πιο εκλεπτυσμένα μέσα. Ένα ολοκληρωτικό κράτος μπορεί να ικανοποιηθεί με έναν μικρότερο βαθμό αφοσίωσης στις αναγκαίες αλήθειες. Αρκεί το ότι ο λαός υπακούει· το τι σκέπτεται, είναι δευτερεύουσας σημασίας. Σε μια δημοκρατική τάξη πραγμάτων, όμως, υπάρχει πάντα ο κίνδυνος ότι η ανεξάρτητη σκέψη θα μπορούσε να μεταφρασθεί σε πολιτική πράξη, έτσι είναι σημαντικό να εξαλειφθεί η απειλή αυτή εν τη γενέσει της.

Ο δημόσιος διάλογος δεν μπορεί να καταπνιγεί και, όντως, σε ένα σύστημα προπαγάνδας που λειτουργεί σωστά, δεν πρέπει να συμβεί αυτό, διότι ο χαρακτήρας του [διαλόγου] ενισχύει το σύστημα, εάν περιορισθεί εντός καταλλήλων ορίων. Το ουσιώδες είναι ο αυστηρός καθορισμός των ορίων. Ο διάλογος μπορεί να διεξάγεται σε πολύ έντονους τόνους, εφόσον τηρεί επακριβώς τις προϋποθέσεις που καθορίζουν την συναίνεση των ελίτ και πρέπει να ενθαρρυνθεί να προχωρήσει ακόμη περισσότερο στα πλαίσια αυτών των ορίων, βοηθώντας έτσι στην εδραίωση αυτών των δογμάτων ως τον απόλυτο όρο της ίδιας της σκέψης, ενισχύοντας παράλληλα την πεποίθηση ότι βασιλεύει η ελευθερία.

Κοντολογίς, το ουσιώδες είναι να καθορίζει το σύστημα την ημερήσια διάταξη. Εάν η διαμάχη για τον Ψυχρό Πόλεμο μπορεί να εστιασθεί στην αναχαίτιση της ΕΣΣΔ – με το κατάλληλο μείγμα βίας, διπλωματίας και άλλων μέσων – τότε το σύστημα προπαγάνδας έχει ήδη νικήσει, σε οποιαδή-

ποτε συμπεράσματα και αν καταλήξουμε. Το βασικό συμπέρασμα έχει ήδη εδραιωθεί: ο Ψυχρός Πόλεμος είναι μια αντιπαράθεση μεταξύ δύο υπερδυνάμεων, η μια εκ των οποίων, είναι επιθετική και επεκτατική, ενώ η άλλη υπερασπίζεται το status quo και τις αξίες του πολιτισμού. Το πρόβλημα της αναχαίτισης των ΗΠΑ βρίσκεται εκτός ημερήσιας διάταξης, όπως και το πρόβλημα του εάν και κατά πόσον το θέμα έχει διατυπωθεί ορθά, δηλαδή κατά πόσον ο Ψυχρός Πόλεμος προκύπτει, μάλλον, από τις προσπάθειες των υπερδυνάμεων να εξασφαλίσουν προς όφελός τους διεθνή συστήματα, τα οποία μπορούν να εξουσιάζουν και να ελέγχουν – συστήματα, τα οποία διαφέρουν κατά πολύ από άποψη μεγέθους, αντικατοπτρίζοντας τις τεράστιες διαφορές τους όσον αφορά τον πλούτο και την ισχύ. Οι σοβιετικές παραβιάσεις των συμφωνιών της Γιάλτας και του Πότσνταμ, είναι ένα θέμα για το οποίο έχουν γραφεί πάρα πολλά και είναι χαραγμένες βαθιά στην κοινή συνείδηση· ακολούθως, θα εξετάσουμε την έκταση και την σημασία τους. Όμως, θα απαιτείτο προσεκτική έρευνα για να ανακαλύψουμε μια μελέτη για τις παραβιάσεις των συμφωνιών κατά την περίοδο του πολέμου από τις ΗΠΑ και τις συνέπειές τους, αν και το συμπέρασμα των καλύτερων σύγχρονων ερευνητών, χρόνια αργότερα, είναι ότι «στην πραγματικότητα, το σοβιετικό παράδειγμα τήρησης (των συμφωνιών της Γιάλτας, του Πότσνταμ και άλλων συμφωνιών κατά την περίοδο του πολέμου) δεν ήταν ποιοτικώς διαφορετικό από το αντίστοιχο αμερικανικό». ⁶ Εάν η ημερήσια διάταξη μπορεί να περιορισθεί στις παλινδρομήσεις του Αραφάτ, στις καταχρήσεις και αποτυχίες των Σαντινίστας, στην τρομοκρατία του Ιράν και της Λιβύης και άλλα καταλλήλως σκηνοθετημένα γεγονότα, τότε ουσιαστικά το παιγνίδι έχει τελειώσει· εξαιρούνται από την έρευνα η σαφώς απορριπτική στάση των ΗΠΑ και του Ισραήλ, η τρομοκρατία και τα άλλα εγκλήματα των ΗΠΑ και των πελατών τους, τα οποία είναι όχι μόνο πολύ μεγαλύτερα σε μέγεθος, αλλά και ασυγκρίτως σημαντικότερα από κάθε ηθική άποψη για τους Αμερικανούς πολίτες, οι οποίοι είναι σε θέση να

μετριάσουν ή να τερματίσουν τα εγκλήματα αυτά. Οι ίδιες εκτιμήσεις ισχύουν οποιοδήποτε ζήτημα και αν ερευνήσουμε.

Ένα κορυφαίο δόγμα, αναλλοίωτο εσαεί στην Ιστορία, είναι ότι το κράτος υιοθετεί μια αμυντική στάση, όταν αντιστέκεται στην αμφισβήτηση της κατεστημένης τάξης και των ευγενών αρχών του. Έτσι, οι ΗΠΑ αντιστέκονται σταθερά στην επιθετικότητα, η οποία ενίοτε είναι «εσωτερική επιθετικότητα». Εξέχοντες λόγιοι μας διαβεβαιώνουν ότι ο πόλεμος στο Βιετνάμ «διεξήχθη για την υπεράσπιση ενός ελεύθερου λαού, ο οποίος αντιστεκόταν στην κομμουνιστική επιθετικότητα», όταν, στις αρχές της δεκαετίας του 1960, οι ΗΠΑ επετέθησαν στο Ν. Βιετνάμ για να υπερασπίσουν την δικτατορία-πελάτη τους από τους Νοτιοβιετναμέζους επιδρομείς, οι οποίοι ήταν έτοιμοι να την ανατρέψουν· δεν χρειάζεται να δοθεί καμιά δικαιολογία για να στηριχθεί μια τόσο πασιφανής αλήθεια και φυσικά δεν δόθηκε καμία. Ορισμένοι αναφέρονται ακόμη και κολακευτικά στην «στρατηγική της κυβέρνησης Αϊζενχάουερ, η οποία απέτρεψε την επιθετικότητα με την απειλή της χρήσης ατομικών όπλων» στην Ινδοκίνα το 1954, «όπου οι Γαλλικές δυνάμεις αντιμετώπιζαν την ήττα» στο Ντιέν Μπιέν Φου «από τους Κομμουνιστές Βιετμίνχ», τους επιδρομείς, οι οποίοι επετέθησαν στους Γάλλους συμμάχους μας που υπερασπίζαν την Ινδοκίνα (από τους κατοίκους της). ⁷ Η καταλλήλως καλλιεργημένη κοινή γνώμη, έχει, γενικώς, εσωτερικεύσει αυτήν την άποψη. Κατά συνέπεια, είναι λογικά αδύνατον να αντιστέκεται κάποιος στην επιθετικότητα των ΗΠΑ· μια τέτοια κατηγορία ανθρώπων είναι αδύνατον να υπάρξει. Οποιοδήποτε πρόσχημα και αν υιοθετήσουν, οι κριτικοί πρέπει να είναι «υποστηρικτές του Ανόϊ» ή «απολογητές του Κομμουνισμού» κάπου αλλού, υπερασπιζόμενοι τους «επιτιθέμενους», πιθανώς επιδιώκοντας να αποκρύψουν τις «αληθινές τους προθέσεις». ⁸

Ένα συναφές δόγμα είναι ότι «ο πόθος να δούμε την αμερικανικού τύπου δημοκρατία να αναπαράγεται σε ολόκληρο τον κόσμο, υπήρξε ένα μόνιμο θέμα της αμερικανικής εξω-

τερικής πολιτικής», όπως δήλωνε ένας διπλωματικός ανταποκριτής των *New York Times*, μετά την βίαιη κατάργηση των εκλογών στην Αϊτή από την υποστηριζόμενη από τις ΗΠΑ στρατιωτική κυβέρνηση, γεγονός το οποίο είχε ευρέως θεωρηθεί ως το πιθανό αποτέλεσμα της υποστήριξης της χούντας από τις ΗΠΑ. Αυτά τα θλιβερά γεγονότα, παρατηρεί ο ανταποκριτής, είναι «η πλέον πρόσφατη υπενθύμιση της δυσκολίας που αντιμετωπίζουν οι Αμερικανοί διαμορφωτές πολιτικής, στην προσπάθειά τους να επιβάλουν την θέλησή τους, όσο καλοπροαίρετοι και αν είναι, σε άλλα έθνη». Τα δόγματα αυτά θεωρούνται δεδομένα και αντέχουν σε πλήθος αποδείξεων περί του αντιθέτου. Ενίοτε, το πρόσχημα καταρρέει υπό το βάρος του προφανούς παραλογισμού του. Τότε, οφείλουμε να αναγνωρίσουμε ότι δεν υπήρξαμε πάντοτε τόσο καλοπροαίρετοι και τόσο βαθιά αφοσιωμένοι στην δημοκρατία, όσο είμαστε σήμερα. Η τακτική προσφυγή σε αυτήν την βολική τεχνική «της αλλαγής πορείας», εδώ και πολλά χρόνια, δεν προκαλεί χλεύη αλλά, αντιθέτως, ύμνους προς την ανεξάντλητη γενναιοδωρία μας, κάθε φορά που ξεκινάμε κάποια νέα εκστρατεία για να «υπερασπίσουμε την δημοκρατία».

Δεν μας είναι δύσκολο να αναγνωρίσουμε την σοβιετική εισβολή στο Αφγανιστάν ως κτηνώδη επιθετικότητα, αν και πολλοί θα απέφευγαν να χαρακτηρίσουν τους Αφγανούς αντάρτες ως «δημοκρατικές δυνάμεις αντίστασης» (Αντριου Σάλιβαν, συντάκτης της εφημερίδας *New Republic*).¹⁰ Όμως, η αμερικανική εισβολή στο Ν. Βιετνάμ στις αρχές της δεκαετίας του 1960, όταν το λατινοαμερικανικού τύπου τρομοκρατικό κράτος, το οποίο είχε επιβληθεί μέσω της ισχύος των ΗΠΑ, δεν ήταν πλέον σε θέση να ελέγξει τον εγχώριο πληθυσμό δια της βίας, δεν μπορεί να κατανοηθεί ως αυτό που πραγματικά ήταν. Είναι αλήθεια ότι οι στρατιωτικές δυνάμεις των ΗΠΑ, ενεπλάκησαν άμεσα σε μεγάλης κλίμακας βομβαρδισμούς και αποψιλώσεις δασών, επιδιώκοντας να οδηγήσουν τον πληθυσμό σε στρατόπεδα συγκέντρωσης, όπου θα μπορούσε να «προστατευθεί» από τον εχθρό, τον οποίο, όπως ήταν παραδεκτό, προθύμως υποστήριζε. Είναι αλήθεια ότι μια τεράστια εκστρατευτική δύναμη των ΗΠΑ εισέβαλε αργότερα και κατέστρεψε την χώρα και τους γείτονές της, με σαφή στόχο την καταστροφή της μοναδικής, όπως σαφώς αναγνωριζόταν, μαζικής πολιτικής δύναμης και την εξάλειψη του κινδύνου για μια πολιτική διευθέτηση, στην οποία απέβλεπαν όλες οι πλευρές. Όμως, πάντοτε οι

ΗΠΑ αντιστέκοντο στην επιθετικότητα λόγω του πόθου τους για δημοκρατία. Όταν οι ΗΠΑ επέβαλαν την δικτατορία του δολοφόνου Ντιέμ, ως μέρος της προσπάθειάς τους να υπονομεύσουν τις συμφωνίες της Γενεύης και να αποτρέψουν την διεξαγωγή των εξαγγελμένων εκλογών, επειδή αναμενόταν ότι θα τις κέρδιζε η λάθος πλευρά, υπεράσπιζαν την δημοκρατία. «Η χώρα είναι διαιρεμένη σε ένα κομμουνιστικό καθεστώς στον Βορρά και μια δημοκρατική κυβέρνηση στον Νότο», ανέφεραν οι *New York Times*, σχολιάζοντας τον ισχυρισμό ότι «οι Κομμουνιστές Βιετμίνχ εισήγαγαν οπλισμό και στρατιώτες από την Ερυθρά Κίνα, με τον πλέον απροκάλυπτο τρόπο», απειλώντας το «Ελεύθερο Βιετνάμ», επειδή είχαν «ξεπουλήσει την χώρα τους στο Πεκίνο». Τα επόμενα χρόνια, καθώς η «υπεράσπιση της δημοκρατίας» έβαινε κακώς, ξέσπασε μια έντονη διαμάχη ανάμεσα στα γεράκια, τα οποία πίστευαν ότι, εάν επιδεικνύετο μεγάλη αποφασιστικότητα, ο εχθρός θα εκμηδενιζόταν, και τα περιστέρια, τα οποία φοβούντο ότι η προσφυγή στην βία προς επίτευξη των ευγενών σκοπών μας, ίσως να αποδεικνυόταν υπερβολικά δαπανηρή· κάποιοι προτίμησαν να είναι κουκουβάγιες, κρατώντας αποστάσεις από τα δύο άκρα.

Καθ' όλη την διάρκεια του πολέμου, το κυρίαρχο πολιτικό ρεύμα θεωρούσε δεδομένο ότι οι ΗΠΑ υπεράσπιζαν το Ν. Βιετνάμ· ακόμη και τα περιστέρια, κατέληξαν απερίσκεπτα να το πιστεύουν. Χρόνια αργότερα, το δόγμα αυτό παραμένει πέραν πάσης αμφισβήτησης. Αυτό δεν ισχύει μόνον για όσους παρωδούσαν τους πλέον επαίσχυντους κομισάριους ως υπεύθυνους των ωμοτήτων, μη βλέποντας στους μαζικούς βομβαρδισμούς πυκνοκατοικημένων περιοχών παρά «την ατυχή απώλεια ζωών, η οποία προέκυψε από τις προσπάθειες των αμερικανικών στρατιωτικών δυνάμεων να βοηθήσουν το Ν. Βιετνάμ να αποκρούσει την εισβολή του Β. Βιετνάμ και των ανταρτών του» – λόγου χάριν, στο Δέλτα του ποταμού Μεκόνγκ, όπου δεν υπήρχαν βορειοβιετναμέζικα στρατεύματα, ακόμη και πολύ μετά την εξάπλωση της αμερικανικής επιθετικότητας στο Β. Βιετνάμ και όπου οι αυτόχθονες κάτοικοι, που αντιστέκοντο στους Αμερικανούς εισβολείς και στους πελάτες τους, σαφώς δεν χαρακτηρίζοντο ως «Νοτιοβιετναμέζοι». Δεν προκαλεί ίσως καμιά έκπληξη το ότι, ακόμη και σήμερα, διαβάζουμε από τέτοιες πηγές, παρά τα όσα είναι τώρα γνωστά, ότι «ο λαός του Ν.

Βιετνάμ επιθυμούσε την ανεξαρτησία του από την κυριαρχία της κομμουνιστικής χώρας στα βόρεια σύνορά του» και ότι «οι ΗΠΑ επενέβησαν στο Βιετνάμ... για να διασφαλίσουν την αρχή ότι οι αλλαγές στην Ασία δεν θα προέκυπταν αιφνιδίως από εξωτερική βία». ¹² Πολύ πιο ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι, αν και πολλοί θα ένιωθαν αηδία μπροστά στην χυδαιότητα των απολογιών υπέρ των ωμοτήτων ευρείας κλίμακας, πολλοί μορφωμένοι άνθρωποι δεν θα αιφνιδιάζοντο από αυτήν την αποτίμηση της Ιστορίας, γεγονός που αποτελεί μια άκρως αξιοσημείωτη επίδειξη της αποτελεσματικότητας των δημοκρατικών συστημάτων ελέγχου της σκέψης.

Με παρόμοιο τρόπο, στην Κεντρική Αμερική σήμερα, οι ΗΠΑ έχουν αφοσιωθεί στην υπεράσπιση της ελευθερίας των «νεαρών δημοκρατιών» και στην «αποκατάσταση της δημοκρατίας» στην Νικαράγουα – κάτι που θα μπορούσε να αναφέρεται μόνον στην περίοδο Σομόζα, εάν οι λέξεις έχουν κάποιο νόημα. Ο συντάκτης της *Atlantic Monthly*, Τζακ Μπήττυ, φθάνοντας στα ακραία όρια της επιτρεπόμενης έκφρασης διαφωνίας, σε μια δριμύτατη καταδίκη της επίθεσης των ΗΠΑ εναντίον της Νικαράγουας, η οποία έφθασε μέχρι του σημείου να επικαλεσθεί την απόφαση του Διεθνούς Δικαστηρίου της Νυρεμβέργης, έγραψε ότι «η δημοκρατία υπήρξε ο στόχος μας στην Νικαράγουα και για να τον πετύχουμε, έχουμε χρηματοδοτήσει τον θάνατο χιλιάδων Νικαραγουανών. Όμως, το να σκοτώνεις χάριν της δημοκρατίας – ακόμη και το να σκοτώνεις μέσω πληρεξουσίων χάριν της δημοκρατίας – δεν είναι επαρκής λόγος για να συνεχισθεί ένας πόλεμος». ¹³ Δύσκολα μπορεί να συναντήσει κανείς συνεπέστερο κριτικό του πολέμου των ΗΠΑ στα ΜΜΕ των εταιρειών, από τον αρθρογράφο των *New York Times*, Τομ Γουίκερ, ο οποίος καταδίκασε την εφαρμογή του Δόγματος Ρήγκαν στην Νικαράγουα, επειδή «οι ΗΠΑ δεν έχουν ούτε ιστορικό ούτε θεόπεμπτο δικαίωμα να φέρουν την δημοκρατία σε άλλα έθνη». ¹⁴ Οι κριτικοί υιοθετούν χωρίς δεύτερη σκέψη την αντίληψη ότι ο παραδοσιακός «πόθος μας για την δημοκρατία» κατηύθυνε όντως την πολιτική των ΗΠΑ έναντι της Νικαράγουας, από τις 19 Ιουλίου 1979, ημέρα κατά την οποία ανετράπη ο πελάτης των ΗΠΑ Σομόζα, αν και, κατά γενική ομολογία, όχι πριν τον πρωτοφανή και κατά περίεργο τρόπο συγχρονισμένο μετασχηματισμό, ο οποίος συνετελέσθη με κάποια μυστηριώδη διαδικασία. Μια προσεκτική έρευνα σε όλα τα ΜΜΕ θα απεκάλυπτε κάποια σπο-

ραδική εξαίρεση αυτού του κανόνα, αλλά τέτοιες εξαιρέσεις είναι σπάνιες, μια ακόμη συνεισφορά στην αποτελεσματικότητα της υποβολής.

«Η Κεντρική Αμερική έχει σαφές συμφέρον να καταδιώξει» τους Σαντινίστας «εξαναγκάζοντάς τους να τηρήσουν τις υποσχέσεις τους για εκδημοκρατισμό» και «εκείνοι οι Αμερικανοί που έχουν επανειλημμένως παροτρύνει άλλους 'να δώσουν μιαν ευκαιρία στην ειρήνη', έχουν τώρα υποχρέωση να στρέψουν την προσοχή και το πάθος τους για να εξασφαλισθεί, επίσης, μια ευκαιρία για την δημοκρατία», υποδεικνύουν οι συντάκτες της *Washington Post*, ακριβώς κάτω από τον τίτλο της που υπερήφανα την χαρακτηρίζει ως «μια Ανεξάρτητη Εφημερίδα». ¹⁶ Δεν υπάρχει πρόβλημα «διασφάλισης της δημοκρατίας» στα στηριζόμενα από τις ΗΠΑ τρομοκρατικά κράτη, τα οποία βρίσκονται συνεχώς υπό στρατιωτική διακυβέρνηση, η οποία καλύπτεται πίσω από ένα εύθραυστο πολιτικό προσωπείο.

Το ίδιο πρωτοσέλιδο άρθρο προειδοποιούσε ότι «από τις επιδρομές στο έδαφος της Ονδούρας (τον Μάρτιο του 1988), είναι ξεκάθαρο ποιές είναι οι απειλές της Νικαράγουας εναντίον της Ονδούρας». Η αναφορά αφορούσε στρατιωτικές επιχειρήσεις στην βόρεια Νικαράγουα, κοντά σε μια περιοχή που δεν έχει οριοθετημένα σύνορα, κατά τις οποίες οι νικαραγουανές δυνάμεις σε ένα θερμό επεισόδιο με τους Κόντρας εισβολείς, διείσδυσαν μερικά χιλιόμετρα μέσα σε περιοχές της Ονδούρας, οι οποίες είχαν παραχωρηθεί από μακρού στις «πληρεξούσιες στρατιωτικές δυνάμεις» των ΗΠΑ – όπως αυτές χαρακτηρίζονται από την ομάδα πίεσης του Κογκρέσου που υποστηρίζει τους Κόντρας στα εσωτερικά της έγγραφα που κυκλοφορούν στον Λευκό Οίκο, καθώς και από τον επίσημο εκπρόσωπό της. ¹⁷ Στις ΗΠΑ, οι ενέργειες αυτές προκάλεσαν εκ νέου αγανάκτηση, εξαιτίας των απειλών των Σαντινίστας να επιτεθούν εναντίον των γειτόνων τους, υπηρετώντας τον Σοβιετικό αφέντη τους.

Αυτή η εκ βάθους καρδιάς ανησυχία για το απαραβίαστο των συνόρων είναι πολύ εντυπωσιακή – ακόμη και αν είναι κάπως μολυσμένη από την περίεργη αντίληψη ότι τα σύνορα είναι δρόμος μονής κατεύθυνσης, έτσι ώστε το απαραβίαστο

τους να μην καταπατάται από τις πτήσεις ανεφοδιασμού της CIA προς τις πληρεξούσιες στρατιωτικές δυνάμεις, οι οποίες εισβάλλουν στην Νικαράγουα από τις βάσεις τους στην Ονδούρα, ή από τις κατασκοπευτικές πτήσεις των ΗΠΑ πάνω από την Νικαράγουα για να καθοδηγήσουν και να κατευθύνουν αυτές τις δυνάμεις, ανάμεσα σε άλλα εγκλήματα. Θέτοντας κατά μέρος αυτά τα θέματα, μπορούμε να αξιολογήσουμε την σοβαρότητα της ανησυχίας αυτής, εξετάζοντας τα αποτελέσματα ενός ελεγχόμενου πειράματος, το οποίο διεξήγαγε πρόθυμα η Ιστορία. Ακριβώς την περίοδο, κατά την οποία ο ελεύθερος Τύπος ασχολείται μετά μανίας με αυτήν την τελευταία απόδειξη της επιθετικότητας των βίων, ολοκληρωτικών Κομμουνιστών, με πρωτοσέλιδα άρθρα και οργανωμένα σχόλια, ένας πελάτης των ΗΠΑ, το κράτος του Ισραήλ, εξαπέλυσε μια ακόμη σειρά από τις τακτικές επιχειρήσεις του στον Λίβανο. Οι επιχειρήσεις αυτές διεξήχθησαν βόρεια του τομέα του Ν. Λιβάνου, τον οποίο το Ισραήλ έχει «ουσιαστικά προσαρτήσει» ως «ζώνη ασφαλείας», ενσωματώνοντας την περιοχή αυτή στην ισραηλινή οικονομία και «εξαναγκάζοντας» τους 200.000 Λιβανέζους κατοίκους «να προμηθεύουν με στρατιώτες τον στρατό του Ν. Λιβάνου», ο οποίος είναι ισραηλινή μισθοφορική δύναμη, μέσω μιας σειράς τιμωριών και δελεασμών.¹⁸ Οι ισραηλινές επιχειρήσεις συμπεριελάμβαναν βομβαρδισμούς παλαιστινιακών προσφυγικών καταυλισμών και λιβανέζικων πόλεων και χωριών, με καταστροφές μεγάλης κλίμακας, δεκάδες νεκρούς και πολλούς τραυματίες, μεταξύ των οποίων πολλοί άμαχοι. Στις επιχειρήσεις αυτές δεν έγινε σχεδόν καμία αναφορά και δεν υπήρξε καμία αξιολογή αντίδραση.

Το μοναδικό λογικό συμπέρασμα είναι ότι η αγανάκτηση για την πολύ λιγότερο σοβαρή και πολύ πιο δικαιολογημένη νικαραγουανή επιδρομή ήταν εντελώς ανήθικη, καθαρή απάτη.

Η κυβέρνηση των ΗΠΑ ευχαρίστως εξηγεί τον λόγο για τον οποίο υποστηρίζει την ισραηλινή βία βαθιά μέσα στον Λίβανο: η δικαιολογία είναι το ιερό, απαράγραπτο δικαίωμα της αυτοάμυνας, το οποίο νομίμως μπορούν να επικαλούνται

οι ΗΠΑ και οι πελάτες τους με μίαν εντελώς πλατιά ερμηνεία – ενώ αυτό το δικαίωμα δεν το έχουν, φυσικά, οι άλλοι και, ειδικώς, τα θύματα της τρομοκρατίας των ΗΠΑ. Τον Δεκέμβριο του 1988, ενώ κάθε κίνηση του Γιασέρ Αραφάτ παρακολουθείτο στενά για να εκτιμηθεί κατά πόσον αυτός ικανοποιούσε τις αυστηρές απαιτήσεις των ΗΠΑ, όσον αφορά την τρομοκρατία, στην οποία θα επανέλθουμε, το Ισραήλ εξαπέλυε την 26η επιδρομή του στον Λίβανο την χρονιά εκείνη, επιτιθέμενο σε μια βάση του Λαϊκού Μετώπου για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης πλησίον της Βηρυτού. Ως συνήθως, δεν έγινε καμιά προσπάθεια να δοθεί μια πειστική δικαιολογία. «Οι Ισραηλινοί δεν κατεδίωκαν τρομοκράτες», παρατηρεί η εφημερίδα του Λονδίνου *Guardian*, «ούτε χρησιμοποίησαν την συνηθισμένη τους δικαιολογία περί άμεσης αντεκδίκησης: απλώς εισέβαλαν και σκηνοθέτησαν μια επίδειξη» για να αποδείξουν ότι «η σιδηρά πυγμή είναι εν πλήρει δράσει». «Το κίνητρο της ενέργειάς τους ήταν προφανώς μια επίδειξη ισχύος.» Αυτή η «θεαματική επίδειξη», η οποία συμπληρώθηκε «με αλεξιπτωτιστές, ελικόπτερα και τορπιλακάτους», ήταν «μια από στρατιωτική άποψη αδικαιολόγητη (και ως εκ τούτου υπαγορευόμενη από πολιτικά κίνητρα) συνδυασμένη επιχείρηση». Η επιλογή της συγκεκριμένης στιγμής διεξαγωγής της, εξηγεί το πολιτικό κίνητρο: η επιδρομή διεξήχθη την πρώτη επέτειο της έναρξης της παλαιστινιακής εξέγερσης στις κατεχόμενες περιοχές, στις οποίες το Ισραήλ επέβαλε μια «μαζική στρατιωτική παρουσία, απαγόρευση κυκλοφορίας και αυστηρή λογοκρισία» για να εμποδίσει «μια γενική απεργία λόγω της επετείου». Εκτός από αυτό το σαφές πολιτικό κίνητρο, «μπορεί κανείς να διακρίνει μίαν εσκεμμένη προσπάθεια υπονόμευσης του κ. Αραφάτ» και των απρόσδεκτων κινήσεων του για πολιτική διευθέτηση, ενισχύοντας με αυτήν την επιχείρηση την θέση των αδιάλλακτων της PLO (ΟΑΠ).¹⁹

Η ισραηλινή επίθεση συζητήθηκε στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, το οποίο ενέκρινε, με ψήφους 14 υπέρ, 1 κατά και καμιά αποχή, ένα ψήφισμα, το οποίο την «αποδοκίμαζε εντόνως». Η πρέσβειρα Πατρίσια Μπερν δικαιολόγησε το βέτο των ΗΠΑ, με το σκεπτικό ότι «το ψήφισμα δεν θα αναγνώριζε στο Ισραήλ το απαράγραπτο δικαίωμά του να υπερασπίζεται τον εαυτό του» από «επιθέσεις και αντίποινα, τα οποία προέρχονται από την άλλη πλευρά» των συνόρων. Κατά μείζονα λόγο, η Νικαράγουα δικαιούται να πραγματοποιεί μαζικές και τακτικές επιθέσεις βαθιά στο ε-

σωτερικό της Ονδούρας και μάλιστα να τοποθετεί βόμβες στην Ουάσιγκτον. Σημειώστε ότι τέτοιες ενέργειες θα ήταν πολύ πιο δικαιολογημένες από εκείνες που υπερασπίζονται οι ΗΠΑ στην περίπτωση του πελάτη τους, γεγονός που αποδεικνύεται από την σύγκριση του επιπέδου της πρόκλησης. Δεν χρειάζεται να πούμε ότι αυτή η αλήθεια όχι μόνον δεν μπορεί να εκφρασθεί, αλλά στην πραγματικότητα είναι αδιανόητη. Επομένως, συμπεραίνουμε ότι τα σχετικά με την Νικαράγουα σχόλια των ΜΜΕ, είναι εξίσου υποκριτικά με την στάση των κρατικών αρχών, από τις οποίες δεν περιμένει κανείς τίποτε διαφορετικό.²⁰

Η απουσία σχολιασμού των ισραηλινών ενεργειών, ή έστω μια σοβαρή αναφορά σε αυτές, είναι μάλλον κατανοητή. Οι ενέργειες αυτές ήταν, τελικώς, μάλλον ασήμαντες για τα ισραηλινά δεδομένα. Ως εκ τούτου, δεν συγκρίνονται με την φονική επιχείρηση «Σιδηρά Πυγμή», η οποία διεξήχθη στον Λίβανο, το 1985· ή με τον βομβαρδισμό των χωριών της κοιλάδας Μπεκάα, τον Ιανουάριο του 1984, όπου σε μια επιδρομή σκοτώθηκαν 100 άτομα και τραυματίστηκαν 400, κυρίως άμαχοι, συμπεριλαμβανομένων 150 παιδιών, το σχολείο των οποίων κατεστράφη από τους βομβαρδισμούς· ή με την επιδρομή σε ένα σχολείο της UNRWA στο Νταμούρ, τον Μάιο του 1979, από ένα ισραηλινό αεροσκάφος τύπου F-16, το οποίο έριξε εμπρηστικές βόμβες, αφήνοντας πίσω του 41 παιδιά νεκρά ή τραυματισμένα. Αυτά τα γεγονότα αναφέρθηκαν από τα ΜΜΕ, αλλά με τρόπο ο οποίος να μην μειώνει το υψηλό κύρος «αυτού του μικρού έθνους, το οποίο είναι σύμβολο της ανθρώπινης αξιοπρέπειας», όπως χαρακτήριζαν το Ισραήλ οι συντάκτες των *New York Times*, κατά την διάρκεια μιας περιόδου κορύφωσης της καταστολής της παλαιστινιακής εξέγερσης με ξυλοδαρμούς, φόνους, χρήση αερίων και συλλογικών τιμωριών, «μια χώρα, η οποία ενδιαφέρεται για την ανθρώπινη ζωή», όπως το περιέγραφαν με θαυμασμό οι συντάκτες της *Washington Post*, ακριβώς μετά τις ωμότητες της επιχείρησης «Σιδηρά Πυγμή».²¹ Το γεγονός ότι το Ισραήλ διατηρεί μια «ζώνη ασφαλείας» στον Ν. Λίβανο, η οποία ελέγχεται από έναν τρομοκρατικό, μισθοφορικό, υποστηριζόμενο από τους Ισραηλινούς στρατό, μπορεί, επίσης, να περάσει απαρατήρητο, όπως συμβαίνει με τις τακτικές, πειρατικές ενέργειες τού Ισραήλ εναντίον πλοί-

ων στα διεθνή ύδατα και άλλες ενέργειές του, οι οποίες σπανίως φθάνουν στο φως της δημοσιότητας, ενέργειες, οι οποίες ίσως θα προκαλούσαν έναν ψίθυρο διαμαρτυρίας στην περίπτωση «αξιόλογων θυμάτων».²² Εάν οι Εβραίοι στην Σοβιετική Ένωση υφίσταντο την μεταχείριση, την οποία απολαμβάνουν οι Άραβες επί μονίμου βάσεως, ή εάν κάποιος επίσημος εχθρός, όπως η Νικαράγουα, επρόκειτο να επιβάλει μέτρα καταστολής, παρόμοια με εκείνα τα μέτρα τα οποία θεωρούνται δεδομένα σε αυτό «το σύμβολο της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας», η κατακραυγή θα ήταν τεράστια.

Θα επανέλθω σε μερικές ακόμη παρατηρήσεις επί της ιδιόμορφης προστασίας που παρέχουν στο Ισραήλ τα ΜΜΕ, ενώ παρουσιάζουν τους εχθρούς του, ιδίως την ΟΑΠ, ως ενσάρκωση του κακού που αποφέρει μόνο τρομοκρατία και καταστροφή, καθώς επίσης και στους αξιοθαύμαστους άθλους του «ιστορικού σχεδιασμού», οι οποίοι επιτελούνται, χρόνο με τον χρόνο, για να διατηρηθεί η αναγκαία εικόνα.²³

Κατά την διάρκεια των επιχειρήσεων του Ισραήλ, τον Μάρτιο του 1988, δεν υπήρξε θέμα θερμού επεισοδίου, και το Ισραήλ δεν είναι μια φτωχή χώρα, η οποία προσπαθεί να επιβιώσει από την τρομοκρατική επίθεση και τον θάνασιμο οικονομικό πόλεμο μιας υπερδύναμης. Το Ισραήλ, όμως, είναι ένας πελάτης των ΗΠΑ και, επομένως, κληρονομεί το δικαίωμα της επιθετικότητας. Αντιθέτως, δεν αναγνωρίζεται στην Νικαράγουα ούτε καν το δικαίωμα να εκδιώξει από τα ίδια της τα εδάφη τις δυνάμεις που της επιτίθενται, βάσει της σιωπηρής παραδοχής ότι κανένα κράτος δεν έχει το δικαίωμα να αμύνεται εναντίον επιθέσεων των ΗΠΑ, ένα άλλο θεμελιώδες δόγμα, το οποίο αποτελεί θέμα υπεύθυνου διαλόγου.

Αξίζει να εξετάσουμε πόσο βαθιά έχει εδραιωθεί αυτό το δόγμα. Ως εκ τούτου, τίποτε δεν προκαλεί μεγαλύτερη υστερία στις ΗΠΑ από ό,τι τα δημοσιεύματα ότι η Νικαράγουα σχεδιάζει να αποκτήσει μαχητικά MIG. Όταν οι Ρηγκανικοί τα προέβαλαν ως μέρος της εκστρατείας τους για να εκμηδενίσουν και τον ελάχιστο έστω κίνδυνο έντιμης δημοσιογραφικής κάλυψης των ανεπιθύμητων εκλογών του Νοεμβρίου 1984 στην Νικαράγουα, ακόμη και τα ειλικρινή περιστέρια

προειδοποιούσαν ότι οι ΗΠΑ θα έπρεπε να βομβαρδίσουν την Νικαράγουα για να καταστρέψουν τα φανταστικά MIG, επειδή «είναι ικανά να πλήξουν και τις ΗΠΑ», μια τρομερή απειλή για την ασφάλειά μας (Πωλ Τσόνγκας, γερουσιαστής της Μασαχουσέτης).²⁴ Σε ένα άλλο ιδιοφυές προπαγανδιστικό τέχνασμα, τον Δεκέμβριο του 1987, ένας αποστάτης Σαντινίστα παρουσιάστηκε από τα ΜΜΕ με λεπτομερώς επεξεργασμένες φανφάρες, βασιζόμενες επί των «αποκαλύψεων» του σχετικά με τις προθέσεις των Σαντινίστας, από τις οποίες η πλέον εκπληκτική ήταν ότι η Νικαράγουα ήλπιζε πως θα αποκτούσε αεριωθούμενα για να υπερασπίσει την επικράτειά της από την επίθεση των ΗΠΑ, γεγονός που συνιστούσε απαράδεκτη προσβολή. Είναι, φυσικά, απολύτως κατανοητό ότι η Νικαράγουα δεν είχε άλλον τρόπο για να εμποδίσει την CIA να εφοδιάζει τις διευθυνόμενες από την τελευταία στρατιωτικές δυνάμεις μέσα στο έδαφός της, ή να παρεμποδίσει τις κατασκοπευτικές πτήσεις των ΗΠΑ να παρέχουν σε αυτές τις δυνάμεις ακριβέστατες πληροφορίες για τις κινήσεις των νικαραγουανών στρατευμάτων, έτσι ώστε να μπορούν να επιτίθενται εκ του ασφαλούς σε «εύκολους στόχους» (δηλαδή, σε ελάχιστα φρουρούμενους πολιτικούς στόχους), σύμφωνα με τις εντολές του Πενταγώνου και του υπουργείου Εξωτερικών. Όμως, τέτοιοι συλλογισμοί δεν επηρέασαν την εκδήλωση αγανάκτησης με αφορμή αυτήν την πλέον πρόσφατη απόδειξη της κομμουνιστικής επιθετικότητας.²⁵

Το σκεπτικό είναι σαφές: η Νικαράγουα δεν έχει δικαίωμα αυτοάμυνας. Είναι απαράδεκτο, ισοδύναμο με επιθετικότητα, να παρεμποδίζει η Νικαράγουα την βία και την τρομοκρατία των ΗΠΑ, αποτολμώντας να προστατεύσει τον εναέριο χώρο της ή υπερασπίζοντας τον πληθυσμό από τις πληρεξούσιες στρατιωτικές δυνάμεις των ΗΠΑ, «την δημοκρατική αντίσταση» κατά την δημόσια ρητορική. Για τον ίδιο λόγο, η αναφορά τού αποστάτη Σαντινίστα ότι η Νικαράγουα σκόπευε να μειώσει τις στρατιωτικές της δυνάμεις, παρέχοντας, ταυτοχρόνως, ελαφρύ οπλισμό στον πληθυσμό για

να αμυνθεί εναντίον μιας ενδεχόμενης εισβολής των ΗΠΑ, προκάλεσε επιπρόσθετη αναστάτωση, καθώς ο ελεύθερος Τύπος την μετέτρεψε σε απειλή κατάκτησης τού ημισφαιρίου.

Το δόγμα αυτό της συναίνεσης τής ελίτ είναι, για μια ακόμη φορά, άκρως αποκαλυπτικό, όπως είναι και το γεγονός ότι η σημασία του δεν γίνεται αντιληπτή. Θα μπορούσαμε να φαντασθούμε την αντίδραση, εάν η ΕΣΣΔ ενεργούσε με παρόμοιο τρόπο στην πολύ σοβαρότερη απειλή που συνιστούν για την ασφάλειά της η Δανία ή το Λουξεμβούργο.

Είναι ενδιαφέρον ότι, μέσα στον παροξυσμό που προκάλεσαν τα σχέδια των Σαντινίστας να αποκτήσουν τα μέσα για την αυτοάμυνά τους, οι ΗΠΑ άρχισαν να αποστέλλουν αεριωθούμενα εξελιγμένης τεχνολογίας, τύπου F-5, στην Ονδούρα στις 15 Δεκεμβρίου 1987, ένα γεγονός που δεν αναφέρθηκε από τους *New York Times*.²⁶ Αφού μόνον οι ΗΠΑ και οι σύμμαχοί τους ανησυχούν για την ασφάλειά τους, είναι αυτονόητο ότι η Νικαράγουα δεν μπορεί να έχει δικαιολογημένες αντιρρήσεις ως προς αυτήν την εξέλιξη και θα ήταν περιττό, βεβαίως, να αναφερθούν οι διαμαρτυρίες τού Τύπου στην Ονδούρα για «τα χρέη που μας επέβαλαν αδικώς εξαιτίας των πιέσεων των ΗΠΑ», οι οποίες μάς εξαναγκάζουν να «πληρώσουμε τον λογαριασμό για τα μαχητικά F-5, τα οποία δεν προσφέρουν τίποτε στην διατροφή τού πεινασμένου λαού μας», μολοντί ικανοποιούν τους στρατιωτικούς κυβερνήτες.²⁷

Θα μπορούσε να ρωτήσει κανείς γιατί η Νικαράγουα επέμενε τόσο στην απόκτηση σοβιετικών αεροπλάνων. Γιατί όχι γαλλικά Mirage αντ' αυτών; Στην πραγματικότητα, οι Σαντινίστας θα ήταν πολύ ευτυχείς εάν αποκτούσαν υπερηχητικά αεριωθούμενα από την Γαλλία, πράγμα που δήλωναν ανοικτά. Αυτό δεν μπορούσε όμως να πραγματοποιηθεί, επειδή οι πιέσεις των ΗΠΑ είχαν αποκλείσει τον ανεφοδιασμό από όλες τις μη κομμουνιστικές χώρες. Τίποτε από όλα αυτά δεν δημοσιεύθηκε, διότι έτσι θα αποκαλύπτοντο τα πάντα. Εξ ου και οι Στέφεν Κίνζερ και

Τζέιμς Λεμόιν των *New York Times*, ποτέ δεν θα υπονόμειαν τις προσπάθειές τους, οι οποίες αποσκοπούσαν στην αύξηση της υστερίας λόγω της απειλής των Σαντινίστας, δημοσιεύοντας τέτοια γεγονότα, ούτε θα ασχολούντο επί πολύ με τούς λόγους για τους οποίους οι Σαντινίστας προσπαθούσαν να αποκτήσουν υπερηχητικά αεριωθούμενα.²⁸ Μια τέτοια έρευνα θα ξέφευγε από τα όρια της δεοντολογίας, επειδή θα υπονόμειε την εκστρατεία να παρουσιασθεί η επιθετικότητα και η τρομοκρατία των ΗΠΑ ως νόμιμη άμυνα.

Το θέμα είναι γενικότερο. Μια επίθεση εναντίον όσων χαρακτηρίστηκαν «Κομμουνιστές», θα αναγκάσει κανονικά τους τελευταίους να στραφούν προς την ΕΣΣΔ για την άμυνα τους, ειδικώς όταν οι ΗΠΑ ασκούν πιέσεις στους συμμάχους τους και στους διεθνείς δανειοδοτικούς οργανισμούς να αρνούνται την παροχή βοήθειας, όπως στην περίπτωση της σημερινής Νικαράγουας, όταν ήταν αρκετά ξεκάθαρο, στις αρχές του 1981, ότι «η Νικαράγουα θα γίνει αργά ή γρήγορα ένας ακόμη πελάτης της ΕΣΣΔ, αφού οι ΗΠΑ επιβάλλουν ασφυκτικούς περιορισμούς στην ανοικοδόμηση και ανάπτυξή της, απορρίπτουν τις προσπάθειες για σύναψη αξιοπρεπών σχέσεων και υποστηρίζουν μια πολιτική παρενόχλησης και επέμβασης – όπως στην περίπτωση της Κίνας, της Κούβας, της Γουατεμάλας του Αρμπένζ, της Χιλής του Αλλιέντε, του Βιετνάμ στην δεκαετία του '40 και στην περίοδο μετά το 1975, κ.ά.».²⁹ Η αναμενόμενη συνέπεια αυτής της πολιτικής, μπορεί, επομένως, να θεωρηθεί ως αναδρομική απόδειξη τού γεγονότος ότι, πράγματι, εμείς απλώς ασχολούμεθα με την άμυνα ενάντια στο σχέδιο του Κρεμλίνου για κατάκτηση του κόσμου και ότι οι ευπρεπείς δημοσιογράφοι μπορούν να αναφέρονται στους «σοβιετοδίαιτους Σαντινίστας» με τους κατάλληλους απειλητικούς τόνους, όπως πράττουν συνήθως, αποφεύγοντας προσεκτικά την αναφορά στις αιτίες. Ένα επιπλέον όφελος είναι ότι τώρα μπορούμε να ελέγξουμε την ειλικρίνεια της ΕΣΣΔ σχετικά

με τις διακηρύξεις της για την ύφεση, θέτοντας το ερώτημα εάν και κατά πόσον θα αρνείτο βοήθεια προς την Νικαράγουα, εάν εμείς μειώναμε την βοήθεια προς τους Κόντρας. Η ιδέα ότι μπορούσε να επαληθευθεί η ειλικρίνεια των ΗΠΑ με την διακοπή της βοήθειας προς την Τουρκία ή το Ελ Σαλβαδόρ, είναι εντελώς εξωπραγματική ως θέμα συζήτησης.

Μια αναγκαία συνέπεια της αρχής ότι οι επίσημοι εχθροί δεν έχουν το δικαίωμα αυτοάμυνας, είναι πως, εάν η Νικαράγουα επιτεθεί στις δυνάμεις των Κόντρας μέσα στα εδάφη της, μετά την διακοπή των διαπραγματεύσεων από τους τελευταίους, οι ΗΠΑ έχουν το απόλυτο δικαίωμα να παράσχουν επιπλέον στρατιωτική βοήθεια στους πληρεξουσίους τους. Η Τροπολογία Μπερντ για «την παροχή βοήθειας προς την νικαραγουανή αντίσταση», ψηφίσθηκε, τον Αύγουστο του 1988, με την θερμή υποστήριξη των ηγετικών περιστριών της Γερουσίας, επιτρέποντας την παροχή στρατιωτικής βοήθειας προς τις πληρεξουσίες στρατιωτικές δυνάμεις, μέσα στο έδαφος της Νικαράγουας, στην περίπτωση «μιας απρόκλητης στρατιωτικής επίθεσης ή οποιασδήποτε άλλης εχθρικής ενέργειας των Σαντινίστας εναντίον των δυνάμεων της νικαραγουανής αντίστασης», ή στην περίπτωση «συνεχούς παροχής στρατιωτικής βοήθειας στην Νικαράγουα, σε μη αποδεκτά επίπεδα, από χώρες τού σοβιετικού συνασπισμού, συμπεριλαμβανομένης και της Κούβας» (όλες οι άλλες πηγές έχουν αποκλεισθεί και οι αρχές των ΗΠΑ έχουν το δικαίωμα να καθορίζουν τι είναι «αποδεκτό».)³⁰ Τα ΜΜΕ είχαν θεωρήσει εξ αρχής ως δεδομένο ότι θα ήταν άκρως προκλητική μια ακόμη επίδειξη της κομμουνιστικής αδιαλλαξίας, εάν, δηλαδή, ο στρατός της Νικαράγουας επιτίθετο στις τρομοκρατικές δυνάμεις μέσα στην ίδια του την χώρα. Λίγους μήνες πριν, ο Τύπος είχε δημοσιεύσει μιαν επιστολή Δημοκρατικών βουλευτών προς τον πρόεδρο Ορτέγκα, εκφράζοντας την «βαθιά ανησυχία τους» για την πιθανότητα μιας στρατιωτικής επίθεσης εναντίον των Κόντρας, η οποία θα οδηγούσε στην εξέταση «μιας ανανέωσης της στρατιωτικής βοήθειας προς τις αντιστασιακές δυνάμεις».³¹ Η απαγόρευση της αυτοάμυνας, η οποία παρέμεινε εν ισχύ μετά την υπονόμηση των διαπραγματεύσεων από

τους πελάτες των ΗΠΑ, οι οποίοι προέβαλαν απαιτήσεις της τελευταίας στιγμής, εξυπηρετούσε αυτόν τον σκοπό, στον οποίο θα επανέλθουμε.

Η αντίδραση των ΜΜΕ είναι κατανοητή, εάν δεχθούμε την συμβατική υπόθεση ότι η «αντίσταση» και η πολιτική αντιπολίτευση, η οποία την στηρίζει στην Νικαράγουα, είναι οι πλέον νομιμοποιημένες από τις «δύο παρατάξεις στην Νικαράγουα», όπως οι *Times* χαρακτήρισαν τους Κόντρας και την κυβέρνηση.³² Η δικομματική συναίνεση επ' αυτών των θεμάτων, στην οποία συμπεριλαμβάνονται τα ειλικρινή περυστήρια του Κογκρέσου, αντικατοπτρίζει την αντίληψη ότι η Νικαράγουα δεν έχει το δικαίωμα να αντισταθεί ενάντια στις ευρισκόμενες στο έδαφός της τρομοκρατικές δυνάμεις των ΗΠΑ, ή σε εκείνες που της επιτίθενται από το εξωτερικό· οι πελάτες των ΗΠΑ εξαιρούνται από τέτοιους περιορισμούς και μπορούν να διαπράττουν ακόμη και πειρατεία εις βάρος πλοίων, να βομβαρδίζουν μη στρατιωτικούς στόχους σε άλλες χώρες κ.ά., ευρισκόμενοι σε «νόμιμη άμυνα».

Η συζήτηση στην Γερουσία επί της Τροπολογίας Μπερντ, στις 5 Αυγούστου, αποκτά αυξημένη σπουδαιότητα εξαιτίας της επιλογής του χρόνου διεξαγωγής της. Τρεις ημέρες νωρίτερα, η «αντίσταση», αφού επέτρεψε σε ένα στρατιωτικό περιπολικό σκάφος να διέλθει, επιτέθηκε σε ένα υπερπλήρες επιβατικό σκάφος, το *Mission of Peace*, σκοτώνοντας 2 ανθρώπους και τραυματίζοντας 27, συμπεριλαμβανομένου ενός Βαπτιστή ιερέα από το Νιού Τζέρσεϊ, του αιδ. Λούσιους Γουόκερ, ο οποίος ήταν επικεφαλής μιας θρησκευτικής αντιπροσωπείας των ΗΠΑ. Όλα τα θύματα ήταν πολίτες. Οι γερουσιαστές Μπέρντ και Ντόντ και άλλα περυστήρια, τα οποία καταδίκασαν εντονότατα τους Σαντινίστας, ενώ, ταυτοχρόνως, εξήραν την «θαρραλέα ηγεσία» των «Δημοκρατικών Προέδρων» της Γουατεμάλας, του Ελ Σαλβαδόρ και της Ονδούρας, δεν ανέφεραν το γεγονός αυτό· ίσως, δεν είχαν προσέξει την μικροσκοπική ανακοίνωση των *Times* που αναφερόταν σε αυτό, την προηγούμενη ημέρα, η οποία καταχωνιάστηκε σε μια στήλη που αναφερόταν στις δικές τους διαβουλεύσεις.³³ Δεν υπήρξε κανένας περαιτέρω σχολιασμός. Το σκεπτικό είναι και πάλι ξεκάθαρο. Εάν οι Σαντινίστας επιδιώξουν να εκδιώξουν τους ελεγχόμενους

από τις ΗΠΑ τρομοκράτες που διέπραξαν την επίθεση, αυτό αποδεικνύει ότι είναι ολοκληρωτικοί Κομμουνιστές, και τότε οι ΗΠΑ έχουν το δικαίωμα να αποστείλουν στρατιωτική, καθώς και «ανθρωπιστική», βοήθεια στην «αντίσταση», ώστε αυτή να μπορεί να ασχολείται αποτελεσματικότερα με τέτοιου είδους αποστολές. Με δεδομένη την ένθερμη υποστήριξη των ενεργειών της Γερουσίας εκ μέρους των κυριότερων φιλελεύθερων φωνών της – του Χάρκιν, του Κένεντυ, του Κέρν, του Μίτσελ, του Πελ κ.ά. – μπορούμε να συμπεράνουμε ότι αυτοί αποδέχονται αυτές τις αρχές.

Αναγνωρίζεται ανοικτά πως το κυριότερο επιχείρημα για την χρήση βίας εκ μέρους των ΗΠΑ, είναι ότι «ένας παρατεταμένος πόλεμος φθοράς θα εξασθενίσει τόσο πολύ το καθεστώς, θα προκαλέσει ραγδαία κλιμάκωση της καταστολής και θα κερδίσει αρκετή υποστήριξη ανάμεσα στον δυσαρεστημένο πληθυσμό της Νικαράγουας, ώστε το καθεστώς, αργά ή γρήγορα, είτε θα ανατραπεί από μια λαϊκή εξέγερση, είτε θα αυτοκαταστραφεί από εσωτερικά πραξικοπήματα ή από διασπάσεις της ηγεσίας, είτε, απλώς, θα συνθηκολογήσει για να περισώσει ό,τι μπορεί». Αυτή η διατύπωση του Βάιρον Βέικν, υφυπουργού Εξωτερικών επί των Διαμερικανικών Υποθέσεων στην κυβέρνηση Κάρτερ, απλώς επαναλαμβάνει τον τρόπο προώθησης του προγράμματος της CIA το 1981, όπως αυτό σκιαγραφήθηκε από τον αναλυτή της CIA, Ντέιβιντ Μακμάικλ, στην κατάθεσή του στο Διεθνές Δικαστήριο. Ως περιστερί, ο Βέικν εκτιμά ότι το σενάριο είναι «ατελές» και η στρατηγική ανεφάρμοστη, αφού οι Κόντρας δεν κατόρθωσαν να σημειώσουν στρατιωτικές νίκες, παρά τα εξαιρετικά πλεονεκτήματα που τούς παρείχε ο πάτρωνάς τους, ούτε «να αποσπάσουν σημαντική πολιτική υποστήριξη εντός της Νικαράγουας». «Όσο λογική ή ιδεαλιστική» και αν είναι η απαίτηση των ΗΠΑ, συνεχίζει ο Βέικν, «να παραδώσουν οι Σαντινίστας την εξουσία» στους ευνοούμενους των ΗΠΑ, οι οποίοι όμως δεν διαθέτουν πολιτική υποστήριξη, ο στόχος μας είναι αδύνατον να πραγματοποιηθεί. Κατά συνέπεια, συνιστά την «θετική αναχαίτιση» αντί της «οπισθοχώρησης» για να αποτραπεί «ο κίνδυνος στρατιωτικής απειλής εναντίον των ΗΠΑ εκ μέρους της Νικαράγουας» και για να πεισθεί αυτή να σέβεται τα ανθρώπινα δι-

καίωματα και να κινηθεί προς ένα «λιγότερο βίαιο... εσωτερικό σύστημα». Εφόσον η βία δεν είναι εφικτή, οι ΗΠΑ πρέπει να αναζητήσουν «άλλες στρατηγικές» για να πραγματοποιούν τον «αντικειμενικό σκοπό τής προώθησης της αυτοδιάθεσης της Νικαράγουας», ο οποίος έχει επιδιωχθεί τόσο ιδεαλιστικά. Θα έπρεπε οι ΗΠΑ να επιδιώξουν μια διπλωματική διευθέτηση που θα περιλαμβάνει «ελέγχους των συνόρων, ουδέτερους παρατηρητές» και άλλους μηχανισμούς, κάτι που η Νικαράγουα ζητά αδιαλείπτως τα τελευταία 7 χρόνια (ένα γεγονός που δεν είδε ποτέ το φως της δημοσιότητας), αν και «οι ΗΠΑ θα πρέπει σαφώς να επωμισθούν το κύριο βάρος της εφαρμογής της». Οι ΗΠΑ πρέπει να είναι προετοιμασμένες να χρησιμοποιήσουν βία, εάν αντιληφθούν μια παραβίαση, ενώ, ταυτοχρόνως, θα βοηθούν «τις δημοκρατίες της Κ. Αμερικής», οι οποίες απειλούνται από την ανατρεπτική δραστηριότητα και επιθετικότητα της Νικαράγουας.³⁴

Μην λησμονείτε ότι αυτές είναι οι απόψεις ενός εξέχοντος περιστεριού και ότι, ενώ θεωρούνται ελάσσονος σημασίας από την φιλελεύθερη αμερικανική κοινή γνώμη, αποτελούν, ωστόσο, σημαντικές αλήθειες σχετικά με την πολιτική κουλτούρα. Οι απόψεις αυτές ταυτίζονται με την αντίληψη περί της πολιτικής των ΗΠΑ, όπως αυτή σκιαγραφείται από έναν άλλον ειδικό επί θεμάτων Λατινικής Αμερικής της κυβέρνησης Κάρτερ, τον Ρόμπερτ Πάστορ, στην ακραία πτέρυγα των περιστεριών, όσον αφορά το πολιτικό και ιδεολογικό φάσμα – αυτήν την στιγμή, ίσως να βρίσκεται πολύ πέραν αυτής. Υπερασπίζοντας την πολιτική των ΗΠΑ εδώ και πολλά χρόνια, ο Πάστορ γράφει ότι «οι ΗΠΑ δεν ήθελαν να ελέγχουν την Νικαράγουα ή άλλα έθνη στην περιοχή, αλλά ούτε και να επιτρέπουν να ξεφεύγουν από τον έλεγχο οι εξελίξεις. Ήθελαν να ενεργούν οι Νικαραγουανοί ανεξάρτητα, εκτός εάν, ενεργώντας με αυτόν τον τρόπο, θα έβλαπταν τα συμφέροντα των ΗΠΑ».³⁵ Κοντολογίς, η Νικαράγουα και άλλες χώρες θα πρέπει να είναι ελεύθερες – να κάνουν ό,τι εμείς θέλουμε να κάνουν – και να επιλέγουν ανεξάρτητα την πορεία τους, εφόσον η επιλογή τους συμφωνεί με τα συμφέροντά μας. Εάν χρησιμοποιούν απερίσκεπτα την ελευθερία που τους παραχωρούμε, τότε εμείς, φυσικά, έχουμε το δι-

καίωμα να αντιδράσουμε, όντας σε αυτοάμυνα. Σημειώστε ότι αυτές οι ιδέες είναι το αντίστοιχο της αντίληψης περί δημοκρατίας στο εσωτερικό, ως μια μορφή ελέγχου του πληθυσμού.

Οι βασικές προϋποθέσεις του διαλόγου περιλαμβάνουν αυτά που μόλις εξετάσαμε: η εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ καθοδηγείται από έναν «πόθο για την δημοκρατία» και μια καλή προαίρεση γενικώς· ίσως η Ιστορία και τα αρχεία του μυστικού σχεδιασμού να αποκαλύπτουν μια μάλλον διαφορετική όψη των πραγμάτων, εν τούτοις, βρίσκονται εκτός ημερησίας διάταξης των ΜΜΕ. Αυτό συνεπάγεται ότι η χρήση βίας μπορεί να είναι μόνον μια πράξη αυτοάμυνας και ότι όσοι προσπαθούν να αντισταθούν, πρέπει να είναι οι επιτιθέμενοι, ακόμη και στα ίδια τους τα εδάφη. Το σπουδαιότερο είναι ότι καμιά χώρα δεν έχει το δικαίωμα αυτοάμυνας εναντίον μιας επίθεσης των ΗΠΑ, ενώ οι ΗΠΑ έχουν το φυσικό δικαίωμα να επιβάλλουν την θέλησή τους δια της βίας, εάν είναι αναγκαίο και εφικτό. Τα δόγματα αυτά δεν χρειάζεται να αποκαλύπτονται, με εξαίρεση κάποιους περιοδικούς ύμνους προς την μεγαλειώδη ευγένεια των σκοπών μας. Αυτά θεωρούνται μάλλον δεδομένα, καθορίζοντας τα όρια του διαλόγου, καθώς και τα όρια της παραδεκτής σκέψης των ορθώς πεπαιδευμένων.

Στο 1ο κεφάλαιο ανέφερα μερικούς από τους τρόπους προσέγγισης της μελέτης των ΜΜΕ και αξιολόγησης των μοντέλων λειτουργίας τους. Μια κατάλληλη μέθοδος είναι να εξετάσουμε το φάσμα των επιτρεπομένων να εκφραστούν απόψεων. Σύμφωνα με το μοντέλο προπαγάνδας, θα περίμενε κανείς ότι το φάσμα περιορίζεται από την συναίνεση των ισχυρών ελίτ, ενώ ενθαρρύνεται η τακτική διαφωνία εντός των πλαισίων του. Και πάλι, το μοντέλο επιβεβαιώνεται ικανοποιητικά.

Ας εξετάσουμε την πολιτική των ΗΠΑ σε σχέση με την Νικαράγουα, ένα θέμα το οποίο τα τελευταία χρόνια έχει προκαλέσει ίσως περισσότερη διαμάχη και παθιασμένη ρητορική από οποιοδήποτε άλλο. Υπάρχει διαμάχη μεταξύ των γερακιών και των περιστεριών. Η θέση των γερακιών εκφράζεται από την κοινή διακήρυξη των υπουργείων Εξωτερικών και Άμυνας κατά την Παγκόσμια Ημέρα των Ανθρω-

πίνων Δικαιωμάτων, τον Δεκέμβριο του 1986: «στην αμερικανική ήπειρο, δεν υπάρχει πιο βάρβαρο και αιμοσταγές καθεστώς, καθεστώς που να παραβιάζει με διαρκέστερο και σταθερότερο τρόπο τα ανθρώπινα δικαιώματα, από το καθεστώς των Σαντινίστας». Παρόμοια αισθήματα εκφράστηκαν από τα ΜΜΕ και το πολιτικό σύστημα και εξ αυτού συνάγεται ότι εμείς θα πρέπει να υποστηρίζουμε την «δημοκρατική αντίσταση» ενάντια στον κομμουνιστικό κίνδυνο. Στο άλλο άκρο, τα περισσότερα γενικώς συμφωνούν ότι θα πρέπει να αψηφήσουμε το Διεθνές Δικαστήριο, τον ΟΗΕ και άλλα «εχθρικά φόρα», τα οποία υποθάλπουν τον Κομμουνισμό και τον παθολογικό τριτοκοσμικό αντιαμερικανισμό. Τα περισσότερα προσέφεραν την υποστήριξή τους στον «ευγενή σκοπό» της κυβέρνησης Ρήγκαν – «να επιτύχει με κάποιον τρόπο 'τον εκδημοκρατισμό' της Νικαράγουας» – ωστόσο, πιστεύουν ότι οι Κόντρας «δεν είναι το όργανο μέσω του οποίου θα επιτευχθεί αυτός ο σκοπός» (ο βουλευτής Μάικλ Μπαρνς, ένας από τους κυριότερους επικριτές της επιλογής των Κόντρας).³⁶ Ένα εξέχον περιστέρι στην Γερουσία, ο Άλαν Κράνστον, αναγνωρίζει ότι «η προσπάθεια των Κόντρας είναι τρομερά ανεπαρκής για να πραγματώσει... την δημοκρατία στην Νικαράγουα», έτσι πρέπει να ανακαλύψουμε άλλα μέσα για να «απομονώσουμε» την «κατακριτέα» κυβέρνηση της Μανάγκουα και να την «αφήσουμε να καταρρεύσει από μόνη της» ενώ, ταυτοχρόνως, θα παρεμποδίζουμε τις προσπάθειες των Σαντινίστας «να εξάγουν την βίαιη επανάσταση».³⁷

Τα υποστηριζόμενα από τα περισσότερα ΜΜΕ παρατηρούν ότι «η πολιτική υποστήριξης (των Κόντρας) από τον Ρήγκαν είναι μια καθαρή αποτυχία», έτσι θα έπρεπε «να συναινέσουμε σε μια περιφερειακή διευθέτηση μέσω διαπραγματεύσεων, τις οποίες θα επέβαλαν οι γείτονες της Νικαράγουας» (Τομ Γουίκερ).³⁸ Οι συντάκτες της *Washington Post*, εκφράζοντας την ίδια άποψη, θεωρούν τους Κόντρας ως «ένα ατελές όργανο», έτσι πρέπει να ανακαλύψουμε άλλα μέσα για να «επαναφέρουμε την Νικαράγουα στον κεντροαμερικανικό τρόπο» και να επιβάλουμε «μια λογική διοίκηση, βάσει ενός περιφερειακού κριτηρίου». Πρέπει επίσης να αναγνωρίσουμε ότι «οι Σαντινίστας είναι Κομμουνιστές της κουβανέζικης ή της σοβιετικής σχολής» και αποτελούν «μια σοβαρή απει-

λή – για την ειρήνη των πολιτών και την δημοκρατία στην Νικαράγουα καθώς και για την σταθερότητα και την ασφάλεια της περιοχής». Πρέπει «να ανακόψουμε... την επιθετική ορμή των Σαντινίστας» και να απαιτήσουμε «αξιόπιστες αποδείξεις για την περικοπή της βοήθειας των Σαντινίστας προς τους αντάρτες του Ελ Σαλβαδόρ». Τίποτε από όλα αυτά δεν επιδέχεται συζήτηση: «είναι δεδομένο· είναι η αλήθεια», δηλώνουν επισήμως οι συντάκτες. Επομένως, είναι άσχετο ότι, λόγω χάριν, οι προσπάθειες της κυβέρνησης Ρήγκαν να προσκομίσει αποδείξεις για τις κατηγορίες της περί νικαραγουανής βοήθειας προς τους αντάρτες του Ελ Σαλβαδόρ, αγνοήθηκαν από το Διεθνές Δικαστήριο ως άνευ αξίας και πράγματι δεν είναι ούτε καν άξιες περιφρόνησης. Ο αρθρογράφος του περιοδικού *Nation*, Τζέφερσον Μόρλυ, φθάνοντας στα έσχατα όρια διαφωνίας, έγραψε στους *New York Times* ότι θα πρέπει να αναγνωρίσουμε πως η Νικαράγουα βρίσκεται⁴⁰ πιθανόν «πέραν της ευθείας των καλών μας προθέσεων».

Άλλα περισσότερα πιστεύουν ότι δεν θα έπρεπε να απορρίψουμε αβασάνιστα το επιχείρημα του υπουργείου Εξωτερικών πως οι αγροτικοί συνεταιρισμοί αποτελούν θεμιτούς στόχους των επιθέσεων των Κόντρας, επειδή «σε μια μαρξιστική κοινωνία, η οποία βρίσκεται σε πολεμική ετοιμότητα, δεν υπάρχουν σαφείς διαχωριστικές γραμμές μεταξύ αξιωματούχων, στρατιωτών και πολιτών»· εκείνο που απαιτείται είναι μια προσεκτική «ανάλυση κόστους-κέρδους», ένας καθορισμός «τού μεγέθους της αιματοχυσίας και των δεινών που θα προκύψουν και η υπόσχεση ότι θα ανατείλλει η δημοκρατία στο άλλο άκρο» (Μάικλ Κίνσλεϋ, συντάκτης της *New Republic*).⁴¹ Όμως, ούτε ο Κίνσλεϋ ούτε το υπουργείο Εξωτερικών εξηγούν τον λόγο για τον οποίο παρόμοια επιχειρήματα δεν δικαιολογούν τις επιθέσεις του Αμπού Νιντάλ εναντίον ισραηλινών κιμπούτς, τα οποία είναι πολύ καλύτερα προστατευμένα απέναντι σε μια ασυγκρίτως μικρότερη απειλή. Ενώ θεωρείται, φυσικά, δεδομένο το δικαίωμά μας, ως κυρίαρχοι του κόσμου, να προκαλούμε αιματοχυσία και εξουθλίωση, εάν κρίνουμε ότι οι πιθανότητες της «δημοκρατίας» είναι αρκετά μεγάλες.

Σημειώστε πως για τα περισσότερα είναι ξεκάθαρο ασυζητητί ότι δεν είναι αναγκαίο να επιβληθούν «περιφερειακές

διευθετήσεις» στους φίλους μας στο Ελ Σαλβαδόρ και την Γουατεμάλα, οι οποίοι έχουν πιθανώς σφαγιάσει 150.000 ανθρώπους κατά την διάρκεια αυτής της περιόδου, ή στους πελάτες μας στην Ονδούρα, οι οποίοι ναι μεν σφαγιάζουν απροκάλυπτα λιγότερους, αλλά έχουν αφήσει να πεθάνουν από την πείνα εκατοντάδες χιλιάδες, ενώ η χώρα εξαγει τρόφιμα για να κερδίζουν οι μεγάλες γεωργικές επιχειρήσεις. Δεν χρειάζεται να «απομονώσουμε» αυτές τις αξιοθαύμαστες προσωπικότητες ή «να τις αφήσουμε να καταρρεύσουν από μόνες τους». Οι χώρες τους ήδη συμμορφώνονται προς τον «κεντροαμερικανικό τρόπο» καταστολής, εκμετάλλευσης και διακυβέρνησης από τα προνομιούχα στοιχεία, τα οποία αποδέχονται τις απαιτήσεις της εξουσίας των ΗΠΑ («δημοκρατία»), έτσι ακόμη και οι πλέον φρικαλέες ωμότητες δεν λαμβάνονται υπόψη, και οι προσωπικότητες αυτές είναι άξιες βοήθειας και ολόθερμης υποστήριξης, συνοδευόμενων ενίοτε από αναστεναγμούς θλίψης για τις βίαιες τάσεις σε αυτές τις καθυστερημένες κοινωνίες, στην περίπτωση που η τρομοκρατία, τα βασανιστήρια και οι ακρωτηριασμοί που εμείς οργανώνουμε και υποστηρίζουμε, δεν μπορούν να αγνοηθούν λόγω της εκτάσεώς τους ή όταν πλήττονται λάθος στόχοι (παραδείγματος χάριν, πολιτικές προσωπικότητες των Χριστιανοδημοκρατών, παρά οργανωτές των εργατών και των αγροτών).

Όπως αναφέρουν δημοσκοπήσεις, το 1986, η επιλογή των Κόντρας εύρισκε αντίθετο το 80% των «ηγετών». ⁴² Το μοντέλο προπαγάνδας προέβλεπε διαφωνία μεν, όσον αφορά την βοήθεια προς τους Κόντρας, αλλά και σχεδόν ομόφωνη αντίθεση προς τους Σαντινίστας. Για να επαληθεύσουμε την υπόθεση αυτή, ας εξετάσουμε την περίοδο της πλέον έντονης διαμάχης επί του θέματος της πολιτικής απέναντι στην Νικαράγουα, δηλαδή, τους πρώτους 3 μήνες του 1986, όταν η προσοχή είχε εστιασθεί στο ζήτημα της βοήθειας προς τους Κόντρας. Κατά την διάρκεια αυτών των μηνών, οι *New York Times* και η *Washington Post* δημοσίευσαν 85 άρθρα που εξέφραζαν απόψεις επί του θέματος (σε αυτά συμπεριλαμβάνοντο και τα άρθρα των τακτικών αρθρογράφων). Όπως αναμενόταν, αυτά ήταν διχασμένα σχετικά με την βοήθεια προς τους Κόντρας. Όμως και τα 85 άρθρα ασκούσαν

κριτική στους Σαντινίστας, η δε συντριπτική πλειοψηφία τους, οξύτερη· έτσι, επετεύχθη σχεδόν 100% συμφωνία επί του μείζονος αυτού θέματος.

Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχουν συμπαθούντες στο κυρίαρχο ρεύμα. Υπάρχουν πολλοί οι οποίοι θα μπορούσαν άνετα να συμμετάσχουν στην δημόσια συζήτηση, εφόσον θα είχαν να υποστηρίξουν τα σωστά πράγματα, ⁴³ συμπεριλαμβανομένων των Λατινοαμερικανών διανοούμενων, των οποίων τα κείμενα συνήθως απορρίπτονται, ή της φιланθρωπικής οργάνωσης Oxfam με μακράν εμπειρία στην περιοχή, η οποία, ανάμεσα στις 76 αναπτυσσόμενες χώρες, στις οποίες εργάζεται σύμφωνα με την αποστολή που της ανετέθη από την πολιτική ηγεσία «για να βελτιώσει τις συνθήκες ζωής των ανθρώπων και να ενθαρρύνει την ενεργό συμμετοχή τους στην διαδικασία της ανάπτυξης», έκρινε ότι το μητρώο της Νικαράγουας ήταν «εξαιρετικό».

Ή ας αναλογισθούμε τον ιδρυτή της δημοκρατίας στην Κόστα Ρίκα, Χοσέ Φιγκουέρες, ο οποίος, την ίδια ακριβώς εποχή, αυτοχαρακτηριζόταν σε μια συνέντευξη ως «φιλοσαντινίστα» και «απολύτως φιλικός προς τους Σαντινίστας», αν και αυτό δεν ισχύει γενικώς για την Κόστα Ρίκα, επειδή η κοινή γνώμη «επηρεάζεται εντόνως» από «την ολιγαρχία της χώρας», η οποία «κατέχει τις εφημερίδες και τους ραδιοσταθμούς». Προσέθεσε, επίσης, ότι η νίκη των Σαντινίστας στις εκλογές του 1984, με αναλογία 2 προς 1, στις οποίες παρέστη ως παρατηρητής, «φάνηκε να αντικατοπτρίζει απολύτως το αίσθημα που κυριαρχούσε στους δρόμους». Ο Φιγκουέρες καταδίκασε «την αναξιόπιστη πολιτική κατά των Σαντινίστας» εκ μέρους της Ουάσιγκτον και τις προσπάθειές της «να καταστρέψει τους κοινωνικούς θεσμούς της Κόστα Ρίκα» και «να παραδώσει ολόκληρη την οικονομία μας στους επιχειρηματίες, ... στην τοπική ολιγαρχία ή σε αμερικανικές ή ευρωπαϊκές εταιρείες», αν και ως ένας αφοσιωμένος υποστηρικτής των ΗΠΑ, έκρινε αυτές τις προσπάθειες ως «αναμφιβόλως καλοπροαίρετες». Οι ΗΠΑ, συνέχισε, «μετατρέπουν τους περισσότερους Κεντροαμερικανούς σε μισθοφόρους», εξαιτίας της επίθεσής τους εναντίον της Νικαράγουας. «Γνωρίζω την Νικαράγουα από τότε που γεννήθηκα και ποτέ στο παρελθόν δεν είδα μια νικαραγουανή

κυβέρνηση να ενδιαφέρεται για τον λαό της, όσο η παρούσα.» Σε μιαν άλλη συνέντευξη, επανέλαβε ότι «για πρώτη φορά, έχει η Νικαράγουα μια κυβέρνηση που ενδιαφέρεται για τον λαό της». Σχολιάζοντας μια πρόσφατη επίσκεψή του εκεί, είπε ότι διαπίστωσε «ένα εκπληκτικό ποσοστό υποστήριξης προς την κυβέρνηση» σε αυτήν «την χώρα που υφίσταται εισβολή», προσθέτοντας ότι οι ΗΠΑ θα πρέπει να επιτρέψουν στους Σαντινίστας «να ολοκληρώσουν ό,τι άρχισαν ειρηνικά, επειδή το αξίζουν».⁴⁴

Τέτοια σχόλια στερούνται ιδεολογικής χρησιμότητας, όπως και η δήλωση του Φιγκουέρες ότι αυτός «είναι σε θέση να κατανοήσει τον λόγο για τον οποίο» έκλεισε η εφημερίδα *La Prensa*, αφού και αυτός είχε επιβάλει λογοκρισία στον Τύπο, όταν η Κόστα Ρίκα δεχόταν επίθεση από τον Σομόζα. Ως εκ τούτου, η ηγετική δημοκρατική προσωπικότητα της Κ. Αμερικής πρέπει να λογοκριθεί από τα ΜΜΕ, αν και ακόμη επικαλούνται το όνομά του στην σταυροφορία εναντίον των Σαντινίστας. Έτσι, ο ανταποκριτής των *New York Times* στην Κ. Αμερική, Τζέιμς Λεμόν, σε έναν από τους λιβέλλους του εναντίον των Σαντινίστας, χαρακτηρίζει τον Φιγκουέρες ως «τον άνδρα, ο οποίος θεωρείται ευρέως ως ο πατέρας της δημοκρατίας στην Κόστα Ρίκα», αλλά δεν μάς αναφέρει, και ούτε ποτέ ο ίδιος ή οι συνάδελφοί του θα μάς αναφέρουν, ποια είναι η άποψη του Φιγκουέρες για τους Σαντινίστας.⁴⁵

Οι πρώτες σελίδες των *New York Times* παρουσιάζουν μιαν εικόνα της Νικαράγουας όπως την είδαν τα μάτια του Τζέιμς Λεμόν, καθώς διέσχισε την χώρα: ένα κτηνώδες και καταπιεστικό κράτος με «μονοκομματική κυβέρνηση», με «πλήθος αλητάκια με πρησμένες κοιλιές στους δρόμους», ασφαλίτες «πανταχού παρόντες» και ο στρατός «παντού», αυξανόμενη υποστήριξη προς τον «στρατό των αγροτών», ο οποίος αγωνίζεται εναντίον της καταπίεσης των Σαντινίστας και τον πληθυσμό βυθισμένο «στην δυστυχία και την απάθεια», αν και οπωσδήποτε η Νικαράγουα αντιστέκεται σε μια ξένη επίθεση, υπό το βάρος της οποίας οποιοδήποτε άλλο κράτος της περιοχής, πολύ περισσότερο από οπουδήποτε αλλού, θα είχε καταρρεύσει ταχύτατα. Δεν παρουσιάζουν, όμως, την εικόνα την οποία είδε ο Φιγκουέρες ή ο διορισμέ-

νος από την CIA εκπρόσωπος Τύπου των Κόντρας, Έντγκαρ Τσαμόρο, κατά την διάρκεια μιας επίσκεψης 3 εβδομάδων στην Νικαράγουα, λίγο πριν από τον Λεμόν. Αφού συνομίλησε με «δεκάδες ανθρώπους» στους δρόμους, μετά από μια πορεία των Σαντινίστας, ο Τσαμόρο διαπίστωσε ότι «ήταν πολύ ενημερωμένοι, πολύ μορφωμένοι πολιτικά, πολύ αφοσιωμένοι. Είχαν δική τους γνώμη· ήταν εκεί, επειδή οι ίδιοι το ήθελαν». «Έχει παρέλθει ο καιρός που μπορούσε ένας δικτάτορας να συγκεντρώνει τον λαό και να αγοράζει με έπαρση.» «Εκείνο το οποίο έχω παρατηρήσει εδώ, είναι κάτι πάρα πολύ θετικό, ο λαός στηρίζεται στις δικές του δυνάμεις», επανακτώντας «την αξιοπρέπεια και τον εθνικισμό» που είχε χάσει την εποχή του Σομόζα. Οι Κόντρας είναι «όπως οι Γκούρκας στην Ινδία», με την «αποικιοκρατική νοοτροπία» αυτών «οι οποίοι πολεμούν για την αυτοκρατορία». Μίλησε στο ραδιόφωνο και την τηλεόραση στην Μανάγκουα, λέγοντας «όλα όσα σκεπτόταν», ασκώντας κριτική στον Μαρξισμό-Λενινισμό. Αντίκρουσε «πολύ περιορισμένη στρατιωτικοποίηση» και «μια βαθιά αίσθηση ισότητας», «ένα από τα επιτεύγματα της επανάστασης». «Δεν είδα πεινασμένους ανθρώπους»· «οι περισσότεροι άνθρωποι φαίνονται υγιέστατοι, δυνατοί και γεμάτοι ζωντάνια», ενώ είδε ελάχιστους ζητιάνους, αντίθετα από ότι στην Ονδούρα «ή ακόμη στους δρόμους μιας αμερικανικής πόλης». Η αντιπολίτευση είναι η παλαιά ολιγαρχία, «εξαρτώμενη από τις ΗΠΑ». Ο πόλεμος έχει αφυπνίσει το αίσθημα του «εθνικισμού, πατριωτισμού» στην νεολαία, η οποία έχει επιστρατευθεί. Οι Σαντινίστας εξακολουθούν να είναι ένα «λαϊκό κόμμα» με ιδέες και στόχους «που εμπνέουν τόσους πολλούς ανθρώπους». Είναι «Νικαραγουανοί εθνικιστές, επαναστάτες», οι οποίοι «επιθυμούν ένα πιο εξισωτικό μοντέλο για να βελτιώσουν την ζωή της πλειοψηφίας». Οι εκλογές ήταν «τίμιες», η κυβέρνηση είναι «νόμιμη» και εμείς θα πρέπει να «προσπαθήσουμε να αλλάξουμε εκ των έσω». Αφότου εγκατέλειψε τους Κόντρας, γράφει σε κάποιο άλλο σημείο ο Τσαμόρο, απώλεσε την εύκολη πρόσβαση στα ΜΜΕ, την οποία διέθετε όταν ήταν ένας από αυτούς.⁴⁶

Στους αναγνώστες των *New York Times* δεν φθάνει μια σειρά απόψεων όπως οι προηγούμενες, αλλά μόνον μια και

μοναδική: αυτή που εναρμονίζεται με τις ανάγκες του κράτους.

Έναν χρόνο μετά από αυτές τις επισκέψεις, άρχισε να εκδηλώνεται σοβαρός υποσιτισμός στην Μανάγκουα και σε περιοχές της υπαίθρου, καθώς η τρομοκρατία και ο οικονομικός πόλεμος των ΗΠΑ εξακολουθούσαν να καταστρέφουν μια πάμπτωχη χώρα, η οποία, για προφανείς ιστορικούς και γεωπολιτικούς λόγους, είναι απολύτως εξαρτημένη από τις οικονομικές σχέσεις της με τις ΗΠΑ. Ο Τζώρτζ Σουλτς, ο Έλιοτ Άμπραμς και η κουστωδία τους, μπορεί να μην ανέτρεψαν την κυβέρνηση, όμως μπορούν να είναι υπερήφανοι λόγω της καταστροφής των προγραμμάτων ανάπτυξης, προληπτικής ιατρικής μέριμνας και κοινωνικής πρόνοιας, τα οποία είχαν προσφέρει για πρώτη φορά ελπίδα στην φτωχή πλειοψηφία. Τα επιτεύγματά τους μπορούν να αξιολογηθούν με βάση την αύξηση της παιδικής θνησιμότητας, των επιδημιών και άλλων συνηθισμένων χαρακτηριστικών του «κεντροαμερικανικού τρόπου», τον οποίο πρόκειται να «αποκαταστήσει» στην Νικαράγουα η φιλανθρωπία των ΗΠΑ.⁴⁷ Το σύστημα προπαγάνδας μπορεί να καλύπτει τα ίχνη τους σήμερα, όμως η Ιστορία θα εκδώσει διαφορετική ετυμολογία.

Επανερχόμενοι στα 85 άρθρα, τα οποία εξέφραζαν απόψεις στους *Times* και την *Post*, ακόμη πιο ενδιαφέρουσα από την ομόφωνη εχθρότητα προς τους Σαντινίστας ήταν η επιλογή των θεμάτων. Υπάρχουν δύο πολύ εντυπωσιακές διαφορές μεταξύ των Σαντινίστας και των ευνοουμένων των ΗΠΑ, οι οποίοι είναι προσηλωμένοι στα «περιφερειακά κριτήρια». Η πρώτη είναι ότι οι Σαντινίστας, όποια και αν ήταν τα αμαρτήματά τους, δεν είχαν εξαπολύσει εκστρατείες μαζικής σφαγής, βασανιστηρίων, ακρωτηριασμών και γενικής τρομοκρατίας για να πλήξουν τον πληθυσμό. Δεν υπάρχει ούτε μια φράση στα 85 άρθρα, η οποία να αναφέρεται στο θέμα αυτό, ένα παράδειγμα της σπουδαιότητάς του στην αμερικανική πολιτική κουλτούρα. Η δεύτερη μείζων διαφορά είναι ότι οι Σαντινίστας διοχέτευαν τους πλουτοπαραγωγικούς πόρους προς την φτωχή πλειοψηφία και προσπάθησαν να εφαρμόσουν μέτρα για μια ουσιαστική κοινωνική μεταρρύθμιση – με μεγάλη επιτυχία πράγματι, μέχρις ότου ο οικο-

νομικός και στρατιωτικός πόλεμος των ΗΠΑ κατορθώσει να ανατρέψει την ανεπιθύμητη, γι' αυτές, βελτίωση του επιπέδου υγείας και κοινωνικής πρόνοιας, εκπαίδευσης και ανάπτυξης. Τα γεγονότα αυτά αξίζουν δύο σύντομες φράσεις στα 85 άρθρα, εκ των οποίων η μια εμπεριέχεται σε μια δριμεία καταδίκη της «αποτρόπαιης, γενικώς, ηγεσίας» αυτής της «καταπιεστικής κοινωνίας». Δεν υπάρχει ούτε μια λέξη για το γεγονός ότι οι Σαντινίστας, αντίθετα από τους πελάτες των ΗΠΑ, έχουν προστατεύσει τους φτωχούς από την λιμοκτονία, προκαλώντας μεγάλη περιφρόνηση για την οικονομική τους κακοδιαχείριση – περιφρόνηση που δεν αφορά την Ονδούρα, η οποία αφήνει τους αγρότες να λιμοκτονούν μαζικά, ενώ εξάγει ποιοτικά γεωργικά προϊόντα και μοσχαρίσιο κρέας στις ΗΠΑ, όπως δεν αφορά τους σχεδιαστές πολιτικής στις ΗΠΑ, οι οποίοι επιβάλλουν την πολιτική ανάπτυξης στην Κεντρική Αμερική, αυξάνοντας τα στατιστικά μεγέθη (γεγονός που γεννά μεγάλο αυτοθανατασμό) και την λιμοκτονία (για την οποία δεν μαθαίνουμε τίποτε).

Δεν υπάρχει, επίσης, καμιά αναφορά στις προσπάθειες των Σαντινίστας να διατηρήσουν ουδέτερη πολιτική στάση – ως πάrouμε, παραδείγματος χάριν, τα εμπορικά οικονομικά μεγέθη την περίοδο του εμπάργκο των ΗΠΑ, εξαιτίας του οποίου αφανίσθηκαν, κυριολεκτικά, οι ιδιωτικές επιχειρήσεις, συμβάλλοντας στο να υποβιβασθεί η οικονομία σε απλή επιβίωση: οι εμπορικές σχέσεις της Νικαράγουας με τις χώρες του σοβιετικού μπλοκ βρίσκοντο, τότε, στο ίδιο επίπεδο με τις εμπορικές σχέσεις των ΗΠΑ με τις ίδιες χώρες, ενώ ήταν κατά πολύ μικρότερες από εκείνες που διατηρούσαν η Ευρώπη και οι περισσότερες χώρες του Τρίτου Κόσμου με αυτές.⁴⁸

Τέτοια άχρηστα για το αναγκαίο δόγμα ζητήματα καλύτερα να αγνοούνται.

Γενικότερα και τα 85 άρθρα παρέμειναν μέσα στην ασφάλεια των εγκεκριμένων ορίων. Ακόμη και οι ελάχιστοι συνεργάτες των εφημερίδων, οι οποίοι σε άλλα έντυπα είχαν τηρήσει μιαν ανεξάρτητη στάση, δεν έπραξαν το ίδιο στην περίπτωση αυτή.⁴⁹

Ένας αναγνώστης έθεσε την μελέτη που είχα δημοσιεύσει σχετικά με το φάσμα των επιτρεπομένων να εκφρασθούν

απόψεων υπόψη τού περιστεριού των *Times*, Τομ Γουίκερ, ο οποίος την επέκρινε, αφιερώνοντάς της μέρος του άρθρου του.⁵⁰ Ανέφερε δύο λόγους για τους οποίους απέρριπτε την μελέτη. Πρώτον, υποστήριξε «δεν βλέπω τον λόγο για τον οποίο θα πρέπει να εγκωμιάζω τους Σαντινίστας», πράγμα όντως αληθές, αλλά τελείως άσχετο. Διότι ήταν σαφές και κατηγορηματικό ότι δεν τίθενται υπό αμφισβήτηση οι μεμονωμένες απόψεις αρθρογράφων, αλλά, ακριβέστερα, το σύνολο των επιτρεπομένων απόψεων· δεν πρόκειται για το εάν θα πρέπει να δοθεί η ευκαιρία στον Γουίκερ να εκφράσει την άποψή του ότι πρέπει να επιβληθεί μόνον στην Νικαράγουα μια «περιφερειακή διευθέτηση», η οποία θα τεθεί σε εφαρμογή από τα υποστηριζόμενα από τις ΗΠΑ τρομοκρατικά κράτη, αλλά στο κατά πόσον θα πρέπει, σε έναν ελεύθερο Τύπο, το φάσμα των απόψεων να περιορίζεται σε αυτήν την θέση, η οποία είναι η ακραία επιτρεπόμενη διαφωνία με την κυβερνητική πολιτική. Ο δεύτερος λόγος, υποστηρίζει ο Γουίκερ, είναι ότι «η ασκούμενη με τον χάρακα και τον υπολογιστή κριτική είναι συχνά τόσο υπεραπλουστευμένη όσο και το ρεπορτάζ που φιλοδοξεί να κρίνει». Όντας περίεργος να μάθω εάν ο Γουίκερ διέθετε κάποια μεθοδολογία ή κάποιον άλλον τρόπο κριτικής ανάλυσης για να στηρίζει την γνώμη του, τού έστειλα μια σειρά επιστολών θέτοντας ερωτήματα, στα οποία δεν εδόθη καμία απάντηση, γεγονός από το οποίο δεν μπορώ παρά να συμπεράνω ότι η ένστασή του αφορά την ίδια την ιδέα της διεξαγωγής μιας ορθολογικής έρευνας για τον τρόπο λειτουργίας των ΜΜΕ. Ας σημειωθεί ότι η αντίδρασή του και η γενική απόρριψη της εκτεταμένης τεκμηρίωσης, η οποία στηρίζει το μοντέλο προπαγάνδας, συμφωνούν απολύτως με τις προβλέψεις τού μοντέλου.⁵¹

Παρόλα αυτά, ίσως, το δείγμα αυτό από τις κυριότερες εφημερίδες, κατά την διάρκεια της κορύφωσης της διαφωνίας, να είναι παραπλανητικό. Ας εξετάσουμε, λοιπόν, ένα άλλο δείγμα, μετά την πάροδο ενός χρόνου. Κατά τους πρώτους 6 μήνες του 1987, οι δύο αυτές εφημερίδες δημοσίευσαν 61 πρωτοσέλιδα και άλλα άρθρα σχετικά με την πολιτική των ΗΠΑ στην Νικαράγουα. Εξ αυτών, τα 13 υποστήριζαν διπλωματικά μέτρα όσον αφορά την βοήθεια προς τους Κόντρας, χωρίς καμία αναφορά στους Σαντινίστας. Από τα

48, τα οποία εξέφραζαν γνώμη, τα 46 ήταν εναντίον των Σαντινίστας, τα περισσότερα από αυτά, και πάλι, ιδιαιτέρως εχθρικά. Από αυτά, 18 ήταν υπέρ των Κόντρας και 28 εναντίον τους, κυρίως με το σκεπτικό ότι αυτοί ήταν ανίκανοι και ότι δεν μπορούσαν να νικήσουν, ή ότι ο στόχος των ΗΠΑ «να εξαναγκάσουν την επανάσταση των Σαντινίστας να μπει μέσα στο αμερικανικό δημοκρατικό καλούπι», δεν άξιζε ίσως το «ρίσκο» (ο Τζων Όουκς των *New York Times*, στο ακραίο επιτρεπόμενο όριο διαφωνίας).⁵² Από τα δύο άρθρα, τα οποία εξέφραζαν κάποια συμπάθεια προς τους Σαντινίστας, το πρώτο είχε γράψει ο πρεσβευτής της Νικαράγουας, Κάρλος Τάνερμαν και το δεύτερο, ο Δρ. Κέβιν Κάχιλ, διευθυντής τού Κέντρου Τροπικών Ασθενειών του Νοσοκομείου Λένοξ Χιλ της Νέας Υόρκης, ο μόνος μη Νικαραγουανός σχολιαστής, ο οποίος μπορούσε να αντλήσει από την προσωπική του εμπειρία στην Νικαράγουα και άλλες χώρες του Τρίτου Κόσμου.⁵³ το άρθρο του ήταν επίσης το μόνο το οποίο λάμβανε υπόψη τα επιτυχημένα μέτρα για την υγεία και την εκπαίδευση, τα οποία έλαβε η Νικαράγουα και «τον αγώνα εναντίον της καταπίεσης και της διαφθοράς», ο οποίος διεξήγето υπό τις άκρως δυσμενείς συνθήκες που επέβαλαν η τρομοκρατία και ο οικονομικός πόλεμος των ΗΠΑ. Το άρθρο του Κάχιλ είναι ένα από τα 2, ανάμεσα στα 61, που αναφέρονται στην απόφαση του Διεθνούς Δικαστηρίου και στο διεθνές δίκαιο· 2 άλλα, το ένα τού Τάνερμαν, αναφέρονται εμμέσως σε αυτά. Τα γεγονότα αυτά αντικατοπτρίζουν την στάση της κυρίαρχης κουλτούρας απέναντι στις αρχές του δικαίου. Διαβάζουμε ότι οι ΗΠΑ «προσπαθούν, μέσω των Κόντρας, να αποκαταστήσουν την δημοκρατία στην Νικαράγουα και να προκαλέσουν ρήξη στις σχέσεις των Σαντινίστας με την Κούβα και την ΕΣΣΔ» και ότι ο ρόλος της Ουάσιγκτον είναι «να βοηθήσει στην αναχαίτιση της εξάπλωσης της επανάστασης των Σαντινίστας εκτός Νικαράγουας» (κατά τους συντάκτες της *Washington Post*, οι οποίοι υπαινίσσονται ότι οι ΗΠΑ δοκιμάζουν την συναίνεση της Λατινικής Αμερικής, πως «υπάρχουν μεγαλύτερες πιθανότητες να χαλιναγωγήσει τους Σαντινίστας περικυκλώνοντάς τους πολιτικά παρά με στρατιωτική επίθεση»). Έτσι, μας παρουσιάζουν κατηγορίες για «γενοκτονία» των Ινδιάνων Μι-

σκίτος (ο Ουίλιαμ Μπάκλεϋ, ο οποίος αναγνωρίζει ότι οι Σαντινίστας δεν έχουν φθάσει ακόμη στο επίπεδο του Πολ Ποτ, αν και βαδίζουν σαφώς προς αυτήν την κατεύθυνση). Όμως, με εξαίρεση τον Κάχιλ, δεν διαβάζουμε ούτε μια λέξη για τις δημιουργικές πολιτικές, οι οποίες εφαρμόστηκαν με επιτυχία στην Νικαράγουα και οι οποίες, στην πραγματικότητα προκάλεσαν την τρομοκρατία των ΗΠΑ «με σκοπό την χαλιναγώγηση των Σαντινίστας» – μία ακόμη ακατάλληλη να εκφρασθεί άποψη.⁵⁴

Για μια ακόμη φορά δεν αφιερώνεται ούτε μια φράση στο γεγονός ότι, αντίθετα με τους πελάτες των ΗΠΑ στις «νεαρές δημοκρατίες», οι Σαντινίστας δεν είχαν εξαπολύσει μια εκστρατεία τρομοκρατίας και σφαγών για να πλήξουν τον πληθυσμό της χώρας. Αυτός ο στόχος, όπως αποδεικνύεται από έναν τεράστιο όγκο τεκμηρίων, τα οποία γενικώς αποσιωποούνται, μάλλον έχει ανατεθεί στις πληρεξούσιες στρατιωτικές δυνάμεις των ΗΠΑ· το ενοχλητικό αυτό γεγονός τοποθετεί στην ορθή προοπτική ο πρώην αρχισυντάκτης των *Times*, A.M. Ρόζενταλ, ο οποίος γράφει ότι «οι προσεκτικά γραμμένες, γεμάτες ευαισθησία, περιγραφές του Τζέιμς Λεμόν στους *Times* των επαναστατικών δυνάμεων στην Νικαράγουα, δείχνουν ότι διαθέτουν αυξανόμενη αυτοπεποίθηση και ικανότητα». Οι ολοκληρωτικοί Σαντινίστας αντιπαράβλλονται με τις «μαχόμενες δημοκρατίες της Κ. Αμερικής»: τις «ατελείς αλλά λειτουργούσες» δημοκρατίες της Γουατεμάλας, της Ονδούρας και του Ελ Σαλβαδόρ, το οποίο, αν και «πολιορκείται από Κομμουνιστές αντάρτες», είναι «μια ατελής δημοκρατία, μια δημοκρατία όμως με εκλεγμένη κυβέρνηση» (κατά τον αρθρογράφο της *Post*, Στέφεν Ρόζενφελντ), αντίθετα με την Νικαράγουα, όπου δεν διεξήχθησαν εκλογές, επειδή έτσι έχει αποφασίσει η Ουάσιγκτον.⁵⁵

Τα συμπεράσματα που εξήχθησαν από αυτά τα δείγματα των επιτρεπομένων να εκφρασθούν απόψεων, αποτελούν, πέραν πάσης αμφισβήτησεως, τα ίδια τα θεμέλια του διαλόγου.

Η αποτελεσματικότητα του κρατικού δόγματος ότι δεν διεξήχθησαν εκλογές στην Νικαράγουα, αντίθετα από ότι στα υποστηριζόμενα από τις ΗΠΑ τρομοκρατικά κράτη,

προσφέρει χρήσιμα διδάγματα στους μελλοντικούς κομισάριους. Επιβεβαιώνει το συμπέρασμα της Επιτροπής Δημόσιας Ενημέρωσης του Γούντροου Ουίλσον (Επιτροπή Κρηλ) «ότι ένα από τα καλύτερα μέσα ελέγχου των ειδήσεων ήταν να κατακλύζονται τα ειδησεογραφικά κανάλια με 'γεγονότα', ή με ό,τι συμφωνούσε με την επίσημη πληροφόρηση».⁵⁶ Μέσω της συνεχούς επανάληψης, σε συνδυασμό με την επιλεκτική κάλυψη των εκλογών από τα ΜΜΕ, η οποία ήταν σύμφωνη με τις οδηγίες της Ουάσιγκτον, το αναγκαίο δόγμα κατέστη αδιάσειστη αλήθεια. Ουσιαστικά, δεν πρόκειται να ανευρεθούν παρεκκλίσεις. Ακόμη και ομάδες ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οι οποίες πραγματικά προσπάθησαν να τηρήσουν μια στάση ίσων αποστάσεων, έπεσαν θύματα αυτών των εντυπωσιακών επιτευγμάτων της προπαγάνδας κράτους-ΜΜΕ. Έτσι, ο αναπληρωτής διευθυντής της οργάνωσης, *Human Rights Watch*, επικρίνει τους Ρηγκανικούς για ασυνέπεια: «... ήταν απρόθυμοι να μιλήσουν ανοικτά (για)... τις διαπραττόμενες από εκλεγμένες κυβερνήσεις καταπατήσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (αναφέρει το Ελ Σαλβαδόρ και την Γουατεμάλα), όμως καταδικάζουν «την καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τα αριστερά καθεστώτα του ημισφαιρίου – την Κούβα και την Νικαράγουα». Αφ' ενός έχουμε τις «εκλεγμένες κυβερνήσεις» τού Ελ Σαλβαδόρ και της Γουατεμάλας και αφ' ετέρου την αριστερή Νικαράγουα, η οποία, ως εκ τούτου, στερείται «εκλεγμένης κυβέρνησης». Η φιλελεύθερη εφημερίδα *Boston Globe*, προσεγγίζοντας τα έσχατα όρια διαφωνίας, στα οποία μπορούν να φθάσουν τα ΜΜΕ, συγκρίνει το Ελ Σαλβαδόρ, την Γουατεμάλα και την Ονδούρα («ασταθείς δημοκρατίες») με την Κούβα, την Νικαράγουα, την Γουιάνα και το Σουρινάμ («σοσιαλιστικές χώρες»). Οι «δημοκρατικές» κυβερνήσεις έχουν «προέδρους πολίτες», οι οποίοι «εξελέγησαν», μολονότι «συγκρούονται με τον στρατό με αφορμή τον πολιτικό έλεγχο»· αντιθέτως, στην Νικαράγουα, έχουμε μόνον μια «σοσιαλιστική χούντα στην εξουσία από την επανάσταση του 1979» – ούτε εκλογές, ούτε

«δημοκρατία», όπως συμβαίνει στις χώρες-πελάτες των ΗΠΑ.⁵⁷

Η διαφυγή από την επιρροή ενός επιτυχούς συστήματος προπαγάνδας, το οποίο αποκλείει την διαφωνία και τα ανεπιθύμητα γεγονότα, ενώ, ταυτοχρόνως, καλλιεργεί τον έντονο διάλογο εντός των επιτρεπομένων ορίων, είναι εξαιρετικά δύσκολη.

Αναγνωρίζοντας την σπουδαιότητα της παρεμπόδισης της ελεύθερης διακίνησης ιδεών, η κυβέρνηση των ΗΠΑ έχει προ πολλού προσπαθήσει να επιβάλει στους πελάτες της την ανάγκη επιτήρησης και ελέγχου της μετακίνησης ανθρώπων και της διακίνησης έντυπου υλικού. Γι' αυτόν τον λόγο, ο πρόεδρος Κένεντυ συναντήθηκε με 7 Κεντροαμερικανούς προέδρους στην πρωτεύουσα της Κόστα Ρίκα, Σαν Χοσέ, τον Μάρτιο του 1963, όπου οι 7 συμφώνησαν στην πραγματοποίηση μιας συνάντησης τον Απρίλιο στην Νικαράγουα τού Σομόζα, «προκειμένου να αναπτύξουν και να θέσουν σε άμεση εφαρμογή κοινά μέτρα, τα οποία θα περιορίζουν την μετακίνηση ανατρεπτικών εθνικιστών Κουβανών από και προς την Κούβα, καθώς και την διακίνηση προπαγανδιστικού υλικού και κεφαλαίων από την χώρα αυτήν». Οι φιλελεύθεροι τού Κένεντυ, όπως μαρτυρούν απόρρητα εσωτερικά έγγραφα, ανησυχούσαν για τον υπερβολικό φιλελευθερισμό των λατινοαμερικανικών καθεστώτων και ειδικότερα για «την απροθυμία των κυβερνήσεων να προχωρήσουν σε διμερείς ή πολυμερείς συμβάσεις για τον έλεγχο των ταξιδιωτών», όμοιες με αυτές που υπάρχουν και εφαρμόζονται ευρέως στις ΗΠΑ.⁵⁸ Για παρόμοιους λόγους, δεν ανησυχούν στις ΗΠΑ όταν καταστρέφονται βιαίως τα ανεξάρτητα ΜΜΕ στις υποτελείς στις ΗΠΑ χώρες, ή όταν βρίσκονται υπό τον έλεγχο πιστών δεξιών στοιχείων, ή όταν η λογοκρισία επιβάλλεται από την κυβερνητική τρομοκρατία με δολοφονίες ή φυλακίσεις δημοσιογράφων. Στις ΗΠΑ, τέτοιες μέθοδοι είναι, προφανώς, απρόσφορες. Ως εκ τούτου, απαιτούνται πιο εκλεπτυσμένες και πολύπλοκες τεχνικές για την κατασκευή συναίνεσης.

Η εμμονή στην παρεμπόδιση της ελεύθερης διακίνησης των ιδεών αντικατοπτρίζει βαθύτερες ανησυχίες. Οι σχεδιαστές της παγκόσμιας πολιτικής έχουν αναθέσει σε μεγάλο τμήμα του Τρίτου Κόσμου τον ρόλο τού υπηρέτη των βιομηχανικών καπιταλιστικών κέντρων. Οι διάφορες περιοχές του πρέπει «να εκπληρώσουν την αποστολή τους» ως πηγές πρώτων υλών και ως αγορές και πρέπει «να αξιοποιηθούν στο έπακρο» για την ανοικοδόμηση και ανάπτυξη του καπιταλισμού της Δύσης, όπως σαφέστατα διευκρινίζουν τα απόρρητα έγγραφα. Είναι φυσικά ευνόητο ότι μια τέτοιου είδους πολιτική αφήνει τις ΗΠΑ «αδύναμες πολιτικά», καίτοι είναι «ισχυρές στρατιωτικά», γεγονός το οποίο αποτελεί τον αδιάκοπο ολοφυρμό των ειδικών της κυβέρνησης και άλλων σχολιαστών, και επίσης κάτι που αναγνωρίζεται από τα θύματα στην Λ. Αμερική, στην ΝΑ. Ασία και αλλού. Μολονότι η παρεμπόδιση των εσφαλμένων αντιλήψεων, της ελεύθερης μετακίνησης και των «ανατρεπτικών στοιχείων» αντισταθμίζει, ίσως εν μέρει, την πολιτική αδυναμία των ΗΠΑ και των πελατών τους, οι σχεδιαστές έχουν αναγνωρίσει ρητώς και κατηγορηματικώς ότι οι ΗΠΑ πρέπει τελικώς να βασισθούν στην βία, και, ει δυνατόν, στις τοπικές δυνάμεις ασφαλείας, για να εξαλείψουν τις διαφωνίες και να αναχαιτίσουν τα λαϊκά κινήματα. Οι βασικές εμμονές ερμηνεύουν όχι μόνον την τακτική προσφυγή στην στρατιωτική και κρατική τρομοκρατία, αλλά και την εχθρότητα προς την δημοκρατία (με την έννοια της λαϊκής συμμετοχής στις δημόσιες υποθέσεις), η οποία αποτελεί κύριο χαρακτηριστικό γνώρισμα της πολιτικής των ΗΠΑ στον Τρίτο Κόσμο, εμμονές που ορισμένες φορές εξελίσσονται σε αληθινή ψύχωση, όπως συνέβη επί κυβέρνησης Ρήγκαν.

Για τους ίδιους λόγους, η κυβέρνηση Κένεντυ μετέτρεψε τον στόχο της αποστολής των Λατινοαμερικανών στρατιωτικών από «άμυνα του ημισφαιρίου» σε «εσωτερική ασφάλεια», και οι ΗΠΑ προσέφεραν υποστήριξη στα Κράτη Εθνικής Ασφαλείας, τα οποία εξαπλώθηκαν σε ολόκληρη την περιοχή τα επόμενα χρόνια. Ο ειδικός επί θεμάτων Λατινικής Αμερικής, Λαρς Σουλτς, παρατηρεί ότι αυτές οι νέες μορφές «στρατιωτικού αυταρχισμού» αναπτύχθηκαν ως αντίδραση «στην αυξανόμενη λαϊκή πολιτική συμμετοχή» και

στόχευαν στο «να καταστρέψουν οριστικά την ορατή απειλή εναντίον της υφισταμένης δομής των κοινωνικοοικονομικών προνομίων, εκμηδενίζοντας την πολιτική συμμετοχή της πλειοψηφίας, κυρίως των εργατικών ή (για να χρησιμοποιήσω έναν ευρύτερο και ακριβέστερο όρο) των λαϊκών τάξεων».⁵⁹ Μόνον όταν ξεπερασθεί η απειλή της λαϊκής συμμετοχής, μπορούν να σχεδιασθούν εκ του ασφαλούς οι δημοκρατικές μορφές.

Οι ίδιες εκτιμήσεις εξηγούν γιατί είναι αναγκαίο να απαγορευθούν οι επικίνδυνες ιδέες και η «αντιαμερικανική υπονόμευση», δηλαδή ο,τιδήποτε θα μπορούσε να έχει απήχηση στις «λαϊκές τάξεις», οι οποίες πρέπει να αποκλεισθούν από το πολιτικό σύστημα. Ο συνδυασμός αυτός πολιτικής αδυναμίας και στρατιωτικής ισχύος, αποτελεί την βάση των ανησυχιών του υπουργείου Εξωτερικών ότι στις αρχές της δεκαετίας του 1950 η κυβέρνηση της Γουατεμάλας ήταν υπέρ του δέοντος δημοκρατική, επειδή αντιμετώπιζε το Κομμουνιστικό Κόμμα «ως ένα αυθεντικό γηγενές πολιτικό κόμμα και όχι ως τμήμα της παγκόσμιας σοβιετικής κομμουνιστικής συνωμοσίας».⁶⁰ Διασαφηνίζει, επίσης, τον λόγο για τον οποίο οι ΗΠΑ, στις αρχές της μεταπολεμικής περιόδου, ανέλαβαν μια παγκόσμια εκστρατεία υπονόμευσης της αντιφασιστικής αντίστασης, καταστέλλοντας τα συνδικάτα και άλλες λαϊκές οργανώσεις και παρεμποδίζοντας τις δημοκρατικές πολιτικές διαδικασίες στην Ιαπωνία, στην Ευρώπη και στο μεγαλύτερο μέρος του Τρίτου Κόσμου, μέχρις ότου να εξασφαλισθούν οι κατάλληλες συνθήκες, ενώ, ταυτοχρόνως, ο ελάσσων συνεταίρος τους [η ΕΣΣΔ] στην παγκόσμια διεύθυνση, επέβαλε την σκληρή κυριαρχία του στην δική του στενότερη σφαίρα επιρροής.⁶¹

Μια από τις βάσεις της διατήρησης της σταθερότητας σε κράτη-πελάτες τύπου Λατινικής Αμερικής, είναι μια συμβιωτική σχέση μεταξύ φιλελευθέρων των ΗΠΑ και πολιτικών προσωπικοτήτων στις υποτελείς χώρες, οι οποίες προσφέρουν κάλυψη στην εξουσία των στρατιωτικών. Προϋπόθεση της σχέσης αυτής είναι ότι οι «δημοκράτες» στην Κεντρική Αμερική θα εκτελούν το καθήκον τους, προστατεύοντας τα προνόμια και τα συμφέροντα των ΗΠΑ, ενώ οι Αμερικανοί φιλελεύθεροι θα εγκωμιάζουν την ελπιδοφόρα ανά-

πτυξη του νεαρού δένδρου της δημοκρατίας, παρέχοντας, ταυτοχρόνως, τα μέσα για την συνέχιση της τρομοκρατικής επίθεσης εναντίον του πληθυσμού από τις κρατικές υπηρεσίες ασφαλείας και τα στενά συνδεδεμένα με αυτές αποσπάσματα θανάτου.

Αρκετό διάστημα μετά τις εκλογές του 1984, οι οποίες εδραίωσαν την «δημοκρατία» στο Ελ Σαλβαδόρ υπό τις επευφημίες του ελεύθερου Τύπου, η οργάνωση ανθρωπίνων δικαιωμάτων *Socorro Juridico*, ενεργώντας υπό την αιγίδα της Αρχιεπισκοπής του Σαν Σαλβαδόρ, παρατήρησε ότι η συνεχιζόμενη τρομοκρατία ακόμη ασκείται από

τα ίδια μέλη των ενόπλων δυνάμεων, τα οποία απολαύουν επίσημης αποδοχής και είναι καταλλήλως εκπαιδευμένα για να εκτελούν αυτές τις πράξεις μαζικού βασανισμού... η κοινωνία του Ελ Σαλβαδόρ, επηρεασμένη από την τρομοκρατία και τον πανικό, εξαιτίας της συνεχούς παραβίασης των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, εμφανίζει τα εξής χαρακτηριστικά: αφ' ενός συλλογικό πειθαναγκασμό και γενικευμένο φόβο και αφ' ετέρου εσωτερικευμένη αποδοχή της τρομοκρατίας, λόγω της καθημερινής και συχνής χρήσης βίαιων μέσων. Η κοινωνία, γενικώς, αποδέχεται την συχνή εμφάνιση βασανισμένων κορμιών, επειδή βασικά δικαιώματα, το ίδιο το δικαίωμα στην ζωή δεν έχει απολύτως καμιά αξία για την κοινωνία.⁶²

Το τελευταίο σχόλιο ισχύει επίσης και για τους επιτηρητές αυτών των επιχειρήσεων, όπως υπογράμμιζε ο Τζώρτζ Σουλτς, σε μια από τις θρηνολογίες του για την τρομοκρατία, σε μια ομιλία η οποία εκφωνήθηκε ακριβώς την περίοδο κατά την οποία οι ΗΠΑ εξαπέλυαν τους τρομοκρατικούς βομβαρδισμούς κατά της Λιβύης. Διεκήρυξε ότι «τα αποτελέσματα» στο Ελ Σαλβαδόρ «είναι κάτι για το οποίο όλοι οι Αμερικανοί μπορούν να αισθάνονται υπερήφανοι» – τουλάχιστον, όλοι οι Αμερικανοί που απολαμβάνουν την θέα βασανισμένων κορμιών, πεινασμένων παιδιών, της τρομοκρατίας, του πανικού και του γενικευμένου φόβου. Και ο Τζέιμς Λεμόιν, σε μια από τις «προσεκτικά γραμμένες, γεμάτες ευαισθησία περιγραφές» του, συμπεραίνει ότι «η αμερικανική υποστήριξη προς τις εκλεγμένες κυβερνήσεις (στο Ελ Σαλβαδόρ, στην Γουατεμάλα και στην Ονδούρα) υπήρξε σχετικά επιτυχής». Αναμφιβόλως ακριβές, σύμφωνα με ορισμένα κριτήρια.⁶³

Οι παρατηρήσεις της οργάνωσης *Socorro Juridico* για την κοινωνία του Ελ Σαλβαδόρ υπό καθεστώς «δημοκρατίας»,

παρουσιάστηκαν στο Πρώτο Διεθνές Σεμινάριο για τα Βασανιστήρια στην Λατινική Αμερική, το οποίο έλαβε χώρα στο Μπουένος Άιρες, τον Δεκέμβριο του 1985, ένα συνέδριο αφιερωμένο «στο αυταρχικό σύστημα», το οποίο «έχει στην διάθεσή του την γνώση και μια πολυεθνική τεχνολογία τρομοκρατίας που αναπτύχθηκε σε εξειδικευμένα κέντρα, τα οποία επιδιώκουν την τελειοποίηση των μεθόδων εκμετάλλευσης, καταπίεσης και εξάρτησης ατόμων και ολόκληρων λαών» μέσω της «κρατικής τρομοκρατίας, εμπνευσμένης από το Δόγμα Εθνικής Ασφαλείας». Οι ρίζες αυτού του δόγματος μπορούν να αναζητηθούν στην ιστορική απόφαση της κυβέρνησης Κένεντυ να τροποποιήσει την αποστολή των Λατινοαμερικανών στρατιωτικών σε «εσωτερική ασφάλεια», με συνέπειες οι οποίες είναι – ή θα έπρεπε να είναι – πασίγνωστες.

Το συνέδριο πέρασε απαρατήρητο από τα ΜΜΕ των ΗΠΑ. Κανένα από αυτά τα γεγονότα δεν εμπίπτει στα πλαίσια των αρχών περί τρομοκρατίας, όπως τα αντιλαμβάνεται ο πολιτισμένος κόσμος, ούτε έχει την ελαχίστη επίπτωση στις ευγενείς προσπάθειες των ΗΠΑ να υπερασπίσουν τις ατελείς, αλλά αναπτυσσόμενες, δημοκρατίες και να «αποκαταστήσουν την δημοκρατία» στην Νικαράγουα. Παρομοίως, κανένας εορτασμός προς τιμήν της παράφορης αφοσίωσης των ΗΠΑ στα ανθρώπινα δικαιώματα δεν πρόκειται να αμαυρωθεί από τις αναφορές για την εντυπωσιακή συσχέτιση της βοήθειας των ΗΠΑ με τα βασανιστήρια σε παγκόσμια κλίμακα, η οποία τεκμηριώνεται από αρκετές μελέτες, ιδιαιτέρως στην Λατινική Αμερική, όπου, όπως συμπεραίνει ο εξέχων ακαδημαϊκός, ειδικός για τα ανθρώπινα δικαιώματα στην περιοχή, η βοήθεια των ΗΠΑ «έχει την τάση να ρέει με δυσανάλογη εύνοια προς λατινοαμερικανικές κυβερνήσεις, οι οποίες βασανίζουν τους πολίτες τους... προς τους πλέον διαβόητους βιαστές των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε ολόκληρο το ημισφαίριο». Αυτό συνέβαινε και προ τής απολύτως προσηλωμένης στην τρομοκρατία και στα βασανιστήρια κυβέρνησης Ρήγκαν.⁶⁴

Οι συντάκτες των *Times*, σε ένα από τα σχόλιά τους κατά την περίοδο που εξετάζουμε, δήλωναν ότι «οι Σαντινίστας οφείλουν να αντιληφθούν ότι οι γείτονές τους και η Ουάσι-

γκτον δικαίως διαπιστώνουν μια σχέση μεταξύ της συμπεριφοράς τους στο εσωτερικό και αυτής στο εξωτερικό».⁶⁵ Συνεπώς, πρέπει η συμπεριφορά των «γειτόνων τους και της Ουάσιγκτον» να απεικονίζει την βαθιά αφοσίωση στα ανθρώπινα δικαιώματα. Οι συντάκτες ρωτούσαν, επίσης, εάν η κυβέρνηση Ρήγκαν θα μπορούσε «να πεισθεί να αναλάβει η ίδια (τον ενδεχόμενο κίνδυνο μιας πολιτικής διευθέτησης) και να ανεχθεί έναν Μαρξιστή γείτονα, εφόσον αυτός δεσμευθεί με συνθήκες και συμφωνίες για στοιχειώδη ανθρώπινα δικαιώματα», συμφωνίες μη αναγκαίες για τις «νεαρές δημοκρατίες» ή για τον κηδεμόνα τους. Υποστήριξαν ότι οι ΗΠΑ πρέπει να εξετάσουν την δυνατότητα «εξασφάλισης μιάς συμφωνίας με τους Σαντινίστας για απομάκρυνση των βάσεων, των συμβούλων και των πυραύλων των Σοβιετικών και των Κουβανών από το έδαφος της Νικαράγουας», καθώς επίσης και της δέσμευσης των Σαντινίστας «να μην εξάγουν την επανάσταση εκτός Νικαράγουας». Οι πύραυλοι και οι σοβιετικές και κουβανικές βάσεις προσετέθησαν, πιθανόν, για να δοθεί δραματικός τόνος, ενώ οι επανειλημμένες προτάσεις της Νικαράγουας για απομάκρυνση των ξένων συμβούλων και εγκαταστάσεων δεν αναφέρθηκαν, και μονίμως δεν δημοσιοποιούνται, όπως ακριβώς δεν κρίθηκε άξια δημοσίευσης η δήλωση του υπουργού Εξωτερικών της Κούβας στις αρχές του 1988, στην οποία «επανέλαβε την προσφορά της χώρας του να αποσύρει τους στρατιωτικούς της συμβούλους από την Νικαράγουα, αμέσως μόλις θα τερματιζόταν η υποστηριζόμενη από τις ΗΠΑ εκστρατεία των Κόντρας εναντίον της κυβέρνησης των Σαντινίστας».⁶⁶

Το προφανές πρόβλημα καθ' όλην αυτήν την χρονική περίοδο, συνίστατο στην εξεύρεση κάποιου τρόπου για να «αναχαιτισθούν οι Σαντινίστας» και να «περιορισθεί η επιθετική τους ορμή» (κατά την *Washington Post*), να εξαναγκασθεί η Νικαράγουα «να περιορίσει τον επαναστατικό της στρατό», όπως απαιτεί ο Δημοκρατικός γερουσιαστής, Τέρνι Σάνφορντ, ένας στρατός, ο οποίος δρα βιαίως και παρανόμως στην Νικαράγουα, όταν προσπαθεί να υπερασπίσει την χώρα από την επίθεση των ΗΠΑ.⁶⁷ Το ότι η Νικαράγουα αντιμετωπίζει πιθανώς κάποιο πρόβλημα ασφαλείας, παραμένει κάτι αδιανόητο.

Εκτός από τις συνεχείς, αστήρικτες κατηγορίες περί βοήθειας των Σαντινίστας προς τους αντάρτες του Ελ Σαλβαδόρ, στις οποίες θα επανέλθω, το προβληθέν επιχείρημα, σχετικά με τους φόβους που γεννά η απειλή των Σαντινίστας κατά του ημισφαιρίου, αποτελεί ένα ακόμη τέχνασμα της «Επιχείρησης Αλήθεια» τού υπουργείου Εξωτερικών, το οποίο βασίζεται επί μιας ομιλίας του Κομμαντάντε Τομάς Μπόρχε. Σε αυτήν εξέφραζε τις ελπίδες του ότι η Νικαράγουα θα καθίστατο ένα παράδειγμα, το οποίο θα ακολουθούσαν και άλλοι, εξηγώντας ότι η Νικαράγουα δεν μπορεί «να εξάγει σε άλλες χώρες την επανάστασή μας», αλλά όμως μπορεί «να μεταδώσει το παράδειγμά μας», ενώ «οι ίδιοι οι λαοί αυτών των χωρών... πρέπει να διεξάγουν την επανάστασή τους» με αυτήν την έννοια, είπε, η Νικαραγουανή επανάσταση «υπερβαίνει τα εθνικά σύνορα». Με μια συνειδητή και σκόπιμη απάτη, το τμήμα Ψυχολογικών Επιχειρήσεων τού υπουργείου Εξωτερικών μετέστρεψε αυτά τα λόγια σε απειλή στρατιωτικής κατάκτησης με στόχο μια «επανάσταση χωρίς σύνορα». Η φράση αυτή χρησιμοποιήθηκε ως τίτλος μιας αξιοθρήνητης Λευκής Βίβλου που εξέδωσε το υπουργείο Εξωτερικών τον Σεπτέμβριο του 1985, με θέμα την δήθεν νικαραγουανή ανατρεπτικότητα⁸⁸ και έκτοτε έχει επανειλημμένα χρησιμοποιηθεί, συνοδευόμενη ενίοτε από τον ισχυρισμό ότι αυτή είναι ένα *Mein Kampf* των Σαντινίστας, όπως κοινοποιούσε στο Κογκρέσο ο Τζωρτζ Σουλτς. Το ίδιο τέχνασμα απετέλεσε το αποκορύφωμα της επιτυχούς προσπάθειας τού Ρήγκαν να διατεθεί από το Κογκρέσο βοήθεια ύψους 100 εκατομμυρίων δολαρίων προς τις πληρεξούσιες στρατιωτικές δυνάμεις, ακριβώς την περίοδο κατά την οποία το Διεθνές Δικαστήριο καλούσε τις ΗΠΑ να τερματίσουν την επιθετικότητά τους, και παραμένει ως βασικό θέμα των ΜΜΕ στις ειδησεογραφικές στήλες και τα σχόλιά τους, όπως έχω ήδη αναφέρει. Η απάτη αυτή αποκαλύφθηκε αμέσως από το Συμβούλιο Υποθέσεων του Ημισφαιρίου και έγινε, επιπλέον, αντικείμενο κάποιας ασημαντής, σύντομης ανάλυσης σε μια ανασκόπηση της «δημόσιας διπλωματίας» του υπουργείου Εξωτερικών από την *Washington Post*. Όμως, κανένα από όλα αυτά τα γεγονότα δεν αποθάρρυνε την αγκιτάτσια και την προπαγάνδα των ΜΜΕ, τα οποία υπηρετούσαν το σπουδαίο σχέδιο «να δαιμονοποιηθεί η κυβέρνηση των Σαντινίστας» και «να με-

⁸⁸ ΣτΜ *Ο Αγών μου*, το γνωστό έργο του Χίτλερ.

τατραπεί σε πραγματικό εχθρό και απειλή στο μυαλό τού Αμερικανικού λαού», σύμφωνα με την διατύπωση τού σκοπού από έναν αξιωματούχο της κυβέρνησης Ρήγκαν.⁸⁹ Ούτε αποτρέπονται αυτές οι πρακτικές της «διευθύνσης της αντίληψης» από τον κατάφωρο παραλογισμό της ιδέας ότι η Νικαράγουα θα μπορούσε να αποτελέσει μια επιθετική απειλή, ενώ οι ΗΠΑ τηρούν στάση αναμονής εν πλήρει αδυναμία. Μια ακόμη λίαν εντυπωσιακή απόδειξη σχετικά με το τι μπορεί να πετύχει η κινητοποίηση τού ανεξάρτητου Τύπου.

Φυσικά, είχε κάποια βάση η άποψη ότι η Νικαράγουα συνιστούσε μια απειλή. Ο πραγματικός φόβος ήταν μήπως οι ελπίδες του Μπόρχε επαληθευόντο. Όπως παρατηρούσε η *Oxfam*, η Νικαράγουα προσωποποιούσε «την απειλή ενός καλού παραδείγματος». Στην ορολογία που χρησιμοποιούν μονίμως οι πολιτικοί σχεδιαστές, όταν θεωρούν πιθανή την ειδεχθή προοπτική μιας ανεξάρτητης ανάπτυξης που συνδέεται με τις εγχώριες ανάγκες, η Νικαράγουα, όπως η Γουατεμάλα του Αρεβάλο και του Αρμπένζ, η Χιλή του Αλλιέντε και πολλές άλλες χώρες, θεωρήθηκε ως ένα «σάπιο μήλο», το οποίο μπορούσε «να μολύνει ολόκληρο το περιεχόμενο του καλαθιού», ένας «ιός» ο οποίος θα μπορούσε να προσβάλει τους άλλους, ένα «καρκίνωμα», το οποίο θα μπορούσε να εξαπλωθεί. Ο υπουργός Εξωτερικών, Σουλτς, εξέφραζε αληθινούς φόβους, όταν προειδοποιούσε, τον Μάρτιο του 1986, ότι εάν οι Σαντινίστας «σταθεροποιήσουν την εξουσία τους», τότε «όλες οι χώρες της Λατινικής Αμερικής, όλες όσες αντιμετωπίζουν σοβαρά εσωτερικά οικονομικά προβλήματα, θα βρεθούν αντιμέτωπες με ριζοσπαστικές δυνάμεις, οι οποίες, αποθρασυμένες, θα εκμεταλλευθούν αυτά τα προβλήματα».⁹⁰ Είναι, επομένως, αναγκαίο να καταστραφεί ο ιός και να εμβολιασθούν οι γύρω περιοχές με τρομοκρατία, ένα μόνιμο χαρακτηριστικό της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ, το οποίο βασίζεται στις ίδιες ανησυχίες που κινητοποίησαν τον Μέττερνιχ και τον Τσάρο, σχετικά με την απειλή που συνιστούσε η Αμερικανική Δημοκρατία για την πολιτισμένη τάξη πραγμάτων. Όμως και αυτές οι αλήθειες βρίσκονται πέραν των ορίων της επιτρεπομένης έκφρασης και φαντασίας.

Επανερχόμενοι στο φάσμα των επιτρεπομένων να εκφρασθούν απόψεων, το δεύτερο δείγμα άρθρων, τα οποία εκφράζουν προσωπική γνώμη, όπως και το πρώτο, επιβεβαιώνει τις προσδοκίες του μοντέλου προπαγάνδας: το ίδιο

συμβαίνει, επίσης και με άλλα δείγματα. Η παρουσίαση των ειδήσεων ανταποκρίνεται πλήρως στους ίδιους όρους, όπως έχει τεκμηριωθεί σε πολλές έρευνες, εξασφαλίζοντας ότι η κοινή γνώμη δεν θα παρεκκλίνει από τα δέοντα όρια, τουλάχιστον, ανάμεσα σε εκείνα τα τμήματα του πληθυσμού που θεωρούνται υπολογίσιμα.

ΕΝΕΡΓΟΥΜΕΝΑ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ

«Είναι πολύ ενδιαφέρον», παρατήρησε ο γερουσιαστής Ουίλιαμ Φούλμπραϊτ στις συνεδριάσεις της Γερουσίας με θέμα την κυβέρνηση και τα ΜΜΕ, το 1966, «ότι τόσες πολλές από τις έγκριτες εφημερίδες μας έχουν σχεδόν καταστεί πράκτορες ή ενεργούμενα της κυβέρνησης και ότι δεν αμφισβητούν την πολιτική της κυβέρνησης ούτε καν της θέτουν ερωτήματα».¹ Οι παρατηρήσεις αυτές δεν είναι απολύτως ορθές: τα ΜΜΕ όντως αμφισβητούν την πολιτική της κυβέρνησης και θέτουν ερωτήματα επί της πολιτικής αυτής, αλλά αυτό συμβαίνει σχεδόν αποκλειστικά εντός των προκαθορισμένων από τα ουσιαστικώς κοινά συμφέροντα της εξουσίας κράτους-εταιρειών πλαισίων. Οι διχογνωμίες ανάμεσα στις ελίτ αντανακλώνται στις διαμάχες εντός των ΜΜΕ,² ωστόσο η απομάκρυνση από την σχεδόν ομόφωνη στάση τους είναι σπάνια. Είναι αλήθεια ότι οι διορισμένοι κρατικοί διευθυντές καθορίζουν συνήθως την ημερήσια διάταξη των ΜΜΕ. Εάν όμως η πολιτική αποτύχει, ή θεωρηθεί ότι βλάπτει τα ισχυρά συμφέροντα, τότε, συχνά, τα ΜΜΕ «αμφισβητούν την κυβερνητική πολιτική» και υποστηρίζουν διαφορετικά μέσα για την επίτευξη των στόχων, οι οποίοι παραμένουν αδιαμφισβήτητοι ή, πολύ συχνά, ακόμη και άγνωστοι στο κοινό.

Για να φωτίσω καλύτερα το θέμα, έχω εξετάσει μερικά δείγματα της συμβολής των ΜΜΕ στο σχέδιο της κυβέρνησης να «δαιμονοποιήσει τους Σαντινίστας», εξυμνώντας ταυτοχρόνως τα βίαια τρομοκρατικά κράτη, τα οποία υποστήριζαν ή επέβαλαν άμεσα στην περιοχή οι ΗΠΑ. Παρ' όλον τον σκεπτικισμό που απέκτησα, κατά την διάρκεια της πολυετούς μελέτης της λειτουργίας των ΜΜΕ, δεν φανταζόμουν ότι θα έφθαναν σε τόσο υψηλό επίπεδο πρόκλησης. Όταν έγραφα το 1985 περί των ρηγκανικών προγραμμάτων παραπληροφόρησης που αφορούσαν την Κεντρική Αμερική, δεν συνέκρινα την Νικαράγουα με το Ελ Σαλβαδόρ και την Γουατεμάλα για να αποδείξω την υποκρισία των κατηγοριών (όταν δεν επρόκειτο για απροκάλυπτα ψεύδη): αυτό μου φαινόταν ως προσβολή της νοημοσύνης τού αναγνώστη. Α-

ντιθέτως, συνέκρινε τις κατηγορίες εναντίον της Νικαράγουας με την συμπεριφορά του «προτύπου δημοκρατίας», Ισραήλ, κατά την ίδια περίοδο, και με αυτήν των ΗΠΑ εν καιρώ πολέμου, αποδεικνύοντας ότι το παρελθόν των Σαντινίστας, βάσει αυτών των – ομολογουμένως, όχι και πολύ εντυπωσιακών – κριτηρίων, ήταν άμεμπτο.³ Ωστόσο, οι εκτιμήσεις μου για τα ΜΜΕ ήταν αφελείς. Σε διάστημα ενός έτους είχαν επιτύχει να εμφανίσουν τους αιμοσταγείς πελάτες των ΗΠΑ σαν προοδευτικές, αν και ατελείς, δημοκρατίες, ενώ οι Σαντινίστας, οι οποίοι δεν ήταν ένοχοι για κανένα έγκλημα, το οποίο έστω να προσεγγίζει κατά τι εκείνα των ευνοουμένων των ΗΠΑ, είχαν καταστεί η ίδια η ενσάρκωση του κακού.

Η εξέταση δύο περιόδων έντονης διαφωνίας επί της πολιτικής των ΗΠΑ έναντι της Νικαράγουας, στο προηγούμενο κεφάλαιο, διετηρήθη εντός του φάσματος των επιτρεπόμενων να εκφρασθούν απόψεων. Η παρουσίαση των ειδήσεων εναρμονίζεται με τα ίδια απόλυτα αξιώματα. Η άνιση μεταχείριση των εκλογών στο Ελ Σαλβαδόρ και στην Νικαράγουα, προσφέρει ένα παράδειγμα, το οποίο εξετάσθηκε λεπτομερέστερα σε άλλο σημείο. Οι περίοδοι που εξετάσθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο προσφέρουν ένα ακόμη. Ο πολιτικός επιστήμονας, Τζακ Σπενς, μελέτησε 181 άρθρα των *New York Times*, κατά την διάρκεια των πρώτων 6 μηνών του 1986, τα οποία είχαν ως θέμα την Νικαράγουα: τα συμπεράσματα είναι παρόμοια με εκείνα τα οποία εξήχθησαν από την μελέτη των πρωτοσέλιδων άρθρων και των άρθρων που εξέφραζαν προσωπική άποψη.⁴

Ο Σπενς παρατηρεί ότι η Κεντρική Αμερική αγνοείτο παντελώς (από τα ΜΜΕ) μέχρις ότου αμφισβητηθεί ο έλεγχος των ΗΠΑ, το 1978. Από το 1969 έως και το 1977, τα τηλεοπτικά δίκτυα αφιέρωσαν συνολικώς στην Νικαράγουα μόνον 1 ώρα, η οποία αναλώθηκε στον σεισμό του 1972. Αγνόησαν, επίσης, τις εκλογές του 1972 στο Ελ Σαλβαδόρ, όταν η ολοφάνερη νίκη του ρεφορμιστικού εκλογικού συνδυασμού των Ντουάρτε-Ούνγκο ανετράπη μέσω κραυγαλέας απάτης και παρέμβασης των πελατών των ΗΠΑ στην Νικαράγουα και την Γουατεμάλα, διασφαλίζοντας την στρατιωτική κυριαρχία, η οποία συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Όπου δεν υπάρ-

χει αμφισβήτηση της κυριαρχίας των ΗΠΑ, δεν γεννάται και θέμα εγκαθίδρυσης της «δημοκρατίας», ακριβώς όπως το 1984 στον Παναμά, όταν ο περιβόητος έμπορος ναρκωτικών στρατηγός Νοριέγκα, ο οποίος τότε ήταν ακόμη ευνοούμενος των ΗΠΑ, διενήργησε εκλογές νοθείας, οι οποίες νομιμοποιήθηκαν από την παρουσία του Τζωρτζ Σουλτς στην επίσημη τελετή ανάληψης καθηκόντων από τον πρόεδρο, όπου αυτός «εγκωμίασε τις εκλογές ως έναν θρίαμβο της δημοκρατίας, προκαλώντας χλευαστικά την Νικαράγουα να πράξει το ίδιο», αφού είχε ενημερωθεί από την CIA και τον πρεσβευτή των ΗΠΑ «ότι ο Νοριέγκα είχε υπαρπάξει πάνω από 50.000 ψήφους, επιδιώκοντας να εξασφαλίσει την εκλογή του» εις βάρος των άλλων υποψηφίων.⁵

Κατά την διάρκεια της δεκαετίας του 1970, τα ΜΜΕ αγνόησαν την αυξανόμενη κρίση σχετικά με το πρόβλημα απόκτησης γης στην Κ. Αμερική, το οποίο είναι και η κύρια αιτία της σημερινής αναταραχής.⁶ Ο Σπενς παρατηρεί, κατά τους πρώτους 6 μήνες του 1986, ότι «το σοβαρό πρόβλημα» της «απόκτησης γης και του καθεστώτος ιδιοκτησίας της» στην Νικαράγουα, αναφέρθηκε μόνον σε μια πρόταση στα 181 άρθρα, ενώ η αγροτική πολιτική αγνοήθηκε επίσης, ουσιαστικώς, στην κάλυψη των γεγονότων στο Ελ Σαλβαδόρ, εκτός από κάποιες περιστασιακές αναφορές στις «προοδευτικές» μεταρρυθμίσεις στο Ελ Σαλβαδόρ, άνευ σοβαρών αναλύσεων. Παρομοίως, τα «προβλήματα στην Νικαράγουα, όπως οι επιπτώσεις του πολέμου στην χώρα, τα προγράμματα των Σαντινίστας, η δημοτικότητα και η υποστήριξή τους, δεν αποτελούσαν μέρος των ειδήσεων». Τα περισσότερα θέματα «υπαγορεύοντο από την Ουάσιγκτον» και παρουσίαζαν το δόγμα της κυβέρνησης Ρήγκαν άνευ αμφισβητήσεων ή αναλύσεων και συμπεριελάμβαναν θρηνολογίες για τους μαχητές της ελευθερίας που ήταν αναγκασμένοι να αγωνίζονται, έχοντας μόνον «άρβυλα και επιδέσμους», εναντίον των σοβιετικών όπλων προηγμένης τεχνολογίας και των ελικοπτέρων με Κουβανούς πιλότους, εναντίον μιας κτηνώδους καταστολής, η οποία ασκείται σε αυτό «το καρκίνωμα που βρίσκεται τόσο κοντά στα εδάφη μας» (Τζωρτζ Σουλτς), εναντίον των όπλων των Κολομβιανών τρομοκράτων και των υπονομευτικών ενεργειών από την

Χιλή μέχρι την Γουατεμάλα, εναντίον Κουβανών στρατιωτών, «οι οποίοι συρρέουν κατά δεκάδες στους δρόμους της Μανάγκουα», σ' αυτό το ιερό άσυλο της τρομοκρατίας ένα βήμα από το Τέξας, εναντίον μιας δεύτερης Λιβύης, κ.ο.κ. κατά το γνωστό τροπάριο. Ο Σπενς παρατηρεί ότι στις ειδησεογραφικές τους στήλες, «οι *Times* απεδέχθησαν σιωπηρά τις (ρηγκανικές) απόψεις, αγνοώντας όλες τις άλλες και συμβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο στον δραστικό περιορισμό του δημοσίου διαλόγου». «Όσον αφορά τις στρεφόμενες κατά των Σαντινίστας κατηγορίες, δεν ανευρέθη σχεδόν καμία αντίθετη άποψη στους *Times* (και)... ούτε ποτέ παρουσιάστηκαν αδιάσειστες αποδείξεις.» «Στην Νικαραγουανή πρεσβεία αφιερώθηκαν 4 φορές μία ή δύο καταχωνιασμένες αράδες» και σε ορισμένες περιγραφές «ο δημοσιογράφος προσέθετε κάποια εξισορροπητική αράδα»: «ήταν σαν να είχαν οι *Times* ένα πρόγραμμα ηλεκτρονικού υπολογιστή, το οποίο σε αραιά και ακανόνιστα διαστήματα, αμέσως μετά το μέσον της εξιστόρησης, παρενέβαλε αυτομάτως ένα κείμενο 'εξισορροπητικού' μηνύματος». Κριτικές αναφορές στις μεθόδους των Ρηγκανικών δημοσιεύοντο, αλλά σχεδόν τίποτε άλλο πέραν αυτών των ορίων.

Είναι γνωστό τοις πάσι ότι η επιλογή των πηγών μπορεί να καλύψει μια ακραία προκατάληψη πίσω από ένα προσωπείο αντικειμενικότητας. Μια έρευνα, η οποία οργανώθηκε από τον ειδικό των ΜΜΕ, Λανς Μπένετ, του Πανεπιστημίου της Ουάσιγκτον, εξέτασε την κατανομή των πηγών των ειδήσεων του μηνός Σεπτεμβρίου του 1985, στους *New York Times* και στον Τύπο του Σιάτλ. Στην ειδησεογραφική κάλυψη του Ελ Σαλβαδόρ από τους *Times*, άνω του 80% των πηγών υποστήριζε την κυβέρνηση του Ελ Σαλβαδόρ, ενώ το 10% την αντιπολίτευση. Στην ειδησεογραφική κάλυψη της Νικαράγουας από τους *Times*, το δείγμα ήταν αντίστροφο: άνω των 2/3 των επιλεγμένων πηγών ήταν εχθρικές προς την κυβέρνηση της Νικαράγουας και κάτω του 20% προήρχοντο από αυτήν. Το ίδιο συνέβαινε και με τα τοπικά ΜΜΕ. Στην πραγματικότητα, τα δύο δείγματα, παρά την προφανή διαφορά τους, αντικατοπτρίζουν το ίδιο κριτήριο επιλογής των πηγών: και στις δύο περιπτώσεις, οι κυριότερες πηγές πληροφόρησης ήταν η κυβέρνηση των ΗΠΑ και οι σύμμαχοι και

πελάτες τους (η κυβέρνηση του Ελ Σαλβαδόρ, η αντιπολίτευση της Νικαράγουας και οι Κόντρας). Οι ερευνητές παρατηρούν ότι και στις δύο χώρες «η συντριπτική πλειοψηφία των Κεντροαμερικανών, δηλαδή, οι απλοί αγρότες, οι κάτοικοι των πόλεων, οι εργάτες και οι έμποροι, έχουν αποκλεισθεί πλήρως από την ειδησεογραφία των ΗΠΑ που αφορά την ζωή τους». Το ποσοστό τους, ως πηγή ειδήσεων, είναι 9%, από το οποίο το 1/3 είναι «Αμερικανοί».

Οι ερευνητές επισημαίνουν ότι οι αιτίες αυτών των διακρίσεων πιθανόν να βρίσκονται στην τάση των ΜΜΕ να βασίζονται σε «ευχερώς διαθέσιμες 'επίσημες' πηγές» και σε άλλους τέτοιου είδους «θεσμικούς παράγοντες». Αυτό είναι εύλογο, όμως δεν θα πρέπει να παραπλανηθεί κανείς. Είναι εύκολο, φυσικά, να υπάρχει πρόσβαση στις πηγές της αντιπολίτευσης στην Νικαράγουα, όπου λειτουργούν ελεύθερα και νόμιμα παρά την κυβερνητική παρενόχληση, ενώ στο Ελ Σαλβαδόρ και στην Γουατεμάλα οι περισσότερες πηγές είτε έχουν δολοφονηθεί από τις υποστηριζόμενες από τις ΗΠΑ δυνάμεις ασφαλείας, είτε έχουν διαφύγει στο εξωτερικό· μια σημαντική διαφορά, την οποία τα ΜΜΕ κατόρθωσαν να αποκρύψουν, ακριβέστερα να αντιστρέψουν. Στην ειδησεογραφική κάλυψη τού Αφγανιστάν, το Κρεμλίνο είναι μια πιο «ευχερώς διαθέσιμη» πηγή από ό,τι οι αντάρτες στα βουνά, εν τούτοις, η κάλυψη προέρχεται κυρίως από την άλλη κατεύθυνση (ως όφειλε). Παρομοίως, έχουν καταβληθεί μεγάλες προσπάθειες να παρουσιασθεί ο πόλεμος στην Νικαράγουα από την σκοπιά των Κόντρας. Η παρουσίαση των απόψεων των ανταρτών του Ελ Σαλβαδόρ, της Γουατεμάλας ή των Βιετκόνγκ, ήταν σχεδόν ανύπαρκτη και σημαντικές υπάρχουσες πηγές, συχνά απλώς αποκρύπτονται. Το ίδιο ισχύει και για την δημοσίευση ερευνών με θέμα τους πρόσφυγες, η οποία τυπικώς αντικατοπτρίζει πολιτικές προτεραιότητες και η οποία δύσκολα πραγματοποιείται. Οι «θεσμικοί παράγοντες» είναι αναμφιβόλως πραγματικοί, όμως πάντοτε υπάρχουν συνειδητές επιλογές, οι οποίες πηγάζουν από τις δογματικές ανάγκες.

Ο Σπενς διαπίστωσε τις ίδιες τάσεις στην μελέτη του περί της ειδησεογραφίας που αφορούσε την Νικαράγουα, στις αρχές του 1986. Η κυβέρνηση των ΗΠΑ είχε την απόλυτη

προτεραιότητα, ενώ ακολουθούσαν, στην 2η θέση, οι πληρεξούσιες δυνάμεις των ΗΠΑ. Στους Κόντρας αφιερώνοντο 727 τ.ε. εν συγκρίσει προς τα 417 τ.ε., τα οποία αφιερώνοντο στην κυβέρνηση της Νικαράγουας, διαφορά, η οποία αυξήθηκε ακόμη περισσότερο από τα 109 τ.ε. που ήταν αφιερωμένα στην υποστηριζόμενη από τις ΗΠΑ εσωτερική αντιπολίτευση της Νικαράγουας και κυρίως σε όσους είχαν αρνηθεί να συμμετάσχουν στις εκλογές του 1984, όπως είχε απαιτήσει η κυβέρνηση των ΗΠΑ. Έγιναν εκτενείς δημοσιογραφικές αναφορές στις ανησυχίες της ένωσης επιχειρηματιών, COSEP, στην παρενόχληση της χρηματοδοτούμενης από τις ΗΠΑ εφημερίδας *La Prensa*, ένας από τους ιδιοκτήτες της οποίας δημοσίευε, εκείνη την εποχή, ανοιχτές εκκλήσεις προς την Ουάσιγκτον για την παροχή βοήθειας προς τους Κόντρας, καθώς επίσης και σε άλλες καταχρήσεις. Η ειδησεογραφική κάλυψη των πελατών των ΗΠΑ ήταν αφειδώς ευνοϊκή· μόνον 1 από τα 33 ειδησεογραφικά θέματα που αφορούσαν τους Κόντρας εστίαζε στις καταπατήσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και υπήρχαν κάποιες ελάχιστες αναφορές στις ωμότητες, οι οποίες εκείνη την περίοδο λάμβαναν μεγάλες διαστάσεις. Τα ΜΜΕ προτίμησαν, ακριβώς όπως το υπουργείο Εξωτερικών και το Κογκρέσο, την στάση εκείνη την οποία οι ερευνητές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων χαρακτήριζαν ως «εσκεμμένη άγνοια».¹⁰

Εξετάζοντας το Ελ Σαλβαδόρ, διαπιστώνουμε ότι ο τρόπος παρουσίας είναι ακριβώς αντίθετος. Σε αυτήν την περίπτωση, οι αντάρτες επικρίθηκαν με δριμύτητα ως Μαρξιστές τρομοκράτες και η επίσημη γραμμή, όπως την παρουσίαζαν τα πρωτοσέλιδα άρθρα των *New York Times*, ήταν ότι τα πράγματα βελτιώνοντο υπό την δημοκρατική κυβέρνηση «του εντίμου κ. Ντουάρτε», «του ειλικρινούς μεταρρυθμιστή Χριστιανοδημοκράτη», ο οποίος προσπαθεί απεγνωσμένα να οδηγήσει τον λαό του σε μια καλύτερη ζωή, «περικυκλωμένος από αδιάλλακτα ακραία στοιχεία», αν και θα μπορούσε να επιδείξει «μεγαλύτερη αυστηρότητα ως προς την παραπομπή μελών των αποσπασμάτων θανάτου στην Δικαιοσύνη» (που μεταφράζεται: δεν έπραξε τίποτε για να αποτρέψει τις δυνάμεις ασφα-

* ΣτΜ τ.ε.: τετραγωνικό εκατοστό, μονάδα μέτρησης διαφημιστικού χώρου στα έντυπα.

λείας, τις οποίες εξυμνεί για «τις πολύτιμες υπηρεσίες τους υπέρ του λαού και κατά των ανατρεπτικών ενεργειών», ενώ παραδεχόταν διακριτικά, όταν αποδεχόταν τον ρόλο του διακοσμητικού προέδρου στον πόλεμο εναντίον του πληθυσμού, ότι «οι μάζες υποστήριζαν τους αντάρτες»). Η παρουσίαση των ειδήσεων κινείτο στο ίδιο πνεύμα. Ο Ντουάρτε χαρακτηριζόταν από τα κυριότερα ΜΜΕ ως θύμα και όχι ως ο πρόθυμος πράκτορας, του οποίου ο ρόλος συνίστατο στο να εξασφαλίσει επαρκή χρηματοδότηση από το Κογκρέσο για τους κρατικούς τρομοκράτες, τους οποίους προστάτευε. Ο δημοσιογράφος Μαρκ Κούπερ, αναλύοντας περισσότερα από 800 άρθρα των κυριοτέρων ημερησίων εφημερίδων, από τον Μάρτιο του 1984 μέχρι και τον Οκτώβριο του 1985, διαπίστωσε ότι απέκρυπταν συστηματικά τις μαζικές ωμότητες και «εξυμνούσαν την πολιτική της κυβέρνησης». Εκατοντάδες σελίδες εγκωμιάζαν τις υποσχέσεις του Ντουάρτε να τερματίσει την άγρια κρατική τρομοκρατία που δρούσε υπό την αιγίδα του, αλλά δεν αφιερωνόταν ούτε μία στην αληθινή επίδοσή του ως απολογητή της κρατικής τρομοκρατίας και στις υπηρεσίες του προς αυτήν, και ούτε ένα άρθρο «το οποίο να αναλύει το είδος της συμμαχίας του Ντουάρτε με το στρατιωτικό κατεστημένο», που είναι ο πραγματικός κυρίαρχος.

Τα πρωτοσέλιδα άρθρα των *Times* που εξετάστηκαν για ένα διάστημα μεγαλύτερο των 6 ½ ετών, δεν ανέφεραν ποτέ γεγονότα, όπως την δολοφονία του Αρχιεπισκόπου Ρομέρο ή την επιδρομή των δυνάμεων ασφαλείας στο γραφείο παροχής νομικής βοήθειας της Αρχιεπισκοπής, προκειμένου να καταστρέψουν αποδεικτικά στοιχεία σχετικά με την εμπλοκή τους στην δολοφονία· την καταστροφή και το κλείσιμο του πανεπιστημίου από τον στρατό, με αποτέλεσμα πολλούς νεκρούς· την υλική καταστροφή των ανεξάρτητων ΜΜΕ, τις δολοφονίες και διώξεις των συντακτών και εκδοτών τους· ή την κατάσταση πολιορκίας στο Ελ Σαλβαδόρ τον Μάρτιο του 1980, όταν ο Ντουάρτε συμμάχησε με την χούντα, κατά την διάρκεια της οποίας οι ωμότητες διεπράττοντο με την κάλυψη και την συνεχή δικαιολόγησή τους από αυτόν. Αντιθέτως, όταν η Νικαράγουα κήρυξε κατάσταση πολιορκίας στις 15 Οκτωβρίου 1985, οι *Times* καταδίκασαν με δριμύτητα αυτήν την επίδειξη έλλειψης «σεβασμού προς την δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα» εκ μέρους της Νικαράγουας, απορρίπτοντας περιφρονητικά «τον ισχυρισμό του προέδρου Ορτέγκα

ότι τα αυστηρά μέτρα οφείλοντο 'στην κτηνώδη επιθετικότητα της Β. Αμερικής και των συμμάχων της στο εσωτερικό της χώρας'»· η ανανέωση της πολύ σκληρότερης κατάστασης πολιορκίας στο Ελ Σαλβαδόρ, 2 ημέρες αργότερα, δεν αναφέρθηκε καθόλου. Τα γεγονότα, τα οποία αγνοήθηκαν από τα πρωτοσέλιδα άρθρα, απεκρύβησαν ή παραποιήθηκαν επίσης σε μεγάλο βαθμό από τις ειδησεογραφικές στήλες.

Δεν υπήρξε καμιά νύξη ή ανησυχία στα πρωτοσέλιδα άρθρα και έγινε ελάχιστη (αν υπήρξε) αναφορά στο γεγονός ότι «από το 1981, ο Τύπος του Ελ Σαλβαδόρ είτε υποστηρίζει είτε επικρίνει την κυβέρνηση από δεξιά σκοπιά», αποφεύγοντας «ιστορίες επικριτικές για τις κυβερνητικές δυνάμεις όσον αφορά τα ανθρώπινα δικαιώματα», όπως σημειώνεται σε μια έκθεση για την ελευθερία του Τύπου, της οργάνωσης *Americas Watch*. Τα στελέχη της πολιτικής αντιπολίτευσης είτε είχαν δολοφονηθεί από τις δυνάμεις ασφαλείας του Ντουάρτε είτε είχαν διαφύγει από την χώρα, έτσι δεν χρειαζόταν να γίνουν αναφορές ή σχόλια στα προβλήματά τους.¹² Παρομοίως, δεν προκάλεσε προβληματισμό το γεγονός ότι ένας από τους αρχιδολοφόνους διορίστηκε υπουργός Αμυνας του Ντουάρτε, αφού αποστρατεύθηκε από αρχηγός της Εθνοφρουράς. Λίγο νωρίτερα, είχε δηλώσει ψυχρά ότι «οι ένοπλες δυνάμεις είναι έτοιμες να σκοτώσουν 200.000 - 300.000, εάν αυτό κριθεί αναγκαίο, για να αποτραπεί η επικράτηση των Κομμουνιστών» και είχε ενεργήσει αναλόγως, αφού υπό την διοίκησή του η Εθνοφρουρά εφήρμοσε «την παιδαγωγική τρομοκρατία» της. Όταν αυτός ο δολοφόνος και βασανιστής των μαζών διορίστηκε υπουργός Αμυνας, οι *New York Times* τον περιέγραψαν ως «έναν γλυκομίλητο, προσηνή άνδρα, ο οποίος έχει την φήμη εξαιρετού διοικητού». Αν και οι *Times* παραδέχονται ότι η Εθνοφρουρά υπό την διοίκησή του ήταν υπεύθυνη για φοβερές ωμότητες, στις οποίες συμπεριλαμβάνοντο ο βιασμός και ο φόνος 4 Αμερικανίδων καλογριών και η δολοφονία 2 Αμερικανών εργατικών συμβούλων, προσθέτουν ότι «άλλοι, υπερασπίζοντάς τον, ισχυρίζονται ότι υπό την διοίκησή του η εικόνα της Εθνοφρουράς έχει βελτιωθεί τόσο πολύ, ώστε να μην θεωρείται πλέον η χειρότερη από τις 3 δυνάμεις ασφαλείας του Ελ Σαλβαδόρ» – αναμφιβόλως, ένα έντυπωσιακό επίτευγμα.

Αντιθέτως, όσον αφορά την Νικαράγουα, η τυπική μέθοδος των κρατικών υπηρεσιών προπαγάνδας συνίστατο στην κατασκευή κατηγοριών εις βάρος της, τις οποίες, εν συνε-

χεία, τα ΜΜΕ θα επανελάμβαναν εκτενώς, άνευ οιοδήποτε ελέγχου. Ενίοτε, όταν οι κατηγορίες αποδεικνύοντο εντελώς εξωπραγματικές, πιθανόν να εμφανίζονταν μια ήπια διάψευσή τους στις εσωτερικές σελίδες. Συχνά οι κατηγορίες συνεχίζοντο, ακόμη και όταν είχαν αποδειχθεί αβάσιμες ή και εξ ολοκλήρου κατασκευασμένες, μία μέθοδος αντιμετώπισης, η οποία έχει, επίσης, τεκμηριωθεί και στην περίπτωση άλλων επισημών εχθρών.¹⁴

Για να καταστεί πλήρως αντιληπτή η διττή αυτή αντιμετώπιση, δεν πρέπει να λησμονούμε τι συνέβαινε στην Νικαράγουα και το Ελ Σαλβαδόρ όλα αυτά τα χρόνια· γεγονότα τα οποία, υποθέτω, είναι γνωστά και στα οποία δεν θα αναφερθώ εδώ.¹⁵ Ο εξευτελισμός του ελεύθερου Τύπου ήταν πλήρης.

Αξίζει να τονίσουμε ότι σε αυτήν την μελέτη, το θέμα δεν είναι τόσο η παράλειψη καθήκοντος από τα ΜΜΕ, όσο η ανικανότητά τους ή η εκ μέρους τους εξυπηρέτηση της εξουσίας. Η προστασία που παρέχουν στους κρατικούς τρομοκράτες στις «νεαρές δημοκρατίες», δημιουργεί ένα προπέτασμα πίσω των οποίων μπορούν να συνεχίζουν τις ωμότητές τους με την σημαντική υποστήριξη των ΗΠΑ, ενώ η γεμάτη αγανάκτηση εστίασή τους σε πολύ μικρότερες καταχρήσεις στην Νικαράγουα, έχει διευκολύνει τα προγράμματα τρομοκρατίας και οικονομικού πολέμου του Ρήγκαν, τα οποία ανέκοψαν την κοινωνική και οικονομική πρόοδο της Νικαράγουας και μετέτρεψαν την οικονομία της σε ερείπια, παρέχοντας στα συνηθισμένα ΜΜΕ την ευκαιρία να επιχαίρουν για «την ανικανότητα των Σαντινίστας» και την κακοήθειά τους. Τα ΜΜΕ υπήρξαν πρόθυμοι συνεργοί σε μια φοβερή έκρηξη βίας και καταστολής.

Το θέμα είναι γενικότερο. Η κυβέρνηση των ΗΠΑ ήταν σε θέση να παράσχει σημαντική υποστήριξη όσον αφορά τις μαζικές σφαγές που διέπραξε στο Τιμόρ ο πελάτης της, η Ινδονησία, (με την βοήθεια και άλλων Δυτικών δυνάμεων), επειδή τα ΜΜΕ απλώς αρνήθηκαν να διερευνήσουν τα γεγονότα ή να αναφέρουν ό,τι γνώριζαν. Το ίδιο ισχύει και για την καταστροφή των αγροτικών κοινωνιών του Β. Λάος, της Καμπότζης και του Ν. Βιετνάμ, ανάμεσα σε πολλές άλλες περιπτώσεις. Για να αναφέρουμε ένα μόνον πρόσφατο παρά-

δειγμα, το Ισραήλ ενθαρρύνθηκε να διαπράξει τους διωγμούς στις κατεχόμενες περιοχές από αυτήν την ίδια ανοχή, γνωρίζοντας ότι τα πάντα θα δικαιολογούντο ως θλιβερές εξαιρέσεις από τους απολογητές του στις ΗΠΑ: το συντακτικό προσωπικό των *New York Times*, την εργατική γραφειοκρατία των ΗΠΑ, ή τον Έλι Βίζελ, τον διάσημο απόστολο της υποχρέωσης να σιωπά κανείς μπροστά στις ωμότητες, τις οποίες διαπράττει το κράτος που αγαπά, ανάμεσα σε πολλούς άλλους.¹⁶

Οι *Times*, για να ανεβάσουν το επίπεδο της κατανόησης τού κοινού όσον αφορά τις κεντροαμερικανικές υποθέσεις, κατά την διάρκεια της κρίσιμης περιόδου στις αρχές του 1986, αφιέρωσαν το κύριο θέμα του Κυριακάτικου Περιοδικού τους σε μια ανάλυση του Τζέιμς Λεμόιν για τις βαθύτερες αιτίες που βρίσκονται πίσω από την γέννηση «του αντάρτικου δικτύου».¹⁷ Ο Λεμόιν παρατηρεί ότι «πρακτικά, κάθε μελέτη για την περιοχή... έχει καταλήξει στο συμπέρασμα ότι οι επαναστάσεις στην Κεντρική Αμερική έχουν, κυρίως, προκληθεί από δεκαετίες φτώχειας, αιματηρής καταστολής και ανολοκλήρωτων προσπαθειών για να επιτευχθεί μια πολιτική αλλαγή». Επιπλέον, κάθε σοβαρή μελέτη έχει συμπεράνει ότι οι ΗΠΑ φέρουν συγκεκριμένη ευθύνη γι' αυτές τις συνθήκες, επομένως και για την γέννηση του «αντάρτικου δικτύου», όμως δεν υπάρχει καμιά νύξη για το θέμα αυτό στην έρευνα του Λεμόιν. Λαμβάνει μεν υπόψη τον ρόλο της Κούβας, της ΕΣΣΔ, της Β. Κορέας, της ΟΑΠ, του Βιετνάμ και άλλων, αλλά ένας συμμετοχος στο δράμα είναι απών, εκτός από μια πρόταση ότι στο Ελ Σαλβαδόρ «οι ΗΠΑ, αν και ενίσχυσαν τον στρατό του, αξίωναν την διεξαγωγή εκλογών και απαιτούσαν κάποιες μεταρρυθμίσεις». Απουσιάζει, επίσης, το γεγονός ότι ο στρατός που «ενισχύσαμε», εφήρμοξε ένα πρόγραμμα σφαγών και βασανισμών για να καταστρέψει «τις λαϊκές οργανώσεις που αγωνίζοντο για την υπεράσπιση των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους», για να δανεισθούμε τα λόγια του Αρχιεπισκόπου Ρομέρο λίγο πριν την δολοφονία του, καθώς ματαίως παρακαλούσε τον πρόεδρο Κάρτερ να μην «ενισχύει» αυτές τις δυνάμεις, οι οποίες «το μόνο που γνωρί-

ζουν είναι να καταπιέζουν τον λαό και να υπερασπίζονται τα συμφέροντα της ολιγαρχίας του Ελ Σαλβαδόρ».

Αυτός ο συνδυασμός βολικής ιστορικής άγνοιας και εξύμνησης του καλοπροαίρετου των προθέσεων μας, είναι τυπικός στα ΜΜΕ και σε άλλα μέσα σχολιασμού. Για να παραθέσουμε, απλώς, ένα ακόμη παράδειγμα, στο κύριο θέμα ενός παλαιότερου *Times Magazine*, ο Ταντ Σουλτς σχολίαζε «τους ριζοσπαστικούς ανέμους της Καραϊβικής», σημειώνοντας ότι για «τα προβλήματα της Καραϊβικής δεν ευθύνεται αποκλειστικώς η Κούβα»· ευθύνη δεν έχουν μόνον οι συνέπειες «της αποικιοκρατικής απληστίας και κακοδιαχείρισης» των Ευρωπαϊκών δυνάμεων, αλλά και η «σοβιετική επιθετικότητα». Οι ΗΠΑ ευθύνονται μόνον για την «αδιαφορία» τους απέναντι στα προβλήματα που είχαν αρχίσει να δημιουργούνται. Ελάχιστοι φαίνονται διατεθειμένοι να κατανοήσουν την παρατήρηση τού πρώην προέδρου της Κόστα Ρίκα, Ντανιέλ Οντουμπέρ, ότι «οι εγκληματίες», οι οποίοι απειλούν «την ζωή των Κεντροαμερικανών και των οικογενειών τους... δεν είναι οι Λενινιστές κομισάριοι, αλλά οι εκπαιδευμένοι στις ΗΠΑ ένοπλοι λοχίες».¹⁸

Ο Σπενς παρατηρεί ότι «η σαφώς σχετική, εκκρεμούσα απόφαση του Διεθνούς Δικαστηρίου δεν μνημονεύθηκε στα 171 (ειδησεογραφικά) άρθρα, τα οποία προηγήθηκαν της ίδιας της απόφασης του Διεθνούς Δικαστηρίου», η οποία εξεδόθη στις 27 Ιουνίου 1986. Με αυτήν την απόφαση, το δικαστήριο καταδίκασε τις ΗΠΑ εξαιτίας της υποστήριξής τους στους Κόντρας και τον παράνομο οικονομικό πόλεμο και τις διέταξε να σταματήσουν να παραβιάζουν το Διεθνές Δίκαιο και τις ισχύουσες συνθήκες και να πληρώσουν επανορθώσεις. Η απόφαση αναφέρθηκε από τα ΜΜΕ, αγνοήθηκε όμως ως μια παρενόχληση ελάσσονος σημασίας. Το περιεχόμενό της είτε απεκρύβη είτε παραποιήθηκε και το Διεθνές Δικαστήριο – και όχι οι ΗΠΑ – χαρακτηρίστηκε ως ο εγκληματίας και οι αρχές του δικαίου αποδείχθηκαν ανεφάρμοστες όσον αφορά τις ΗΠΑ.

Οι *Times*, απαντώντας στο κύριο άρθρο τους της 1ης Ιουλίου στο Διεθνές Δικαστήριο, το απέρριπταν ως ένα «εχθρικό φόρουμ»· οι συντάκτες δεν ήταν επικριτικοί, όταν αυτό το ίδιο «εχθρικό φόρουμ» είχε εκδώσει απόφαση υπέρ

των ΗΠΑ, στην υπόθεση της κρίσης των ομήρων στο Ιράν. Δήλωναν ότι «ακόμη και η πλειοψηφία (του δικαστηρίου) αναγνώρισε ότι οι προηγηθείσες επιθέσεις της Νικαράγουας εναντίον του Ελ Σαλβαδόρ κατέστησαν 'την συλλογική άμυνα' μια πιθανή δικαιολογία για τα αντίποινα της Αμερικής». Οι συντάκτες ισχυρίστηκαν, άνευ σχολιασμού, ότι οι ΗΠΑ προέβησαν σε «αντίποινα» εναντίον της νικαραγουανής επιθετικότητας και απέφυγαν να αναφέρουν ότι το δικαστήριο είχε απορρίψει κατηγορηματικά τους ισχυρισμούς περί «συλλογικής αυτοάμυνας» ως δικαιολογία, έστω και αν οι ΗΠΑ μπορούσαν να τεκμηριώσουν τις κατηγορίες εναντίον της Νικαράγουας, τις οποίες όμως το δικαστήριο απέρριψε ως ανυπόστατες, αφού είχε εξετάσει τα αποδεικτικά στοιχεία που υπήρχαν στα επίσημα κυβερνητικά έγγραφα των ΗΠΑ· το δικαστήριο επεσήμανε, επίσης, μάλλον ειρωνικά, ότι το Ελ Σαλβαδόρ δεν είχε καν κατηγορήσει την Νικαράγουα για «ένοπλη επίθεση» μέχρι τον Αύγουστο του 1984, δηλαδή, 4 μήνες μετά την προσφυγή της Νικαράγουας στο δικαστήριο. Ο Τόμας Φρανκ της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου της Νέας Υόρκης, γνωστός νομικός παγκοσμίου κύρους, στο ίδιο έντυπο στις 17 Ιουλίου, υποστήριξε ότι οι ΗΠΑ θα πρέπει να απορρίψουν την απόφαση του Διεθνούς Δικαστηρίου, επειδή «ακόμη και η Αμερική – ενεργώντας είτε μόνη είτε μετά των συμμάχων της – χρειάζεται ελευθερία για να προστατεύσει την ελευθερία»· όπως, λόγου χάριν, στην Νικαράγουα.¹⁹

Η κυβέρνηση των ΗΠΑ και τα ΜΜΕ είναι απaráμιλλα όταν επικαλούνται τις ιερές αρχές του δικαίου ή την επιστροφή της διπλωματίας αντί της βίας – όταν τίθενται προς συζήτηση τα σφάλματα των επισήμων εχθρών. Ως εκ τούτου, τα γεγονότα του καλοκαιριού του 1986 απαιτούσαν κάποια προσεκτική «διεύθυνση της αντίληψης». Μέχρι τον Ιούνιο, η άρνηση της Νικαράγουας να αποδεχθεί το προσχέδιο της συνθήκης της Κονταντόρα, ήταν το κυρίως θέμα στα ΜΜΕ. Τον Μάιο, οι *New York Times* δημοσίευσαν ένα μακροσκελές άρθρο του Στέφεν Κίνζερ με τίτλο, «Η Νικαράγουα ανατρέπει την Συνθήκη Ειρήνης στην Λατινική Αμερική», το οποίο επέκρινε τον Ορτέγκα για την απροθυμία του να υπογράψει την συμφωνία χωρίς κάποια δέσμευση εκ μέ-

ρους των ΗΠΑ. «Η Νικαράγουα φαίνεται ότι είναι το μόνο έθνος της Κ. Αμερικής το οποίο διστάζει να υπογράψει το προσχέδιο της συμφωνίας», έγραψε ο Κίνζερ.²⁰ Μερικές εβδομάδες αργότερα, η Κονταντόρα ήταν εκτός της ημερησίας διάταξης των ΜΜΕ. Στα μέσα Ιουνίου, τα κράτη-πελάτες των ΗΠΑ απέρριψαν το προσχέδιο της συμφωνίας μετά από πιέσεις των ΗΠΑ. Το γεγονός αυτό αποσιωπήθηκε από τον εθνικό Τύπο, αν και δημοσιοποιήθηκε στο εξωτερικό. Η Νικαράγουα ανήγγειλε ότι ήταν έτοιμη να υπογράψει την συνθήκη στις 21 Ιουνίου. Η *Washington Post* αγνόησε το ανεπιθύμητο γεγονός, ενώ σε αυτό αναφέρθηκαν εμμέσως δύο πολύ σύντομα άρθρα των *New York Times*, με τίτλους «Η Νικαράγουα προτείνει μερικό περιορισμό των εξοπλισμών» και «Οι ΗΠΑ απορρίπτουν προσφορά της Νικαράγουας για συμφωνία» (22 και 23 Ιουνίου), τα οποία εστίαζαν στην απόρριψη της πρότασης από την κυβέρνηση Ρήγκαν, η οποία θεώρησε την κίνηση ως «προπαγανδιστική». Τα δύο άρθρα αναδημοσιεύθηκαν στο καλειδοσκόπιο μικρο-ειδήσεων *Around the World*.

Για τα ενεργούμενα της κυβέρνησης, η αξία των ειδήσεων καθορίζεται βάσει της χρησιμότητάς τους στον ιδεολογικό πόλεμο.

Λίγες ημέρες μετά την αποδοχή του προσχεδίου της συνθήκης από την Νικαράγουα, το οποίο ματαιώσαν οι ΗΠΑ και οι πελάτες τους, το Διεθνές Δικαστήριο καταδίκασε τις ΗΠΑ για «παράνομη χρήση βίας» και απαίτησε να τερματισθεί η αποστολή βοήθειας των ΗΠΑ προς τους Κόντρας. Το Κογκρέσο αντέδρασε, ψηφίζοντας κονδύλιο ύψους 100 εκατομμυρίων δολαρίων ως στρατιωτική βοήθεια για να εφαρμοσθεί η παράνομη χρήση βίας, ενώ κυβερνητικά στελέχη σχολίαζαν με ικανοποίηση: «Δεν παίζουμε. Πρόκειται για έναν αληθινό πόλεμο».²¹

Η Νικαράγουα, επιδιώκοντας επιμόνως την χρήση ειρηνικών μέσων, όπως είναι υποχρεωμένα να πράττουν όλα τα κράτη (συμπεριλαμβανομένων και των ΗΠΑ) σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο, έφερε το θέμα στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, όπου οι ΗΠΑ προέβαλαν βέτο σε ένα ψήφισμα (11 προς 1 και 3 αποχές), το οποίο καλούσε όλα τα κράτη να τηρούν τους διεθνείς νόμους. Εν συνεχεία, η Νικαράγουα

απευθύνθηκε στην Γενική Συνέλευση, η οποία ενέκρινε ένα ψήφισμα, με 94 ψήφους υπέρ και 3 κατά, που απαιτούσε συμμόρφωση προς τις αποφάσεις του Διεθνούς Δικαστηρίου. Δύο κράτη-πελάτες των ΗΠΑ, το Ισραήλ και το Ελ Σαλβαδόρ, το κατεψήφισαν μαζί με αυτές. Το ψήφισμα του Συμβουλίου Ασφαλείας κρίθηκε άξιο μιας σύντομης ανακοίνωσης στο Δελτίο Επισήμων Πρακτικών, ενώ η επικύρωση της Γενικής Συνέλευσης πέρασε απαρατήρητη: ο ανταποκριτής των *Times* στον ΟΗΕ προτίμησε, εκείνη την ημέρα, να ασχοληθεί με το θέμα των υπέρογκων μισθών των υπαλλήλων του ΟΗΕ. Στην ίδια σύνοδο, η Νικαράγουα ζήτησε από τον ΟΗΕ να αποστείλει μίαν ανεξάρτητη, διερευνητική επιτροπή στα σύνορα, μετά από κάποια σύγκρουση εκεί: η πρόταση απερρίφθη από την Ονδούρα με την υποστήριξη των ΗΠΑ και δεν αναφέρθηκε από τα ΜΜΕ, όπως συνέβαινε γενικώς με κάθε προσπάθεια της Νικαράγουας να εξασφαλίσει διεθνή επιτήρηση των συνόρων της – κάτι που θα ανέκοπτε, φυσικά, την επιθετικότητα των Σαντινίστας, η οποία τόσο πολύ τρομοκρατεί τους ηγέτες και τους ιδεολογικούς διευθυντές των ΗΠΑ. Έναν χρόνο αργότερα, στις 12 Νοεμβρίου 1987, η Γενική Συνέλευση ζήτησε για μια ακόμη φορά «πλήρη και άμεση συμμόρφωση» προς την απόφαση του Διεθνούς Δικαστηρίου. Αυτήν την φορά, μόνον το Ισραήλ ψήφισε μαζί με τις ΗΠΑ εναντίον της συμμόρφωσης προς τους διεθνείς νόμους, άλλο ένα πλήγμα για τις ΗΠΑ μετά από εκείνο που δέχθηκαν από την Κεντροαμερικανική Συνθήκη, η οποία είχε υπογραφεί τον Αύγουστο, προς μεγάλη δυσαρέσκεια της Ουάσιγκτον. Το ψήφισμα αυτό δεν αναφέρθηκε από τους *New York Times*, την *Washington Post* και τα τρία μεγάλα τηλεοπτικά δίκτυα. Οι συνακόλουθες διαβουλεύσεις του Διεθνούς Δικαστηρίου επί του θέματος των επανορθώσεων προς την Νικαράγουα λόγω των εγκλημάτων των ΗΠΑ, επίσης δεν είδαν το φως της δημοσιότητας: έτσι, τον Αύγουστο του 1988, η ανακοίνωση του Διεθνούς Δικαστηρίου ότι οι ΗΠΑ δεν τήρησαν την ορισθείσα από το δι-

καστήριο προθεσμία για να υπολογισθούν οι πολεμικές αποζημιώσεις, πέρασε εντελώς απαρατήρητη.²²

Δεν αγνοήθηκαν, όμως, όλα τα ψηφίσματα του ΟΗΕ. Μια ημέρα πριν από την έγκριση του ψηφίσματος της Γενικής Συνέλευσης του 1987, το οποίο καλούσε για μια ακόμη φορά τις ΗΠΑ να συμμορφωθούν προς την διεθνή νομοθεσία, οι *Times* δημοσίευσαν ένα σημαντικό άρθρο με τίτλο «Ο ΟΗΕ πιέζει τους Σοβιετικούς να αποσύρουν τις δυνάμεις τους από το Αφγανιστάν», αναφέροντας ότι η Γενική Συνέλευση ψήφισε «σήμερα με συντριπτική πλειοψηφία υπέρ της άμεσης αποχώρησης των σοβιετικών δυνάμεων από το Αφγανιστάν, μη λαμβάνοντας υπόψη την πρώτη συντονισμένη προσπάθεια της Μόσχας να αποτρέψει τέτοιου είδους επικρίσεις από τον ΟΗΕ», σε αυτό «το ετήσιο ψήφισμα». Μια ανασκόπηση των *Times* της συνεδρίασης της Γενικής Συνέλευσης στις 26 Δεκεμβρίου είχε τίτλο «Η Γενική Συνέλευση επιρρίπτει ευθύνες στις ΗΠΑ και στην ΕΣΣΔ» και υπότιτλο «Η Ουάσιγκτον χάνει σε χρήμα, ενώ η Μόσχα στα θέματα του Αφγανιστάν και της Καμπότζης». Το άρθρο δεν ανέφερε τίποτε για την ληφθείσα, με ψήφους 94 έναντι 2, απόφαση του Διεθνούς Δικαστηρίου, η πλειοψηφία των μελών τού οποίου συμπεριελάμβανε τους συμμάχους των ΗΠΑ, Αυστραλία, Καναδά, Δανία, Ισλανδία, Ολλανδία, Ν. Ζηλανδία, Νορβηγία και Ισπανία, τις κυριότερες χώρες της Λατινικής Αμερικής (Αργεντινή, Βραζιλία, Κολομβία, Εκουαδόρ, Μεξικό, Περού, Ουρουγουάη, Βενεζουέλα), καθώς και την Σουηδία, την Φινλανδία κ.ά.²³

Η αντίδραση της κυβέρνησης των ΗΠΑ και των ΜΜΕ στην διεθνή κοινή γνώμη, όπως εκφράσθηκε μέσα από τους διεθνείς οργανισμούς, αξίζει μεγαλύτερης προσοχής. Η ίδια συνεδρίαση του ΟΗΕ προσφέρει αρκετά ενδιαφέροντα παραδείγματα. Ενώ όλη η προσοχή του κοινού εστιαζόταν στην διάσκεψη κορυφής στην Ουάσιγκτον,* στην συνθήκη INF** και στα επιτεύγματα του Ρήγκαν ως ειρηνοποιού,²⁴ ο ΟΗΕ

* ΣτΜ Ο συγγραφέας αναφέρεται στην συνάντηση Ρήγκαν - Γκορμπατσώφ στην Ουάσιγκτον, τον Δεκέμβριο του 1987.

** ΣτΜ Συνθήκη για τα πυρηνικά όπλα.

ενέκρινε μια σειρά ψηφισμάτων για τον αφοπλισμό. Η Γενική Συνέλευση ενέκρινε, με ψήφους 154 έναντι 1, χωρίς αποχές, ένα ψήφισμα, το οποίο εξέφραζε την αντίθεσή της στην τοποθέτηση όπλων στο διάστημα, έχοντας ως σαφή στόχο την Στρατηγική Αμυντική Πρωτοβουλία του Ρήγκαν (Πόλεμος των Άστρων). Επίσης, ενέκρινε ψήφισμα εναντίον της ανάπτυξης νέων όπλων μαζικής καταστροφής, με ψήφους 135 έναντι 1. Και στις δύο περιπτώσεις, οι ΗΠΑ ήταν οι μόνες που διαφώνησαν. Οι ΗΠΑ είχαν σύμμαχο την Γαλλία στην καταψήφιση ενός ψηφίσματος, το οποίο εγκρίθηκε με 143 ψήφους έναντι 2, και το οποίο απαιτούσε μια ευρεία συμφωνία απαγόρευσης των πυρηνικών δοκιμών. Ένα άλλο ψήφισμα, το οποίο απαιτούσε τερματισμό όλων των πυρηνικών δοκιμών, εγκρίθηκε με 137 ψήφους έναντι 3 – οι ΗΠΑ, μαζί με την Γαλλία και την Βρετανία, το κατεψήφισαν. Μια εβδομάδα αργότερα, το *New York Times Magazine* δημοσίευσε μία κριτική τού προγράμματος τού Πολέμου των Άστρων τού ανταποκριτή του, Ουίλιαμ Μπρόουντ, ο οποίος παρατηρούσε ότι «από την αυγή της διαστημικής εποχής πολλοί πίστευαν ότι τα τελικά σύνορα του ανθρώπου, η άκρη του σύμπαντος, θα έπρεπε να είναι ένας προστατευμένος χώρος, ο οποίος θα χρησιμοποιείται αποκλειστικώς για ειρηνικούς σκοπούς» και έθετε το ερώτημα, εάν «θα έπρεπε να εξοπλισθεί» το διάστημα. Ωστόσο, η έκφραση της άποψης της διεθνούς κοινότητας επ' αυτού του θέματος δεν κρίθηκε άξια σχολιασμού. Κανένα από όλα αυτά τα ψηφίσματα δεν δημοσιοποιήθηκε ούτε αναφέρθηκε στην κριτική με τίτλο «Υπαναχωρήσεις των ΗΠΑ και ΕΣΣΔ» στον ΟΗΕ.²⁵

Κάποιες άλλες αναφορές των *New York Times* στην ίδια συνεδρίαση του ΟΗΕ, προσφέρουν περισσότερες πληροφορίες για τον τρόπο δημοσιογραφικής κάλυψης της παγκόσμιας κοινής γνώμης. Δύο ημέρες μετά την έγκριση, με συντριπτική πλειοψηφία, των μη αναφερθέντων από τα ΜΜΕ ψηφισμάτων υπέρ του αφοπλισμού και τα οποία κατεψήφισαν, κατ' ουσίαν, μόνον οι ΗΠΑ, ένα άρθρο των *Times* αναφέρθηκε σε μια ψηφοφορία, η οποία αφορούσε την έγκριση ψηφίσματος, το οποίο «επανεπιβεβαιώνει την προηγούμενη, οξύτατη καταδίκη από τον ΟΗΕ της διεθνούς τρομοκρατίας σε όλες τις μορφές της», καλεί «όλες τις χώρες να συνερ-

γασθούν για την εξάλειψη της τρομοκρατίας» και «ζητά από τον Γενικό Γραμματέα να διερευνήσει τις απόψεις των κρατών-μελών επί της τρομοκρατίας και τους 'τρόπους και τα μέσα' καταπολέμησής της». Το ψήφισμα εγκρίθηκε με 128 ψήφους έναντι 1 – μόνον το Ισραήλ το κατεψήφισε, ενώ οι ΗΠΑ απείχαν και «τα άλλα 128 παρόντα μέλη ψήφισαν υπέρ». Το άρθρο είχε τίτλο: «Η Συρία, απομονωμένη στον ΟΗΕ, απορρίπτει σχέδιο κατά της τρομοκρατίας».²⁶

Πέντε ημέρες αργότερα, η Γενική Συνέλευση ενέκρινε ψήφισμα, το οποίο καταδίκασε «την τρομοκρατία οπουδήποτε και από οποιονδήποτε και αν ασκείται». Οι ψήφοι ήταν 153 υπέρ και 2 κατά, με το Ισραήλ και τις ΗΠΑ να το καταψηφίζουν και την Ονδούρα μόνον να απέχει. Ειδικώς, όλες οι χώρες του ΝΑΤΟ ψήφισαν υπέρ. Αυτή η ψηφοφορία δεν αναφέρθηκε ούτε σχολιάστηκε κατά την επανάληψή της συνεδρίασης στις 26 Δεκεμβρίου. Η ένσταση των ΗΠΑ - Ισραήλ είχε, ίσως, βασισθεί στην δήλωση ότι «τίποτε σε αυτό το ψήφισμα δεν μπορεί να αναιρέσει το δικαίωμα των λαών, ιδιαιτέρως των ευρισκομένων υπό αποικιοκρατικά ή ρατσιστικά καθεστώτα ή υπό ξένη κατοχή ή άλλες μορφές κυριαρχίας, να αγωνίζονται για αυτοδιάθεση, ελευθερία και ανεξαρτησία ή να επιδιώκουν και να λαμβάνουν βοήθεια για τον σκοπό αυτόν».²⁷

Η άρνηση των ΜΜΕ να αναφέρουν την απομόνωση των ΗΠΑ και του Ισραήλ όσον αφορά αυτά τα θέματα, δεν είναι ελάσσονος σημασίας, όπως απεδείχθη έναν χρόνο αργότερα, όταν το Παλαιστινιακό Εθνικό Συμβούλιο συνήλθε στο Αλγέρι τον Νοέμβριο του 1988 και έλαβε μια σημαντική πολιτική απόφαση στις 15 Νοεμβρίου, με κύριο θέμα την διακήρυξη της ανεξαρτησίας της Παλαιστίνης. Το κείμενο της απόφασης άρχιζε με την δήλωση ότι: «Η συνεδρίαση αυτή (του ΠΕΣ) έχει ως αποκορύφωμα την ανακήρυξη ενός Παλαιστινιακού κράτους στα παλαιστινιακά εδάφη μας». Οπωσδήποτε, το γεγονός αυτό δεν ήταν αρεστό στους σχεδιαστές της πολιτικής των ΗΠΑ, έτσι το θέμα πέρασε γρήγορα στο περιθώριο της συζήτησης των ΜΜΕ. Η απόφαση του ΠΕΣ συνέχιζε με εισηγήσεις προτάσεων εφαρμογής μιας πολιτικής διευθέτησης, η οποία θα συμπεριελάμβανε ένα ανεξάρτητο εθνικό κράτος για τους Παλαιστινίους και

«ρρυθμίσεις για την ασφάλεια και την ειρήνη όλων των κρατών της περιοχής». Εδώ εισερχόμεθα σε πεδία, τα οποία η κυβέρνηση των ΗΠΑ είναι πρόθυμη να εξετάσει, έτσι τα θέματα αυτά κατέστησαν σύντομα το επίκεντρο της προσοχής των ΜΜΕ.²⁸

Η απόφαση του ΠΕΣ ζητούσε την σύγκληση μιας διεθνούς συνδιάσκεψης, «η οποία θα βασίζεται στα ψηφίσματα no. 242 και 338 του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ και στην διασφάλιση των νόμιμων εθνικών δικαιωμάτων του Παλαιστινιακού λαού, από τα οποία πρώτο και κυριότερο είναι το δικαίωμά του στην αυτοδιάθεση». Το ΠΕΣ «επαναδιακηρύσσει ότι απορρίπτει την τρομοκρατία σε όλες τις μορφές της, συμπεριλαμβανομένης και της κρατικής τρομοκρατίας» και «ανανεώνει την αφοσίωσή του στα ψηφίσματα του ΟΗΕ, τα οποία επιβεβαιώνουν το δικαίωμα των λαών να αντιστέκονται στην ξένη κατοχή, την αποικιοκρατία και τις φυλετικές διακρίσεις και το δικαίωμα να αγωνίζονται για την ανεξαρτησία τους». Οι τελευταίες φράσεις επανέλαβαν κατά λέξη το περιεχόμενο του αδημοσίευντου ψηφίσματος επί της τρομοκρατίας της Γενικής Συνέλευσης. Η απόρριψη και η καταδίκη της τρομοκρατίας δεν ήταν κάτι ασυνήθιστο. Έτσι, η εφημερίδα της ΟΑΠ, *Shu' un Filastiniyya* του Μαΐου-Ιουνίου 1986, δημοσιεύει το κείμενο μιας παλαιστινιακής πρότασης, το οποίο ζητά την σύγκληση μιάς διεθνούς συνδιάσκεψης με συμμετοχή «της ισραηλινής κυβέρνησης», με στόχο την επίτευξη «μιας ειρηνικής διευθέτησης του παλαιστινιακού προβλήματος, η οποία θα βασίζεται στα σχετικά ψηφίσματα του ΟΗΕ, συμπεριλαμβανομένων των ψηφισμάτων του Συμβουλίου Ασφαλείας no. 242 και 338». Το κείμενο συνεχίζει: «Η ΟΑΠ διακηρύσσει την εκ μέρους της απόρριψη και καταδίκη της τρομοκρατίας, η οποία είχε κατοχυρωθεί στην Διακήρυξη του Καΐρου, τον Νοέμβριο του 1985».²⁹

Η κυβέρνηση των ΗΠΑ δήλωσε ότι η διακήρυξη του ΠΕΣ είναι απαράδεκτη. Φυσικά, απερρίφθη και το επιτευχθέν «αποκορύφωμα» [της συνδιάσκεψης του Αλγερίου]. Εξετάζοντας τα θέματα, τα οποία η Ουάσιγκτον ήταν πρόθυμη να λάβει σοβαρά υπόψη: πρώτον, η αποδοχή του ψηφίσματος 242 του ΟΗΕ από το ΠΕΣ, ήταν υπερβολικά

«διφορούμενη», επειδή συνοδευόταν από μια έκκληση για αναγνώριση των δικαιωμάτων των Παλαιστινίων παραλλήλως με εκείνα του Ισραήλ και, επομένως, δεν ικανοποιούσε τις απαιτήσεις του «απορριπτισμού» των ΗΠΑ-Ισραήλ, εξαιτίας του οποίου οι δύο χώρες έχουν απομονωθεί σε μεγάλο βαθμό.³⁰ Δεύτερον, το ΠΕΣ δεν ικανοποίησε τους όρους της καταδίκης της τρομοκρατίας που θέτουν οι ΗΠΑ· δηλαδή, το ΠΕΣ υιοθέτησε την θέση της διεθνούς κοινότητας, την οποία μόνον οι ΗΠΑ και το Ισραήλ απορρίπτουν.

Δύο τρόπους θα μπορούσε να φαντασθεί κανείς με τους οποίους θα ήταν δυνατόν να παρουσιασθούν τα γεγονότα αυτά από τα ΜΜΕ. Ο ένας τρόπος θα ήταν να αναφέρουν ότι η ύπατη παλαιστινιακή αρχή εξέδωσε μια διακήρυξη ανεξαρτησίας, αποδεχόμενη επισήμως την αρχή της διχοτόμησης. Επιπλέον, ότι το ΠΕΣ εξέφρασε, σαφέστερα από ό,τι προηγουμένως, την υποστήριξη εκ μέρους της ΟΑΠ μίας ευρείας διεθνούς συναίνεσης χάριν μιας πολιτικής διευθέτησης, η οποία θα αναγνωρίζει τα δικαιώματα του Ισραήλ και των Παλαιστινίων για αυτοδιάθεση και ασφάλεια και ότι επισήμως επανεπιβεβαίωσε την υποστήριξη των θέσεων της διεθνούς κοινότητας, συμπεριλαμβανομένων των δυνάμεων του ΝΑΤΟ, όσον αφορά το ζήτημα της τρομοκρατίας. Εν τω μεταξύ, οι ΗΠΑ και το Ισραήλ, όσον αφορά το πρώτο θέμα, παραμένουν απομονωμένες σε μεγάλο βαθμό, διατηρώντας την απορριπτική στάση τους και εμποδίζοντας εκ νέου την ειρηνευτική διαδικασία, ενώ είναι εντελώς απομονωμένες όσον αφορά το θέμα της αντίθεσής τους με το δικαίωμα των λαών να αγωνίζονται για ελευθερία και αυτοδιάθεση ενάντιον αποικιοκρατικών και ρατσιστικών καθεστώτων καθώς και της ξένης κατοχής. Εξάλλου, το Ισραήλ είναι η μόνη χώρα, η οποία αρνείται να αποδεχθεί το ψήφισμα no. 242 του ΟΗΕ· βλέπε παρακάτω.

Ο δεύτερος εναλλακτικός τρόπος θα ήταν να απορρίψουν την διακήρυξη της ανεξαρτησίας ως άσχετη, να αγνοήσουν πλήρως την απομόνωση των ΗΠΑ και του Ισραήλ αναφορικά με τα άλλα θέματα και να δεχθούν την θέση των ΗΠΑ ως εξ ορισμού ορθή, ως «μετριοπαθή στάση» και ως την βάση για οποιονδήποτε περαιτέρω διάλογο. Κατόπιν διεξάγουμε μια συζήτηση με θέμα το εάν θα έπρεπε να ενθαρρυνθούν οι

Παλαιστίνιοι να προχωρήσουν σε μετριοπαθέστερες θέσεις, τώρα που, υπό την κηδεμονία μας, έχουν προβεί σε αυτά τα διστακτικά βήματα, ή το κατά πόσον ο αυστηρός τους μέντορας θα έπρεπε απλώς να απορρίψει αυτές τις κινήσεις και να απαιτήσει από την ΟΑΠ να αρχίσει να σοβαρεύεται ή να εξαφανισθεί.

Την πρώτη εκδοχή, η οποία θα διέθετε το πλεονέκτημα της αλήθειας, δεν πρόκειται να την ανακαλύψει κανείς στα ΜΜΕ των ΗΠΑ. Η δεύτερη εναλλακτική εκδοχή, όχι μόνον επικράτησε, αλλά σχεδόν απετέλεσε τον κανόνα. Οι συντάκτες των *New York Times* παρέθεσαν την δήλωση για την τρομοκρατία, χαρακτηρίζοντάς την ως «παγίδα του γερο-Αραφάτ», παραλείποντας όμως να αναφέρουν ότι αυτή επανελάμβανε τα ψηφίσματα του ΟΗΕ, τα οποία είχαν καταψηφισθεί μόνον από τις ΗΠΑ και το Ισραήλ. Ο Άντονι Λιούις, ο μόνος ουσιαστικά από το κυρίαρχο πολιτικό ρεύμα, ο οποίος προσπαθεί να ξεφύγει από τα όρια του δόγματος σε αυτά τα θέματα, αποδοκίμασε την μη επιβράβευση της ΟΑΠ για τα βήματα στα οποία προέβη, προσεγγίζοντας τις θέσεις των ΗΠΑ, προσθέτοντας ότι πρέπει να καταστεί πιο «σαφής» στις πολιτικές της διακηρύξεις και ότι «οι ΗΠΑ δικαίως υποστηρίζουν ότι η ΟΑΠ πρέπει να αποκηρύξει με κατηγορηματικό τρόπο όλες τις μορφές τρομοκρατίας για να μπορεί να συμμετέχει σε διαπραγματεύσεις». Δεν αμφισβητεί «την σαφήνεια» της απορριπτικής στάσης των ΗΠΑ και κρίνει ότι οι ΗΠΑ καλώς δεν πέφτουν «στην παγίδα του γερο-Αραφάτ», δηλαδή, την αποδεκτή από ολόκληρη την διεθνή κοινότητα θέση, με εξαίρεση τις ΗΠΑ και το Ισραήλ (και, φυσικά, την Νότιο Αφρική). Εάν ο Αραφάτ δεν υιοθετήσει την θέση μας, η οποία βρίσκεται εκτός φάσματος της παγκόσμιας κοινής γνώμης, τότε ολοφάνερα δεν μπορεί να ληφθεί σοβαρά υπόψη. Σε άλλες περιπτώσεις, παρατηρήθηκε η ύπαρξη των ιδίων ορίων, τα οποία πολλές φορές ήταν ακόμη στενότερα.³¹

Κοντολογίς, εάν ο κόσμος δεν συμφωνεί μαζί μας, με απλή λογική συνάγεται ότι ο κόσμος τελεί εν αδίκω· αυτό λέει όλα. Δεν μπορεί κανείς να συζητήσει μίαν εναλλακτική δυνατότητα, ούτε καν να την διανοηθεί. Και πράγμα πολύ πιο εκπληκτικό, ακόμη και το γεγονός ότι ο κόσμος δεν

συμφωνεί μαζί μας δεν μπορεί να γίνει αποδεκτό. Εφόσον ο κόσμος, εκτός των συνόρων μας, δεν μπορεί να δει την αλήθεια, τότε δεν υπάρχει (με εξαίρεση το Ισραήλ). Αντιλαμβανόμαστε εδώ τον ασφυκτικό κλοιό του δόγματος υπό μια μορφή, η οποία θα εντυπωσίαζε βαθιά ακόμη και την μεσαιωνική Εκκλησία ή τους Μουλάδες της Κουμ* σήμερα.

Για άλλη μια φορά, οι συνέπειες δεν θα πρέπει να υποβαθμισθούν. Η αυτολογοκρισία των ΜΜΕ, επί πολλά χρόνια, διευκολύνει τις ΗΠΑ και το Ισραήλ να παρεμποδίζουν ό,τι θα μπορούσε να αποτελέσει από μακρού μια πιθανή πολιτική διευθέτηση ενός από τα πλέον εκρηκτικά και απειλητικά ζητήματα παγκοσμίως. Αυτό εξακολούθησε να ισχύει, καθώς οι ΗΠΑ μετέβαλαν την, ολοένα και πιο αστήρικτη, θέση τους στο θέμα των συνομιλιών με την ΟΑΠ με ένα δόλιο πρόσχημα, διατηρώντας ταυτοχρόνως την αφοσίωσή τους στην παρακώλυση της ειρηνευτικής διαδικασίας.³² Η παρατήρηση του γεροϋσιαστή Φούλμπραϊτ είναι και συναφής και μεγάλης σπουδαιότητας.

Επανερχόμαστε στην δημοσιογραφική κάλυψη του ΟΗΕ από τα ΜΜΕ. Ένα άρθρο, τον Μάρτιο του 1988, που είχε ως τίτλο «Έρευνα του ΟΗΕ για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα στην Κούβα: οι ΗΠΑ προβλέπουν Διπλωματική Νίκη», αναφέρεται στην πρόσκληση της Κούβας προς την Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ για μίαν επιτόπια έρευνα, υπονομεύοντας με αυτόν τον τρόπο μίαν εκστρατεία των ΗΠΑ υπέρ ενός καταδικαστικού για την Κούβα ψηφίσματος. Οι 13 πρώτες παράγραφοι του άρθρου παρουσιάζουν τις θέσεις της Ουάσιγκτον, μετατρέποντας την αποτυχία των ΗΠΑ σε έναν μεγάλο διπλωματικό θρίαμβο· η τελευταία παράγραφος παραθέτει την δήλωση ενός Κουβανού αξιωματούχου ότι «το αποτέλεσμα αποδεικνύει την αυξανόμενη πολιτική ενότητα της ηπείρου μας», ως προς την απόρριψη των προσπαθειών των ΗΠΑ. Ένα άλλο άρθρο των *Times* αναφέρεται στην επίσκεψη Αμερικανών ειδικών επί των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στις κουβανικές φυλακές, με μια αράδα στην τελευταία παράγραφο, στην οποία σημειώνεται, άνευ σχολίων, ότι το υπουργείο Εξωτερικών αρνήθηκε άδειες ει-

* ΣτΜ Κουμ: Ιερή πόλη των Σιτών στο Ιράν, έδρα του ιερατείου της χώρας.

σόδου σε Κουβανούς αξιωματούχους για μίαν αντίστοιχη επίσκεψη στις φυλακές των ΗΠΑ, την ίδια ακριβώς περίοδο κατά την οποία ο Ρήγκαν εγκαινίαζε την εκστρατεία του υπέρ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Μόσχα.³³

Δεν έχει επίσης δημοσιευθεί ένα ψήφισμα της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων για την Μέση Ανατολή, το οποίο εξεδόθη την ίδια ημέρα της απόρριψης από την Επιτροπή της πρωτοβουλίας των ΗΠΑ για την Κούβα. Το ψήφισμα, το οποίο εγκρίθηκε με 26 ψήφους υπέρ έναντι 1 των ΗΠΑ, εξέφραζε σοβαρή ανησυχία για «την συνέχιση των επιθετικών ενεργειών και των αυθαίρετων πρακτικών των ισραηλινών δυνάμεων κατοχής στον Ν. Λίβανο, γεγονός το οποίο συνιστά κατάφωρη παραβίαση» της διεθνούς νομοθεσίας και καλούσε τους συμμάχους του Ισραήλ να του ασκήσουν πιέσεις, ώστε να τερματίσει «την επιθετική και επεκτατική πολιτική του στον Ν. Λίβανο».³⁴

Η διεθνής κοινή γνώμη πρέπει να περάσει από τα ίδια φίλτρα, τα οποία θέτουν τα όρια της ευπρέπειας στις ΗΠΑ. Αποτυγχάνοντας να ανταποκριθεί σε αυτά τα κριτήρια, αγνοείται ή υποβάλλεται σε πολύπλοκη ανάκριση ως προς το γιατί ο κόσμος είναι εκτός ελέγχου. Η μέθοδος, συν τοις άλλοις, είναι ευρέως διαδεδομένη.³⁵

Η εκστρατεία κυβέρνησης-MME να «δαιμονοποιήσουν τους Σαντινίστας», αμφισβητήθηκε εκ νέου, όταν οι πρόεδροι της Κ. Αμερικής κατέληξαν σε μια συμφωνία ειρήνης τον Αύγουστο του 1987. Η κυβέρνηση Ρήγκαν επεδίωκε ανέκαθεν την υπονόμευση των διπλωματικών πρωτοβουλιών. Αφού καταδίκασε έντονα τους Σαντινίστας, επειδή αρνούντο να υπογράψουν το προσχέδιο της συμφωνίας της Κονταντόρα το 1984, η κυβέρνηση μετέβαλε την στάση της αμέσως μόλις η Νικαράγουα ανακοίνωσε αιφνιδιαστικά ότι θα το υπέγραφε, οπότε το προσχέδιο κατέστη από την στιγμή εκείνη απάτη και κοροϊδία και οι ΗΠΑ άρχισαν να το υπονομεύουν, καταγγέλλοντας επιπλέον τους Σαντινίστας για δόλο. «Η Ουάσιγκτον προσπάθησε με όλα τα διαθέσιμα μέσα να εμποδίσει την υπογραφή του Συμφώνου Ειρήνης Κονταντόρα», σχολίαζε ο υφυπουργός Εξωτερικών της Κόστα Ρίκα, Γκεράρντο Τρέχος Σάλας, σε μίαν αδημοσίευτη συνέντευξή του, παρατηρώντας ότι οι ΗΠΑ «άσκησαν ισχυρές πιέσεις»

στην Κόστα Ρίκα και στα κράτη-πελάτες τους κατά την διάρκεια της περιόδου 1985-1986, των οποίων ο ίδιος υπήρξε «αυτόπτης μάρτυς».³⁶ Τα γεγονότα ακολούθησαν την ίδια πορεία τον Ιούνιο του 1986, όπως είδαμε παραπάνω.

Οι πρωτοβουλίες του Αρίας το 1987, δεν έτυχαν διόλου ευμενούς υποδοχής από την κυβέρνηση Ρήγκαν. Τον Ιούνιο, ο «απεσταλμένος της στις ειρηνευτικές συνομιλίες», Φίλιπ Χαμπίμπ, πληροφόρησε «εξέχοντες γερουσιαστές» ότι, «εάν η κυβέρνηση έκρινε πως οι περιφερειακές διευθετήσεις δεν αντικατοπτρίζουν τις απόψεις και τα συμφέροντά της, θα συνέχιζε να χρηματοδοτεί τους Κόντρας στην Νικαράγουα, παρά τις επιτευχθείσες συμφωνίες των ηγετών (της Κ. Αμερικής)», μια προειδοποίηση, στην οποία δεν εδόθη παρά ελάχιστη προσοχή. Τον ίδιο μήνα, η κυβέρνηση πίεσε τον πρόεδρο Ντουάρτε να ματαιώσει μια προγραμματισμένη συνάντηση των Κεντροαμερικανών προέδρων στην Γουατεμάλα. Ένας Γουατεμαλέζος αξιωματούχος ανέφερε ότι ο Ντουάρτε «ανακοίνωσε αυτοπροσώπως στον πρόεδρο της Γουατεμάλας πως ζητούσε την αναβολή εξαιτίας των πιέσεων των ΗΠΑ», φορέας των οποίων ήταν ο Χαμπίμπ.³⁷ Ο Τύπος της Γουατεμάλας και της Ονδούρας δημοσίευσε τον διάλογο μεταξύ Χαμπίμπ και Ντουάρτε, όπως τον περιέγραψαν Σαλβαδοριανοί αξιωματούχοι στην κυβέρνηση της Γουατεμάλας (και κατόπιν, στο Κογκρέσο της χώρας). Κατά την διεξαγωγή των συνομιλιών, ο Χαμπίμπ πίεσε τον Ντουάρτε να απορρίψει το ειρηνευτικό σχέδιο του Αρίας, προειδοποιώντας τον ότι το αίτημα για διαπραγματεύσεις μεταξύ της κυβέρνησης του Ελ Σαλβαδόρ και της άοπλης αντιπολίτευσης, θα κατέστρεφε «την δημοκρατία στο Ελ Σαλβαδόρ». Ο Ντουάρτε συμφώνησε και επέμεινε να αναβληθεί η συνάντηση του Ιουνίου.³⁸

Τα ΜΜΕ των ΗΠΑ δεν επέδειξαν κανένα ενδιαφέρον. Ο Χαμπίμπ χαρακτηρίζεται συστηματικά ως ένας ειλικρινής υπέρμαχος της διπλωματίας και της ειρήνης.

Η Ουάσιγκτον, σε μια ύστατη προσπάθεια να υπονομεύσει την ειρηνευτική συμφωνία, παρουσίασε το σχέδιο Ρήγκαν-Ράιτ στις 5 Αυγούστου, το οποίο απαιτούσε την κατάρ-

γηση του πολιτικού συστήματος της Νικαράγουας, τον τερματισμό της στρατιωτικής βοήθειας στην Νικαράγουα και την διάλυση του στρατού των Σαντινίστας. Ως αντάλλαγμα, οι ΗΠΑ θα δεσμεύοντο να τερματίσουν τις αποστολές όπλων προς τους Κόντρας. Η πρόταση αυτή επιδοκιμάστηκε ευρέως από τα ΜΜΕ ως δίκαιη και αμερόληπτη· οι ανακρίσεις για το σκάνδαλο Ιράνγκεϊτ, οι οποίες είχαν ολοκληρωθεί δύο ημέρες νωρίτερα, ήταν πλέον μακρινό παρελθόν, μαζί με το πόρισμα τους ότι μια δέσμευση των ΗΠΑ, μπορεί να αξίζει λιγότερο από ό,τι το χρυσάφι. Παρ' όλα αυτά, οι Κεντροαμερικανοί πρόεδροι, προς μεγάλη έκπληξη και δυσανεξία της κυβέρνησης [των ΗΠΑ], κατέληξαν σε συμφωνία στις 7 Αυγούστου.

Κατόπιν, όπως αναμενόταν, η κυβερνητική προπαγάνδα, ενεργοποιήθηκε με στόχο την ανατροπή των απαράδεκτων συμφωνιών. Τα ΜΜΕ την ακολούθησαν πιστά. Έχω ήδη εξετάσει τις λεπτομέρειες [του θέματος] σε άλλο σημείο, έτσι θα προχωρήσω απλώς στην σύνοψη αυτής της τόσο ασυνήθιστης εκστρατείας.³⁹

Το πρόβλημα που είχαν να αντιμετωπίσουν ήταν γνωστό: μια μεγάλη δύναμη, μη επιτυγχάνοντας να επιβάλει την θέλησή της, βρίσκεται αντιμέτωπη με συνθήκες και περιστάσεις τις οποίες αρνείται να αποδεχθεί. Ένα κράτος, το οποίο έχει τόσο τεράστια ισχύ, όσο οι ΗΠΑ, διαθέτει πολλούς τρόπους αντιμετώπισης του προβλήματος. Ένας από τους τρόπους αυτούς είναι να υποκριθεί ότι ο αντίπαλος συνθηκολόγησε, αποδεχόμενος τις θέσεις των ΗΠΑ. Η επιλογή αυτή μπορεί να προτιμηθεί μόνον όταν υπάρχει η απόλυτη βεβαιότητα ότι το σύστημα πληροφόρησης θα ευθυγραμμισθεί, παρουσιάζοντας την εκδοχή της κυβέρνησης των ΗΠΑ σαν αληθινή, όσο παράδοξη και αν είναι η δικαιολόγησή της. Εάν τα ΜΜΕ ανταποκρίνονται στα καθήκοντά τους με αυτόν τον τρόπο, τότε ο αντίπαλος πρέπει, οπωσδήποτε, να αποδεχθεί τους όρους των ΗΠΑ, διαφορετικά θα τιμωρηθεί, επειδή παραβίασε την υποτιθέμενη σοβαρή δέσμευσή του να τους τηρήσει.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της τεχνικής αποτελεί ο τρόπος χειρισμού της ειρηνευτικής συνθήκης του

Παρισιού του Ιανουαρίου του 1973, την οποία οι ΗΠΑ αναγκάστηκαν να υπογράψουν μετά την αποτυχία της προσπάθειάς τους να υποχρεώσουν το Β. Βιετνάμ να παραδοθεί, βομβαρδίζοντας τα Χριστούγεννα κατοικημένες περιοχές με αεροσκάφη B-52. Η κυβέρνηση των ΗΠΑ παρουσίασε, αμέσως, μια εκδοχή της συνθήκης, η οποία ήταν εκ διαμέτρου αντίθετη με τους όρους της, σε όλα τα σημαντικά θέματα. Η εκδοχή αυτή έγινε ομοφώνως αποδεκτή και διαδόθηκε από τα ΜΜΕ, με τέτοιο τρόπο, ώστε οι πραγματικοί όροι της ειρηνευτικής συνθήκης να βυθισθούν κυριολεκτικώς στην λήθη εντός ολίγων ημερών. Εν συνεχεία, οι ΗΠΑ και ο Νοτιοβιετναμέζος πελάτης τους, προέβησαν σε μαζικές παραβιάσεις της πραγματικής συνθήκης, σε μια προσπάθεια να επιτύχουν τούς από μακρού επιδιωκόμενους σκοπούς δια της βίας, και όταν, τελικώς, οι Βιετναμέζοι αντίπαλοι αντέδρασαν με τον ίδιο τρόπο, επέσυραν την καθολική κατακραυγή, επειδή παραβίασαν τις συμφωνίες και τους επεβλήθη τιμωρία για το έγκλημά τους.⁴⁰ Το ίδιο συνέβη και με τις ειρηνευτικές συμφωνίες της Κ. Αμερικής. Ήταν αναγκαίο να παραποιηθούν για να συνάδουν με τις εντολές των ΗΠΑ, ένας στόχος, ο οποίος επετεύχθη με την αναμενόμενη συνεργασία των ΜΜΕ, αν και χρειάστηκαν κάπως περισσότερο χρόνο από ό,τι η νίκη τους, εν μιά νυκτί, κατά την εποχή των ειρηνευτικών συμφωνιών του Παρισιού – μια ένδειξη, ίσως, ότι τα ΜΜΕ έχουν καταστεί όντως «μαχητικότερα» από ό,τι στο παρελθόν.

Το πρώτο ζητούμενο της εκστρατείας ανατροπής της συνθήκης ήταν να εδραιωθεί η πεποίθηση ότι η βοήθεια των ΗΠΑ προς τους Κόντρας ήταν εκείνο που ανάγκασε τους Σαντινίστας να διαπραγματευθούν. Αυτό είναι πάντοτε ένα σημαντικό δόγμα, αφού μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να δικαιολογήσει μια ύστερη προσφυγή στην ένοπλη βία και την τρομοκρατία. Η θέση αυτή δεν αντέχει ενώπιον των ιστορικών αποδείξεων: την προσπάθεια της Νικαράγουας να επιδιώξει, μέσω του Διεθνούς Δικαστηρίου, του ΟΗΕ και της διαδικασίας της Κονταντόρα, ειρηνικά μέσα όπως προβλέπει η διεθνής νομοθεσία και την επιτυχία της Ουάσιγκτον να «εκμεταλλευθεί προς όφελός της» τις πρωτοβουλίες αυτές.⁴¹ Τέτοιου είδους προβλήματα ξεπεράσθηκαν πάντα,

μέσω της εξαφάνισης των γεγονότων στην άβυσσο της λήθης. Η αναγκαία δογματική αλήθεια κατέστη, λοιπόν, η απλούστερη κοινοτοπία. Οι συντάκτες των *New York Times* μπορούσαν, επομένως, να επικρίνουν τον Μάικλ Δουκάκη, κατά την διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας του 1988, επειδή «υποτιμά τον ρόλο που έπαιξε η βία στο να προσέλθουν οι Σαντινίστας στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων». ⁴² Θα ήταν παράλογο να αναμένει κανείς ότι κάποια ενοχλητικά γεγονότα θα ανέκοπταν την πορεία μιας αρχής, η οποία επιτρέπει την συνεχή χρήση βίας, ως το αναγκαίο μέσο για την επίτευξη της ειρήνης. Γενικότερα, ό,τι είναι χρήσιμο, είναι Αληθινό. Τελεία και παύλα.

Ο πρώτος στόχος επετεύχθη τάχιστα. Το επόμενο πρόβλημα ήταν η ανατροπή των ιδίων των συμφωνιών. Η πρώτη τους φάση διήρκεσε από την ημέρα της υπογραφής τους, τον Αύγουστο του 1987, έως τον Ιανουάριο του 1988, όταν οι πρόεδροι της Κ. Αμερικής επρόκειτο να παραλάβουν την έκθεση της Διεθνούς Επιτροπής Επαλήθευσης (CIVS), η οποία είχε αναλάβει να επιβλέπει την τήρηση των συμφωνιών. Στόχος της κυβέρνησης Ρήγκαν ήταν να επικεντρώσει όλη την προσοχή στους Σαντινίστας, εξασφαλίζοντας με αυτόν τον τρόπο ότι οι ΗΠΑ θα μπορούσαν να προασπίσουν την επίθεση των πληρεξουσίων δυνάμεών τους και να εξαιρέσουν τα κράτη-πελάτες τους από τους όρους των συμφωνιών. Τα ΜΜΕ αφοσιώθηκαν αμέσως στα πρόσθετα αυτά καθήκοντα και μέχρι τον Ιανουάριο, τα τελευταία απομεινάρια των αυθεντικών συμφωνιών είχαν εξαφανισθεί, έχοντας αντικατασταθεί από τους αρχικούς όρους των ΗΠΑ. Εφ' εξής, τα δευτερευούσης σημασίας γεγονότα, έχουν ενδιαφέρον μόνον για τους αρχειοφύλακες. Εκείνο το οποίο επικρατεί είναι οι αναγκαίες ψευδαισθήσεις.

Το ειρηνευτικό σχέδιο καθόριζε σαφώς ως «υποχρεωτικό όρο» για την ειρήνη τον τερματισμό κάθε μορφής ανοικτής ή συγκεκριμένης βοήθειας («στρατιωτικής, επιχειρησιακής, οικονομικής, προπαγανδιστικής») σε «άτακτες στρατιωτικές δυνάμεις» (Κόντρας) ή «εξεγερσιακά κινήματα» (ιθαγενείς αντάρτες). Οι ΗΠΑ, αντιδρώντας, κλιμάκωσαν αμέσως τις παράνομες πτήσεις ανεφοδιασμού της CIA, των οποίων, ήδη την εποχή εκείνη, η συχνότητα ήταν μια την ημέρα, σε μια

προσπάθεια να διατηρήσουν αξιόμαχες τις πληρεξουσίες δυνάμεις. Ο αριθμός των πτήσεων διπλασιάστηκε τον Σεπτέμβριο για να τριπλασιασθεί, ουσιαστικά, τους επόμενους μήνες. Αυξήθηκαν, επίσης, οι κατασκοπευτικές πτήσεις. Οι επιτυχίες ήταν άμεσα εμφανείς, καθώς ο αριθμός των επιθέσεων των Κόντρας εναντίον αμάχων διπλασιάστηκε, συμπεριλαμβάνοντας ενέδρες, δολοφονίες, επιθέσεις εναντίον αγροτικών συνεταιρισμών και απαγωγές. ⁴³ Η CIA δωροδόκησε, επίσης, τους αρχηγούς των Μισκίτος με στόχο να μην συμπράξουν στην ειρηνευτική διαδικασία.

Έτσι, οι ειρηνευτικές συμφωνίες ήταν ευθύς εξαρχής ουσιαστικά νεκρές. Αυτές ήταν, γενικώς, οι σημαντικότερες εξελίξεις κατά την διάρκεια της πρώτης φάσης των συμφωνιών, μεταξύ Αυγούστου-Ιανουαρίου.

Η αντίδραση των ΜΜΕ σε αυτά τα ανεπιθύμητα γεγονότα, συνίστατο στην απόκρυψή τους. Οι ΗΠΑ δεν ανήκαν βεβαίως στα συμβαλλόμενα μέρη, έτσι, τυπικώς, δεν μπορούσαν «να παραβιάσουν» τις συμφωνίες. Ωστόσο, μια αμερόληπτη εξέταση θα μπορούσε να έχει επισημάνει – ακριβέστερα να έχει τονίσει – ότι οι ΗΠΑ ενήργησαν αμέσως για να ακυρώσουν τις συμφωνίες. Κάτι τέτοιο δεν πρόκειται να αποκαλυφθεί. Εκτός από τις περιθωριακές ομάδες που έχουν πρόσβαση στα εναλλακτικά ΜΜΕ, τα οποία δεν υπόκεινται στον κώδικα πειθαρχίας, ακόμη και ο πλέον μανιώδης λάτρης των ΜΜΕ δύσκολα θα μπορούσε να διαθέτει κάτι περισσότερο από μια στοιχειώδη γνώση των κρίσιμων αυτών γεγονότων. Η συμπεριφορά των *New York Times* ήταν ιδιαιτέρως αξιοσημείωτη, συμπεριλαμβανομένης μιας απροκάλυπτης διαστρέβλωσης σε συνδυασμό με μια συνειδητή απόκρυψη των γεγονότων.

Η απόκρυψη αποδεικτικών στοιχείων, τα οποία αφορούσαν τις πτήσεις ανεφοδιασμού των Κόντρας από τις ΗΠΑ, συνεχίστηκε και μετά την ανατροπή των συμφωνιών, τον Ιανουάριο του 1988. Οι νικαραγουανές αναφορές, οι οποίες ήταν ακριβείς και είχαν αγνοηθεί στο παρελθόν, συνέχισαν να αγνοούνται από τα ΜΜΕ, επειδή δεν συμφωνούσαν με τις εικόνες τις οποίες αυτά επεδίωκαν να προβάλλουν. Τον Δεκέμβριο του 1988, ο υπουργός Άμυνας, Ουμπέρτο Ορτέγκα, ισχυρίστηκε ότι η κυβέρνηση Ρήγκαν συνέχιζε τις πτή-

σεις ανεφοδιασμού των Κόντρας εντός της Νικαράγουας κατά παράβαση της απαγόρευσης του Κογκρέσου (για να μην αναφερθούμε στις ξεχασμένες ειρηνευτικές συμφωνίες και στους σαφώς πιο άσχετους όρους του διεθνούς δικαίου). Ισχυρίστηκε ότι το ραντάρ της Νικαράγουας εντόπισε 10 μυστικές πτήσεις ανεφοδιασμού προς την Νικαράγουα από την αεροπορική βάση Ιλοπάνγκο, κοντά στο Σαν Σαλβαδόρ, τον Νοέμβριο – η «Διαδρομή του Δειλού» – προσθέτοντας ότι: «Αναφερόμαστε σε πτήσεις της CIA· δεν γνωρίζουμε εάν τις εγκρίνει η κυβέρνηση του Σαλβαδόρ». Εξαιρώντας την πίστη στο δόγμα της ως εκ θαύματος «αλλαγής πορείας», ελάχιστους λόγους είχαμε να αμφισβητήσουμε ότι η αναφορά αυτή ήταν αληθής. Ως συνήθως, αυτή αγνοήθηκε και δεν επακολούθησαν ούτε έρευνες, ούτε σχόλια, ούτε συμπεράσματα. Αυτές τις εξαιρετικά σημαντικές αναφορές από την Νικαράγουα, τις διάβασαν οι αναγνώστες της αγγλόφωνης εφημερίδας της Μανάγκουα *Barricada Internacional*, όχι όμως και εκείνοι των *New York Times* ή κάποιας άλλης εφημερίδας, εξ όσων γνωρίζω. Οι επιθέσεις των ελεγχόμενων από τις ΗΠΑ τρομοκρατικών δυνάμεων εναντίον αμάχων συνεχίστηκαν, επίσης, χωρίς να δημοσιοποιούνται, σύμφωνα με το, εδώ και χρόνια, ακολουθούμενο πρότυπο.⁴⁴

Οι συμφωνίες απαιτούσαν «δικαιοσύνη, ελευθερία και δημοκρατία» και εγγυήσεις για «το απαραβίαστο κάθε μορφής ζωής και ελευθερίας» και «την ασφάλεια των ανθρώπων» για «μια αυθεντική, πολυφωνική και συμμετοχική δημοκρατική διαδικασία που να προάγει την κοινωνική δικαιοσύνη» και «τον σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα». Αυτοί οι όροι θεωρήθηκαν, επίσης, απαράδεκτοι από τις ΗΠΑ, επειδή δεν μπορούσαν να τους ικανοποιήσουν, ή έστω να τους προσεγγίσουν, τα κράτη-πελάτες των ΗΠΑ, χωρίς να διαλυθεί η κυβερνητική τους δομή, η οποία κυριαρχείται από τις ένοπλες δυνάμεις και τις υπηρεσίες ασφαλείας. Τα ΜΜΕ, έχοντας εξαφανίσει τους αφορώντες στις ΗΠΑ όρους, είχαν, εν συνεχεία, να επιτελέσουν ένα δεύτερο καθήκον: να διαγράψουν από την ημερήσια διάταξη τις πρακτικές των κρατών-πελατών. Το πρόβλημα αυτό επιλύθηκε εύκολα με τα γνωστά μέσα: απλή άρνηση να δημοσιευθούν τα γεγονότα ή περιθωριοποίηση και διαστρέβλωση, στην περίπτωση που

αυτά ήταν υπερβολικώς κραυγαλέα για να αποσιωπηθούν. Η κρατική τρομοκρατία στα κράτη-πελάτες των ΗΠΑ κλιμακώθηκε, όμως αυτό δεν δημιουργούσε πρόβλημα. Αποκλειστική εστία της προσοχής των ΜΜΕ αποτελούσε η Νικαράγουα, η δημοσιογραφική κάλυψη των γεγονότων της οποίας υπερέβαινε εκείνη όλων των άλλων χωρών μαζί – ουσιαστικά, επικεντρώνοντας αποκλειστικά στις παραβιάσεις των συμφωνιών, όπως αυτές ερμηνεύοντο από την Ουάσιγκτον.

Ένα άλλο ανεπιθύμητο στοιχείο των συμφωνιών ήταν ο ρόλος που ανετέθη στους διεθνείς παρατηρητές, στην CIVS. Οι ΗΠΑ δεν ανέχονται επεμβάσεις στην επικράτειά τους· εξ ου και η μακροχρόνια αντίθεσή τους προς τις ειρηνευτικές προσπάθειες των Λατινοαμερικανικών δημοκρατιών και τώρα ακόμη και προς την CIVS. Επιπλέον, η παρουσία της CIVS θα εμπόδιζε τις παραβιάσεις των συμφωνιών, ερχόμενη έτσι σε αντίθεση με τις επιδιώξεις των ΗΠΑ. Η πρώτη φάση των συμφωνιών περατώθηκε τον Ιανουάριο με μια έκθεση της CIVS, η οποία είχε την ατυχή έμπνευση να καταδικάσει τις ΗΠΑ και τους πελάτες τους, ενώ, ταυτοχρόνως, εγκωμιάζε τα βήματα που πραγματοποίησε η Νικαράγουα. Προφανώς, έπρεπε να φύγει από την μέση. Οι *Times* συνεργάστηκαν αποκρύπτοντας, ουσιαστικά, την έκθεση της CIVS και, υπό την πίεση των ΗΠΑ, καταργήθηκε η επιτροπή παρατηρητών.

Η νίκη ήταν ολοκληρωτική: δεν απέμεινε εν ισχύ ούτε ένα τμήμα της αρχικής συμφωνίας. Η Νικαράγουα αντέδρασε ανακοινώνοντας ότι θα τηρούσε μονομερώς τους όρους της προηγούμενης συνθήκης, ζητώντας διεθνή επίβλεψη για την τήρηση της συμφωνίας εκ μέρους της. Τα νομιμόφρονα ΜΜΕ αντέδρασαν ανακοινώνοντας ότι η Νικαράγουα συμφώνησε, τελικώς, να συμμορφωθεί προς τις ειρηνευτικές συμφωνίες, αν και, φυσικά, δεν πρέπει να εμπιστεύεται κανείς τους Κομμουνιστές.

Εν τω μεταξύ, η κρατική τρομοκρατία κλιμακώθηκε στα κράτη-πελάτες, χωρίς, ωστόσο, αυτό να επηρεάσει την άποψη ότι η Νικαράγουα έφερε την κύρια ευθύνη για την παραβίαση των συμφωνιών· ορθή αντίδραση, δεδομένου ότι οι ΗΠΑ και οι πελάτες τους απαλλάσσοντο, τώρα, με διάταγμα των ΜΜΕ-Ουάσιγκτον. Στους *Times*, σχεδόν δεν γινόταν λόγος περί τρομοκρατίας, με εξαίρεση την τρομοκρατία των

ανταρτών του Ελ Σαλβαδόρ, στην οποία η κυβέρνηση «αντιδρούσε» μερικές φορές, όπως σχολίαζε με λύπη ο Τζέιμς Λεμόιν. Τον Οκτώβριο του 1988, η Διεθνής Αμνηστία εξέδωσε μια ανακοίνωση σχετική με την αιφνίδια αύξηση των δολοφονιών από τα αποσπάσματα θανάτου, των απαγωγών, των βασανιστηρίων και των ακρωτηριασμών, επιρρίπτοντας την ευθύνη για την τρομοκρατία στις κυβερνητικές δυνάμεις ασφαλείας. Οι *Times* αγνόησαν το θέμα, ενώ η Γερουσία ενέκρινε ψήφισμα, το οποίο προειδοποιούσε την Νικαράγουα ότι θα απεστέλλετο νέα στρατιωτική βοήθεια στους Κόντρας, εάν οι Σαντινίστας συνέχιζαν να παραβιάζουν τις ειρηνευτικές συμφωνίες.⁴⁵

Επιστρέφοντας στον Ιανουάριο του 1988, με τις συμφωνίες να περιορίζονται τώρα στο θέμα της συμμόρφωσης της Νικαράγουας προς τις εντολές της Ουάσιγκτον, το μείζον θέμα ήταν το κατά πόσον οι Σαντινίστας ήταν πρόθυμοι να διαπραγματευθούν με το δημιουργημένο από την CIA πολιτικό μέτωπο των πληρεξουσίων δυνάμεων της Ουάσιγκτον. Αυτές καθεαυτές οι συμφωνίες δεν απαιτούσαν και πολλές διαπραγματεύσεις, όπως ενίοτε αναφερόταν στα ψιλά των εφημερίδων, ωστόσο είχαν βυθισθεί εδώ και πολύ καιρό στην λήθη. Στις αρχές του 1988, η Νικαράγουα συμφώνησε και με αυτόν τον όρο των ΗΠΑ, γεγονός το οποίο είχε ως αποτέλεσμα μια μη αναμενόμενη συμφωνία κατάπαυσης του πυρός με τους Κόντρας. Εν τω μεταξύ, οι προσπάθειες των ιθαγενών ανταρτών του Ελ Σαλβαδόρ και της Γουατεμάλας για διεξαγωγή διαπραγματεύσεων απετύγχαναν συνεχώς, αλλά και αυτά τα γεγονότα απεκρύβησαν, επειδή δεν ήταν συναφή και σύμφωνα με την εκδοχή της Ουάσιγκτον και των ΜΜΕ για τις συμφωνίες. Όποτε τα γεγονότα δεν αποκρύπτονται, απλώς διαψεύδονται, όπως τον Ιούνιο, τότε που η Τζην Κερκπάτρικ έγραψε ότι «ο Ντουάρτε είδε τις γενναιοδωρές προσφορές του για αμνηστία και διαπραγματεύσεις να απορρίπτονται από το FMLN (τους αντάρτες) η μία μετά την άλλη». Αυτή η ανακοίνωση ακολούθησε την απόρριψη, εκ μέρους του Ντουάρτε, μιας σειράς προσπαθειών του FMLN, της πολιτικής αντιπολίτευσης και της Εκκλησίας, με στόχο την έναρξη διαπραγματεύσεων· η γενναιοδωρή προσφορά αμνηστίας, όπως απολύτως σωστά αντιλαμβάνεται η Κερκπάτρικ, ήταν μια προσφορά σφαγιασμού από τα αποσπάσματα θανάτου, πέρα από το γεγονός ότι η κυβέρνηση του Ντουάρτε – σε αντίθεση με τους Σαντινίστας – αρνείτο να χορηγήσει αμνηστία στους ηγέτες των ανταρτών.⁴⁶

Η κατάπαυση του πυρός στην Νικαράγουα υπεγράφη στις 23 Μαρτίου. Στην συμφωνία δηλωνόταν ότι «μόνον η ανθρωπιστική βοήθεια είναι διαπραγματεύσιμη και αποδεκτή, σύμφωνα με το άρθρο 5» των συμφωνιών του Αυγούστου του 1987 και πρέπει «να διοχετεύεται μέσω ουδέτερων οργάνωσεων». Στον γενικό γραμματέα της Οργάνωσης Αμερικανικών Κρατών (OAS), Ζοάο Κλεμέντε Μπαένα Σοάρες, ανετέθη το έργο της διασφάλισης της τήρησης της συμφωνίας. Το Κογκρέσο απάντησε ψηφίζοντας με συντριπτική πλειοψηφία υπέρ της παραβίασης των όρων κατάπαυσης του πυρός, εγκρίνοντας βοήθεια ύψους 47.9 εκατομμυρίων δολαρίων προς τους Κόντρας, την οποία θα διαχειριζόταν το υπουργείο Εξωτερικών μέσω της Υπηρεσίας Διεθνούς Ανάπτυξης (AID) των ΗΠΑ. Ο Τζέιμς Λεμόιν ανέφερε ότι η βοήθεια θα παρεδίδετο στο έδαφος της Ονδούρας και εντός της Νικαράγουας από «μια ιδιωτική εταιρεία», παραθέτοντας δηλώσεις του ηγέτη των Κόντρας, Αλφρέδο Σεζάρ· η φράση «ιδιωτική εταιρεία» αποτελεί ευφημισμό για την CIA, της οποίας η AID, κατά γενική ομολογία, υπήρξε βιτρίνα στο παρελθόν. Ο ηγέτης των Κόντρας, Αλδόλφο Καλέρο, δήλωσε ότι η συμφωνία κατάπαυσης του πυρός επέτρεψε την αποστολή βοήθειας από την CIA στα σύνορα της Νικαράγουας, ενώ ο Δημοκρατικός βουλευτής του Κογκρέσου, Ντέιβιντ Μπόνιορ, προσέθεσε ότι οι επαναστάτες θα επέλεγαν «τον ιδιωτικό φορέα». Ούτε με την πλέον αχαλίνωτη φαντασία δεν μπορεί να θεωρηθεί η AID μια «ουδέτερη οργάνωση».⁴⁷

Η νομοθεσία του Κογκρέσου όριζε ρητώς ότι το σύνολο της παρεχομένης βοήθειας πρέπει να χορηγηθεί κατά τρόπο συνεπή προς την συμφωνία κατάπαυσης του πυρός της 23ης Μαρτίου και σύμφωνα με τις αποφάσεις της Επιτροπής Επαλήθευσης (CIVS), η οποία συνεστήθη βάσει αυτής της συμφωνίας, την ευθύνη της οποίας είχε ο Γενικός Γραμματέας Σοάρες. Ο Σοάρες, σε μια επιστολή του προς τον Τζώρτζ Σούλτς, στις 25 Απριλίου, του επέστησε την προσοχή στην συγκεκριμένη παράγραφο της νομοθεσίας του Κογκρέσου και δήλωσε ότι η χρησιμοποίηση της AID αποτελούσε σαφή παραβίαση της συμφωνίας κατάπαυσης του πυρός, εκφράζοντας «την βαθιά ανησυχία του για την όλη κατάσταση». Επι-

προσθέτως, τόνισε ότι το άρθρο 5 των ειρηνευτικών συμφωνιών, το οποίο καθόριζε πώς θα παραδοθεί η βοήθεια κατά την περίοδο της κατάπαυσης του πυρός, απαγορεύει ρητά οποιαδήποτε άλλη μορφή βοήθειας προς τους Κόντρας, εκτός από αυτήν για επαναπατρισμό ή επανεγκατάσταση. Μπορεί να αποσταλεί βοήθεια προς τους Κόντρας, εντός Νικαράγουας, με τρόπους κοινής αποδοχής, ως ένα μέσον «για την επανένταξή τους στην φυσιολογική ζωή», αλλά όχι για άλλον σκοπό. Οι αντιρρήσεις τού επικεφαλής αξιωματούχου για την τήρηση των όρων της συμφωνίας αγνοήθηκαν – στην πραγματικότητα, δεν δημοσιοποιήθηκαν εξ όσων γνωρίζω – και οι παράνομες επιχειρήσεις συνεχίστηκαν.⁴⁸

Θα είχε ενδιαφέρον να πληροφορηθούμε, εάν έγινε οποιαδήποτε αναφορά από τα ΜΜΕ των ΗΠΑ στην απόφαση του Διεθνούς Δικαστηρίου, η οποία αφορά «την ανθρωπιστική βοήθεια» (§243). Το δικαστήριο ανακοίνωσε ότι «για να μην θεωρηθεί» μια τέτοιου είδους βοήθεια παράνομη επέμβαση, «όχι μόνον πρέπει να περιορίζεται στους σκοπούς που συνάδουν με την πρακτική του Ερυθρού Σταυρού, δηλαδή, 'να αποτρέπει και να ανακουφίζει τον ανθρώπινο πόνο' και 'να προστατεύει την ζωή και την υγεία, εξασφαλίζοντας τον σεβασμό προς την ανθρώπινη ύπαρξη'· αλλά πρέπει, επίσης, και πάνω από όλα, να χορηγείται αδιακρίτως σε όλους όσους την έχουν ανάγκη στην Νικαράγουα, όχι μόνον στους Κόντρας και στους προστατευομένους τους». «Ένα βασικό χαρακτηριστικό της γνήσιας ανθρωπιστικής βοήθειας είναι ότι χορηγείται 'άνευ οποιουδήποτε είδους διακρίσεως'». Ακόμη και ο πλέον ευφάνταστος σχολιαστής θα δυσκολευόταν να παρουσιάσει αυτήν την απόφαση ως εναρμονισμένη με την νομοθεσία του Κογκρέσου. Καλύτερα, λοιπόν, να αποσιωπηθεί το ζήτημα, κάτι εύκολο σε μια κουλτούρα, η οποία περιφρονεί τις αρχές του δικαίου ως παιδαριώδη παραλογισμό (όταν εφαρμόζονται σε εμάς) και η οποία συμβιβάζεται με τις απαιτήσεις του ισχυρού, σχεδόν εξ αντανakλάσεως.

Η απόφαση του Κογκρέσου να χρηματοδοτήσει τους Κόντρας κατά παράβαση της συμφωνίας κατάπαυσης του πυρός, των ειρηνευτικών συμφωνιών και των αρχών του Διε-

θνούς Δικαίου, παρουσιάστηκε από τους *Times*, παραθέτοντας απόψεις, οι οποίες κυμαίνοντο από την θέση των γερακιών, τα οποία καταδίκάζαν το ξεπούλημα των Κόντρας «ως ένα μελανό σημείο της Ιστορίας των ΗΠΑ» (σύμφωνα με τον γερουσιαστή Τζων Μακέιν), μέχρι την θέση τού γερουσιαστή Μπροκ Άνταμς, ο οποίος κατεψήφισε την πρόταση βοήθειας με την αιτιολογία ότι «η προσπάθεια των ΗΠΑ να δημιουργήσουν μια κυβέρνηση με τους Κόντρας αποτελεί ιστορικό λάθος, παρόμοιο με την προσπάθειά μας να δημιουργήσουμε μια κυβέρνηση στην ΝΑ. Ασία. Βρισκόμαστε εκ νέου στην θέση να υποστηρίζουμε μια στρατιωτική δύναμη, η οποία δεν έχει καμιά προοπτική νίκης». Αυτά τα δύο αποσπάσματα δημοσιεύθηκαν, επίσης, στην στήλη «Τα Αξιοσημείωτα της Ημέρας».⁴⁹ Όπως είναι φυσικό, η πλέον ενδιαφέρουσα άποψη εντάσσεται πλήρως εντός του πλαισίου των αποδεκτών ορίων της τακτικής μόνον διαφωνίας.

Ο επικεφαλής της AID, Άλαν Γούντς, δήλωσε ότι η βοήθεια θα έπρεπε να παραδοθεί με «αμερικανικά ιδιωτικά αεροπλάνα» και ότι δεν υπήρχε καμιά εγγύηση ότι οι Σαντινίστας θα επέτρεπαν τέτοιες ρίψεις εφοδίων από αέρος προς τους Κόντρας στο έδαφος της Νικαράγουας – κατά παράβαση της συμφωνίας κατάπαυσης του πυρός, όπως είχε ορίσει ο Γενικός Γραμματέας Σοάρες. Το αναφερόμενο σε αυτό το γεγονός άρθρο των *Times* είχε τίτλο «Αξιωματούχος διαπιστώνει προβλήματα σχετικά με την βοήθεια προς τους Κόντρας: μέγα εμπόδιο αποτελεί η δυσπιστία των Σαντινίστας». Εν συνεχεία, η AID άρχισε να παραδίδει οπλισμό στους Κόντρας στο έδαφος της Ονδούρας, παραβιάζοντας την νομοθεσία του Κογκρέσου, η οποία όριζε ρητά ότι η βοήθεια έπρεπε να παραδίδεται «στις ζώνες κατάπαυσης του πυρός», όλες ευρισκόμενες στο έδαφος της Νικαράγουας, και παραβιάζοντας την συμφωνία κατάπαυσης του πυρός για τους λόγους, οι οποίοι ήδη αναφέρθηκαν· κατά πρώτον, επειδή «η AID, ένα πρακτορείο των ΗΠΑ, σαφώς δεν είναι... (μία) ουδέτερη οργάνωση», όπως υπογράμμισε το Συμβούλιο Υποθέσεων του Ημισφαιρίου, επισημαίνοντας την διαμαρτυρία του Σοάρες καθώς και την καταγγελία της Νικαράγουας «ότι όπλα, προερχόμενα από την βάση της CIA στην νήσο Σουάν

της Ονδούρας, είχαν αποσταλεί παρανόμως». Ειδησεογραφικά πρακτορεία ανέφεραν ότι η Νικαράγουα είχε προτείνει να αποστέλλονται τα εφόδια προς τους Κόντρας μέσω του Ερυθρού Σταυρού ή άλλων ουδετέρων οργανισμών και ότι οι εκπρόσωποι των εξεγερμένων Ινδιάνικων ομάδων «συμφώνησαν με την κυβέρνηση ότι ο Διεθνής Ερυθρός Σταυρός θα διαχειρίζεται την διανομή της ανθρωπιστικής βοήθειας προς αυτούς», προτάσεις, οι οποίες όμως απορρίφθηκαν ή αγνοήθηκαν από την κυβέρνηση των ΗΠΑ και από τους πληρεξουσίους τους.⁵⁰

Η Εξεταστική Επιτροπή των Δημοκρατικών στο Κογκρέσο εξέδωσε μια ανακοίνωση, με την οποία κατηγορούσε την κυβέρνηση για πολυάριθμες παραβιάσεις της συμφωνίας κατάπαυσης του πυρός και της νομοθεσίας του Κογκρέσου. Στην ίδια ανακοίνωση σημειώνεται ότι οι Σαντινίστας είχαν προτείνει τον Ερυθρό Σταυρό, την UNICEF και άλλους αναγνωρισμένους οργανισμούς κοινωνικής πρόνοιας, ως φορείς παράδοσης της βοήθειας, όμως απορρίφθηκαν όλοι από την AID, η οποία αντιπρότεινε κάποιες οργανώσεις, οι οποίες είχαν πολιτικούς δεσμούς με την Δεξιά, αλλά δεν διέθεταν εμπειρία από την Α. Αμερική. Η Εξεταστική Επιτροπή ανέφερε, επίσης, ότι οι Σαντινίστας είχαν «καλέσει τους Κόντρας να προτείνουν άλλον οργανισμό», χωρίς να λάβουν απάντηση – γεγονός που δεν προκάλεσε καμιά έκπληξη, αφού αυτοί ανεφοδιάζοντο κατά παράβαση της συμφωνίας κατάπαυσης του πυρός. Η ανακοίνωση σημείωνε, επίσης, ότι, ενώ η κυβέρνηση απέστειλε παράνομα βοήθεια στους Κόντρας, είχε αρνηθεί να αποστείλει βοήθεια στις οικογένειες των Ινδιάνων ανταρτών και εφοδίαζε μόνον μαχητές που είχαν ως βάση την Ονδούρα, χρησιμοποιώντας μια εταιρεία, η οποία είχε μεταφέρει εφόδια στους Κόντρας.⁵¹

Τα γεγονότα αυτά αγνοήθηκαν σε μεγάλο βαθμό από τους *Times*, οι οποίοι έδωσαν μια διαφορετική εκδοχή. Ο Τζέιμς Λεμόιν ανέφερε ότι, «επειδή οι Σαντινίστας έχουν κατορθώσει να παρεμποδίσουν τις προσπάθειες ανεφοδιασμού των ανταρτών, όπως απαιτούσαν οι όροι της συμφωνίας κατάπαυσης του πυρός, υπάρχει περίπτωση οι πρώτοι να επιτεθούν στους δεύτερους κατά την στιγμή της μεγίστης αδυναμίας τους, όταν λήξει η κατάπαυση του πυρός». Ο Ρόμπερτ

Πήαρ ισχυρίστηκε ότι ο πρόεδρος Ορτέγκα «έχει απαγορεύσει» τις εγκεκριμένες από το Κογκρέσο, «αποστολές» βοήθειας, με την δικαιολογία «ότι αυτές θα παραβίαζαν την συμφωνία κατάπαυσης του πυρός». Δεν αναφέρθηκε το γεγονός ότι αυτό ήταν, επίσης, το συμπέρασμα του επικεφαλής της επιτροπής παρατηρητών για την τήρηση των όρων της συμφωνίας: το όνομά του εμφανίστηκε όντως στο άρθρο, αλλά μόνον σε συνάφεια με την απόφαση της κυβέρνησης Ρήγκαν πως αυτός δεν πληρούσε τα οικονομικά «κριτήρια ευθύνης», τα οποία η ίδια είχε καθορίσει, έτσι δεν κατέβαλε τα 10 εκατομμύρια δολάρια, τα οποία είχε εγκρίνει το Κογκρέσο, για να μπορέσει η επιτροπή να πιστοποιήσει την συμμόρφωση προς τους όρους της συμφωνίας κατάπαυσης του πυρός – μια κατανοητή αντίδραση απέναντι στους μηχανισμούς ελέγχου, όταν η κυβέρνηση των ΗΠΑ προτίθεται να παραβιάσει συμφωνίες και την διεθνή νομοθεσία, προστατευόμενη από τα ΜΜΕ.⁵²

Παραβιάζοντας περαιτέρω, τόσο την συμφωνία κατάπαυσης του πυρός, όσο και την νομοθεσία του Κογκρέσου, η κυβέρνηση Ρήγκαν απέστειλε κεφάλαια προς τους Κόντρας για να τα διαθέσουν κατά βούληση, μια μέθοδος, «την οποία η AID θεώρησε αρκούντως ικανοποιητική», όπως σχολίασε ειρωνικά ο Τόνυ Κοέλο, μέλος του Κογκρέσου. Τα στελέχη της AID ανακοίνωσαν ότι, εκτός από την βοήθεια σε τρόφιμα, «παραδόθηκε, επίσης, υλικό αξίας άνω του 1 εκατομμυρίου δολαρίων – στρατιωτικός εξοπλισμός και εφόδια», στα οποία, όμως, δεν συμπεριλαμβάνοντο όπλα και πυρομαχικά, όπως ανέφεραν οι *Washington Times*. Το Κογκρέσο ενέκρινε νόμο σχετικά με την αποστολή βοήθειας προς τα παιδιά της Νικαράγουας, ορίζοντας, ωστόσο, ρητά, ότι «δεν θα παρασχεθεί βοήθεια προς την κυβέρνηση της Νικαράγουας ή μέσω αυτής», καθώς διαθέτει τις περισσότερες ιατρικές εγκαταστάσεις και νοσοκομεία. Όπως ήταν αναμενόμενο, η AID ερμήνευσε την απόφαση υπό την στενότερη έννοια, περιορίζοντας έτσι αποτελεσματικά αυτήν την μάλλον κυνική χειρονομία εκ μέρους εκείνων οι οποίοι χρηματοδοτούσαν την «παράνομη χρήση βίας» εναντίον της Νικαράγουας. Η AID απέρριψε, επίσης, προσφορές ανεξάρτητων ανθρωπιστικών οργανώσεων να παραδώσουν την βοήθεια στα παιδιά

της Νικαράγουας. Μια επιστολή από την Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Μπράουν, η οποία προσφέρθηκε να υποβάλει μια λεπτομερή πρόταση για την διανομή αυτής της βοήθειας, ούτε καν ελήφθη υπόψη. Η κυβέρνηση της Νικαράγουας, σε ένα μεταγενέστερο στάδιο, αρνήθηκε να παραλάβει οποιαδήποτε βοήθεια, εφόσον οι ΗΠΑ υποστηρίζουν τους Κόντρας, διότι «είναι παράλογο να παραλαμβάνουμε βοήθεια για τα παιδιά μας από το ίδιο σώμα, το οποίο είναι υπεύθυνο για τις πληγές τους», όπως δήλωσε ο εκπρόσωπος Τύπου της πρεσβείας. «Είναι σαν να σε χτυπά κάποιος και, εν συνεχεία, για να ανακουφίσει την συνειδήσή του, να σου παρέχει επιδέσμους. Μετά από αυτό σε ξαναχτυπά.»⁵³

Τα ΜΜΕ της χώρας μας παρέμειναν εφησυχασμένα όλο αυτό το διάστημα, εναρμονισμένα με το δόγμα ότι οι ΗΠΑ βρίσκονται υπεράνω οποιουδήποτε νόμου ή διεθνούς συμφωνίας – και, περιττό να αναφερθεί, υπεράνω κάθε ηθικής αρχής.

Εν τω μεταξύ, το υπουργείο Οικονομικών των ΗΠΑ ανακοίνωσε με μια νέα κυβερνητική απόφαση ότι απαγορεύει την εισαγωγή παρασκευασμένου σε τρίτη χώρα νικαραγουανού καφέ, ο οποίος «δεν θα θεωρηθεί επαρκώς μεταποιημένος, τόσο ώστε να έχει αποβάλει την νικαραγουανή του ταυτότητα». Αρκεί να αντικατασταθεί το «νικαραγουανός» με το «εβραϊκός» για να αντιληφθεί κανείς σε ποια περίοδο της Ιστορίας ανήκει αυτό το διάταγμα. «Η φρασσεολογία θυμίζει ορισμούς της φυλετικής καθαρότητας στο Τρίτο Ράιχ», σημείωνε η *Boston Globe*.⁵⁴

Κατά την διάρκεια των ιδίων μηνών, οι διαπραγματεύσεις για την επίτευξη μιας πολιτικής διευθέτησης διακόπηκαν εξαιτίας του τεχνάσματος των Κόντρας να κλιμακώσουν τις απαιτήσεις τους, ακολουθώντας αναμιγδύοντας το σενάριο του υπουργείου Εξωτερικών. Κάθε νέα υποχώρηση της κυβέρνησης της Νικαράγουας, η οποία υπερέβαινε τους όρους της, από μακρού λησμονημένης, ειρηνευτικής συμφωνίας, οδηγούσε απλώς σε νέες απαιτήσεις. Οι Κόντρας, σε μια ύστατη προσπάθεια να αποτρέψουν μια συμφωνία, υπέβαλαν έναν νέο κατάλογο απαιτήσεων, στις 9 Ιουνίου 1988, ο οποίος περιελάμβανε: άμεση απελευθέρωση όλων των φυλακισμένων για πολιτικά εγκλήματα ή για σχετιζόμενα με αυτά

ποινικά · το δικαίωμα των κληρωτών να εγκαταλείνουν το στράτευμα κατά βούληση · τον εξαναγκασμό σε παραίτηση των δικαστών του Ανωτάτου Δικαστηρίου (για να αντικατασταθούν με κοινή απόφαση των Κόντρας, της αντιπολίτευσης και της κυβέρνησης, εξασφαλίζοντας έτσι στους πελάτες της Ουάσιγκτον πλειοψηφία 2 προς 1) · αποζημίωση ή επιστροφή της δημευμένης περιουσίας των Κόντρας, η οποία είχε διανεμηθεί σε μικροϊδιοκτήτες και συνεταιρισμούς (όρος, ο οποίος ευνοούσε κυρίως τους οπαδούς του Σομόζα) · τερματισμό της στρατολογίας πολιτών από την κυβέρνηση · ίδρυση γραφείων των Κόντρας στην Μανάγκουα και έκδοση αδειών λειτουργίας «ανεξάρτητων» τηλεοπτικών σταθμών (το οποίο σήμαινε, ουσιαστικά, σταθμούς που θα έλεγχαν οι ΗΠΑ, και οι οποίοι θα κυριαρχούσαν σύντομα στις συχνότητες, προφανώς εξαιτίας της πρόσβασής τους στις πηγές). Η κυβέρνηση θα έπρεπε να λάβει όλα αυτά τα μέτρα, κάποια εκ των οποίων ήταν και αντισυνταγματικά, ενώ οι δυνάμεις των Κόντρας θα παρέμεναν οπλισμένες και ετοιμοπόλεμες. Το Κέντρο Διεθνούς Πολιτικής, ερευνώντας τα στοιχεία της υπόθεσης, παρατηρούσε ότι ο στόχος τους δεν ήταν άλλος παρά «να τορπιλίσουν τις διαπραγματεύσεις και να επαναφέρουν το θέμα, για μια ακόμη φορά, στο διχασμένο Κογκρέσο των ΗΠΑ». Η Τζούλια Πρέστον σχολίασε ότι «η εξασέλιδη πρόταση των Κόντρας θύμιζε μάλλον αποχαιρετιστήρια χειρονομία, παρά διαπραγματευτικό έγγραφο», λόγω «των νέων, υπερβολικών απαιτήσεων», αφού επακολούθησε η ταχεία αποχώρησή τους από την Μανάγκουα, πριν καταστεί εφικτή η συνέχιση των διαπραγματεύσεων.⁵⁵

Η κυβέρνηση της Νικαράγουας υποστήριξε την επανάληψη των συνομιλιών, αλλά δεν υπήρξε ανταπόκριση εκ μέρους της Ουάσιγκτον και των Κόντρας, οι οποίοι προέβαλαν νέες απαιτήσεις. Ακόμη και ο Καρδινάλ Ομπάντο, ο οποίος δεν αποκρύπτει την συμπάθειά του προς τους Κόντρας, τους προέτρεψε να επαναλάβουν τις συνομιλίες, πλην όμως ματαιώς. Εν συνεχεία, ακολούθησε εκείνο το οποίο το Συμβούλιο Υποθέσεων του Ημισφαιρίου χαρακτήρισε ως «μια κατευθυνόμενη από την CIA εκστρατεία προβοκάτσιας και εσωτερικής αναταραχής στην Νικαράγουα», η οποία «δημιούργησε μιαν ατμόσφαιρα τεχνητής κρίσης», χάρη

στην οποία το Κογκρέσο θα μπορούσε να στραφεί προς την χορήγηση νέας βοήθειας προς τους Κόντρας. Τα περισσότερα του Κογκρέσου έθεσαν εν ισχύ έναν νόμο, ο οποίος προέβλεπε ανανέωση της βοήθειας, ενώ προειδοποιούσαν τους Σαντινίστας ότι θα ακολουθούσε και στρατιωτική βοήθεια, εάν η Νικαράγουα εξακολουθούσε να παραμένει το μοναδικό εμπόδιο στον δρόμο της ειρήνης και της δημοκρατίας ή επιτίθετο στις δυνάμεις των Κόντρας, οι οποίοι απέρριπταν τις διαπραγματεύσεις και διέπρατταν ωμότητες στην Νικαράγουα.⁵⁶ Τα ΜΜΕ σύρθηκαν, πρόθυμα, προς την ίδια κατεύθυνση.

Καθώς πλησίαζε το τέλος της κυβέρνησης Ρήγκαν, καθίστατο λιγότερο ρεαλιστική, και λιγότερο αναγκαία, η εξάρτηση από την τρομοκρατία των Κόντρας, ως μέσον τιμωρίας της Νικαράγουας για τις προσπάθειές της να θέσει τους πόρους στην υπηρεσία της φτώχης πλειοψηφίας, να βελτιώσει την υγεία και το βιοτικό επίπεδο και να ακολουθήσει τον δρόμο της ανεξάρτητης ανάπτυξης και ουδετερότητας. Παρά το μέγεθος και τις μορφές της στρατιωτικής υποστήριξης, πρωτοφανούς για αυθεντικές εξεγέρσεις και την κυριαρχία της αμερικανικής προπαγάνδας σε μεγάλες περιοχές της Νικαράγουας, οι ΗΠΑ δεν κατόρθωσαν να δημιουργήσουν μια βιώσιμη αντάρτικη δύναμη, γεγονός αρκετά αξιοσημείωτο. Μια νέα κυβέρνηση, με λιγότερη διάθεση να τιμωρεί την ανυπακοή με ωμή τρομοκρατία, θα συμμεριζόταν πιθανότατα την συναίνεση της ελίτ, των προηγούμενων ετών, η οποία αναγνώριζε ότι υπάρχουν λιγότερο δαπανηροί τρόποι για να στραγγαλισθεί και να καταστραφεί μια μικρή χώρα που βρίσκεται σε μια περιοχή, η επιβίωση της οποίας εξαρτάται απολύτως από τις σχέσεις της με τις ΗΠΑ. Η κυβέρνηση αυτή θα ήταν ικανή να κατανοήσει την έκθεση μιας επιτροπής της Παγκόσμιας Τράπεζας, τον Οκτώβριο του 1980, η οποία κατέληγε στο συμπέρασμα ότι η Νικαράγουα θα αντιμετώπιζε οικονομική καταστροφή, εάν δεν λάμβανε σημαντική ξένη βοήθεια για να ξεπεράσει τις συνέπειες των καταστροφών και της καταλήστευσης των τελευταίων χρόνων του Σομόζα: «Το επίπεδο του κατά κεφαλήν εισοδήματος του 1977 δεν θα επανεπιτευχθεί, ακόμη και υπό τις ευνοϊκότερες συνθήκες, μέχρι την δεκαετία του 1990».⁵⁷ Με τις ιδιωτικές επιχειρή-

σεις αποδιοργανωμένες και την οικονομία της Νικαράγουας κατεστραμμένη, πιθανώς ανεπανόρθωτα, λόγω του οικονομικού πολέμου των ΗΠΑ, η προσφυγή στην βία – που στοίχισε στις ΗΠΑ την κατακραυγή της διεθνούς κοινής γνώμης και την διάσπαση στο εσωτερικό – είχε χάσει, σε μεγάλο βαθμό, την υποστήριξη εκείνων οι οποίοι δεν θεωρούν την πρόκληση οδύνης και δεινών ως αυτοσκοπό. Υπάρχουν, ασφαλώς, άλλοι και μάλιστα αποτελεσματικότεροι τρόποι για να εξαιρεθεί ο κίνδυνος της επιτυχούς ανεξάρτητης ανάπτυξης μιας αδύναμης και μικρής χώρας.

Εν συνεχεία, μπορούμε να γίνουμε ένα «ευγενέστερο και ανεκτικότερο έθνος», υιοθετώντας πιο «πραγματιστικές» πολιτικές προς επίτευξη των στόχων μας.

Επιπλέον, αν και η εκστρατεία κυβέρνησης-ΜΜΕ κατόρθωσε να οδηγήσει σε ναυάγιο τις ειρηνευτικές συνομιλίες του 1987 και την προοπτική επιτυχίας τους, έθεσε, παρόλα αυτά, σε κίνηση δυνάμεις, τις οποίες δεν μπορούσε να ελέγξει η κυβέρνηση. Η παράνομη, μυστική παροχή βοήθειας προς τους Κόντρας κατέστη δυσκολότερη μετά τις επιμέρους αποκαλύψεις κατά την διάρκεια της υπόθεσης Ιράν-Κόντρας και δεν ήταν πλέον δυνατόν να οργανωθεί μια ανοικτή υποστήριξη του Κογκρέσου προς τους Κόντρας στο εξαιρετικά υψηλό επίπεδο που απαιτείτο για να συνεχίσουν να είναι ενεργοί. Καθώς ο αριθμός των πτήσεων ανεφοδιασμού μειώθηκε στις αρχές του 1988, όπως και οι προοπτικές ανανέωσης της επίσημης βοήθειας, οι πληρεξούσιες δυνάμεις κατέφυγαν στην Ονδούρα και ίσως να είχαν συντριβεί, εάν δεν είχαν αποσταλεί ταχέως επίλεκτες στρατιωτικές μονάδες των ΗΠΑ – η «εισβολή» των ΗΠΑ στην Ονδούρα, όπως την περιέγραφαν τα ΜΜΕ του κυρίαρχου πολιτικού ρεύματος εκεί, ή η υπεράσπιση της Ονδούρας από την επιθετικότητα των Σαντινίστας, σύμφωνα με την φρασεολογία του πολιτικού λόγου των ΗΠΑ.

Μονάδες των Κόντρας μπορούν να διατηρηθούν και, πιθανώς, θα διατηρηθούν στο έδαφος της Νικαράγουας ως μια τρομοκρατική δύναμη, για να διασφαλίσουν ότι η Νικαράγουα δεν θα μπορέσει να τερματίσει την επιστράτευση και να διοχετεύσει τους εξαιρετικά περιορισμένους πόρους της στην ανοικοδόμηση των ερειπίων που άφησαν ο Σομόζα και

ο Ρήγκαν. Μπορεί επίσης να συντηρηθεί μια διαρκής απειλή εισβολής από τις ΗΠΑ, για να εξασφαλισθεί ότι η Νικαράγουα θα υποχρεωθεί να παραμένει σε επιφυλακή με μεγάλο κόστος, ενώ οι σχολιαστές θα ειρωνεύονται την παράνοια των Σαντινίστας, με ύφος αλά Τζιν Κερκπάτρικ. Δεν θα είναι όμως πλέον απαραίτητο να παρουσιάζονται οι Κόντρας ως ο λαός, ο οποίος ενωμένος εξεγείρεται εναντίον των βασανιστών του, ως γενναίοι αγρότες που αγωνίζονται εναντίον του σοβιετικού «ηγεμονισμού», όπως είχαν νηφάλια διευκρινίσει οι ευνοούμενοι ειδικοί των ΜΜΕ. Στις αρχές του 1989, διαβάσουμε ότι «οι ισχυρισμοί των Σαντινίστας πως οι Κόντρας ήταν απλώς μισθοφόροι των ΗΠΑ, κερδίζουν έδαφος ανάμεσα στους Νικαραγουανούς... Οι Κόντρας θεωρούνται ως ένας στρατός Νικαραγουανών, οι οποίοι πίστεψαν ότι θα εξασφάλιζαν καλοπληρωμένες δουλειές από τις ΗΠΑ, όμως λογάριαζαν χωρίς τον ξενοδόχο».⁵⁸ Η υποτονική τρομοκρατία, η «διεύθυνση της αντίληψης» και η «αναχαίτιση», θα υποχρεώσουν την νικαραγουανή κυβέρνηση να διατηρεί ένα υψηλό επίπεδο στρατιωτικής ετοιμότητας και εσωτερικούς ελέγχους και εν συνδυασμό με τον οικονομικό και ιδεολογικό πόλεμο, θα αρκούσαν για να εξασφαλισθούν τα αποτελέσματα της ρηγκανικής βίας, ακόμη και αν ο απώτερος σκοπός της επαναφοράς της Νικαράγουας «στον κεντροαμερικανικό τρόπο» θα έπρεπε δυστυχώς να εγκαταλειφθεί. Αυτό επιφυλάσσει το μέλλον, εφόσον το επιτρέπει ο πληθυσμός των ΗΠΑ. Αποστολή των ΜΜΕ είναι να φροντίσουν ότι αυτό θα επισυμβεί.

Ο καταστροφικός τυφώνας τον Οκτώβριο του 1988, με τις καλόδεκτες προοπτικές μαζικής λιμοκτονίας και τεράστιας μακροπρόθεσμης οικολογικής καταστροφής, ενίσχυσε αυτήν την αντίληψη. Οι ΗΠΑ, φυσικά, αρνήθηκαν οποιαδήποτε βοήθεια. Ακόμη και οι κάτοικοι της κατεστραμμένης πόλης Μπλούφιλντς, στις ακτές του Ατλαντικού, οι οποίοι είχαν μακροχρόνιους δεσμούς με τις ΗΠΑ και έτρεφαν βαθιά αποστροφή για τις μεθόδους επέκτασης της επικυριαρχίας της Νικαράγουας σε αυτήν την περιοχή, πρέπει να στερηθούν τροφής και οικοδομικών υλικών· πρέπει να λιμοκτονήσουν άστεγοι, εκτεθειμένοι στην βροχή, για να τιμωρηθούν οι Σαντινίστας. Η *Boston Globe*, στα έσχατα όρια της κριτι-

κής του κυρίαρχου πολιτικού ρεύματος επί της πολιτικής της κυβέρνησης Ρήγκαν, εξηγούσε, σε ένα χριστουγεννιάτικο μήνυμά της, τον λόγο για τον οποίο οι ΗΠΑ δεν αποστέλλουν βοήθεια μετά τον τυφώνα. Ο τίτλος, κάτω από μια φωτογραφία του Ορτέγκα, αναφέρει: «Η Νικαράγουα έχει λάβει ελάχιστη ανθρωπιστική βοήθεια από τις ΗΠΑ, εξαιτίας της πολιτικής του προέδρου Ντανιέλ Ορτέγκα».⁵⁹ Οι σύμμαχοι των ΗΠΑ, τρομοκρατημένοι από τον παγκόσμιο δυνάστη, και πολύ περισσότερο έρμαια της προπαγάνδας των ΗΠΑ από όσο οι ίδιοι θέλουν να πιστεύουν, επίσης αρνήθηκαν να στείλουν κάτι περισσότερο από κάποια πολύ περιορισμένη βοήθεια. Κάποιοι προέβαλαν ως δικαιολογία την απέχθεια που έτρεφαν για την καταπίεση των Σαντινίστας, μια καθαρή υποκρισία, όπως αντιλαμβανόμαστε, αμέσως, από το γεγονός ότι τα κατά πολύ κτηνωδέστερα καθεστώτα του Ελ Σαλβαδόρ και της Γουατεμάλας δεν προσβάλλουν τις ευαισθησίες τους.

Υπό αυτές τις συνθήκες, η αποστολή των ΜΜΕ είναι σαφής. Πρώτον, πρέπει να εφαρμόσουν την δοκιμασμένη τεχνική της ιστορικής αμνησίας και «αλλαγής πορείας», η οποία εξαλείφει όλες τις σχετιζόμενες με την πολιτική των ΗΠΑ μνήμες και τα αποτελέσματά της. Ο μηχανισμός αυτός, ο οποίος έχει καταστεί ουσιαστικά ένα αντανάκλαστικό, μπορεί να εφαρμοσθεί άμεσα. Όταν το ιστορικό της βίας των ΗΠΑ και τα αποτελέσματά της απαλειφθούν από την συνείδηση [του κοινού], παράλληλα με την ουσία και τις συνέπειες του οικονομικού πολέμου των ΗΠΑ, οι οποίες πάντοτε υποβαθμίζονται, προχωρούμε στην επόμενη φάση. Όλη η ευθύνη για την δυστυχία, την δυσαρέσκεια και την αναταραχή, επιρρίπτεται τώρα αποκλειστικά στους κακούς Σαντινίστας. Επίσης, είναι χρήσιμο να υπογραμμίσουμε ότι οι Νικαραγουανοί αντιλαμβάνονται το ζήτημα με τον ίδιο τρόπο, μέσω της προσεκτικής επιλογής των πηγών ή της παρερμηνείας των αποτελεσμάτων των δημοσκοπήσεων, λόγου χάριν.⁶⁰ Ένα τέτοιο τυπικό μοντέλο παρουσιάζεται στην έρευνα του Έντουαρντ Σίχαν για την Νικαράγουα, η οποία δημοσιεύθηκε σε 3 συνέχειες στην φιλελεύθερη *Boston Globe*, με τίτλο «Μια χώρα ψυχorraγεί». Τα τρία μακροσκελή άρθρα, τα οποία απ' αρχής μέχρι τέλους κατηγορούσαν με δριμύτη-

τα τους Σαντινίστας, περιέχουν ακριβώς μόνον μια φράση, στην οποία σημειώνεται παρεμπιπτόντως ότι «οι ΗΠΑ φέρουν μέρος της ευθύνης για την δυστυχία και την κατεστραμμένη οικονομία της Νικαράγουας».⁶¹ Υπεύθυνοι για την οδύνη της Νικαράγουας είναι οι Σαντινίστας. Εκτός όλων των άλλων, η ηθική δειλία προκαλεί μεγάλη κατάπληξη, όσο συχνά και αν επαναλαμβάνεται αυτό το τροπάριο.

Για τους ευφυείς σχεδιαστές της πολιτικής των ΗΠΑ, θα ήταν λογικό να αποφύγουν την ολοκληρωτική καταστροφή της Νικαράγουας ή έστω την επανενσωμάτωσή της «στον κεντροαμερικανικό τρόπο», όπως προτιμά η φιλελεύθερη κοινή γνώμη. Μπορεί τότε να χρησιμεύσει ως «αντικειμενικό δίδαγμα» για κάποιες φτωχές χώρες, οι οποίες μπορεί «να κυριευθούν από την φρενίτιδα του φανατικού εθνικισμού», όπως κραύγαζαν οι συντάκτες των *New York Times*, όταν η CIA κατόρθωσε να ανατρέψει το κοινοβουλευτικό καθεστώς του Ιράν.⁶² Όταν μια βίαιη υπερδύναμη, η οποία δεν έχει παρά ελάχιστους περιορισμούς στο εσωτερικό της, συγκρούεται με μια χώρα του Τρίτου Κόσμου, πολύ δύσκολα μπορεί να αποτύχει στην πραγματοποίηση της επιδίωξής της να καταστρέψει κάθε ελπίδα.

Οι επιτυχίες των ΗΠΑ στην Κ. Αμερική την τελευταία δεκαετία, συνιστούν μια μεγάλη τραγωδία, όχι μόνον εξαιτίας του τρομακτικού κόστους τους σε ανθρώπινες ζωές, αλλά επειδή, μια δεκαετία νωρίτερα, είχαν πραγματοποιηθεί τα πρώτα ελπιδοφόρα βήματα σε ολόκληρη την περιοχή προς την λαϊκή οργάνωση και την αντιμετώπιση των βασικών ανθρωπίνων αναγκών, με κάποιες πρώτες επιτυχίες, οι οποίες θα μπορούσαν να προσφέρουν χρήσιμα διδάγματα σε άλλους κατατρυχόμενους από παρόμοια προβλήματα – ό,τι ακριβώς φοβούνται οι σχεδιαστές της πολιτικής των ΗΠΑ. Τα βήματα αυτά έχουν επιτυχώς διακοπεί πρόωρα και ίσως να μην επαναληφθούν ποτέ.

Τα κατορθώματα της κυβέρνησης Ρήγκαν στην Νικαράγουα, τα οποία απέκάλυψε η ψυχρή στατιστική των πτωμάτων, του υποσιτισμού, των παιδικών επιδημιών κ.ά., αποκτούν πιο ανθρώπινο χρώμα, εάν ρίξουμε μια τυχαία ματιά στην ζωή των θυμάτων. Η Τζούλια Πρέστον προσφέρει ένα από αυτά τα σπάνια παραδείγματα στα ΜΜΕ του κυρίαρχου

πολιτικού ρεύματος, με τίτλο: «Στην Τζαλάπα, τα Δεινά του Πολέμου ενισχύουν την Υπόθεση των Σαντινίστας». Η Τζαλάπα, γράφει η Πρέστον, είναι μια μικρή πόλη σε «μια εύλωτη λωρίδα εδάφους, η οποία εισχωρεί στην εχθρική Ονδούρα», μια περιοχή, στην οποία έχουν άμεση πρόσβαση οι «Γιοί του Ρήγκαν» από τις βάσεις τους στην Ονδούρα, κυριαρχούμενη, σε μεγάλο βαθμό, από την εχθρική προπαγάνδα που μεταδίδεται από τους ισχυρούς, ελεγχόμενους από τις ΗΠΑ ραδιοσταθμούς στην Ονδούρα. Εδώ, κυρίως, μπορούν να εφαρμόσουν οι Κόντρας τα μαθήματα που διδάχθηκαν από τους εκπαιδευτές της CIA και να επιδείξουν «την αυξανόμενη αυτοπεποίθηση και ικανότητα», οι οποίες τόσο εντυπωσίασαν τον Α.Μ. Ρόζενταλ, καθώς διάβαζε «τις προσεκτικά γραμμένες, γεμάτες ευαισθησία, περιγραφές του Τζέιμς Λεμόιν».⁶³

Στην Τζαλάπα, οι Κόντρας αποτελούν αντικείμενο περιφρόνησης, γράφει η Πρέστον, όντας μισθοφόροι, οι οποίοι «έκαναν λάθος υπολογισμό» για «καλοπληρωμένες και εξασφαλισμένες εργασίες», τις οποίες θα τους προσέφεραν οι ΗΠΑ (βλ. παραπάνω). Όμως, «ο πόλεμος των Κόντρας έχει καταστήσει την μόνιμη ανέχεια των κατοίκων της Τζαλάπα πολύ χειρότερη από οποτεδήποτε στο παρελθόν». Η λιμοκτονία εξαπλώνεται. Το νοσοκομείο, το οποίο ανεγέρθη το 1982 ως «ένα σύμβολο της δέσμευσης των Σαντινίστας να βελτιώσουν τις κοινωνικές συνθήκες», είναι σχεδόν άδειο, επειδή οι άνθρωποι αμφιβάλλουν ότι «διαθέτει τα μέσα για να τους φροντίσει», λόγω της απορρόφησης των πόρων από τον πόλεμο και «όχι από έναν τέτοιου είδους κοινωνικό προγραμματισμό» – ένα κατορθώμα για το οποίο οι πολίτες των ΗΠΑ μπορούν να αισθάνονται υπερήφανοι. Παρόλα αυτά, «τα φοβερά δεινά δεν έχουν στρέψει την Τζαλάπα εναντίον της επανάστασης των Σαντινίστας». Ακόμη και αντισαντινίστας κάτοικοι της πόλης «θεωρούν τον πόλεμο ως ένα νέο στάδιο της ιστορίας κακοποίησης των απλών Νικαραγουανών εκ μέρους των ΗΠΑ, για τους οποίους η δυναστεία της οικογένειας Σομόζα υπήρξε ένα αλησμόνητο παράδειγμα». Οι εκστρατείες κατά του αναλφαριθμητισμού και «η εκπαιδευτική έκρηξη», οι οποίες διακόπηκαν απότομα από την βία των ΗΠΑ, «κέρδισαν την αμέριστη εμπιστοσύνη» της Τζα-

λάπα, όχι όμως και των ΗΠΑ, όπου τις καταδίκασαν περιφρονητικά ως όργανο του ολοκληρωτισμού. Πολλοί κάτοικοι της πόλης θεωρούν ότι «η κοινωνία, σήμερα, είναι πιο αντιγραφειοκρατική και εξισωτική». Οι αγρότες δεν είναι πλέον «δούλοι» και οι γαιοκτήμονες «ανώτεροι», όπως συνέβαινε υπό το καθεστώς Σομόζα και, γενικότερα, υπό το μοντέλο των ΗΠΑ. «Οι Σαντινίστας προσέφεραν, για πρώτη φορά, τραπεζική πίστωση στους μικροαγρότες» και σήμερα «όλοι μοιράζονται την ίδια φτώχεια», αν και με «φωνές απογοήτευσης», εξαιτίας της επιτυχίας του Ρήγκαν να «επιβραδύνει την επανάσταση», όπως ένας «κάτισχνος αγρότης υποστηρίζει».

Οι μακροπρόθεσμοι στόχοι της κυβέρνησης Ρήγκαν για την Κ. Αμερική ήταν σαφείς ευθύς εξ αρχής. Ενώ οι Σουλτς, Άμπραμς, Κερκπάτρικ και οι όμοιοί τους, με τον ενθουσιασμό τους για την τρομοκρατία και την βία, κατέχουν μια ακραία θέση στο πολιτικό φάσμα, οι γενικοί πολιτικοί στόχοι είναι πάγιοι και βαθιά ριζωμένοι στην παράδοση, στον σχεδιασμό της πολιτικής και στους θεσμούς των ΗΠΑ, γι' αυτό και έτυχαν ελαχίστης προσοχής και δεν τους ασκήθηκε σχεδόν καμιά κριτική στα πλαίσια του κυρίαρχου πολιτικού ρεύματος. Για τους ίδιους λόγους, θεωρείται αναμενόμενο ότι θα παραμείνουν σταθεροί. Είναι αναγκαίο να διαλυθούν «οι λαϊκές οργανώσεις που αγωνίζονται για να υπερασπίσουν τα πλέον θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματά τους» (Αρχιεπίσκοπος Ρομέρο) και να εκμηδενισθεί κάθε απειλή «υπερεθνικισμού» στις «νεαρές δημοκρατίες». Όσον αφορά την Νικαράγουα, εάν δεν καταστεί δυνατόν να επανέλθει δια της βίας στον «κεντροαμερικανικό τρόπο» καταπίεσης και εκμετάλλευσης, τότε οι ΗΠΑ πρέπει να εφαρμόσουν τουλάχιστον τις κομपाστικές δηλώσεις ενός στελέχους του υπουργείου Εξωτερικών το 1981: να «μετατραπεί η Νικαράγουα σε Αλβανία της Κ. Αμερικής», δηλαδή φτώχη, απομονωμένη και ακραία». Η κυβέρνηση των ΗΠΑ πρέπει να διασφαλίσει ότι η Νικαράγουα θα «καταστεί ένα είδος Λατινοαμερικανικής Αλβανίας», έτσι ώστε «το όνειρο των Σαντινίστας, να δημιουργήσουν ένα νέο, υποδειγματικότερο πολιτικό πρότυπο για την Λατινική Αμερική, να συντριβεί» (Τζων Κάρλιν, Βρετανός δημοσιογράφος).⁶⁴

Οι περισσότεροι στόχοι έχουν επιτευχθεί. Τα ανεξάρτητα ΜΜΕ δικαιούνται μεγάλο μερίδιο της δόξας, λόγω των υπηρεσιών τους ως ενεργούμενα της κυβέρνησης.

Η υποκρισία, έγραφε ο Μίλτον, είναι «το μοναδικό κακό που περιφέρεται Αόρατο σε όλους, εκτός από τον Θεό». Για να διασφαλίσει ότι «ούτε Άνθρωπος ούτε Άγγελος μπορεί να το διακρίνει», το κακό, μολοντούτο, συνιστά μια απαιτητική κλήση. Ο Πασκάλ είχε εξετάσει αυτό το θέμα λίγα χρόνια νωρίτερα, όταν κατέγραφε «τον τρόπο με τον οποίο οι σοφιστές συμβιβάζουν τις αντιθέσεις ανάμεσα στις απόψεις τους και στις αποφάσεις των παπών, των συνόδων και της Αγίας Γραφής». «Μια από τις μεθόδους, με τις οποίες αίρουμε αυτές τις αντιφάσεις», εξηγεί ο σοφιστής συνομιλητής του, «είναι το να ερμηνεύουμε κάποια φράση». Έτσι, εάν το Ευαγγέλιο λέγει, «προσφέρετε ελεημοσύνη από το περίσσειμά σας» και ο στόχος είναι «να απαλλαγούν οι πλουσιότεροι από την υποχρέωση να δίδουν ελεημοσύνη», το «θέμα διευθετείται εύκολα με το να δοθεί μια τέτοια ερμηνεία στην λέξη *περίσσειμα*, ώστε σπανίως, ή ουδέποτε, να ενοχληθεί κάποιος από μια τέτοιου είδους διατύπωση». Οι πολυμαθείς λόγιοι εξηγούν πως «ό,τι συσσωρεύουν οι άνθρωποι αυτού του κόσμου για να βελτιώσουν την κατάστασή τους ή εκείνη των συγγενών τους, δεν μπορεί να οριστεί ως *περίσσειμα* και συνεπώς, κάτι τέτοιο, όπως το *περίσσειμα*, σπανίως μπορεί να βρεθεί ανάμεσα στους ανθρώπους αυτού του κόσμου, μη εξαιρουμένων ακόμη και βασιλέων» – σήμερα, το ονομάζουμε φορολογική μεταρρύθμιση. Επομένως, μπορούμε να προσηλωθούμε πιστά στα κηρύγματα του Ευαγγελίου ότι «οι πλούσιοι είναι αναγκασμένοι να προσφέρουν ελεημοσύνη από το περίσσειμά τους... (αν και) αυτό, σπανίως ή ουδέποτε, είναι υποχρεωτικό στην πράξη». «Βλέπεις, λοιπόν, την χρησιμότητα των ερμηνειών», κατέληξε ο ομιλητής.

Στις ημέρες μας, η μέθοδος, χάρη στον Όργουελ, ονομάζεται Νεογλώσσα, ενώ οι σοφιστές είναι εξίσου ικανοί, αν και λιγότερο πρακτικοί από ό,τι ήταν ο καλόγηρος του Πασκάλ.

Στα δύο τελευταία κεφάλαια, επισημαίνοντας την υπόδειξη των φιλελευθέρων διανοουμένων ότι με «την ανάπτυξη της γνώσης» θα πρέπει να εμμένουμε σε «ευφυείς» και «εκλεπτυσμένες» μεθόδους κοινωνικού ελέγχου, αποφεύγο-

ντας τις «ωμές, εμφανείς και άμεσες μεθόδους», εξέτασα μερικούς από τους τρόπους ελέγχου της σκέψης, οι οποίοι αναπτύχθηκαν στις δημοκρατικές κοινωνίες. Το πλέον αποτελεσματικό τέχνασμα είναι ο περιορισμός της σκέψης, ο οποίος επιτυγχάνεται μέσω της ανοχής του δημοσίου διαλόγου ή ακόμη και της ενθάρρυνσής του, αλλά μόνον εντός των καταλλήλων ορίων. Ωστόσο και τα δημοκρατικά συστήματα καταφεύγουν σε απεχθέστερα μέσα, όπως στην μέθοδο «της ερμηνείας κάποιας φράσης», η οποία αποτελεί ένα σημαντικό εργαλείο. Έτσι, η επιθετικότητα και η κρατική τρομοκρατία στον Τρίτο Κόσμο μετατρέπονται σε «υπεράσπιση της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων» και η «δημοκρατία» εφαρμόζεται επιτυχώς, όταν η κυβέρνηση βρίσκεται, ασφαλώς, στα χέρια «των πλουσίων, οι οποίοι ζουν εν ειρήνη στις κατοικίες τους», όπως περιέγραφε την παγκόσμια τάξη πραγμάτων ο Ουίνστον Τσόρτσιλ.² Στις ΗΠΑ, πρέπει να διασφαλισθεί η κυριαρχία των προνομιούχων και ο πληθυσμός να υποβιβασθεί στην κατάσταση παθητικού παρατηρητή, ενώ στις εξαρτημένες χώρες απαιτούνται ενδεχομένως αυστηρότερα μέτρα για να εξαλειφθεί οποιαδήποτε αμφισβήτηση των φυσικών ηγετών. Με την κατάλληλη ερμηνεία της φράσης, είναι όντως αλήθεια ότι «ο πόθος να δούμε την αμερικανικού τύπου δημοκρατία να αντιγράφεται από ολόκληρο τον κόσμο, συνιστά μόνιμο θέμα της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής»,³ όπως διεκήρυξε ο ανταποκριτής των *Times*, Νηλ Λιούις.

Συνεπώς, δεν υπάρχει καμιά «αντίφαση», όταν, ενώ επιθυμούμε την δημοκρατία και την ανεξαρτησία στο Ν. Βιετνάμ, ισοπεδώνουμε ταυτόχρονα την χώρα για να εξαφανίσουμε το Εθνικοαπελευθερωτικό Μέτωπο (NLF) και, εν συνεχεία, να εξουδετερώσουμε πλήρως τους πολιτικά οργανωμένους Βουδιστές, πριν επιτρέψουμε την διεξαγωγή σκηνοθετημένων «εκλογών». Η σοφιστεία μάς επιτρέπει επίσης να συνεχίζουμε αυτήν την πορεία, ενώ αναγνωρίζουμε ότι μέχρι να αναγκασθεί ο αντίχρθων εχθρός, «να χρησιμοποήσει αντι-βία για να επιβιώσει» από την τρομοκρατία των ΗΠΑ, θα επιμένει ότι η σύγκρουσή του με τις ΗΠΑ και τους πελάτες τους, «θα έπρεπε να διεξαχθεί σε πολιτικό επίπεδο και ότι η χρήση μαζικών στρατιωτικών δυνάμεων ήταν καθεαυτή παράνομη». Η εκ μέρους μας απόρριψη της πολιτικής υπέρ της στρατιωτικής ισχύος είναι φυσική, επειδή αναγνωρίζαμε, επίσης, ότι το NLF ήταν το μοναδικό «αληθινά μαζικό πολιτικό

κόμμα στο Ν. Βιετνάμ» και κανένας δεν πίστευε, «με εξαίρεση ενδεχομένως τους Βουδιστές, ότι ήταν ίσος από άποψη μεγέθους και ισχύος, ώστε να διακινδυνεύσει την συμμετοχή του σε έναν συνασπισμό, φοβούμενος ότι, εάν το έπραττε, το μεγάλο ψάρι θα έτρωγε το μικρό». Με το ίδιο σκεπτικό, ήταν απολύτως ορθό να υπονομεύσουμε τις πρώτες και τελευταίες ελεύθερες εκλογές στην Ιστορία του Λάος, επειδή τις κέρδισε η λάθος πλευρά: να οργανώσουμε ή να στηρίξουμε την ανατροπή εκλεγμένων κυβερνήσεων στην Γουατεμάλα, την Βραζιλία, την Δομινικανή Δημοκρατία, τις Φιλιππίνες, την Χιλή και την Νικαράγουα: να υποστηρίξουμε ή να οργανώσουμε απ' ευθείας τρομοκρατία ευρείας κλίμακας, για να αποτρέψουμε την απειλή της δημοκρατίας, της κοινωνικής μεταρρύθμισης και της ανεξαρτησίας στην Κ. Αμερική κατά την δεκαετία του 1980: να λάβουμε αυστηρά μέτρα για να διασφαλίσουμε ότι ο μεταπολεμικός κόσμος θα επανήρχετο στα κατάλληλα χέρια: και πολλά άλλα – όλα, εξαιτίας του «πόθου μας για δημοκρατία».

Από την ίδια προοπτική, μπορούμε να κατανοήσουμε τον λόγο για τον οποίο, τον Δεκέμβριο του 1965, οι συντάκτες των *New York Times* εγκωμίαζαν την Ουάσιγκτον, επειδή είχε «παραμείνει, σοφά, στο παρασκήνιο κατά την διάρκεια των προσφάτων ταραχών» στην Ινδονησία. Σε αυτές «τις πρόσφατες ταραχές», οι Ινδονήσιοι στρατιωτικοί είχαν «εξουδετερώσει την πολιτική ωρολογιακή βόμβα της χώρας, το ισχυρό Ινδονησιακό Κομμουνιστικό Κόμμα (PKI)», εξοντώνοντας «ουσιαστικά, όλα τα ανώτερα και μεσαία ηγετικά στελέχη τού PKI», με τον έναν ή τον άλλον τρόπο – και, παρεμπιπτόντως, σφαγιάζοντας εκατοντάδες χιλιάδες λαού, κυρίως ακτήμονες χωρικούς, ενώ η Ουάσιγκτον, «σοφά», παρακολουθούσε σιωπηρά, όπως ήθελαν να πιστεύουν οι συντάκτες.⁵ Αυτό το επακόλουθο μιας ευπρόσδεκτης νίκης της ελευθερίας δεν αναφέρθηκε, αν και οι συντάκτες όντως προειδοποιούσαν ότι οι κοινωνικές συνθήκες, οι οποίες κατέστησαν ικανό το PKI να οργανώσει 14 εκατομμύρια ανθρώπους, εξακολουθούσαν να υφίστανται. Παρότρυναν την Ουάσιγκτον να παραμείνει επιφυλακτική, όσον αφορά την παροχή βοήθειας προς τους δράστες της σφαγής, επειδή ακόμη υπήρχε ο φόβος να επωφεληθούν ο εθνικιστής ηγέτης Σουκάρνο και τα απομεινάρια του PKI, παρά τις ενθαρρυ-

ντικές επιτυχίες των φίλων και συμμάχων των ΗΠΑ κατά την διεξαγωγή της μεγαλύτερης σφαγής από την εποχή του Ολοκαυτώματος.

Παρομοίως, είναι φυσικό να εγκωμιάζουν οι *New York Times* την κυβέρνηση του Σάχη στο Ιράν, τον οποίον επανέφερε στην εξουσία η CIA, για την «εξαιρετικά επιτυχή εκστρατεία της εναντίον των ανατρεπτικών στοιχείων» και για την «τεράστια επιτυχία της στο να συντρίψει τις ανατρεπτικές ενέργειες, χωρίς να καταργήσει την δημοκρατία». Τώρα, ευτυχώς, οι ανατροπείς καταστέλλονται χωρίς να καταργείται η δημοκρατία, συμπεριλαμβανομένου του «φιλο-σοβιετικού κόμματος Τουντέχ», το οποίο αποτελούσε στο παρελθόν «μια πραγματική απειλή», η οποία όμως «τώρα θεωρείται ότι έχει εξαλειφθεί εντελώς», και των «υπερεθνικιστών», οι οποίοι υπήρξαν σχεδόν εξίσου ανατρεπτικοί με τους Κομμουνιστές.⁶ Εξάλλου, ελάχιστοι, προφανώς, θεωρούν ενοχλητικό το να διαβάζουν ένα ενθουσιώδες άρθρο για «την επιστροφή της πλήρους δημοκρατίας» στις Φιλιππίνες, με τίτλο «Με διάταγμα της Ακίνο, τίθεται εκτός νόμου το Κομμουνιστικό Κόμμα», το οποίο στην πρώτη παράγραφο εξηγεί ότι ένα προεδρικό διάταγμα θέσπιζε την επιβολή ποινών φυλάκισης για συμμετοχή στο κόμμα αυτό, το οποίο είχε νομιμοποιηθεί την εποχή της δικτατορίας του Μάρκος.⁷ Λίγο νωρίτερα, ο ίδιος ο Μάρκος ήταν ένα πρότυπο δημοκράτη, ένας άνδρας «αφοσιωμένος στην δημοκρατία», όπως εξηγούσε ο Ρόναλντ Ρήγκαν· «εκτιμάμε την προσήλωσή σας στις δημοκρατικές αρχές και στις δημοκρατικές διαδικασίες» και «τις υπηρεσίες σας προς την ελευθερία», διεκήρυξε ο αντιπρόεδρος του, Τζώρτζ Μπους, στην Μανίλα.⁸ Αυτό, βέβαια, συνέβαινε πριν χάσει ο Μάρκος τον έλεγχο και, μαζί με αυτόν, τα διαπιστευτήριά του ως δημοκράτης εραστής της ελευθερίας.

Παρομοίως, μπορούμε να θυμηθούμε με νοσταλγία τις ημέρες της «δημοκρατίας» υπό τις δικτατορίες των Ντιέμ και Θιέου-Κι στο Ν. Βιετνάμ (βλ. κεφ. 3). Και τι φυσιολογικότερο από το να παρατηρούμε με υπερηφάνεια ότι «στο ιδεολογικό πεδίο η δημοκρατία κυριαρχεί όλο και περισσότερο», εφόσον η εμπειρία των τελευταίων δεκαετιών αποδεικνύει ότι οδηγεί σε ευημερία και ανάπτυξη: «Ως οικονομικός μη-

χανισμός, η δημοκρατία λειτουργεί αποδεδειγμένα», γράφει στο πρωτοσέλιδο άρθρο του ο Τζέιμς Μάρκχαμ, στο *Times Week in Review*. Έχει επέλθει, όντως, οικονομική ανάπτυξη στις «προσφάτως εκβιομηχανισμένες χώρες», ιδίως στην Ν. Κορέα, στην Ταϊβάν, στο Χονγκ-Κονγκ και στην Σιγκαπούρη. Οφείλουμε, λοιπόν, να κατανοήσουμε ότι η «δημοκρατία» είναι ένα σύστημα το οποίο απορρίπτει τις δημοκρατικές μορφές, με σκοπό να προωθήσει την μειωμένη κατανάλωση και την υπερεκμετάλλευση μέσω κρατικού ελέγχου επί της οικονομίας, σε συντονισμό με εγχώριους ομίλους εταιρειών και διεθνείς μεγάλες εταιρείες, ένα πρότυπο, το οποίο βρίσκεται εγγύτερα στον παραδοσιακό φασισμό παρά στην δημοκρατία. Πάντως, όλα εξηγούνται όταν προσδώσουμε στον όρο «δημοκρατία» την έννοια της κυριαρχίας επί της οικονομίας και επί της κοινωνικής και πολιτικής ζωής εκείνων των εγχωρίων στοιχείων, τα οποία είναι πλήρως ευαισθητοποιημένα όσον αφορά τις ανάγκες των μεγάλων εταιρειών και της κυβέρνησης των ΗΠΑ.

Αυτά είναι μόνιμα θέματα στα ΜΜΕ και στο πολιτικό σύστημα, τα οποία αντανakλούν ευρύτερους στόχους. Δεν υπάρχουν εδώ αντιθέσεις, εφόσον κατανοούμε την ορθή ερμηνεία του όρου «δημοκρατία».

Όλα αυτά είναι απολύτως σύμφωνα με το δόγμα ότι οι άλλες χώρες θα μπορούν να καθορίζουν το μέλλον τους, εκτός εάν «οι εξελίξεις... ξεφεύγουν από τον έλεγχο» και «επηρεάζουν δυσμενώς τα συμφέροντα των ΗΠΑ». Η λογική αυτή είναι παρόμοια με την λογική της έκθεσης της Εθνικής Υπηρεσίας Πληροφοριών το 1955, η οποία εξέταζε το δίλημμα, το οποίο αντιμετώπιζαν οι ΗΠΑ στην Γουατεμάλα, μετά την επιτυχή ανατροπή του δημοκρατικού καπιταλιστικού καθεστώτος. «Πολλοί από τους κατοίκους της Γουατεμάλας είναι προσηλωμένοι με πάθος στα δημοκρατικά-εθνικιστικά ιδανικά της Επανάστασης του 1944», ιδίως, «στα κοινωνικά και οικονομικά προγράμματα» του καθεστώτος, το οποίο ανετράπη από το πραξικόπημα της CIA, επισημαίνει η μελέτη με κάποια ανησυχία· ωστόσο, ελάχιστοι κάτοικοι της Γουατεμάλας «κατανοούν τις διαδικασίες και τις ευθύνες της δημοκρατίας», και ως εκ τούτου «είναι δύσκολο να σχηματισθεί μια υπεύθυνη δημοκρατική κυβέρνηση».¹⁰ Η προφανής αντίφαση εξαφανίζεται, όταν δώσουμε την κατάλληλη ερμηνεία στον όρο «δημοκρατία». Αποστολή των

MME, και γενικότερα της τάξης των ειδικών, είναι να διασφαλίσουν ότι η υποκρισία «περιφέρεται Αόρατη σε όλους, εκτός από τον ίδιο τον Θεό».

Όπως διαπιστώνουμε από αυτά και πολλά άλλα παραδείγματα, το έντονο ενδιαφέρον για την δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα μπορεί να συμβαδίζει με την ανοχή σφαγών ευρείας κλίμακας ή με την άμεση συμμετοχή σε αυτές. Η εφημερίδα *Christian Science Monitor* παρατηρούσε επιδοκιμαστικά – και ορθώς – ότι μετά την εντυπωσιακή επιτυχία του στρατηγού Σουχάρτο να εξαλείψει την πολιτική απειλή στην Ινδονησία με μαζικές δολοφονίες, «πολλοί στην Δύση ήταν πρόθυμοι να 'εκπολιτίσουν' τον νέο, μετριοπαθή ηγέτη της Τζακάρτα, Σουχάρτο»: εδώ ο όρος «μετριοπαθής» χρησιμοποιείται με την κατάλληλη σοφιστική ερμηνεία. Οι επόμενες επιτυχίες του Σουχάρτο, συμπεριλαμβάνουν πρωτοφανείς παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην χώρα και σφαγές κατά την διάρκεια της επίθεσης στο Α. Τιμόρ, οι οποίες μπορούν να συγκριθούν με αυτές του Πολ Ποτ την ίδια περίοδο, σφαγές οι οποίες υποστηρίχθηκαν με ενθουσιασμό από τις ΗΠΑ, με την ενεργό συμπαράσταση του Καναδά, της Βρετανίας, της Γαλλίας και άλλων φρουρών της ηθικής. Τα MME συνέπραξαν, αποσιωπώντας απλώς το θέμα: η δημοσιογραφική κάλυψη εκ μέρους των *New York Times*, λόγου χάριν, έφθινε όσο αυξάνοντο οι ωμότητες και η συμμετοχή των ΗΠΑ, καταλήγοντας να μηδενισθεί, όταν οι ωμότητες αποκορυφώθηκαν το 1978· τα δε ελάχιστα σχόλια του γνωστού ανταποκριτού στην ΝΑ. Ασία, Χένρυ Κάμ, μας διαβεβαίωναν, στηριζόμενα στις μαρτυρίες των Ινδονήσιων στρατηγών, ότι ο στρατός προστάτευε τους ανθρώπους, οι οποίοι εγκατέλειπαν τις ελεγχόμενες από τους αντάρτες περιοχές. Επιμελώς αποκλείστηκαν οι μαρτυρίες προσφύγων, εκκλησιαστικών αξιωματούχων και άλλων, οι οποίοι είχαν ίσως αντιτεθεί στην κοινή συναίνεση για μία σφαγή, η οποία φαίνεται να είναι η μεγαλύτερη στην Ιστορία, αναλογικά με τον πληθυσμό, μετά το Ολοκαύτωμα. Εκ των υστέρων, η εφημερίδα του Λονδίνου *Economist*, σε έναν ύμνο της προς την Ινδονησία υπό την διακυβέρνηση του Σουχάρτο, τον χαρακτηρίζει ως «καλοκάγαθη ψυχή», αναφερόμενη, ίσως, στην καλοσύνη του απέναντι στις μεγάλες διεθνείς εταιρείες.¹¹

Σύμφωνα με τις ίδιες αρχές, ήταν φυσικό να προκύψει τεράστια αγανάκτηση από την τρομοκρατία του καθεστώτος Πολ Ποτ, ενώ οι δημοσιογράφοι στην Πνομ Πενχ το 1973, όταν οι βομβαρδισμοί κατοικημένων περιοχών της υπαίθρου της Καμπότζης από τις ΗΠΑ είχαν κορυφωθεί, θα αγνοούσαν τις μαρτυρίες εκατοντάδων χιλιάδων προσφύγων, ενώπιόν τους.¹² Μια τέτοιου είδους επιλεκτική αντίληψη, εγγυάται ότι ελάχιστα θα γίνουν γνωστά για το μέγεθος και τον χαρακτήρα των ωμοτήτων των ΗΠΑ, καίτοι αρκετά για να δείξουν ότι μπορούν να συγκριθούν με εκείνες που αποδίδονται στους Ερυθρούς Χμερ, τότε που οι κραυγές αγανάκτησης σάρωναν την Δύση το 1977, και ότι αυτές οι ωμότητες συνέβαλαν σημαντικά στην άνοδο, και πιθανώς στην θηριωδία, των Ερυθρών Χμερ.¹³

Οι επιτυχίες αυτές του «ιστορικού σχεδιασμού», επιτρέπουν στους συντάκτες των *New York Times* να επισημάνουν ότι, «όταν οι ΗΠΑ απέστρεψαν τους οφθαλμούς από την Ινδοκίνα το 1975, τότε μόλις άρχιζαν και τα δεινά της Καμπότζης», με «τις ειδεχθείς βαρβαρότητες των Ερυθρών Χμερ και, εν συνεχεία, με την ζοφερή κατοχή από το Βιετνάμ», (το οποίο, παρεμπιπτόντως, εξεδίωξε τους Ερυθρούς Χμερ). «Μετά από μακρά περίοδο αδιαφορίας», συνεχίζουν, «η Ουάσιγκτον μπορεί (τώρα) να διαδραματίσει έναν σημαντικό ρόλο ως ένας αμερόληπτος μεσολαβητής» και «να θεραπεύσει την χαίνουσα πληγή στην Καμπότζη». Τα δεινά άρχισαν το 1975, όχι νωρίτερα, μπροστά «στα μάτια της Αμερικής», ενώ οι συντάκτες παραλείπουν να μας υπενθυμίσουν ότι κατά την περίοδο της «αδιαφορίας», η Ουάσιγκτον προσέφερε έμμεση υποστήριξη στους Ερυθρούς Χμερ, ενώ ταυτοχρόνως στήριζε τον συνασπισμό, του οποίου αυτοί αποτελούσαν το κυριότερο στοιχείο, επειδή ο τελευταίος θεωρείτο «συνέχεια» του καθεστώτος Πολ Ποτ.¹⁴

Οι σχέσεις των ΗΠΑ με τους Ερυθρούς Χμερ απαιτούν προσεκτική εξέταση. Οι Ερυθροί Χμερ υπήρξαν και παραμένουν απολύτως κακοί, ενόσω μπορούν να συνδέονται με την κομμουνιστική απειλή, εξαιτίας, ίσως, της καταγωγής τους από τους αριστερούς κύκλους του Ζαν-Πωλ Σαρτρ στο

Παρίσι. Ακόμη χειρότεροι είναι, αποδεδειγμένα, οι Βιετναμέζοι, οι οποίοι τελικώς αντέδρασαν στα κτηνώδη και αιματηρά μεθοριακά επεισόδια, εισβάλλοντας στην Καμπότζη και εκδιώκοντας τους Ερυθρούς Χμερ, τερματίζοντας έτσι τις σφαγές τους. Επομένως, εμείς πρέπει να υποστηρίξουμε τους Ταϊλανδούς και Κινέζους συμμάχους μας, οι οποίοι βοηθούν τον Πολ Ποτ. Η όλη κατάσταση απαιτεί από τους σχολιαστές να είναι προσεκτικοί. Οι *New York Times* αναφέρουν «την απροθυμία της Ουάσιγκτον να ασκήσει ισχυρές πιέσεις» στην Κίνα για να αναγκασθεί να τερματίσει την υποστήριξή της προς τον Πολ Ποτ – με στόχο την οικονομική αιμορραγία του Βιετνάμ, όπως έχουν εξηγήσει ευθέως οι Κινέζοι σύμμαχοί μας. Ο υφυπουργός Εξωτερικών, υπεύθυνος για τις υποθέσεις της Α. Ασίας, απέρριψε έκκληση του Κογκρέσου, με την οποία καλείτο να τερματίσει την βοήθεια προς τον Πολ Ποτ, λόγω της «ρευστότητας» της κατάστασης. Η πίεση των ΗΠΑ προς την Κίνα «πιθανόν να διαταράξει τις σχέσεις άνευ λόγου», εξηγούσαν οι *Times* και αυτή η σκέψη υπερνικά το μεγάλο μας ενδιαφέρον για την τύχη των Καμποτζιανών, οι οποίοι είναι έρμαιο της τρομοκρατίας των Ερυθρών Χμερ. Ο Τύπος εξηγεί, επιπλέον, ότι ενώ οι ΗΠΑ είναι, φυσικά, «ένα από τα έθνη που ανησυχούν υπερβολικά για μια πιθανή επάνοδο των Ερυθρών Χμερ», εν τούτοις, «οι ΗΠΑ και οι σύμμαχοί τους έχουν αποφασίσει ότι, εάν δεν υπάρξει κάποια ένδειξη υποχωρητικότητας εκ μέρους του Βιετνάμ στην κατεύθυνση μιας πολιτικής διευθέτησης (με τους όρους των ΗΠΑ), πρέπει να επιτραπεί στις δυνάμεις των Ερυθρών Χμερ να λειτουργούν ως στρατιωτική πίεση επί του Βιετνάμ, παρά το παρελθόν τους» – και παρά το τι μπορεί να σκέπτεται ο πληθυσμός περί «μιας επανόδου των Ερυθρών Χμερ». Υπό αυτές τις πιεστικές συνθήκες, δεν είναι «ρευστές» μόνον οι σχέσεις με την Κίνα, αλλά «ρευστά» είναι και τα καθήκοντα των προπαγανδιστών.¹⁵

Μια κατάλληλη σοφιστική ερμηνεία της έννοιας «δημοκρατία» επιλύει το πρόβλημα μόνον κατά το ήμισυ· χρειαζόμαστε, επίσης, έναν χαρακτηρισμό για τους εχθρούς της δημοκρατίας σε όποια χώρα ποθούμε να την εγκαθιδρύ-

σουμε ή να την διατηρήσουμε. Το τέχνασμα, το οποίο προκαλεί αυτόματη αντίδραση, συνίσταται στο να χαρακτηρίσουμε τους αυτόχθονες εχθρούς «Κομμουνιστές», ανεξαρτήτως των κοινωνικών τους αντιλήψεων ή των πολιτικών τους πεποιθήσεων. Πρέπει να εξαφανισθούν προς όφελος των «δημοκρατών», οι οποίοι βρίσκονται «υπό έλεγχο». Ο Χοσέ Ναπολεόν Ντουάρτε και ο υπουργός Αμύνης του, Βίντες Καζανόβα, είναι συνεπώς «δημοκράτες», οι οποίοι υπερασπίζουν τον πολιτισμό ενάντια στους «Κομμουνιστές», όπως ακριβώς και οι εκατοντάδες δολοφονημένοι από τις δυνάμεις ασφαλείας, καθώς προσπαθούσαν να διαφύγουν στην Ονδούρα, διασχίζοντας τον Ρίο Σουμπούλ, τον Μάιο του 1980. Ήταν όλοι «Κομμουνιστές αντάρτες», εξήγησε ο Ντουάρτε, συμπεριλαμβανομένων πιθανώς και των βρεφών που κατακρεουργήθηκαν με ματσέτες· τα ΜΜΕ των ΗΠΑ επέλεξαν τον απλούστερο δρόμο, αυτόν της απόκρυψης της σφαγής, μιάς από τις πρώτες επιχειρήσεις της τρομοκρατικής εκστρατείας, στην οποία ο Ντουάρτε, ενθέρμως επιδοκιμαζόμενος, παρείχε νόμιμη κάλυψη.¹⁶

Η στάση των ΗΠΑ, απέναντι στις «αμερικανικού τύπου» δημοκρατίες, απεικονίζει την κυρίαρχη αντίληψη με πιο εκλεπτυσμένους τρόπους. Η Ευρώπη και η Ιαπωνία προσφέρουν ενδιαφέροντα παραδείγματα, ιδίως κατά τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια, όταν κατέστη αναγκαίο να αποκατασταθούν στην εξουσία οι παραδοσιακές ελίτ και να υπονομευθούν η αντιφασιστική αντίσταση και οι υποστηρικτές της, πολλοί εκ των οποίων εμπνέοντο από απαράδεκτες, ριζοσπαστικές, δημοκρατικές ιδέες.¹⁷

Ο Τρίτος Κόσμος προσφέρει μερικά παρόμοια παραδείγματα, παράλληλα με πολλές άλλες περιπτώσεις, κατά τις οποίες άνθρωποι με λανθασμένες ιδέες ελέγχονται δια της βίας ή εξοντώνονται «χωρίς να καταστέλλεται η δημοκρατία». Ας εξετάσουμε την Κόστα Ρίκα, την μοναδική λειτουργούσα κοινοβουλευτική δημοκρατία στην Κ. Αμερική μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Ενίοτε υποστηρίζεται, ακόμη και από μελετητές, οι οποίοι θα έπρεπε να γνωρίζουν καλύτερα, ότι η υποστήριξη των ΗΠΑ προς την Κόστα Ρίκα ανατρέπει την θέση ότι πρωταρχικός πολιτικός στόχος είναι η αναχαίτιση «εθνικιστικών καθεστώτων», τα οποία δεν εγγυώνται επαρ-

κώς τα δικαιώματα των επιχειρήσεων,¹⁸ θέση πλήρως τεκμηριωμένη βάσει επισήμων εγγράφων και ιστορικών αρχείων. Το επιχείρημα αυτό αντικατοπτρίζει μια σοβαρή παρανόηση. Οι ΗΠΑ δεν αντιτίθενται ευθύς εξ αρχής στις δημοκρατικές μορφές, εφόσον προστατεύεται το κλίμα για τις επιχειρηματικές δραστηριότητες. Όπως ορθώς παρατηρούσε ο Γκόρντον Κόνελ-Σμιθ στην μελέτη του με θέμα το παναμερικανικό σύστημα, για λογαριασμό του Βασιλικού Ιδρύματος Διεθνών Υποθέσεων,¹⁹ «η αντίληψη των ΗΠΑ περί δημοκρατίας» είναι «στενά συνυφασμένη με την ιδιωτική, καπιταλιστική επιχείρηση», και μόνον όταν αυτή απειλείται από ό,τι συνήθως αποκαλείται «Κομμουνισμός», αναλαμβάνουν δράση για να «αποκαταστήσουν την δημοκρατία» «το ενδιαφέρον των ΗΠΑ για την αντιπροσωπευτική δημοκρατία στην Λ. Αμερική (και αλλού) είναι μια πλευρά της αντικομμουνιστικής πολιτικής της», ή, ακριβέστερα, η πολιτική εξουδετέρωσης οποιασδήποτε απειλής κατά της οικονομικής διεύθυνσης και του πολιτικού ελέγχου των ΗΠΑ. Και όταν αυτά τα συμφέροντα διασφαλίζονται, οι δημοκρατικές μορφές όχι μόνον γίνονται ανεκτές, αλλά και επιδοκιμάζονται, τουλάχιστον χάριν των δημοσίων σχέσεων. Η Κόστα Ρίκα σχεδόν συνταυτίζεται με αυτό το μοντέλο και παρέχει μια ενδιαφέρουσα επίγνωση «του πόθου για δημοκρατία», ο οποίος δήθεν κατευθύνει την εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ.

Στην Κόστα Ρίκα, το σύστημα εγκαθιδρύθηκε υπό την ηγεσία του Χοσέ (Δον Πέπε) Φιγκουέρες μετά το πραξικόπημα του 1948 και διατηρείται έκτοτε. Υποδεχόταν πάντοτε θερμά τις ξένες επενδύσεις και προωθούσε μια μορφή ταξικής συνεργασίας, η οποία συχνά «θυσίαιζε τα εργατικά δικαιώματα», επισημαίνει ο βιογράφος του Δον Πέπε²⁰, επιβάλλοντας ταυτοχρόνως ένα σύστημα κοινωνικής πρόνοιας, το οποίο συνεχίζει να λειτουργεί χάριν των επιδοτήσεων των ΗΠΑ, με ένα από τα υψηλότερα κατά κεφαλήν χρέη παγκοσμίως. Το Σύνταγμα του 1949 του Δον Πέπε, έθετε εκτός νόμου τον Κομμουνισμό. Μετά την απαγόρευση των μαχητικότερων συνδικάτων, τα εργατικά δικαιώματα περιορίστηκαν. «Οι νόμοι περί κατωτάτων ημερομισθίων δεν εφαρμόσθηκαν» και οι εργάτες «απώλεσαν όλες τις συλλογικές συμβάσεις εκτός από μια, η οποία κάλυπτε μόνον μια ομάδα ερ-

γατών μπανάνας», όπως επισημαίνει ο Ουόλτερ Λαφεμπέρ. Κατά την δεκαετία του 1960, «το εργατικό κίνημα έμοιαζε σχεδόν ανύπαρκτο», συμπεραίνει μια ακαδημαϊκή μελέτη. Η United Fruit Company* ευημερούσε, σχεδόν τριπλασιάζοντας τα κέρδη της και μη αντιμετωπίζοντας καμιά απειλή απαλλοτρίωσης. Εν τω μεταξύ, ο Φιγκουέρες δήλωνε το 1953 ότι «θεωρούμε τις ΗΠΑ ως τον σταθερό φορέα της Υπόθεσής μας».²¹ Καθώς οι ΗΠΑ προσπαθούσαν να συμπαράταξουν τα Λατινοαμερικανικά κράτη στο πλευρό τους, επιδιώκοντας την ήδη σχεδιασμένη ανατροπή της κυβέρνησης της Γουατεμάλας, οι κυβερνήσεις της Κόστα Ρίκα και της Βολιβίας υπήρξαν οι μόνες εκλεγμένες κυβερνήσεις, οι οποίες συνέπραξαν με τις Λατινοαμερικανικές δικτατορίες, προσφέροντας πλήρη υποστήριξη στο προσχέδιο ψηφίσματος του υπουργείου Εξωτερικών των ΗΠΑ, το οποίο εξουσιοδοτούσε τις ΗΠΑ να παραβιάσουν το Διεθνές Δίκαιο, ακινητοποιώντας και ελέγχοντας «πλοία, αεροσκάφη και άλλα μέσα μεταφοράς, κινούμενα από και προς την Δημοκρατία της Γουατεμάλας», ώστε να παρεμποδισθεί η αποστολή όπλων για την υπεράσπιση της Γουατεμάλας από την επικείμενη επίθεση των ΗΠΑ και «η μετακίνηση πρακτόρων του Διεθνούς Κομμουνισμού».²²

Η δημοκρατική κυβέρνηση, ευθυγραμμιζόμενη πλήρως με τις ΗΠΑ, ενθαρρύνοντας τις ξένες επενδύσεις, παρέχοντας εγγυήσεις για την κυριαρχία των επιχειρηματικών συμφερόντων στην χώρα και υποστηρίζοντας την αρχή της καταστολής της εργατικής και πολιτικής διαφωνίας, ικανοποιούσε τους βασικούς όρους που απαιτούσαν οι ΗΠΑ. Αντιστοίχως, υπήρξε αποδέκτης σημαντικής υποστήριξης από τις ΗΠΑ. Έτσι, το 1955, όταν μια μικρή δύναμη Κοσταρικανών επετέθη στις παραμεθόριες περιοχές της, έχοντας ως βάση την Νικαράγουα, ο Φιγκουέρες κατήργησε τα ατομικά δικαιώματα και τις συνταγματικές εγγυήσεις και απέκρουσε την επιδρομή με την βοήθεια των ΗΠΑ – χωρίς να απωλέσει τα δημοκρατικά του διαπιστευτήρια εξαιτίας των κατα-

* ΣτΜ Πολυεθνική Εταιρεία: διαβόητος ληστής των προϊόντων των τριτοκοσμικών χωρών και υποκινητής στρατιωτικών πραξικοπημάτων, με σκοπό την διασφάλιση των συμφερόντων της.

σταλτικών μέτρων, τα οποία επέβαλε και τα οποία επιτρέπονται στους πελάτες των ΗΠΑ.

Οπωσδήποτε, οι ανησυχίες για την Κόστα Ρίκα δεν μειώθηκαν. Η Υπηρεσία Πληροφοριών του υπουργείου Εξωτερικών, προειδοποιούσε, το 1953, ότι ο Φιγκουέρες έχει μετατρέψει την χώρα του σε «καταφύγιο για τους εξόριστους από τις δικτατορίες» και ότι παίζει με ιδέες περί «ενός ευρέος προγράμματος οικονομικής ανάπτυξης και αυστηρότερου ελέγχου επί των ξένων επενδύσεων». Ήλπιζε να χρηματοδοτήσει την ανάπτυξη «κατά προτίμηση με εγχώρια κεφάλαια», και «δεν φαίνεται να διάκειται ευνοϊκά στην δημιουργία κεφαλαίου πέραν του ατομικού ή οικογενειακού επιπέδου. Οι μεγάλες ιδιωτικές εταιρείες, όπως εκείνες των ΗΠΑ, αποτελούν κατάρα κατά την γνώμη του». Επεδίωκε, επίσης, «την αύξηση της διαπραγματευτικής δύναμης των μικρών υποανάπτυκτων χωρών απέναντι στα μεγάλα βιομηχανικά έθνη». Ήταν επικίνδυνος, σχολιάζει ο Λαφεμπέρ, «επειδή ήλπιζε πως θα χρησιμοποιήσει την κυβερνητική εξουσία για να απελευθερώσει την εσωτερική ανάπτυξη της Κόστα Ρίκα όσο το δυνατόν περισσότερο από τον ξένο έλεγχο», υπονομεύοντας έτσι «την υπόθεση της πολιτικής Καλής Γειτονίας, σύμφωνα με την οποία η Λ. Αμερική μπορούσε να ελέγχεται μόνον μέσω οικονομικών πιέσεων».²³

Η κυβέρνηση των ΗΠΑ ανησυχούσε ιδιαίτερα για το γεγονός ότι, ενώ το Σύνταγμα της Κόστα Ρίκα έθετε εκτός νόμου τον Κομμουνισμό, παρείχε ακόμη πολιτικές φιλελεύθερες εγγυήσεις, οι οποίες απαγόρευαν το είδος εκείνο της δίωξης των διαφωνούντων που είναι επιτακτικό σε μια συντεταγμένη δημοκρατία. Παρά την συνεργασία του Δον Πέπε με τις εταιρείες των ΗΠΑ και την CIA, παρά την υποστήριξη του προς τις επεμβάσεις των ΗΠΑ στην περιοχή και την νομιμοφροσύνη του γενικώς προς τις ΗΠΑ επί τόσα χρόνια, συνέχιζε να επιδεικνύει έναν τόσο απαράδεκτο βαθμό ανεξαρτησίας, ώστε ο κυριότερος εκπρόσωπος της καπιταλιστικής δημοκρατίας στην Κ. Αμερική να πρέπει να αποκλεισθεί από τα ΜΜΕ, όπως έχουμε διαπιστώσει.²⁴

Εάν οι εχθροί της δημοκρατίας δεν είναι «Κομμουνιστές», τότε είναι «τρομοκράτες» ακόμη καλύτερα, «τρομοκράτες Κομμουνιστές» ή τρομοκράτες υποστηριζόμενοι από τον

Διεθνή Κομμουνισμό. Η άνοδος και η πτώση της διεθνούς τρομοκρατίας κατά την δεκαετία του 1980, προσφέρει σαφέστατη γνώση για «την χρησιμότητα των ερμηνειών».²⁵

Εκείνο το οποίο οι Ρόναλντ Ρήγκαν και Τζωρτζ Σουλτς αποκαλούν «ολέθρια μάστιγα της τρομοκρατίας», μια διαδιδόμενη από τους «διεφθαρμένους εχθρούς του ίδιου του πολιτισμού» επιδημία, σε «μια επιστροφή της βαρβαρότητας στην σύγχρονη εποχή», ετέθη στην ημερήσια διάταξη του ενδιαφέροντος από την κυβέρνηση Ρήγκαν. Από τις πρώτες ημέρες της, η κυβέρνηση διεκήρυξε ότι η «διεθνής τρομοκρατία» θα αντικαταστήσει την σταυροφορία του Κάρτερ για τα ανθρώπινα δικαιώματα, ως «η Ψυχή της εξωτερικής μας πολιτικής». Οι Ρηγκανικοί θα αφιερώνοντο στην υπεράσπιση του πολιτισμένου κόσμου ενάντια στο πρόγραμμα της διεθνούς τρομοκρατίας που συνοψίζεται θαυμάσια στο βιβλίο της Κλαίρ Στέρλινγκ, *Το Δίκτυο της Τρομοκρατίας*, το οποίο άσκησε μεγάλη επιρροή. Σε αυτό, η ΕΣΣΔ αναγνωρίζεται ως η πηγή της μάστιγας, με την επιδοκιμασία μιας νέας λόγιας σχολής, της οποίας οι τιμητές ιδιαιτέρως εντυπωσιάστηκαν από την οξυδερκή αντίληψη της Στέρλινγκ, η οποία προσφέρει μια αδιάσειστη απόδειξη της σοβιετικής ενοχής. Το αποφασιστικό στοιχείο, όπως διευτώθη από τον Ουόλτερ Λακέρ σε μια κριτική παρουσίαση του βιβλίου της Στέρλινγκ, είναι ότι η τρομοκρατία εμφανίζεται «σχεδόν αποκλειστικά σε δημοκρατικές ή σε σχετικώς δημοκρατικές χώρες». Το 1985, σε μια δημοσκόπηση του *Associated Press* ανάμεσα σε συντάκτες και εκφωνητές, η τρομοκρατία στην περιοχή της Μ. Ανατολής/ Μεσογείου επελέγη ως το σημαντικότερο θέμα του έτους και το ενδιαφέρον αποκορυφώθηκε τους επόμενους μήνες. Ο βομβαρδισμός της Λιβύης από τις ΗΠΑ, τον Απρίλιο του 1986, τιθάσευσε το θηρίο σε μεγάλο βαθμό και στα χρόνια που ακολούθησαν, η επιδημία υποχώρησε και μπορούσε να ελεγχθεί ευκολότερα, καθώς η ΕΣΣΔ και οι πελάτες της οπισθοχώρησαν μπροστά στο αμερικανικό θάρρος και αποφασιστικότητα, αναλόγως με την εκδοχή που προτιμά κανείς.

Η ακμή και η παρακμή της μάστιγας, ελάχιστη σχέση είχε με ο,τιδήποτε συνέβαινε στον κόσμο, με μια εξαίρεση: η ακμή της συνέπεσε με την ανάγκη κινητοποίησης του πληθυ-

σμού των ΗΠΑ για να υποστηρίξει την ρηγκανική αφοσίωση στην κρατική εξουσία και βία, και η παρακμή της, με την αυξανόμενη ανησυχία για την ανάγκη αντιμετώπισης των δαπανών των ρηγκανικών στρατιωτικών, κεϋνσιανών υπερβολών, με την μέθοδό τους να εκδίδουν «καυτές επιταγές 200 δισ. δολαρίων τον χρόνο» για να δημιουργήσουν την ψευδαίσθηση ευημερίας, όπως εξέφρασε την άποψη των συντηρητικών επιχειρηματικών στοιχείων ο υποψήφιος για την αντιπροεδρία, Λόιντ Μπέντσεν, στο Συνέδριο των Δημοκρατικών το 1988.

Ο μηχανισμός δημοσίων σχέσεων – σίγουρα, το πλέον περίπλοκο όργανο της κυβέρνησης Ρήγκαν – αντιμετώπισε ένα διττό πρόβλημα το 1981: να εκφοβίσει τον εσωτερικό εχθρό (τον γενικό πληθυσμό των ΗΠΑ) σε τέτοιο βαθμό, ώστε να επωμισθεί τις δαπάνες προγραμμάτων με τα οποία διαφωνούσε, αποφεύγοντας, ταυτοχρόνως, τις άμεσες αντιπαραθέσεις με την ίδια την Αυτοκρατορία του Κακού, ως υπερβολικά επικίνδυνη υπόθεση για μας. Η λύση του διλήμματος συνίστατο στην επινόηση μιας σειράς μικρών σατανάδων που ήταν πλοκάμια του Μεγάλου Σατανά, έτοιμα να μας καταστρέψουν, αλλά ταυτοχρόνως τόσο δειλά και ανίσχυρα, ώστε να μπορούμε να τους επιτεθούμε χωρίς δυσάρεστες συνέπειες: κοντολογίς, η κατευθυνόμενη από το Κρεμλίνο διεθνής τρομοκρατία. Η κωμωδία αυτή συνεχίστηκε με απόλυτη επιτυχία, με την συνεργασία των σοφιστών, οι οποίοι όφειλαν να δώσουν την κατάλληλη ερμηνεία στον όρο «τρομοκρατία», υποστηρίζοντας το δόγμα ότι θύματά της είναι κυρίως οι δημοκρατικές χώρες της Δύσης.

Για να διεξαχθεί επιτυχώς αυτή η εκστρατεία ιδεολογικού πολέμου, ήταν αναγκαίο να συγκαλυφθεί ο σοβαρότατος ρόλος των ΗΠΑ στην οργάνωση και διεύθυνση της κρατικής τρομοκρατίας και να αποκρυβεί η μεγάλη τους ανάμειξη στην διεθνή τρομοκρατία κατά τα προηγούμενα χρόνια, όπως στην επίθεση εναντίον της Κούβας, πρώτο παράδειγμα «της ολέθριας μάστιγας της τρομοκρατίας», από τις αρχές της δεκαετίας του 1960. Απαιτείτο, επίσης, κάποιος «ιστορικός σχεδιασμός», όσον αφορά την τρομοκρατία στην περιοχή της Μ.Ανατολής/Μεσογείου, η οποία αποτελούσε την κυριότερη εστία του ενδιαφέροντος των επιχειρήσεων

προπαγάνδας. Εδώ, ήταν αναγκαίο να αποκρυβεί ο ρόλος των ΗΠΑ και του πελάτη τους, Ισραήλ.

Αυτοί οι στόχοι εναρμονίζονται πλήρως με τις δυνατότητες των ΜΜΕ και των τρομοκρατολόγων.²⁶ Ο ρόλος των ΗΠΑ απαλείφεται εύκολα: εξάλλου, η φράση «τρομοκρατία των ΗΠΑ» αποτελεί οξύμωρο σχήμα, όπως και οι φράσεις «εκκωφαντική σιωπή» ή «επιθετικότητα των ΗΠΑ». Η ισραηλινή κρατική τρομοκρατία υπάγεται στον ίδιο κανόνα, αφού το Ισραήλ είναι ένα κράτος-πελάτης, αν και αναγνωρίζεται ότι υπήρξαν Εβραίοι τρομοκράτες σε ένα μακρινό και λησμονημένο παρελθόν. Αυτό το γεγονός μπορεί να τεθεί στην σωστή προοπτική, ακολουθώντας την εισήγηση του εκδότη μιας συλλογής δοκιμίων, ο οποίος επικαλείται την ευλογοφανή διαφορά ανάμεσα στις «ηθικώς απαράδεκτες τρομοκρατικές επιθέσεις» εναντίον αμάχων και στις πιο αμφιλεγόμενες επιθέσεις εναντίον πρακτόρων της εξουσίας και της καταστολής. «Θα πρέπει, επομένως, να αντιδιαστείλουμε με απόλυτη σαφήνεια τις επιθέσεις της Ιργκούν Ζβαί Λιουμί* εναντίον Βρετανών στρατιωτών προς την βία του Λαϊκού Μετώπου για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης εναντίον επιβατών που ταξιδεύουν αεροπορικώς προς το Ισραήλ.»²⁷

Μπορεί κανείς να φαντασθεί μια διαφορετική διατύπωση, π.χ. μια σαφέστατη διάκριση ανάμεσα στις επιθέσεις εναντίον Ισραηλινών και Αμερικανών στρατιωτών από Άραβες, οι οποίοι αποκαλούνται «τρομοκράτες», και τις πολυάριθμες δολοφονικές επιθέσεις εναντίον Αράβων αμάχων από την Ιργκούν Ζβαί Λιουμί και, τα μεταγενέστερα χρόνια, από τον ισραηλινό στρατό. Όμως, αυτό δύσκολα θα δημιουργούσε την πλήρη εικόνα για μια έγκυρη και σοβαρή ανάλυση «των συνεπειών της πολιτικής βίας».

Η μεγάλη σπουδαιότητα της διεθνούς τρομοκρατίας ως ιδεολογικό όργανο, αποδεικνύεται από την αντίδραση που εκδηλώνεται, όταν κάποιος σπάσει την σιωπή και αποκαλύψει με στοιχεία και έγγραφα τον ρόλο των ΗΠΑ και των πελατών τους στην καθοδήγηση, οργάνωση και

* ΣτΜ Εβραϊκή τρομοκρατική οργάνωση που δρούσε, κατά την διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και έως την ανακήρυξη του Ισραηλινού κράτους, εναντίον του Αγγλικού αποικιοκρατικού καθεστώτος στην Παλαιστίνη και εναντίον αμάχων Αράβων.

υπόθαλψη της διεθνούς τρομοκρατίας. Στην περίπτωση κατά την οποία ένα τέτοιο έργο δεν μπορεί απλώς να αγνοηθεί, προκαλεί πραγματικό παραλήρημα – «παράλογη», «γελοία» και «αποκυήματα φαντασίας» είναι ορισμένες φράσεις που χρησιμοποιήθηκαν στις κριτικές επί της μελέτης μου, το 1988, χωρίς καν αυτές να συνοδεύονται έστω από ένα εικονικό επιχείρημα. Τέτοιου είδους αντιδράσεις είναι άκρως ενδιαφέρουσες και αξίζει να αφιερώσουμε κάποιες σκέψεις σε αυτές.

Υπάρχουν 3 θέσεις, τις οποίες θα μπορούσε να υιοθετήσει κανείς, όσον αφορά την τρομοκρατία: 1) Μπορούμε να την χρεώσουμε στους επίσημους εχθρούς, ανεξαρτήτως γεγονότων. 2) Μπορούμε να απορρίψουμε κάθε συζήτηση περί τρομοκρατίας ως μια ιδεολογικώς υποκινούμενη ανοησία, ανάξια προσοχής. 3) Μπορούμε να εξετάσουμε το φαινόμενο με σοβαρότητα, να συμφωνήσουμε ότι δικαιολογημένα η τρομοκρατία προκαλεί ανησυχία και αποδοκιμασία, να την εξετάσουμε συστηματικά και να αποδώσουμε ευθύνες, όπου δεί. Βάσει λογικών συλλογισμών, απορρίπτουμε την πρώτη και αποδεχόμαστε την τρίτη. Η δεύτερη θέση είναι τουλάχιστον συζητήσιμη, αν και προσωπικά την θεωρώ λανθασμένη· πιστεύω ότι έχουμε κάθε λόγο να λάβουμε σοβαρά υπόψη την τρομοκρατία, και η αντίληψη αυτή είναι τόσο σαφής όσο και οι περισσότερες από εκείνες οι οποίες μετέχουν στον πολιτικό διάλογο.

Εδώ, ωστόσο, δεν τίθεται θέμα ορθολογικότητας. Η πρώτη και εντελώς παράλογη θέση είναι η συνήθης στα ΜΜΕ και στην βιβλιογραφία της τρομοκρατολογίας, συντριπτικώς κυρίαρχη. Η δεύτερη θέση θεωρείται κατά το μάλλον ή ήττον ανεκτή, αφού απαλλάσσει τις ΗΠΑ και τους πελάτες τους από την ενοχή, εξαιρουμένων μόνον των προσπαθειών τους για ιδεολογική χειραγώγηση. Η τρίτη θέση, αντιθέτως, είναι κοινωνικώς απαράδεκτη, επειδή, εάν την ακολουθήσουμε, καταλήγουμε σύντομα σε εντελώς απαράδεκτα συμπεράσματα, ανακαλύπτοντας, λόγου χάριν, ότι το Μαϊάμι και η Ουάσιγκτον βρίσκονται ανάμεσα στα κυριότερα παγκόσμια κέντρα διεθνούς τρομοκρατίας, από την εποχή του Κένεντυ μέχρι σήμερα, υπό οποιονδήποτε ορισμό της τρο-

μοκρατίας – είτε εκείνον του Κώδικα των ΗΠΑ, είτε των διεθνών συμβάσεων, είτε των στρατιωτικών εγχειριδίων, είτε όποιου άλλου.

Μια παραλλαγή της πρώτης θέσης, λιγότερο ανεκτή από αυτήν την ίδια, υποστηρίζει ότι είναι άδικο να καταδικάζει κανείς τους Παλαιστινίους, τους Λιβανέζους απαγωγείς κ.ά., χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι παράγοντες, οι οποίοι τους οδήγησαν σε αυτά τα εγκλήματα. Η θέση αυτή έχει το πλεονέκτημα πως αποδέχεται σιωπηρά – και επομένως ενισχύει – την αποδεκτή συλλογιστική σχετικά με την προέλευση της μάστιγας. Η δεύτερη θέση μπορεί να καταστεί ακόμη περισσότερη αποδεκτή, εάν περιορισθεί σε μια ψυχοπολιτισμική ανάλυση της μονομανίας της Δύσης με την τρομοκρατία, παραγνωρίζοντας τους θεσμικούς παράγοντες, οι οποίοι οδήγησαν στην επιλογή αυτού του εξαιρετικά επιτυχούς τεχνάσματος δημοσίων σχέσεων στην δεκαετία του 1980 (μια ανάλυση αυτών των εύκολα αναγνωρίσιμων θεσμικών παραγόντων, μπορεί να απορριφθεί ως «θεωρία της συνωμοσίας», ένα ακόμη συνηθισμένο αντανάκλαστικό, όταν είναι αναγκαίο να εμποδισθεί η σκέψη και να προστατευθούν οι θεσμοί από έναν εξονυχιστικό έλεγχο). Η γνώμη ότι η συζήτηση περί τρομοκρατίας απλώς δημιουργεί σύγχυση, προσφέρει ένα χρήσιμο καταφύγιο σε περίπτωση αποκάλυψης του ρόλου των ΗΠΑ. Κοντολογίς, μπορεί να εφαρμόσει κανείς αυτό το τέχνασμα για να απορρίψει όσους ακολουθούν την απαράδεκτη τρίτη επιλογή ως αθεράπευτους φανατικούς και θεωρητικούς της συνωμοσίας και, εν συνεχεία, να επανέλθει στην προτιμώμενη πρώτη θέση για την ερμηνεία των εν εξελίξει γεγονότων.

Η πρώτη θέση, χονδροειδής και απερίσκεπτη, κυριαρχεί πλήρως στον δημόσιο διάλογο, στα ΜΜΕ και σε ό,τι θεωρείται επίσημη βιβλιογραφία. Η κυριαρχία και η χρησιμότητά της είναι προφανείς παντού και πάντοτε. Ας εξετάσουμε, επιλέγοντας ένα παράδειγμα από τα τέλη του 1988, την άρνηση του υπουργείου Εξωτερικών να επιτρέψει στον Γιασέρ Αραφάτ να μιλήσει στον ΟΗΕ τον Νοέμβριο. Η επίσημη δικαιολογία ήταν ότι η επίσκεψή του έθετε σε κίνδυνο την ασφάλεια των ΗΠΑ, πλην όμως κανείς δεν προσποιήθηκε ότι την έλαβε σοβαρά υπόψη· ακόμη και ο Τζωρτζ Σουλτς δεν

πίστευε ότι οι σωματοφύλακες του Αραφάτ θα διέπρατταν πειρατεία σε ταξί της Νέας Υόρκης ή θα κατελάμβαναν το Πεντάγωνο (είναι ίσως ενδιαφέρον ότι κανείς δεν νοιάστηκε για το ότι η επίσημη δικαιολόγηση δεν άξιζε καν να ανασκευασθεί, αλλά ας το παραβλέψουμε). Εκείνο το οποίο ελήφθη σοβαρά υπόψη ήταν η ιστορία που συνόδευε τις διατυπωθείσες ψευδείς δικαιολογίες: ότι δεν επιτράπη στον Αραφάτ να πατήσει αμερικανικό έδαφος εξαιτίας της αποστροφής απέναντι στην τρομοκρατία εκ μέρους των οργανωτών και υποστηρικτών του πολέμου των Κόντρας, των ελεγχόμενων από την κυβέρνηση αποσπασμάτων θανάτου στο Ελ Σαλβαδόρ και την Γουατεμάλα, του βομβαρδισμού της Τρίπολης και άλλων αξιοσημείωτων πράξεων βίας – που όλες τους μπορούν να χαρακτηρισθούν ως διεθνής τρομοκρατία, ή, ακόμη χειρότερα, εάν θελήσουμε να υιοθετήσουμε την τρίτη θέση επί του θέματος της τρομοκρατίας, δηλαδή την θέση που είναι έντιμη, λογική και επομένως εντελώς αδιανόητη.

Ενώ ακόμη εξεταζόταν η πρόσκληση προς τον Αραφάτ, ο γερουσιαστής Κρίστοφερ Ντόντ προειδοποιούσε ότι, εάν επιτρεπόταν στον Αραφάτ να μιλήσει στην Γενική Συνέλευση, το Κογκρέσο θα διέκοπτε την χρηματοδότηση του ΟΗΕ από τις ΗΠΑ. «Νομίζω ότι δεν επιτρέπεται να υποτιμάτε το έντονο λαϊκό αίσθημα εναντίον της τρομοκρατίας σε αυτήν την χώρα», ανακοίνωσε στον Τύπο ο Ντοντ· εξέχον περιστέρι ο Ντοντ, γνωρίζει πολύ καλά την Κ. Αμερική και τους συντελεστές της τρομοκρατίας εκεί. Επεξηγώντας το «Όχι του Σούλτς στον Αραφάτ», οι *New York Times* είχαν ως τίτλο στην πρώτη σελίδα: «Η προσωπική απέχθεια του υπουργού για την τρομοκρατία πίσω από την απόφασή του να απορρίψει την ΟΑΠ». Το άρθρο συνεχίζει, περιγράφοντας «την ολόψυχη καταδίκη της τρομοκρατίας» από τον Σούλτς. Ο ανταποκριτής των *Times* στην Ουάσιγκτον, Ρ. Γ. Απλ, προσέθεσε ότι ο κ. Σουλτς «έχει αναλάβει ένα είδος προσωπικής σταυροφορίας εναντίον της τρομοκρατίας», η οποία «είχε ανέκαθεν πολύ μεγάλη σημασία για τον κ. Σουλτς».²⁸ Ο Τύπος, η τηλεόραση και το ραδιόφωνο, είτε εξέφρασαν τον θαυμασμό τους για τον Σουλτς, που τήρησε μια τόσο ξεκάθαρη στάση απέναντι στην μάστιγα της τρομοκρατίας,

είτε τον επέκριναν, επειδή επέτρεψε στην κατανοητή κατά τα άλλα και δίκαιη αγανάκτησή του να υπερβεί τα όρια της πολιτικής του θέσης.

Οι ειδησεογραφικές στήλες και οι στήλες των σχολίων δεν απευθύνθηκαν σε μάρτυρες από την Νικαράγουα, το Ελ Σαλβαδόρ, την Γουατεμάλα, την Αγκόλα, τον Ν. Λίβανο, την Γάζα και από αλλού, για να πληροφορηθούν την γνώμη τους όσον αφορά «την ολόψυχη καταδίκη της τρομοκρατίας» εκ μέρους του Σουλτς και τα «έντονα αισθήματα» του Κογκρέσου όσον αφορά την προσφυγή στην βία. Αντιθέτως, τα ΜΜΕ προειδοποιούσαν με σοβαρότητα ότι «ο Γιασέρ Αραφάτ δεν είναι ένας συνηθισμένος πολιτικός σας αντίπαλος που ζητά άδεια εισόδου στην χώρα: η ομάδα του σκοτώνει ανθρώπους».²⁹ Επομένως, ο Αραφάτ είναι μία εντελώς διαφορετική περίπτωση από ότι ο Αντόλφο Καλέρο, ο Χοσέ Ναπολεόν Ντουάρτε και η κουστωδία του, ή ο Γιτζάκ Σαμίρ ανάμεσα στην πληθώρα των ξένων ηγετών, οι οποίοι είναι ευπρόσδεκτοι στην χώρα μας, επειδή, υποτίθεται, αυτοί δεν «σκοτώνουν ανθρώπους».

Όσοι πιθανώς περίμεναν ότι τα ΜΜΕ θα δράττοντο της ευκαιρίας να ερευνήσουν το παρελθόν του Τζωρτζ Σουλτς εν σχέσει με την εκ μέρους του υποστήριξη και ενίσχυση της τρομοκρατίας, θέτοντας ίσως το ερώτημα, κατά πόσον υπάρχει κάποια νότα υποκρισίας στην «προσωπική δήλωσή» του ή στην ερμηνεία της από τα ΜΜΕ, θα απογοητεύοντο οικτρά. Πάντως, όπως στα ολοκληρωτικά κράτη, οι γελοιογράφοι είχαν μεγαλύτερη ελευθερία κινήσεων και ήταν σε θέση να σκιαγραφήσουν τους ηγέτες, τους οποίους είχε ίσως υπόψη του ο Σουλτς, όταν, με αίσθημα οδύνης, δήλωνε ότι «οι άνθρωποι λησμονούν τι είδους απειλή είναι η διεθνής τρομοκρατία»: τον Μιτεράν της Γαλλίας, ο οποίος «λησμόνησε πότε βυθίσαμε το πλοίο της Greenpeace» την Θάτσερ της Βρετανίας, η οποία «λησμόνησε πότε εκτελέσαμε εκείνους τους τύπους του IRA στο Γιβραλτάρ» τον Γκορμπατσώφ της ΕΣΣΔ, ο οποίος «λησμόνησε πώς βομβάρδισαμε και σκοτώσαμε με νάρκες όλα εκείνα τα παιδιά στο Αφγανιστάν» και τον Σουλτς των ΗΠΑ, ο οποίος «λησμόνησε όλους εκείνους τους αμάχους που δολοφονήθηκαν από τους φίλους μας, τους Κόντρας, στην Νικαράγουα».³⁰

Εύκολα μπορούν να προστεθούν και άλλα παραδείγματα. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο Αραφάτ και η ΟΑΠ ενέχονται

σε τρομοκρατικές ενέργειες· ούτε όμως αμφιβάλλει κανείς ότι ο ρόλος τους είναι δευτερεύουσας σημασίας στο πεδίο της διεθνούς τρομοκρατίας.³¹

Μια από τις τρομοκρατικές ενέργειες της ΟΑΠ, η οποία εξόργισε τα μάλα τον υπουργό Εξωτερικών και τους θαυμαστές του στο Κογκρέσο και στα ΜΜΕ, ήταν η πειρατεία στο κρουαζιερόπλοιο *Achille Lauro* και η δολοφονία του Λεόν Κλίνγκχοφερ, μια, αναμφιβόλως, επονείδιστη τρομοκρατική πράξη. Όμως, οι ευαισθησίες τους δεν αφυπνίσθηκαν από τον βομβαρδισμό της Τύνιδας από τους Ισραηλινούς μια εβδομάδα νωρίτερα, κατά τον οποίο σκοτώθηκαν 20 Τυνήσιοι και 55 Παλαιστίνιοι με «έξυπνες» βόμβες, οι οποίες κατακρεούργησαν τα θύματα σε τέτοιο βαθμό, ώστε κατέστη αδύνατη η αναγνώρισή τους, ανάμεσα σε άλλα φοβερά που περιέγραψε ο Ισραηλινός δημοσιογράφος Άμνον Καπέλιουκ, αυτόπτης μάρτυς των γεγονότων. Οι εφημερίδες των ΗΠΑ επέδειξαν ελάχιστο ενδιαφέρον, αφού τα θύματα ήταν Άραβες και οι δολοφόνοι πελάτες των ΗΠΑ. Ο υπουργός Σουλτς επέδειξε, πάντως, σαφές ενδιαφέρον. Οι ΗΠΑ είχαν συνεργασθεί στην σφαγή, αρνούμενες να ειδοποιήσουν την σύμμαχό τους Τυνησία ότι τα βομβαρδιστικά είχαν απογειωθεί, ενώ ο Σουλτς τηλεφώνησε στον Ισραηλινό υπουργό Εξωτερικών Γιτζάκ Σαμίρ, διαβόητος τρομοκράτης ο ίδιος από τις αρχές της δεκαετίας του 1940, για να τον πληροφορήσει ότι η κυβέρνηση των ΗΠΑ «κατανοεί σε μεγάλο βαθμό την ισραηλινή ενέργεια», όπως ανέφερε ο Τύπος. Ο Σουλτς υπαναχώρησε από αυτήν την στάση δημόσιας επιδοκιμασίας, όταν το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ καταδίκασε, ομοφώνως, τον βομβαρδισμό ως μια «πράξη ένοπλης επιθετικότητας» (οι ΗΠΑ απείχαν). Ο υπουργός Εξωτερικών του Ισραήλ, Σιμόν Πέρες, έτυχε θερμής υποδοχής στην Ουάσιγκτον ως άνθρωπος της ειρήνης, λίγες ημέρες αργότερα, ενώ ο Τύπος διατυμπάνιζε τις διαβουλεύσεις του με τον πρόεδρο Ρήγκαν επί του θέματος «της ολέθριας μάστιγας της τρομοκρατίας» και του τρόπου αντιμετώπισής της.³²

Η οργή για την πειρατεία δεν επεκτείνεται στις ισραηλινές πειρατείες, που διενεργούνται στα διεθνή ύδατα εδώ και πολλά χρόνια, στις οποίες συμπεριλαμβάνονται πειρατείες σε επιβατικά πλοία που ταξιδεύουν από την Κύπρο προς τον

Λίβανο, με μεγάλο αριθμό απαχθέντων ανθρώπων, εκ των οποίων άνω των 100 κρατήθηκαν χωρίς δίκη σε ισραηλινές φυλακές και πολλοί σκοτώθηκαν, ορισμένοι από τα πυρά Ισραηλινών πυροβολητών, ενώ προσπαθούσαν να επιπλεύσουν μετά την βύθιση του πλοίου τους, σύμφωνα με όσα δήλωσαν επιζήσαντες σε συνέντευξή τους μέσα από την φυλακή. Τα έντονα αισθήματα του Κογκρέσου και των ΜΜΕ δεν αφυπνίσθηκαν ούτε από την υπόθεση του Ναΐλ Αμίν Φαταγίρ, ο οποίος απελάθη από την Δυτική Όχθη τον Ιούλιο του 1987. Έχοντας εκτίσει ποινή φυλάκισης 18 μηνών με την κατηγορία της συμμετοχής σε παράνομη οργάνωση, αφέθη ελεύθερος και επέστρεψε στο σπίτι του στην Ναμπλούς. Λίγο αργότερα, η κυβέρνηση διέταξε την απέλασή του. Όταν προσέφυγε στο δικαστήριο, ο εισαγγελέας υποστήριξε ότι η απόφαση απέλασης ήταν νόμιμη, επειδή ο Φαταγίρ είχε εισέλθει παρανόμως στην χώρα – έχοντας απαχθεί από το Ισραηλινό ναυτικό, ενώ ταξίδευε από τον Λίβανο προς την Κύπρο με το πλοίο *Hamdallah* τον Ιούλιο του 1985. Το Ανώτατο Δικαστήριο απεδέχθη την εγκυρότητα του ευφυούς αυτού επιχειρήματος.³³

Η έντονη αγανάκτηση για την τρομοκρατία περιορίζεται μόνο στα άξια λόγου θύματα, ικανοποιώντας ένα προφανές σε όλους κριτήριο.

Η πειρατεία στο *Achille Lauro*, διεπράχθη ως αντίποινα για τον βομβαρδισμό της Τύνιδας, όμως, η Δύση απέρριψε πλήρως αυτήν την δικαιολόγηση μιας τρομοκρατικής πράξης. Ο βομβαρδισμός της Τύνιδας, με την σειρά του, διεξήχθη ως αντίποινα για την τρομοκρατική δολοφονία 3 Ισραηλινών στην Κύπρο από μια ομάδα, η οποία, όπως παραδέχθηκε το Ισραήλ, είχε πιθανές διασυνδέσεις με την Δαμασκό, αλλά καμία σχέση με την Τύνιδα, η οποία ίσως επελέγη ως στόχος αντί της Δαμασκού, επειδή ήταν ανίσχυρη να αμυνθεί· η κυβέρνηση Ρήγκαν επέλεξε πόλεις της Λιβύης ως στόχους βομβαρδισμού, λίγους μήνες αργότερα, εν μέρει για τον ίδιο λόγο. Ο βομβαρδισμός της Τύνιδας με τις μεγάλες απώλειες αμάχων, χαρακτηρίστηκε από τον υπουργό Σουλτς ως «νόμιμη απάντηση» σε «τρομοκρατικές επιθέσεις», προς γενική επιδοκιμασία. Οι τρομοκρατικές δολοφονίες στην Κύπρο δικαιολογήθηκαν, με την σειρά τους, από τους δράστες τους ως αντίποινα για τις πειρατείες των Ισραηλινών καθ' όλην την προηγούμενη δεκαετία. Ακόμη και αν είχε

ακουσθεί αυτός ο ισχυρισμός, θα είχε απορριφθεί μετά περιφρονησεως. Κάθε σοφιστής θα συνεπέραινε ότι πρέπει να δοθεί και στον όρο «αντίποινα» μια κατάλληλη ερμηνεία.

Το ίδιο ισχύει και για άλλους όρους. Ας πάρουμε ως παράδειγμα την έννοια «αποτροπή» ή «περιστολή» της βίας. Ένα άρθρο με τίτλο «Οι απώλειες των Παλαιστινίων έχουν σχεδόν διπλασιασθεί», ξεκινά, παραθέτοντας τις δηλώσεις του αρχηγού του Επιτελείου του ισραηλινού στρατού, ο οποίος υποστηρίζει «ότι ο αριθμός των Παλαιστινίων τραυματιών στην κατεχόμενη Δυτική Όχθη και στην Λωρίδα της Γάζας, έχει σχεδόν διπλασιασθεί τις τελευταίες εβδομάδες, ενώ ο στρατός απέτυχε να περιορίσει την βία στις κατεχόμενες περιοχές». Η δήλωση αυτή δεν γίνεται αμέσως κατανοητή, μια ματιά όμως στο παρελθόν θα μας επιτρέψει να την αποκωδικοποιήσουμε. Λίγο νωρίτερα, ο υπουργός Άμυνας Γιτζάκ Ράμπιν, είχε επιτρέψει την χρησιμοποίηση πλαστικών σφαιρών, δηλώνοντας ότι «μεγαλύτερες απώλειες... είναι σαφώς ο στόχος μας»: «σκοπός μας είναι να αυξήσουμε τον αριθμό (των τραυματιών) ανάμεσα σε εκείνους οι οποίοι συμμετέχουν σε βίαιες ενέργειες». Αποσαφήνισε, επίσης, την έκφραση «βίαιες ενέργειες»: «Θέλουμε να απαλλάξουμε κάποιους ανθρώπους σε απομακρυσμένα χωριά από την ψευδαίσθηση ότι έχουν απελευθερωθεί», δήλωσε, διευκρινίζοντας ότι οι επιδρομές του στρατού «καθιστούν σαφές σε αυτούς πού και εντός ποιού συστήματος ζουν». Οι Παλαιστίνιοι οφείλουν να «αντιληφθούν ότι η λύση μπορεί να επιτευχθεί μόνον με ειρηνικά μέσα» και όχι με ψευδαισθήσεις περί αυτοκυβέρνησης. Ως εκ τούτου, ο στρατός κλιμακώνει τις επιδρομές σε απομακρυσμένα χωριά, τα οποία έχουν αυτοανακηρυχθεί «απελευθερωμένες ζώνες», με αποτέλεσμα την αύξηση των τραυματισμών, συνεχίζει το άρθρο. Σε ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα, «Ισραηλινά στρατεύματα επέδραμαν χθες σε περισσότερα από 12 χωριά της Δυτικής Όχθης και τραυμάτισαν 22 Παλαιστινίους», μία στρατιωτική εκπρόσωπος εξήγησε ότι είχε κηρυχθεί μια απεργία και ο στρατός ήθελε να «αποτρέψει την βία» με την «αυξημένη παρούσα του και την διενέργεια περισσότερων συλλήψεων».³⁴

Μπορούμε, τώρα, να επανέλθουμε στην αυθεντική Νεογλώσσα: «ο αριθμός των Παλαιστινίων τραυματιών στην κατεχόμενη Δυτική Όχθη και στην Λωρίδα της Γάζας έχει

σχεδόν διπλασιασθεί τις τελευταίες εβδομάδες ενώ... ο στρατός απέτυχε να περιορίσει την βία στις κατεχόμενες περιοχές». Με απλά λόγια, ο στρατός έχει διπλασιάσει την βία στα κατεχόμενα εδάφη με επιθετικές ενέργειες, επιδιώκοντας, βασικώς, την αύξηση των απωλειών, και με επέκταση των βίαιων επιθέσεων του σε απομακρυσμένα και ειρηνικά χωριά, τα οποία προσπαθούσαν να διαχειρισθούν τα ίδια τις υποθέσεις τους. Όμως, έως τώρα απέτυχε να απαλλάξει τους ανθρώπους από την ψευδαίσθηση περί αυτοκυβέρνησης. Οι ισραηλινές αρχές και τα ΜΜΕ των ΗΠΑ θεωρούν τις προσπάθειες χωρικών να διαχειρισθούν οι ίδιοι τις υποθέσεις τους «βία», ενώ θεωρούν μια βάρβαρη επίθεση, η οποία θα τους διδάξει ποιος κυβερνά, «αποτροπή της βίας». Ο Όργουελ θα έμενε άναυδος.

Ένα άρθρο, λίγες ημέρες αργότερα, με τίτλο «Ισραηλινοί δολοφονούν 3 στην Δυτική Όχθη, συγκρούσεις στην Γάζα», περιγράφει πώς Ισραηλινοί στρατιώτες πυροβόλησαν και σκότωσαν 3 Παλαιστινίους σε μια «απομακρυσμένη κωμόπολη, την οποία σπανίως επισκέπτοντο στρατιώτες» και «για την οποία αδιαφορούσαν γενικώς οι στρατιωτικοί». «Ο υπουργός Άμυνας, Γιτζάκ Ράμπιν, είχε δηλώσει δύο εβδομάδες νωρίτερα ότι ο στρατός θα κλιμάκωνε την δράση του σε τέτοια χωριά για να υπενθυμίσει στους κατοίκους τους πού ζουν και ποιος κάνει κουμάντο». Αυτό ήταν ένα από τα 30 χωριά που δέχθηκαν επιδρομή «με βασική επιδίωξη την αποτροπή της βίας», συνεχίζει το άρθρο. Και βεβαίως κανείς μπορεί να αντιληφθεί τι πραγματικά συνέβη: μετά την δολοφονία των 3 Παλαιστινίων στο χωριό από τους Ισραηλινούς στρατιώτες, «επιδιώκοντας βασικώς την αποτροπή της βίας», «οργισμένοι κάτοικοι λιθοβόλησαν οχήματα στην περιοχή». Ένα συμπληρωματικό άρθρο αφιερώνεται στο ερώτημα κατά πόσον η ΟΑΠ στ' αλήθεια θα «αποκηρύξει την τρομοκρατία», παραθέτοντας δηλώσεις στελεχών του Εργατικού Κόμματος του Ράμπιν και άλλων σκεπτικιστών.³⁵

Με τις κατάλληλες ερμηνείες, λοιπόν, μπορούμε να κοιμόμαστε ήσυχοι ότι οι ΗΠΑ και οι πελάτες τους υπερασπίζονται την δημοκρατία, την κοινωνική μεταρρύθμιση και την αυτοδιάθεση ενάντια στους Κομμουνιστές, τους τρομοκράτες και τα κάθε λογής βίαια στοιχεία. Καθήκον των ΜΜΕ

είναι η επιδοκimasία «των δημοκρατών» και η δαιμονοποίηση του επίσημου εχθρού: των Σαντινίστας, της ΟΑΠ ή οποιουδήποτε άλλου μάς δημιουργεί προβλήματα. Ενίοτε, αυτό απαιτεί μεγάλη δεξιοτεχνία, ωστόσο η πρόκληση έχει γενικώς αντιμετωπισθεί με επιτυχία.³⁶

«Ο πόθος μας για δημοκρατία» συνοδεύεται από έναν εξίσου προφανή πόθο για ειρήνη και τα ΜΜΕ επωμίζονται, επίσης, το έργο «του ιστορικού σχεδιασμού», ώστε να εδραιωθεί αυτή η αναγκαία αλήθεια. Έχουμε, ως εκ τούτου, φαινόμενα που αποκαλούνται «ειρηνευτικές αποστολές» και «ειρηνευτική διαδικασία», όροι οι οποίοι εφαρμόζονται σε οτιδήποτε πράττουν ή υποστηρίζουν οι ΗΠΑ σε μια δεδομένη χρονική στιγμή. Στα ΜΜΕ και στην υπεύθυνη διανοήση δεν πρόκειται συνεπώς να ανακαλύψει κανείς δηλώσεις όπως «οι ΗΠΑ αντιτίθενται στην ειρηνευτική διαδικασία» ή «η Ουάσιγκτον πρέπει να παρακινηθεί να μετάσχει στην ειρηνευτική διαδικασία». Η αιτία είναι πως τέτοιου είδους δηλώσεις θα αποτελούσαν λογικές ανακολουθίες. Όλα αυτά τα χρόνια, παρ' ότι οι ΗΠΑ «σκευωρούσαν» εναντίον των διεργασιών της Κονταντόρα, υπονόμειαν τις ειρηνευτικές συμφωνίες της Κ. Αμερικής και απέτρεπαν την απειλή της ειρήνης στην Μ. Ανατολή, ποτέ δεν ήταν αντίθετες με την ειρηνευτική διαδικασία σύμφωνα με τον αποδεκτό σχολιασμό, αλλά πάντοτε υποστήριζαν την ειρηνευτική διαδικασία και προσπαθούσαν να την επισπεύσουν. Είναι δυνατόν να υποτεθεί ότι ακόμη και μια μεγάλη δύναμη, η οποία είναι εξιδανικευμένη πέραν κάθε φαντασίας, θα μπορούσε ενίοτε να σταθεί εμπόδιο σε κάποια ειρηνευτική διαδικασία, εξαιτίας ίσως κάποιας παρανόησης ή λανθασμένης κρίσης. Ποτέ όμως οι ΗΠΑ – εξ ορισμού.

Ένας τίτλος της εφημερίδας *Los Angeles Times*, στα τέλη Ιανουαρίου του 1988, αναφέρει: «Προγραμματίστηκε ειρηνευτική αποστολή του Σουλτς στην Λ. Αμερική». Ο υπότιτλος περιγράφει το περιεχόμενο αυτής της «ειρηνευτικής αποστολής»: «Η αποστολή αυτή θα είναι η ύστατη προσπάθεια εξουδετέρωσης της αντιπολίτευσης, όσον αφορά το θέμα της βοήθειας προς τους Κόντρας».³⁷ Το άρθρο αναφέρει δηλώσεις κυβερνητικών αξιωματούχων, οι οποίοι περιγράφουν την «ειρηνευτική αποστολή» ως «τον μοναδικό τρόπο

διάσωσης» της βοήθειας προς τους Κόντρας, εν όψει της «αυξανόμενης αντίθεσης του Κογκρέσου». Με απλά λόγια, η «ειρηνευτική αποστολή» ήταν η ύστατη προσπάθεια παρεμπόδισης της επίτευξης ειρήνης και κινητοποίησης του Κογκρέσου υπέρ της «παράνομης χρήσης βίας», τώρα που η Ουάσιγκτον και τα νομιμόφρονα σε αυτήν ΜΜΕ είχαν επίτχει την πλήρη αχρήστευση του ανεπιθύμητου ειρηνευτικού σχεδίου για την Κ. Αμερική και ο Ορτέγκα είχε συμφωνήσει ότι οι όροι του σχεδίου θα εφαρμόζοντο μόνον στην Νικαράγουα, διαψεύδοντας τις ελπίδες ότι η Νικαράγουα θα απέρριπτε αυτούς τους όρους των ΗΠΑ, επιτρέποντάς τους έτσι να την χαρακτηρίσουν ως υπεύθυνη για την μη επίτευξη της συμφωνίας.

Το άρθρο συνεχίζοντας αναφέρει ότι απώτερος στόχος της «ειρηνευτικής αποστολής» ήταν να «εκτοπίσει στο περιθώριο των ειρηνευτικών συνομιλιών τις 4 δημοκρατικές, γειτονικές με την Νικαράγουα, χώρες», με τις ΗΠΑ να έχουν τον απόλυτο έλεγχο· οι «δημοκρατίες» αυτές, αν και υποχωρητικές, επεδείκνυν ακόμη μια ενοχλητική τάση ανεξαρτησίας. Μερικούς μήνες αργότερα, οι *New York Times* αναφέρθηκαν σε περαιτέρω προσπάθειες της κυβέρνησης «άσκησης πιέσεων» στους Σαντινίστας, μέσω της συνέχισης της παροχής υποστήριξης προς τους Κόντρας, η οποία περιελάμβανε «μεγαλύτερη στρατιωτική βοήθεια», ενώ, ταυτοχρόνως, προέτρεπαν τους συμμάχους των ΗΠΑ «να ενώσουν τις προσπάθειές τους με τις ΗΠΑ για να απομονωθεί διπλωματικά η Νικαράγουα και να αποκατασταθεί η ειρηνευτική διαδικασία...» αναφέρεται επίσης ότι ο Τζωρτζ Σουλτς σκέπτεται πως θα έπρεπε ίσως να είχε πολύ νωρίτερα «εμπλακεί στην ειρηνευτική διαδικασία». Οι *Los Angeles Times* περιέγραψαν τις ανανεωμένες αυτές προσπάθειες της κυβέρνησης «να εξασφαλίσει την συνέχιση της στρατιωτικής βοήθειας των ΗΠΑ προς τους Κόντρας της Νικαράγουας» με τον τίτλο: «Ο Σουλτς θα επιδιώξει να επαναφέρει την ειρηνευτική διαδικασία στην Λ. Αμερική».³⁸

Κοντολογίς, Πόλεμος ίσον Ειρήνη.

Ο στόχος «του ιστορικού σχεδιασμού» επετεύχθη εξίσου αποτελεσματικά στην περίπτωση της Αραβοϊσραηλινής σύρραξης. Το πρόβλημα συνίστατο στο να παρουσιασθούν

οι ΗΠΑ και το Ισραήλ ότι επιθυμούν την ειρήνη και επιδιώκουν την ειρηνευτική διαδικασία, ενώ, στην πραγματικότητα, από τις αρχές του 1970, αυτές ηγούνται του απορριπτικού στρατοπέδου και εμποδίζουν τις ειρηνευτικές πρωτοβουλίες, οι οποίες είχαν ευρεία διεθνή και περιφερειακή υποστήριξη. Η μέθοδος που εφαρμόστηκε ήταν η συνήθης: η «ειρηνευτική διαδικασία» είναι, εξ ορισμού, ό,τι προτείνουν οι ΗΠΑ. Το επιθυμητό συμπέρασμα ακολουθεί αμέσως, ανεξαρτήτως γεγονότων. Η πολιτική των ΗΠΑ είναι, επίσης εξ ορισμού, «μετριοπαθής», έτσι όσοι διαφωνούν με αυτήν είναι «εξτρεμιστές» και «αδιάλλακτοι». Η Ιστορία ανετράπη με τον πλέον ραδιούργο τρόπο, όπως έχω αποδείξει σε άλλο σημείο.³⁹

Ουσιαστικά, υπάρχουν δύο παράγοντες οι οποίοι ενεργούν για να προκύψει η εντυπωσιακή παραποίηση των στοιχείων που αφορούν «την ειρήνη», «την τρομοκρατία» και άλλα συναφή θέματα στην Μ. Ανατολή. Ο ένας είναι η κοινωφελής λειτουργία των ΜΜΕ στην υπηρεσία των συμφερόντων της ελίτ των ΗΠΑ· ο άλλος είναι η ειδική προστασία που παρέχεται στο Ισραήλ, από την εποχή που αυτό κατέστη «το σύμβολο της ανθρώπινης αξιοπρέπειας», λόγω της συντριπτικής στρατιωτικής νίκης του το 1967, η οποία το καθιέρωσε ως ένα αξιόλογο στρατηγικό κεφάλαιο.

Η αλληλεπίδραση αυτών των παραγόντων έχει οδηγήσει τα ΜΜΕ σε μερική απομάκρυνση από την πεπατημένη. Τυπικώς, όπως διεξοδικά εξετάσαμε, τα ΜΜΕ ενθαρρύνουν τον δημόσιο διάλογο επί θεμάτων τακτικής, εντός του γενικού πλαισίου της συναίνεσης της ελίτ, όσον αφορά τους στόχους και την στρατηγική. Όμως, στην περίπτωση της Αραβοϊσραηλινής σύγκρουσης, το φάσμα είναι ακόμη πιο περιορισμένο. Σημαντικά τμήματα της κοινής γνώμης της ελίτ, στα οποία συμπεριλαμβάνονται μεγάλες εταιρείες με συμφέροντα στην Μ. Ανατολή, ενώθηκαν με το μεγαλύτερο τμήμα του κόσμου, χάριν της πολιτικής διευθέτησης, την οποία οι ΗΠΑ και το Ισραήλ έχουν κατορθώσει να παρεμποδίζουν επί πολλά χρόνια. Όμως, η θέση τους έχει σχεδόν αποκλεισθεί από τα ΜΜΕ, τα οποία παραμένουν προσκολλημένα

στην συναίνεση των δύο κύριων πολιτικών σχηματισμών του Ισραήλ, εμφανίζοντας, κατά γενικό κανόνα, τον απορριπτισμό του Εργατικού Κόμματος ως την «ειρηνευτική επιλογή».

Πρόβλημα δημιουργείται όταν οι θέσεις των ΗΠΑ και του Ισραήλ διίστανται. Μια τέτοια περίπτωση εμφανίστηκε τον Οκτώβριο του 1977, όταν εκδόθηκε μια σοβιετο-αμερικανική δήλωση που ζητούσε «τον τερματισμό της εμπόλεμης κατάστασης και την αποκατάσταση ομαλών ειρηνικών σχέσεων» μεταξύ του Ισραήλ και των γειτόνων του, καθώς και διεθνείς εγγυήσεις των συνόρων και αποστρατιωτικοποιημένες ζώνες. Η δήλωση αυτή προσυπεγράφη από την ΟΑΠ, αλλά καταδικάστηκε έντονα από το Ισραήλ και το εβραϊκό λόμπυ στις ΗΠΑ. Η αντίδραση των ΜΜΕ ήταν διδακτική. Τα ΜΜΕ υιοθετούν συνήθως την στάση του ηγέτη τους στον Λευκό Οίκο, σε περίπτωση αντιπαράθεσης με κάποια ξένη χώρα. Η κυβέρνηση είναι ελεύθερη να συνθέσει τα γεγονότα κατά βούληση και της παρέχεται η μεγαλύτερη δυνατή δημοσιογραφική κάλυψη, ενώ στον αντίπαλό της μπορεί ενίοτε να επιτρέψουν κάποιες αράδες, εδώ και εκεί, για διάψευση, χάριν της αντικειμενικότητας και της δικαιοσύνης. Οπωσδήποτε, σε αυτήν την περίπτωση, το πρότυπο ανετράπη. Όπως περιέγραφε ο Μόνταγκκιου Κερν στην λεπτομερή ανάλυσή του για την τηλεοπτική κάλυψη του γεγονότος, τα ΜΜΕ προέβαλαν την ισραηλινή θέση, ενώ η κυβέρνηση Κάρτερ αντιμετωπίστηκε σαν να ήταν επίσημος εχθρός. Τα γεγονότα διεμορφώνοντο σύμφωνα με τα ισραηλινά επιχειρήματα, ενώ οι ισραηλινές πηγές κυριαρχούσαν γενικώς στην δημοσιογραφική κάλυψη και ερμηνεία των γεγονότων. Οι αραβικές πηγές, και ειδικότερα η ΟΑΠ, αγνοούντο σε μεγάλο βαθμό ή τύγχαναν περιφρονητικής μεταχείρισης. «Το Ισραήλ ήταν σε θέση να προβάλλει τις θέσεις του από την τηλεόραση», καταλήγει ο Κερν, ενώ «δεν συνέβαινε το ίδιο με την κυβέρνηση (των ΗΠΑ), η οποία έμενε πίσω από το Ισραήλ, όσον αφορά όλους τους δείκτες» πρόσβασης και επιρροής στα ΜΜΕ.⁴⁰ Ο Κάρτερ σύντομα υποχώρησε. Αφού η απειλή της ειρηνικής διευθέτησης απετράπη, η «ειρηνευτική διαδικασία» μπορούσε και πάλι να ακολουθήσει την απορριπτική πορεία της.

Παρά ταύτα, τα ΜΜΕ καταγγέλλονται ως «φιλοπαλαιστικά» και ως εφαρμόζοντα ένα άδικο «διπλό κριτήριο» εις βάρος του Ισραήλ. Θα εξετάσουμε, λοιπόν, τις αιτίες αυτής της παράξενης νόσου. Όπως σε άλλες περιπτώσεις, η επίθεση είναι η καλύτερη άμυνα, ιδίως, όταν η κυριαρχία επί των ΜΜΕ και ο αποκλεισμός των αντιθέτων απόψεων έχει φθάσει σε ένα τέτοιο ικανοποιητικό επίπεδο, ώστε οποιαδήποτε κριτική, όσο ασυνήθιστη και αν είναι, να γίνεται σεβαστή.⁴¹

Ο Ράινχολντ Νίμπουρ παρατήρησε κάποτε πως «ίσως το πλέον σημαντικό ηθικό χαρακτηριστικό ενός έθνους είναι η υποκρισία του».⁴² Η θέση αυτή είναι ορθή. Υπάρχει ένα απλό μέτρο για την υποκρισία, το οποίο εφαρμόζουμε καταλλήλως στους αντιπάλους μας. Όταν ειρηνευτικές ομάδες, κυβερνητικές προσωπικότητες, ΜΜΕ και αφοσιωμένοι στους Σοβιετικούς διανοούμενοι καταδικάζουν τις κτηνώδεις και καταπιεστικές ενέργειες των ΗΠΑ και των πελατών τους, ελέγχουμε την ειλικρίνειά τους, θέτοντας το ερώτημα τι έχουν να πουν για τις δικές τους ευθύνες. Αφού λάβουμε την απάντηση, απορρίπτουμε τις κατηγορίες τους, όσο ακριβείς και αν είναι, ως την πλέον απροκάλυπτη υποκρισία. Η στοιχειώδης εντιμότητα απαιτεί να εφαρμόζουμε τα ίδια κριτήρια και στον εαυτό μας.

Η ελευθερία του Τύπου, επί παραδείγματι, είναι πρωταρχικό μέλημα των ΜΜΕ και της κοινότητας των διανοουμένων. Το σημαντικότερο θέμα, όσον αφορά την ελευθερία του Τύπου κατά την δεκαετία του 1980, υπήρξε ασφαλώς η παρενόχληση της εφημερίδας *La Prensa* στην Νικαράγουα. Η δημοσιογραφική κάλυψη των δεινών της, ενδεχομένως υπερβαίνει σε έκταση το σύνολο όλων των άλλων άρθρων και σχολίων περί ελευθερίας του Τύπου σε ολόκληρο τον κόσμο και είναι ασυναγώνιστη ως προς το πάθος της ρητορικής της. Κανένα έγκλημα των Σαντινίστας δεν έχει προκαλέσει μεγαλύτερη αγανάκτηση από την επιβολή λογοκρισίας στην *La Prensa* και το κλείσιμό της το 1986, αμέσως μετά την ψήφιση κονδυλίου ύψους 100 εκατομμυρίων δολαρίων για τους Κόντρας από το Κογκρέσο, ψήφιση η οποία ισοδυναμούσε με ουσιαστική κήρυξη πολέμου εκ μέρους των ΗΠΑ, όπως ευχαριστημένοι δήλωναν οι Ρηγκανικοί, και με

αλγεινή προσβολή προς το Διεθνές Δικαστήριο. Αμέσως, το Ίδρυμα Δημοσιογραφίας Νίμαν του Χάρβαρντ, απένειμε ένα βραβείο στην εκδότρια της *La Prensa*, Βιολέτα Τσαμόρο, για τον θαρραλέο αγώνα της υπέρ της ελευθερίας του λόγου. Ο Μάρεϋ Κέμτον κάλεσε, μέσα από τις στήλες του *New York Review of Books*, όλους όσους πιστεύουν στην ελευθερία της έκφρασης, να προσφέρουν οικονομική βοήθεια στον γενναίο αγώνα των ιδιοκτητών και των συντακτών προκειμένου να διατηρήσουν το προσωπικό και τον εξοπλισμό τους: τέτοιες δωρεές θα συμπλήρωναν την παρεχόμενη από την κυβέρνηση των ΗΠΑ χρηματοδότηση, η οποία άρχισε λίγο μετά την νίκη των Σαντινίστας, όταν ο πρόεδρος Κάρτερ εξουσιοδότησε την CIA να παράσχει υποστήριξη στην *La Prensa* και στην αντιπολίτευση εναντίον των Σαντινίστας. Η *Washington Post*, σε ένα άρθρο με τίτλο «Μια Γενναία Εφημερίδα», εγκωμιάζοντας την Βιολέτα Τσαμόρο, σχολίαζε ότι αυτή και η εφημερίδα της «αξίζουν 10 βραβεία». Τα σχόλια των άλλων ΜΜΕ υπήρξαν άφθονα και εξίσου εκδηλωτικά, ενώ καταδίκαζαν έντονα τους Σαντινίστας για την παρενόχληση ή την φήμωση αυτού του Βήματος του Λαού.⁴³

Θέτουμε τώρα το ερώτημα, εάν αυτά τα αισθήματα αντικατοπτρίζουν ελευθεριακές αξίες ή την εξυπηρέτηση της εξουσίας, εφαρμόζοντας τον κλασικό έλεγχο της ειλικρίνειας. Πώς αντέδρασαν, λόγου χάριν, οι ίδιοι άνθρωποι και οι θεσμοί, όταν οι δυνάμεις ασφαλείας της κυβέρνησης Ντουάρτε, την οποία υποστηρίζουμε, εξαφάνισαν τα ανεξάρτητα ΜΜΕ στο κράτος-πελάτη των ΗΠΑ, Ελ Σαλβαδόρ, — όχι με συστηματική λογοκρισία και αναστολή έκδοσης, αλλά με δολοφονίες, ακρωτηριασμούς και υλικές καταστροφές; Γνωρίζουμε, ήδη, την απάντηση. Υπήρξε απόλυτη σιωπή. Οι *New York Times* δεν είχαν τίποτε να πουν για όλες αυτές τις ωμότητες στις ειδησεογραφικές τους στήλες ή στα πρωτοσέλιδα άρθρα τους, ούτε τότε ούτε και αργότερα, ενώ και όσοι εκφράζουν την αγανάκτησή τους για την συμπεριφορά απέναντι στην *La Prensa* δεν είναι καθόλου διαφορετικοί. Αυτή η απόλυτη περιφρόνηση προς την ελευθερία του Τύπου θα συνεχίζεται, όσο εμείς θα πανηγυρίζουμε την επιτυχία μας ότι φέραμε την «δημοκρατία» στο Ελ Σαλβαδόρ.

Συμπεραίνουμε ότι, όσοι από τους ευφραδείς διανοούμενους πιστεύουν στην ελευθερία του Τύπου, θα μπορούσαν άνετα να χωρέσουν στο καθιστικό κάποιου, συμπεριλαμβανομένων και κάποιων εξ αυτών οι οποίοι διακηρύσσουν ελευθεριακές αξίες, ενώ επιτίθενται βιαίως κατά του εχθρού του κράτους.

Για μία περαιτέρω επαλήθευση αυτού του συμπεράσματος, θα μπορούσαμε να στραφούμε προς την Γουατεμάλα. Εκεί, δεν ήταν αναγκαία η επιβολή λογοκρισίας, όσο οι ΗΠΑ υποστήριζαν την τρομοκρατία, η οποία είχε φθάσει στο αποκορύφωμά της· αρκούσε η δολοφονία δεκάδων δημοσιογράφων. Στις ΗΠΑ, ελάχιστη σημασία δόθηκε σε όλα αυτά. Με την «δημοκρατική ανανέωση», την οποία χαιρετήσαμε με υπερηφάνεια, έγιναν κάποιες διστακτικές προσπάθειες να εξερευνηθεί ο «πολιτικός χώρος», ο οποίος ίσως είχε εμφανισθεί. Τον Φεβρουάριο του 1988, δύο δημοσιογράφοι, οι οποίοι είχαν επιστρέψει από την εξορία, εξέδωσαν την κεντροαριστερή εβδομαδιαία εφημερίδα *La Epoca*, δοκιμάζοντας την «δημοκρατία» της Γουατεμάλας. Ένα ανακοινωθέν του Μυστικού Αντικομμουνιστικού Στρατού, (ESA), είχε προειδοποιήσει τους δημοσιογράφους που επέστρεψαν: «Θα κάνουμε ό,τι χρειάζεται για να εγκαταλείψετε την χώρα ή να αφήσετε τα κόκκαλά σας εδώ».⁴⁴ Το γεγονός πέρασε απαρατήρητο στις ΗΠΑ.

Τον Απρίλιο, ξέσπασε μεγάλη αγανάκτηση, όταν η *La Prensa* δεν μπορούσε να εκδοθεί εξαιτίας μιας έλλειψης δημοσιογραφικού χαρτιού. Σύμφωνα με την *Washington Post*, αυτό ήταν ένα ακόμη «σαφές παράδειγμα αυθαίρετης εξουσίας... αρνούμενοι να χορηγήσουν στην *La Prensa* δημοσιογραφικό χαρτί». Νέες κραυγές οργής ακούστηκαν, όταν απαγορεύθηκε η έκδοση της *La Prensa* για 2 εβδομάδες τον Ιούλιο, μετά τους ισχυρισμούς της κυβέρνησης ότι τα άρθρα της για την βία, η οποία είχε ξεσπάσει σε κάποιες διαδηλώσεις, ήταν κατασκευασμένα και εμπρηστικά.⁴⁵

Εν τω μεταξύ, στις 10 Ιουνίου, 15 βαριά οπλισμένοι άνδρες εισέβαλαν στα γραφεία της *La Epoca*, έκλεψαν ακριβά μηχανήματα και κατέστρεψαν τις εγκαταστάσεις με εμπρηστική βόμβα. Απήγαγαν, επίσης, τον νυχτοφύλακα, τον οποίο αργότερα απελευθέρωσαν, απειλώντας τον ότι θα τον

σκότωναν, εάν μιλούσε για την επίθεση. Οι καταθέσεις των αυτοπτών μαρτύρων και άλλες πηγές δεν άφηναν σχεδόν καμιά αμφιβολία ότι επρόκειτο για επιχείρηση των δυνάμεων ασφαλείας. Ο διευθυντής σύνταξης οργάνωσε μια συνέντευξη Τύπου, στις 14 Ιουνίου, για να ανακοινώσει ότι η εφημερίδα θα έκλεινε «διότι οι συνθήκες που επικρατούν στην χώρα, δεν εγγυώνται την άσκηση της ελεύθερης και ανεξάρτητης δημοσιογραφίας». Μετά την κυκλοφορία μιας προκήρυξης, η οποία απειλούσε «τους προδότες δημοσιογράφους», στους οποίους συμπεριλαμβάνοντο «οι Κομμουνιστές και όσοι έχουν επιστρέψει από την εξορία», προειδοποιώντας τους να εγκαταλείψουν την χώρα γιατί αλλιώς «θα αφήσουν τα κόκκαλά τους εδώ», αυτός επέστρεψε στην εξορία, συνοδευόμενος στο αεροδρόμιο από έναν Δυτικό διπλωμάτη. Άλλος ένας δημοσιογράφος επίσης εγκατέλειψε την χώρα. Η καταστροφή της *La Epoca* «όχι μόνο σηματοδότησε το τέλος μιας ανεξάρτητης φωνής στα ΜΜΕ της Γουατεμάλας, αλλά χρησίμευσε, επίσης, ως προειδοποίηση ότι η κυβέρνηση και τα σώματα ασφαλείας δεν θα ανεχθούν στο μέλλον την ανεξαρτησία του Τύπου», σχολίασε η οργάνωση *Americas Watch*⁴⁶.

Τα γεγονότα αυτά δεν προκάλεσαν καμιά δημόσια αντίδραση των υπερασπιστών της ελεύθερης έκφρασης. Ούτε καν αναφέρθηκαν από τους *New York Times* ή την *Washington Post* και, ασφαλώς, όχι λόγω άγνοιας.⁴⁷ Απλώς, η βίαιη καταστροφή ανεξάρτητων ΜΜΕ δεν είναι σημαντικό γεγονός, όταν συμβαίνει σε μια υποστηριζόμενη από τις ΗΠΑ «νεαρή δημοκρατία». Ωστόσο, υπήρξε μια αντίδραση από το Κογκρέσο, όπως ανέφερε η NACLA: «Στην Ουάσιγκτον, φιλελεύθεροι Δημοκρατικοί γερουσιαστές αντέδρασαν χορηγώντας 4 εκατομμύρια δολάρια περισσότερα από όσα ζητούσε η κυβέρνηση για στρατιωτική βοήθεια. Με τον γερουσιαστή Ινούγε επικεφαλής, αυτά τα πρώην πρεζόνια της-ελευθερίας-του-Τύπου προσέφεραν στους γαλονάδες 9 εκατομμύρια δολάρια, συν περίπου 137 εκατομμύρια δολάρια οικονομικής βοήθειας, στα οποία συμπεριλαμβάνονται 80 εκατομμύρια δολάρια σε μετρητά, πολλά εκ των οποίων θα γεμίσουν τα ταμεία του στρατού», ενώ ο συντάκτης της *La Epoca*, Μπράιαν Μπαρέρα, «επέστρεψε στο Μεξικό» και

«ο Τύπος της Γουατεμάλας περιορίστηκε και πάλι σε δεξιά σκανδαλοθηρία και στρατιωτική προπαγάνδα». ⁴⁸ Οι άγρυπνοι φρουροί της ελευθερίας του Τύπου παρακολουθούσαν σιωπηλά.

Λίγες εβδομάδες αργότερα, οι ισραηλινές δυνάμεις ασφαλείας επέδραμαν στα γραφεία της *Al-Fajr*, μιας από τις σημαντικότερες καθημερινές εφημερίδες της Ιερουσαλήμ, συλλαμβάνοντας τον αρχισυντάκτη της, Χατέμ Αμπντέλ-Καντέρ και φυλακίζοντάς τον επί έξι μήνες χωρίς δίκη για αδιευκρίνιστους λόγους ασφαλείας. ⁴⁹ Δεν υπήρξαν ηχηρές καταγγελίες στα πρωτοσέλιδα, ούτε φωνές υπέρ της απονομής δικαιοσύνης· η αλήθεια είναι ότι αυτές οι κοινοτοπίες ούτε καν δημοσιεύθηκαν στους *New York Times* ή στην *Washington Post*. Σε αντίθεση με την Βιολέτα Τσαμόρο, στην οποία δεν συνέβη κάτι παρόμοιο, ο Αμπντέλ-Καντέρ, δεν «αξίζει 10 βραβεία», ή έστω ένα, ή έστω μια αράδα στις εφημερίδες.

Για μια ακόμη φορά, τα γεγονότα είναι σαφή: το δήθεν ενδιαφέρον για την ελευθερία του Τύπου στην Νικαράγουα είναι καθαρή απάτη.

Ίσως κάποιος να υποστήριζε ότι η λογοκρισία που επεβλήθη στην *La Prensa* είναι σημαντικότερο γεγονός από την δολοφονία ενός συντάκτη από τις υποστηριζόμενες από τις ΗΠΑ δυνάμεις ασφαλείας και την καταστροφή των γραφείων μιάς εφημερίδας από τον στρατό ή τις τρομοκρατικές του μονάδες, επειδή η *La Prensa* είναι μια πολύ σπουδαία εφημερίδα που έχει αντισταθεί θαρραλέα στον σύμμαχό μας Σομόζα, υπό την διεύθυνση του Πέδρο Γιοακίν Τσαμόρο, ο οποίος δολοφονήθηκε από τον δικτάτορα το 1978. Αυτό θα συνιστούσε, στην καλύτερη περίπτωση, ένα αδύναμο επιχείρημα: ελευθερία του Τύπου δεν σημαίνει τίποτε, εάν εξυπηρετεί μόνο τους ισχυρούς θεσμούς. Όμως, το επιχείρημα έχει και άλλα ψεγάδια. Ένα από αυτά είναι το ότι η *La Prensa*, μετά το 1980, δεν έχει ουσιαστικά καμία σχέση με την εφημερίδα που αντιστάθηκε στον Σομόζα. Μετά την δολοφονία του Πέδρο Γιοακίν Τσαμόρο, ο αδελφός του Χαβιέ, τον διαδέχθηκε στην θέση του αρχισυντάκτη και παρέμεινε σε αυτήν μέχρι το 1980, οπότε τον απέλυσαν οι ιδιοκτήτες της εφημερίδας: το 80% του προσωπικού τον ακολούθησε και

μαζί ίδρυσαν την *El Nuevo Diario*, η οποία είναι διάδοχος της παλαιάς *La Prensa*, εάν δεχθούμε ότι μια εφημερίδα αποτελείται από τον αρχισυντάκτη και το προσωπικό της και όχι από τους ιδιοκτήτες και τον εξοπλισμό της. Ο νέος αρχισυντάκτης της *La Prensa*, γιος του δολοφονημένου αρχισυντάκτη, εργαζόταν προηγουμένως στην διαφήμιση· αργότερα, έγινε μέλος του ελεγχόμενου από την CIA διευθυντηρίου των Κόντρας, παραμένοντας συνδιευθυντής σύνταξης της εφημερίδας, η οποία τάσσεται δημοσίως υπέρ των θέσεών του. ⁵⁰

Δεν πρόκειται να ανακαλύψετε τα γεγονότα αυτά στα εγκώμια των ΜΜΕ για την ηρωική παράδοση της *La Prensa*· ή δεν μνημονεύονται καν στις θρηνηδίες για την μοίρα αυτής της «γενναίας εφημερίδας», ή αντιμετωπίζονται με τον τρόπο του Στέφεν Κίνζερ, ο οποίος γράφει ότι η *El Nuevo Diario* «αδρύθηκε... από μια ομάδα αποχωρησάντων υπαλλήλων της *La Prensa*, οι οποίοι υποστήριζαν την υπόθεση των Σαντινίστας» – μια «ομάδα αποχωρησάντων», η οποία απετελείτο από το 80% του προσωπικού και τον αρχισυντάκτη που εναντιώθηκαν στην γέα γραμμή της υποστηριζόμενης από την CIA εφημερίδας. ⁵¹

Το μέγεθος της υποκρισίας καθίσταται πασιφανέστατο, εάν εξετάσουμε την «γενναία εφημερίδα» προσεκτικότερα. Η εφημερίδα έχει εντελώς αποκάλυπτα υποστηρίζει την επίθεση εναντίον της Νικαράγουας. Τον Απρίλιο του 1986, ενώ κλιμακώνονταν η εκστρατεία για την παροχή στρατιωτικής βοήθειας προς τους Κόντρας, ένας από τους ιδιοκτήτες, ο Χάιμε Τσαμόρο, απηύθυνε μια ανοικτή επιστολή στην *Washington Post*, κάνοντας έκκληση για παροχή βοήθειας σε «εκείνους τους Νικαραγουανούς που αγωνίζονται για την δημοκρατία» (η πάγια αναφορά στις πληρεξούσιες δυνάμεις των ΗΠΑ). Κατά τις εβδομάδες που προηγήθηκαν της θερινής ψηφοφορίας του Κογκρέσου, «εμφανίσθηκε στις σημαντικότερες εφημερίδες των ΗΠΑ ένα πλήθος άρθρων, γραμμένων από 5 διαφορετικά μέλη του προσωπικού της *La Prensa*, τα οποία καταδίκάζαν έντονα τους Σαντινίστας», παρατηρεί ο Τζων Σπάισερ Νίκολς, στα οποία συμπεριλαμβάνετο και μια σειρά ανοικτών επιστολών προς την *Washington Post*, υπογεγραμμένων από τους συντάκτες της *La*

Prensa κατά την διάρκεια του ταξιδιού τους στις ΗΠΑ, υπό την αιγίδα οργανώσεων-βιτρίνα του Βορείου Δικτύου, το οποίο χρηματοδοτούσε τους Κόντρας. Υπό το νέο της καθεστώ, η *La Prensa* ελάχιστα θυμίζει εφημερίδα· πρόκειται, μάλλον, για ένα προπαγανδιστικό έντυπο, αφοσιωμένο στην υπονόμηση της κυβέρνησης και στην υποστήριξη της επίθεσης μιας ξένης δύναμης εναντίον της Νικαράγουας. Από την στιγμή της επανακυκλοφορίας της, τον Οκτώβριο του 1987, οι πολιτικές της θέσεις υπήρξαν απολύτως σαφείς και ξεκάθαρες.⁵² Εξ όσων γνωρίζω, δεν υπάρχει προηγούμενο επιβίωσης και συνεχούς έκδοσης μιας τέτοιας εφημερίδας σε περίοδο κρίσης σε οποιαδήποτε δημοκρατία της Δύσης – και σίγουρα όχι στις ΗΠΑ.⁵³

Αντί, όπως θα έπρεπε, οι υπερασπιστές των ελευθεριακών αξιών, να τονίζουν το γεγονός ότι η Νικαράγουα, παρά τις τρομερές δυσκολίες της, καταργεί το προηγούμενο στην περιοχή, την κατηγορούν ότι απέτυχε να το πράξει. Εν πάση περιπτώσει, όπως ήδη αναφέραμε, είναι πολύ δύσκολο να βρεθούν τέτοιοι υπερασπιστές, όπως αποδεικνύει και ο στοιχειωδέστερος έλεγχος της ειλικρίνειας.

Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η σύγκριση με τις ΗΠΑ είναι άστοχη, δοθέντος του θλιβερού παρελθόντος τους. Μπορούμε να θεωρήσουμε ότι αυτό είναι το νόημα των παρατηρήσεων του δικαστή του Ανωτάτου Δικαστηρίου, Ουίλιαμ Μπρέναν, κατά την διάρκεια μιας ομιλίας του στην Νομική Σχολή του Εβραϊκού Πανεπιστημίου, τον Δεκέμβριο του 1987, στην οποία είπε ότι οι ΗΠΑ «έχουν μια μακράν ιστορία αποτυχιών ως προς την προστασία των πολιτικών ελευθεριών, οποτεδήποτε θεώρησαν ότι απειλείτο η εθνική τους ασφάλεια» – όπως κατά την διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, όταν δεν υπήρχε η παραμικρή απειλή στον ορίζοντα. «Μάλλον θα είναι το Ισραήλ, και όχι οι ΗΠΑ, ο ελπιδοφόρος φορέας, ο οποίος θα θέσει τα θεμέλια μιας νομοθεσίας, η οποία θα δύναται να προστατεύει τις πολιτικές ελευθερίες έναντι των αξιώσεων για εθνική ασφάλεια», είπε ο Μπρέναν, προσθέτοντας ότι «τα έθνη όλου του κόσμου, όταν θα έχουν να αντιμετωπίσουν αιφνίδιες απειλές κατά της ασφαλείας τους, θα στρέφονται προς την εμπειρία του Ισραήλ, σχετικά με το πώς χειρίζεται την διαρκή κρίση ασφαλείας του και, επίσης, ίσως ανακαλύψουν σε αυτήν την εμπειρία την ειδική γνώση για την απόρριψη των αξιώσεων α-

σφαλείας, των οποίων την ανεδαφικότητα απέδειξε το Ισραήλ, και το θάρρος για την διαφύλαξη των πολιτικών ελευθεριών, τις οποίες το Ισραήλ έχει προστατεύσει χωρίς να ζημιωθεί η ασφάλειά του». Εάν μπορούμε να αντλήσουμε διδάγματα από το λαμπρό παρελθόν του Ισραήλ, «τότε, η κακοδαιμονία ίσως είναι η θεραπευίδα της ελευθερίας».⁵⁴

Ακολουθώντας τα διδάγματα αυτού του χαρακτηριστικού επαίνου προς το «σύμβολο της ανθρώπινης αξιοπρέπειας» – και διόλου τυχαίως, πιστού συμμάχου και πελάτη των ΗΠΑ – καταλήγουμε σε έναν ακόμη έλεγχο της ειλικρίνειας εκείνων οι οποίοι καταδικάζουν τους ολοκληρωτικούς Σαντινίστας για την μεταχείριση που επεφύλαξαν στην *La Prensa* και στην πολιτική αντιπολίτευση. Ας προχωρήσουμε στην εφαρμογή του.

Την ίδια ακριβώς εποχή κατά την οποία ανεστάλη η έκδοση της *La Prensa*, το 1986, μετά την ουσιαστική κήρυξη του πολέμου από τις ΗΠΑ εναντίον της Νικαράγουας, το Ισραήλ έκλεισε οριστικά 2 εφημερίδες της Ιερουσαλήμ, την *Al-Mithaq* και την *Al-Ahd*, με την δικαιολογία ότι «αν και τους παρέχουμε ελευθερία έκφρασης, ... αποκλείεται να τους επιτρέψουμε να εκμεταλλευθούν την ελευθερία αυτή για να βλάψουν το Κράτος του Ισραήλ». Το υπουργείο Εσωτερικών δήλωσε πως υποχρεώθηκε να λάβει μέτρα «προς το συμφέρον της κρατικής ασφαλείας και της δημόσιας ευημερίας». Πιστεύουμε στην ελευθερία του Τύπου, διαβεβαίωσε το υπουργείο, αλλά «οφείλουμε να αποκαθιστούμε την ισορροπία μεταξύ της ελευθερίας της έκφρασης και της ευημερίας του κράτους με τα κατάλληλα μέσα». Το κλείσιμο των εφημερίδων επικυρώθηκε από το Ανώτατο Δικαστήριο με την αιτιολογία ότι «είναι αδιανόητο το Κράτος του Ισραήλ να επιτρέπει σε τρομοκρατικές οργανώσεις, οι οποίες ως στόχο έχουν την καταστροφή του, να δημιουργούν επιχειρήσεις στην επικράτειά του, έστω και αν αυτές είναι νόμιμες· η κυβέρνηση είχε κατηγορήσει αυτές τις 2 αραβικές εφημερίδες ότι λαμβάνουν οικονομική βοήθεια από εχθρικές ομάδες.⁵⁵ Εξ όσων γνωρίζω, η μοναδική αναφορά σε αυτά τα γεγονότα από εφημερίδα των ΗΠΑ, έγινε μέσω μιας δικής μου επιστολής προς την *Boston Globe*.

Καθώς επανεκδότο η *La Prensa* το 1987, ο ισραηλινός Τύπος ανέφερε το κλείσιμο μιας πολιτικής εφημερίδας στην Ναζαρέτ (μέσα στο ίδιο το Ισραήλ), εξαιτίας της «ακραίας εθνικιστικής γραμμής των συντακτών της», ενώ σε ένα πρακτορείο ειδήσεων στην Ναμπλούς, επεβλήθη διетής αναστο-

λή της λειτουργίας του· ο ιδιοκτήτης του ήταν ήδη φυλακισμένος επί 6 μήνες χωρίς δίκη, με την κατηγορία της «συμμετοχής σε παράνομη οργάνωση», ενώ ένα στρατιωτικό ανακοινωθέν βεβαίωνε ότι η σύζυγός του εξακολουθούσε να διατηρεί τους δεσμούς του πρακτορείου με την ΟΑΠ. Τέτοιου είδους κατασταλτικές ενέργειες είναι «νόμιμες», λόγω της κατάστασης εκτάκτου ανάγκης, η οποία ισχύει από τότε που ιδρύθηκε το κράτος το 1948. Το Ανώτατο Δικαστήριο επικύρωσε το κλείσιμο της εφημερίδας της Ναζαρέτ με τον ισχυρισμό ότι οι υπηρεσίες ασφαλείας είχαν παρουσιάσει αποδεικτικά στοιχεία για διασυνδέσεις της εφημερίδας με «τρομοκρατικές οργανώσεις», απορρίπτοντας ως άσχετο το επιχείρημα του εκδότη της ότι όλα όσα είχαν δημοσιευθεί στην εφημερίδα είχαν εγκριθεί από την ισραηλινή λογοκρισία.⁵⁶ Ούτε ένα από όλα αυτά τα γεγονότα δεν δημοσιοποιήθηκε εδώ· ο ανταποκριτής των *New York Times*, Τόμας Φρίντμαν, επέλεξε την ημέρα που έκλεισαν το πρακτορείο ειδήσεων στην Ναμπλούς, για να γράψει έναν από τους συνηθισμένους του ύμνους προς την ελευθερία έκφρασης στο Ισραήλ.⁵⁷ Δεν υπήρξε ούτε μία κραυγή διαμαρτυρίας ανάμεσα στους φιλελεύθερους πολιτικά Αμερικανούς, ούτε μια καταγγελία ή έστω ένα σχόλιο για ενέργειες που ξεπερνούν κατά πολύ την παρενόχληση και την προσωρινή αναστολή έκδοσης της χρηματοδοτούμενης από τις ΗΠΑ νικαραγουανής εφημερίδας, η οποία απροκάλυπτα υποστηρίζει την ανατροπή της κυβέρνησης, ή μια έκκληση για την οργάνωση ενός τρομοκρατικού στρατού με σκοπό να επιβάλει τα υψηλά μας κριτήρια, τα οποία προσεβλήθησαν τόσο βάνανυσα. Η σιγή συνέχισε να βασιλεύει καθώς έκλεισε η εβδομαδιαία εφημερίδα της Ναζαρέτ, *Al-Raia*, κατά διαταγή του υπουργείου Εσωτερικών,⁵⁸ μετά την τρίμηνη φυλάκιση του συντάκτη της χωρίς δίκη.

Για μια ακόμη φορά, η Ιστορία μηχανεύθηκε ένα ελεγχόμενο πείραμα για να καταδείξει την έσχατη περιφρόνηση προς την ελευθερία του λόγου εκ μέρους των δήθεν φιλελεύθερων πολιτικά. Οι επικριτές των παραβιάσεων της ελευθερίας του Τύπου στην Νικαράγουα, οι οποίοι υφίστανται επιτυχώς τον στοιχειωδέστερο έλεγχο της ειλικρίνειας, θα μπορούσαν, όντως, να χωρέσουν σε ένα μικρό καθιστικό, ίσως και σε έναν τηλεφωνικό θάλαμο.⁵⁹

Όσον αφορά την νομοθεσία, η οποία τόσο πολύ εντυπώσισε τον δικαστή Μπρέναν, ο εβραϊκός Τύπος παρατηρεί ότι «στην ισραηλινή δημοσιογραφία δεν παρέχονται ούτε

καν οι ελάχιστες εγγυήσεις για την ελευθερία της. Το κράτος διαθέτει μέσα καταστολής που δεν υπάρχουν σε καμία δημοκρατική κοινωνία στον κόσμο» και που προέρχονται από τους βρετανικούς αποικιοκρατικούς νόμους, οι οποίοι τέθηκαν εκ νέου σε ισχύ από το Ισραήλ, αμέσως μόλις ιδρύθηκε το κράτος. Αυτοί οι δρακόντειοι νόμοι περιλαμβάνουν μέτρα για την απαγόρευση και την τιμωρία εκδόσεων, οι οποίες ενδεχομένως θα υποδαύλιζαν «την ανυπακοή και την δυσσέσκεια ανάμεσα στους κατοίκους της χώρας» ή «την εχθρότητα προς τις αρχές». Ο νόμος εξουσιοδοτεί τον υπουργό Εσωτερικών «να απαγορεύσει την έκδοση κάποιου εντύπου, για όσο διάστημα αυτός κρίνει σκόπιμο, εάν το έντυπο αυτό έχει δημοσιεύσει ψευδείς ειδήσεις ή φήμες, οι οποίες είναι πιθανόν, κατά την γνώμη του, να εντείνουν τον πανικό ή την απελπισία». Τα μέτρα αυτά παραμένουν εν εφεδρεία, και, ενίοτε εφαρμοζόμενα, ενισχύουν τον φόβο και μια «ατμόσφαιρα μακαρθισμού», η οποία εντείνει την ασκούμενη συνήθως από τους συντάκτες αυτολογοκρισία. Αυτή η αβίαστη αυτολογοκρισία, όπως γράφει ο Ισραηλινός νομικός αναλυτής, Μοσέ Νεγκμπί, ενισχυει κατ' ουσίαν τα αποτελέσματα της «πολύτιμης και ασυνήθιστης σειράς εργαλείων για την συντριβή της ελευθερίας του Τύπου», τα οποία διαθέτει η κυβέρνηση. Ο λογοκριτής νομιμοποιείται να απαγορεύει οποιαδήποτε πληροφορία «θα μπορούσε, κατά την γνώμη του, να βλάψει την άμυνα της χώρας, την δημόσια ασφάλεια ή την δημόσια τάξη». Ο στρατιωτικός λογοκριτής «δεν υπόκειται στον δημόσιο έλεγχο» και «ο νόμος απαγορεύει στον Τύπο να δημοσιοποιεί οποιονδήποτε υπαινιγμό περί αλλαγών, προσθηκών ή διαγραφών, τις οποίες διέταξε ο λογοκριτής», αν και συχνά το γεγονός είναι ολοφάνερο, όταν, επί παραδείγματι, ο χώρος του κυρίου άρθρου μιας από τις πλέον έγκριτες εφημερίδες του Ισραήλ, της *Ha' aretz*, παραμένει λευκός. Ο λογοκριτής έχει, επίσης, το δικαίωμα να τιμωρεί, άνευ δίκης, οποιαδήποτε εφημερίδα κρίνει πως έχει παραβιάσει τις εντολές του. Η Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας το 1948, η οποία διατύπωνε τις υποχρεώσεις του Ισραήλ σχετικά με την ελευθερία και τα πολιτικά δικαιώματα, «δεν κάνει καμία αναφορά στην ελευθερία της έκφρασης», συνεχίζει ο Νεγκμπί, προσθέτοντας πως δεν επρόκειτο για μια τυχαία παράλειψη, αλλά ότι αντικατόπτριζε μάλλον την θέση του πρωθυπουργού Νταβίντ Μπεν-Γκουριόν, ο οποίος «αντιτίθετο σθεναρά ακόμη και στην απλή αναφορά των δικαιωμάτων αυτών», παραμένοντας μαζί με τους συνεργάτες

του προσηλωμένος στο «λενινιστικό δόγμα» ότι το κράτος δεν πρέπει να ανέχεται κριτική για ενέργειες, τις οποίες θεωρεί ορθές. Το κράτος έχει επίσης το δικαίωμα να αρνηθεί να εγκρίνει ένα έντυπο (έτσι ώστε αυτό να μην μπορεί να εκδοθεί) ή να το απαγορεύσει, «χωρίς να αιτιολογεί αυτήν του την άρνηση».⁶⁰

Αυτή η εξουσία χρησιμοποιείται: για να απαγορευθεί, λόγου χάριν, ένα αραβόφωνο κοινωνικό και πολιτικό έντυπο στο Ισραήλ, το οποίο εξέδιδε ένας Αραβοϊσραηλινός λέκτορας του Εβραϊκού Πανεπιστημίου το 1982, απόφαση η οποία επικυρώθηκε από το Ανώτατο Δικαστήριο για αδιευκρίνιστους «λόγους ασφαλείας» ή για να συλληφθεί ένας Άραβας από την Ναζαρέτ, λίγους μήνες αργότερα, «διότι εξέδωσε μια εφημερίδα άνευ εγκρίσεως», δηλαδή, τέσσερα ενημερωτικά φυλλάδια. Τα δικαστήρια δεν παρέχουν καμία προστασία μόλις το κράτος προφέρει την μαγική λέξη «ασφάλεια».⁶¹

Παρ' ότι οι Άραβες πολίτες είναι οι συνήθεις στόχοι και οι Εβραίοι υφίστανται τις συνέπειες αυτής της νομοθεσίας. Όταν το ειρηνόφιλο κόμμα, Προοδευτική Λίστα, ένας εκ των ηγετών του οποίου είναι ο απόστρατος στρατηγός, Ματί Πελέντ, προσπάθησε να μεταδώσει από την τηλεόραση μια προεκλογική διαφήμιση που παρουσίαζε μια συνέντευξη του Αραφάτ, στην οποία αυτός ανακοίνωνε ότι αποδέχεται τα ψηφίσματα no. 242 και no. 338 του ΟΗΕ, ο δικαστής του Ανωτάτου Δικαστηρίου, Γκόλντμπεργκ, την έκρινε παράνομη, δηλώνοντας: «Από την στιγμή που η κυβέρνηση διεκήρυξε ότι η ΟΑΠ είναι μια τρομοκρατική οργάνωση, η τηλεόραση επιτρέπεται να παρουσιάζει μόνον εκείνες τις εκπομπές οι οποίες συμμορφώνονται προς αυτήν την διακήρυξη και εμφανίζουν την ΟΑΠ εντελώς αρνητικά, ως τρομοκρατική οργάνωση. Απαγορεύεται να μεταδίδεται ο,τιδήποτε είναι αντίθετο προς αυτήν την διακήρυξη και παρουσιάζει την ΟΑΠ ως πολιτική οργάνωση». Σχολιάζοντας τις δηλώσεις, ο δικηγόρος Αβιγκντόρ Φέλντμαν γράφει: «Η λογική είναι αμείλικτη. Η κρατική τηλεόραση (δεν υπάρχει άλλη) δεν επιτρέπεται να παρουσιάζει μια πραγματικότητα ασύμβατη

προς την κυβερνητική απόφαση, και, εάν τα γεγονότα δεν συμφωνούν με την κυβερνητική άποψη, τότε μακράν ημών, παρακαλώ».⁶²

Στις ΗΠΑ, δεν ανακαλύπτει κανείς παρά ελάχιστες αναφορές στους αυστηρούς περιορισμούς, επί μακράν σειράν ετών, επί της ελεύθερης έκφρασης στο Ισραήλ. Μετά την βίαιη αντίδραση ενάντια στην παλαιστινιακή εξέγερση, από τον Δεκέμβριο του 1987, σε τέτοιες πρακτικές εδίδετο ακόμη μικρότερη σημασία. Στους *New York Times* δεν υπήρξε, ουσιαστικά, καμιά αναφορά και χρειάστηκε αρκετό θάρρος εκ μέρους του πρώην αρχισυντάκτη τους, Α. Μ. Ρόξενταλ, για να υποστηρίξει τον Μάιο του 1988 ότι η λογοκρισία στο Ισραήλ «δέχεται και πρέπει να δέχεται κριτικές εκ μέρους των Δυτικών».⁶³ Άλλωστε, οι σπάνιες εξαιρέσεις⁶⁴ δεν οδηγούν στην καταδίκη αυτών των παρεκκλίσεων από τα υψηλά ιδανικά μας ή σε κάποια πρόσκληση για ανάληψη δράσης εκ μέρους του κυριότερου πάτρωνα τού Ισραήλ.

Η αντίδραση των ΜΜΕ και της κοινότητας των διανοουμένων των ΗΠΑ στον ισραηλινό νόμο και στην εφαρμογή του, προσφέρει επιπρόσθετα δραματικά αποδεικτικά στοιχεία για το γεγονός ότι η επίδειξη ενδιαφέροντος για τις πολιτικές ελευθερίες και τα ανθρώπινα δικαιώματα στην Νικαράγουα δεν είναι παρά μια κυνική προσποίηση, η οποία εξυπηρετεί άλλους σκοπούς.

Ο συνήθης έλεγχος της ειλικρίνειας αποδίδει παρόμοια συμπεράσματα, οποιοδήποτε θέμα και αν εξετάσουμε. Τα συμπεράσματα αυτά είναι τώρα τόσο καλά τεκμηριωμένα, σε ένα τόσο ευρύ φάσμα περιπτώσεων, ώστε να εγείρουν ορισμένα σοβαρά ερωτήματα σε ανθρώπους, οι οποίοι είναι πρόθυμοι να εξετάσουν τα γεγονότα και τις αιτίες. Οι απαντήσεις σε αυτά τα ερωτήματα δεν θα είναι ευχάριστες όταν ακουσθούν, έτσι μπορούμε να είμαστε βέβαιοι ότι τα ερωτήματα αυτά δεν θα θεθούν.

Πραγματευόμενος τον «αν-ελεύθερο Τύπο μας», μισόν αιώνα νωρίτερα, ο Τζων Ντιούι παρατηρούσε ότι η κριτική των «ιδιότυπων καταχρήσεων» δεν έχει παρά μόνον περιορισμένη αξία:

Η μοναδική, πραγματικά ουσιώδης, προσέγγιση του προβλήματος είναι να διερευνηθεί η αναπόφευκτη επίδραση του υφιστάμενου οικονομικού συστήματος επί του συστήματος δημοσιότητας εν συνόλω· επί του τι θεωρείται ότι είναι ειδήση, επί της διαλογής και εξαφάνισης τού προς δημοσίευση υλικού, και επί του πώς επεξεργάζονται τις ειδήσεις τόσο το κύριο άρθρο όσο και οι ειδησεογραφικές στήλες. Το ερώτημα, σύμφωνα με αυτόν τον τρόπο προσέγγισης, δεν είναι πόσες ιδιότυπες καταχρήσεις έχουν διαπραχθεί, και πώς μπορούν ενδεχομένως να επανορθωθούν, αλλά κατά πόσον η γνήσια πνευματική ελευθερία και η κοινωνική υπευθυνότητα είναι εφικτές σε ευρεία κλίμακα υπό το υφιστάμενο οικονομικό καθεστώς.

Οι εκδότες και οι συντάκτες, λόγω των δεσμεύσεών τους προς «την δημόσια και κοινωνική τάξη πραγμάτων» από την οποία και οι ίδιοι επωφελούνται, αποδεικνύεται συχνά ότι συγκαταλέγονται ανάμεσα στους «κυριότερους εχθρούς» της αληθινής «ελευθερίας του Τύπου», συνεχίζει ο Ντιούι. Είναι παράλογο να αναμένει κανείς ότι «οι διευθυντές αυτών των οικονομικών επιχειρήσεων θα ενεργούν κατά τρόπο διαφορετικό από εκείνο των επικεφαλής των μεγάλων επιχειρήσεων και των πιστών τους υπαλλήλων» και ότι θα «επιλέγουν και θα επεξεργάζονται τα εξειδικευμένα προϊόντα τους από αυτήν την σκοπιά». Το ότι οι ιδεολογικοί διευθυντές «προσφέρουν στο κοινό αυτό που 'θέλει'», είναι αποτέλεσμα της «επίδρασης του υφιστάμενου οικονομικού συστήματος, το οποίο γεννά πνευματική αδιαφορία και απάθεια, δημιουργώντας μια ανάγκη για καταστροφή και παρεκτροπή, και, σχεδόν, μια λατρεία για το έγκλημα, υπό την προϋπόθεση ότι είναι επικερδές», ανάμεσα σε ένα κοινό, «το οποίο έχει διαφθαρεί από το ιδανικό τού να αρπάζει όσο το δυνατόν περισσότερα». ⁶⁵

Θα μπορούσαμε να προσθέσουμε σε αυτούς τους ευφυείς συλλογισμούς τις στενές σχέσεις μεταξύ ιδιωτικής και κρατικής εξουσίας, την θεσμικά καθιερωμένη ανάγκη συμβιβασμού με τα συμφέροντα όσων ελέγχουν τις βασικές κοινωνικές αποφάσεις και την επιτυχία της κατεστημένης εξουσίας να διαλύει μονίμως οποιαδήποτε ανεξάρτητη κουλτούρα καλλιιεργεί άλλες αξίες από την απληστία, το προσωπικό κέρδος και την υποταγή στην εξουσία, καθώς επίσης και οποιαδήποτε λαϊκή δομή υποστηρίζει την ανεξάρτητη σκέψη και δράση. Η σπουδαιότητα αυτών των παραγόντων τονίζει-

ται από το γεγονός ότι ακόμη και το τυπικό δικαίωμα της ελευθερίας του λόγου κερδήθηκε μόνον μέσω συνεχών λαϊκών αγώνων, οι οποίοι αμφισβήτησαν τις υφιστάμενες κοινωνικές διευθετήσεις. ⁶⁶

Στα πλαίσια της κατεστημένης κοινωνικής τάξης πραγμάτων, ο γενικός πληθυσμός πρέπει να παραμένει αντικείμενο χειραγώγησης και να μην συμμετέχει στην σκέψη, στον διάλογο και στην λήψη αποφάσεων. Όπως, ήδη προ πολλού, έχουν αντιληφθεί οι προνομιούχοι, είναι απαραίτητο να προλαμβάνονται οι επαναλαμβανόμενες «κρίσεις της δημοκρατίας». Στα προηγούμενα κεφάλαια, εξετάσαμε ορισμένους από τους τρόπους με τους οποίους εκφράστηκαν αυτές οι αρχές στην σύγχρονη εποχή, όμως οι ανησυχίες είναι φυσικές και εκδηλώθηκαν ήδη από τις απαρχές της σύγχρονης δημοκρατικής ανάπτυξης. Ο ιστορικός Κλεμάν Γουόκερ, το 1661, κατηγορώντας τους Ριζοσπάστες Δημοκράτες, οι οποίοι είχαν απειλήσει να «αναποδογυρίσουν τον κόσμο» κατά την διάρκεια της Αγγλικής Επανάστασης τον 17ο αιώνα, διαμαρτυρόταν ως εξής:

Απεκάλυψαν όλα τα μυστήρια και τα μυστικά της διακυβέρνησης... στους λαϊκούς (ακριβώς όπως πετά κανείς μαργαριτάρια στα γουρούνια) και δίδαξαν τόσο τον στρατό όσο και τον λαό να τα εξετάζουν σε τέτοιο βάθος, ώστε να ανάγκουν όλες τις κυβερνήσεις στις πρώτες αρχές της φύσης... Έχουν έτσι καταστήσει τους ανθρώπους τόσο περιέργους και αλαζόνες, ώστε δεν θα αποκτήσουν ποτέ αρκετή ταπεινοφροσύνη για να υποταχθούν σε μια πολιτική εξουσία. ⁶⁷

Οι ανησυχίες του Γουόκερ ξεπεράστηκαν σύντομα, μόλις αποκαταστάθηκε ένας πειθαρχημένος κόσμος και η «πολιτική ήττα» των Δημοκρατών «ήταν οριστική και αμετάκλητη», όπως παρατηρεί ο Κρίστοφερ Χιλ. Το 1695, η λογοκρισία μπορούσε να καταργηθεί «όχι λόγω των ριζοσπαστικών ελευθεριακών αρχών, αλλά επειδή δεν ήταν πλέον αναγκαία», διότι «οι διαμορφωτές της κοινής γνώμης» τώρα «αυτολογοκρίνονται» και «δεν δημοσιεύεται τίποτε που θα φόβιζε τους ιδιοκτήτες». Τον ίδιο χρόνο, ο Τζων Λοκ έγραφε ότι «οι ημερομίσθιοι εργάτες και οι μικροέμποροι, οι υφάντρες και οι γαλατούδες» πρέπει να καθοδηγούνται ως προς το τι πρέπει να πιστεύουν. «Η πλειονότητά τους δεν είναι σε θέση να γνωρίζει, άρα πρέπει να πιστεύει.» «Πλην όμως»,

σχολιάζει ο Χιλ, «ο Λοκ δεν εννοούσε ότι έπρεπε οι ιερείς να αναλάβουν την καθοδήγηση: αυτό επαφίετο στον ίδιο τον Θεό». ⁶⁸ Με την παρακμή της εκκλησιαστικής εξουσίας στην σύγχρονη εποχή, η εκπλήρωση αυτού του καθήκοντος μεταβιβάστηκε στο «κοσμικό ιερατείο», το οποίο έχει σαφώς κατανόησει την αποστολή του, όπως έχουμε ήδη εξετάσει.

Παρόλη αυτήν την επίγνωση, ορισμένοι εξακολούθησαν να γοητεύονται από τους «δημοκρατικούς δογματισμούς», τους οποίους περιφρονούσαν όσοι ήταν αφοσιωμένοι στην τέχνη της χειραγώγησης. Ο Τζων Στιούαρτ Μιλ έγραφε: «Η τραγωδία δεν έγκειται στην βίαιη σύγκρουση μεταξύ των δύο πλευρών της αλήθειας, αλλά στην σιωπηρή κατάπνιξη της μιας από αυτές. Πάντα υπάρχει ελπίδα, όταν οι άνθρωποι αναγκάζονται να ακούσουν και τις δύο πλευρές». Ας έλθουμε τώρα στο παρόν: ο Κώδικας Επαγγελματικής Δεοντολογίας της Εθνικής Ένωσης Βρετανών Δημοσιογράφων επιβάλλει στους δημοσιογράφους να «απορρίπτουν την διαστρέβλωση» και «να προσπαθούν να διασφαλίσουν ότι η πληροφορία, την οποία αυτοί/αυτές διαδίδουν, θα είναι αμερόληπτη και ακριβής, να αποφεύγουν να αντιμετωπίζουν την διατύπωση σχολίων και εικασιών σαν βεβαιωμένα γεγονότα καθώς και να αποφεύγουν την παραποίηση γεγονότων μέσω διαστρέβλωσης, επιλεκτικής παρουσίας ή παραμόρφωσης». ⁶⁹ Η χειραγώγηση του κοινού από τα ΜΜΕ κατά την δεκαετία του 1960, προκάλεσε τις ανησυχίες που εξέφρασε ο γερουσιαστής Φούλμπραιτ το 1966, στις οποίες ήδη προαναφερθήκαμε. Έναν χρόνο αργότερα, ο Τζέρομ Μπάρον πρότεινε «μια ερμηνεία της Πρώτης Τροπολογίας του Συντάγματος, η οποία επικεντρώνεται στην ιδέα ότι είναι εντελώς ανώφελο να περιορισθεί η παρέμβαση της κυβέρνησης για να εξασφαλισθεί η ελευθερία του λόγου, εφόσον ο περιορισμός της πρόσβασης διασφαλίζεται αποτελεσματικά από ιδιωτικές ομάδες», δηλαδή «τα νέα μέσα επικοινωνίας»: μόνον αυτά «έχουν την δυνατότητα να προβάλλουν απόψεις ενώπιον του κοινού, και αυτά, μάλλον, παρά η κυβέρνηση, μπορούν κατά τον πλέον αποτελεσματικό τρόπο να περιορίσουν την έκφραση, εκμηδενίζοντας την πιθανότητα αποδοχής οποιασδήποτε άλλης ιδέας. Η έλλειψη κυβερνητικού παρεμβατισμού [laissez-faire], ως μία συνταγματική θεωρία

που αφορά την διακίνηση των ιδεών, είναι προφανώς άνευ ουσίας», όταν τα ΜΜΕ τελούν υπό τον απόλυτο έλεγχο της ιδιωτικής εξουσίας. ⁷⁰

Πολλοί αντιμετωπίζουν τις ιδέες αυτές με μεγάλη ανησυχία. Οι συντάκτες της εφημερίδας *St. Louis Post-Dispatch*, επί μακρόν ένα από τα πλέον ανεξάρτητα μέρη σύνολου του εγχώριου ποιοτικού Τύπου, συμφωνούσαν ότι η εφημερίδα «έχει υποχρέωση απέναντι στην κοινότητα, εντός της οποίας εκδίδεται, να παρουσιάζει αμερόληπτα τόσο τις δημοφιλείς όσο και τις μη δημοφιλείς πλευρές ενός ζητήματος», ωστόσο, «μια τέτοια επιταγή» δεν θα πρέπει να επιβάλλεται δια νόμου. «Εκ των πραγμάτων», υποστήριξαν, «μια εφημερίδα, μονίμως αρνούμενη να δημοσιοποιεί απόψεις με τις οποίες διαφωνεί, δεν έχει πιθανότητα και δεν της αξίζει να επιτύχει». ⁷¹

Η αξιολόγηση των γεγονότων από τους συντάκτες απεδείχθη λανθασμένη, αν και οι ενδοιασμοί τους, όσον αφορά τις νομικές υποχρεώσεις, δεν πρέπει να απορριφθούν αβασάνιστα. Στην πραγματικότητα, μόνον εκείνα τα ΜΜΕ τα οποία περιορίζουν διαρκώς και «τις δύο πλευρές» στην στενή συναίνεση των ισχυρών, θα είναι επιτυχή στην κατευθυνόμενη ελεύθερη αγορά.

Είναι ιδιαίτερος σημαντικό να κατανοηθεί ποιές υποθέσεις δεν πρέπει να ερευνώνται και ποιές πηγές τεκμηρίωσης να αποφεύγονται. Οι πρόσφυγες από το Τιμόρ ή από τις βομβαρδισμένες από τις ΗΠΑ χώρες, Λάος και Καμπότζη, δεν έχουν να διηγηθούν καμιά χρήσιμη ιστορία. Είναι σημαντικό να μην πλησιάζει κανείς τους καταυλισμούς στα σύνορα της Ονδούρας, όπου όλοι οι πρόσφυγες «ανεξαιρέτως» αναφέρουν ότι «όλοι δραπέτευσαν για να γλυτώσουν από τον στρατό που εμείς υποστηρίζουμε» και «κάθε άτομο έχει να διηγηθεί μια ιστορία ωμοτήτων εκ μέρους των κυβερνητικών δυνάμεων, δηλαδή και πάλι τις ίδιες ακριβώς που εμείς εφοδιάζουμε με όπλα», ενώ αυτές συντονίζουν «μια συστηματική εκστρατεία τρομοκρατίας, συνδυάζοντας δολοφονίες, βασανιστήρια, βιασμούς, εμπρησμούς καλλιεργείων, ώστε να δημιουργηθούν συνθήκες λιμού», και άλλες φρικώδεις πράξεις· η έκθεση της αντιπροσωπείας του Κογκρέσου,

η οποία κατέληξε σε αυτά τα συμπεράσματα, μετά από επιτόπια έρευνά της στις αρχές του 1981, αποκλείσθη από τα ΜΜΕ, τα οποία κατέπνιξαν αυτήν την βασική πηγή αποδεικτικών στοιχείων σχετικών με την ύπαιθρο του Ελ Σαλβαδόρ.⁷² Θα ήταν απαράδεκτο να αφυπνίσουν την λαϊκή συνείδηση όσον αφορά την «αξιοσημείωτη πρόοδο της Νικαράγουας στον κοινωνικό τομέα, η οποία θέτει γερά θεμέλια για μια μακροπρόθεσμη κοινωνικο-οικονομική ανάπτυξη», όπως ανέφερε, το 1983, η Παναμερικανική Τράπεζα Ανάπτυξης, η οποία, πιεζόμενη από τις ΗΠΑ, παρεμποδίστηκε να συμβάλει σε αυτά τα επιτεύγματα.⁷³

Αντιστοίχως, είναι σφάλμα να εκθέτουν τα επιτεύγματα της κυβέρνησης Ρήγκαν, ακυρώνοντας αυτές τις πρώτες επιτυχίες, να καταγράφουν την επανεμφάνιση των επιδημιών και του υποσιτισμού, του αναλφαριθμισμού και της παιδικής θνησιμότητας, ενώ η χώρα οδηγείται στον αφανισμό, πληρώνοντας για το αμάρτημα της ανεξάρτητης ανάπτυξης. Αντιθέτως, ο Τζέιμς Λεμόν θεωρεί υπεύθυνη δημοσιογραφία το να κατηγορεί τους Σαντινίστας για την «πικρία και την απάθεια» που συναντά στην Μανάγκουα.⁷⁴ Όσοι ελπίζουν να εισέλθουν στο σύστημα, πρέπει να μάθουν ότι η αποδιδόμενη στην ΟΑΠ, στον Καντάφι ή στον Χομείνι, τρομοκρατία, αφήνει πίσω της αξιόλογα θύματα, τα οποία αξίζουν συμπονιας και ενδιαφέροντος, ενώ τα θύματα, τα οποία υπήρξαν στόχος των ΗΠΑ και των συμμάχων τους, δεν εμπίπτουν σε αυτήν την κατηγορία. Οι υπεύθυνοι δημοσιογράφοι οφείλουν να κατανοήσουν ότι μια επίθεση με χειροβομβίδες εναντίον κληρωτών του ισραηλινού στρατού και των οικογενειών τους, η οποία άφησε έναν νεκρό και πολλούς τραυματίες, αξίζει μια φωτογραφία των θυμάτων στην πρώτη σελίδα και ένα σημαντικό άρθρο, ενώ μια επίθεση των Κόντρας εναντίον ενός λεωφορείου, μian ημέρα πριν, με δύο νεκρούς, δύο απαχθέντες και πολλούς τραυματίες, δεν αξίζει ούτε καν να αναφερθεί.⁷⁵ Όποια κατηγορία γεγονότων και αν εξετάσουμε, πάντοτε καταλήγουμε στο ίδιο συμπέρασμα.

Υπάρχει, πράγματι, μια διαθέσιμη μέθοδος [algorithm] για όποιον επιθυμεί να αποκτήσει κύρος και προνόμια. Απαιτείται απλώς να έχει κανείς υπόψη του τον έλεγχο της

ειλικρίνειας, τον οποίο ήδη έχουμε εξετάσει, και να σιγουρευθεί ότι θα τον αποφύγει μέχρι τέλους. Η ίδια απλή λογική εξηγεί την χαρακτηριστική επιτυχία των ανεξάρτητων ΜΜΕ και των μορφωμένων τάξεων εν γένει, για λίαν ευνόητους λόγους.

Έχω εξετάσει κάποιες μεθόδους ελέγχου της σκέψης και τους λόγους για τους οποίους αυτές αποκτούν τόση σπουδαιότητα στις δημοκρατικές κοινωνίες, ο γενικός πληθυσμός των οποίων δεν είναι δυνατόν να απομακρυνθεί από την πολιτική σκηνή δια της βίας. Η ανάλυση ίσως δημιουργεί την εντύπωση ότι το σύστημα είναι πανίσχυρο, αυτό όμως πόρρω απέχει της αληθείας. Οι άνθρωποι έχουν την ικανότητα να αντιστέκονται, ενίοτε μάλιστα, και με εντυπωσιακά αποτελέσματα.

Ας πάρουμε την περίπτωση της σφαγής στο Τιμόρ, η οποία υποστηρίχθηκε από την Δύση. Τα ΜΜΕ απέκρυσαν τα φοβερά γεγονότα και την συνενοχή των κυβερνήσεών τους, η ιστορία, ωστόσο, είδε τελικώς το φως της δημοσιότητας, προσεγγίζοντας τμήματα του κοινού και του Κογκρέσου. Ήταν ο άθλος μερικών αφοσιωμένων νέων, τα ονόματα των οποίων δεν θα καταγραφούν στην Ιστορία, όπως συνήθως συμβαίνει με εκείνους των οποίων οι πράξεις έχουν βελτιώσει τον κόσμο. Οι προσπάθειές τους δεν έθεσαν τέλος στην υδονησιακή τρομοκρατία ή στην υποστήριξή της από τις ΗΠΑ, αλλά οπωσδήποτε μετρίασαν την βία. Τελικώς, συνεπεία της εργασίας τους, επετράπη στον Ερυθρό Σταυρό να αποκτήσει έστω και κάποια περιορισμένη πρόσβαση. Με τον έναν ή με τον άλλο τρόπο, σώθηκαν δεκάδες χιλιάδες ζωές. Ελάχιστοι είναι οι άνθρωποι οι οποίοι μπορούν να ισχυρισθούν πως έχουν πετύχει τόσα πολλά στον τομέα της ανθρωπίνης συνέπειας. Το ίδιο ισχύει και για πολλές άλλες περιπτώσεις. Οι εντός ενός ισχυρού κράτους υφιστάμενοι περιορισμοί, αφήνουν ένα περιθώριο επιβίωσης στα θύματά του, γεγονός το οποίο ποτέ δεν πρέπει να λησμονούμε.

Οι ΗΠΑ σήμερα είναι μια πολύ πιο πολιτισμένη χώρα από ό,τι ήταν 25 χρόνια πριν. Η κρίση της δημοκρατίας και η πνευματική ανεξαρτησία, οι οποίες τόσο πολύ τρομοκρατούν τις ελίτ, ήταν πραγματικές και οι επιδράσεις τους στην κοινωνία ήταν βαθιές και, λαμβανομένων υπ' όψη όλων των

παραγόντων, γενικώς υγιείς. Ο αντίκτυπος τους διακρίνεται αμέσως σε ένα ευρύ φάσμα ζητημάτων, στα οποία συμπεριλαμβάνονται ο ρατσισμός, το περιβάλλον, ο φεμινισμός, οι αποφασιστικές παρεμβάσεις και πολλά άλλα· διακρίνεται επίσης στα ΜΜΕ, τα οποία, τα τελευταία χρόνια, έχουν προβεί σε κάποια ανοίγματα προς τις αντίθετες απόψεις και την κριτική δημοσιογραφία, ξεπερνώντας την πλέον αχαλίνωτη φαντασία ακόμη και κατά την εποχή της κορύφωσης του αναβρασμού της δεκαετίας του 1960, για να μην αναφερθούμε και σε προγενέστερες εποχές. Ένα παράδειγμα της προόδου στο ηθικό και πολιτιστικό επίπεδο, είναι το ότι κατέστη εφικτό, για πρώτη φορά, να αντιμετωπίσουμε με σοβαρότητα τα όσα υπέστησαν οι ιθαγενείς Αμερικανοί κατά την διάρκεια της κατάκτησης της ηπείρου· επίσης, πολλές άλλες αναγκαίες ψευδαισθήσεις αμφισβητήθηκαν, που όμως γρήγορα κατέρρευσαν μπροστά στην έρευνα, καθώς άρχισαν να αμφισβητούνται η ορθοδοξία και η εξουσία. Δεν είναι, λοιπόν, απορίας άξιο το ότι η δεκαετία του 1960, θεωρείται μια περίοδος φρίκης, χάους και καταστροφικής εγκατάλειψης, κατά την άποψη των προνομιούχων παρατηρητών, οι οποίοι θλίβονται, ακόμη και φρικιούν, ενώπιον της πνευματικής ανεξαρτησίας και της ηθικής ακεραιότητας της νεολαίας.

Τα ίδια συμβάντα είχαν αντίκτυπο και στην κρατική πολιτική. Όταν ο Τζων Φ. Κένεντυ έστειλε την πολεμική αεροπορία των ΗΠΑ να επιτεθεί στην αγροτική κοινωνία του Ν. Βιετνάμ, δεν υπήρξε καμιά διαμαρτυρία. Είκοσι χρόνια αργότερα, η κυβέρνηση Ρήγκαν οδηγήθηκε στην παρανομία, αναγκασμένη να καταφύγει στην μυστική τρομοκρατία στην Κ. Αμερική. Το κλίμα της κοινής γνώμης και του ενδιαφέροντος είχε αλλάξει, πλην των κύκλων της ελίτ, και η δυνατότητα του κράτους να ασκεί βία είχε αναλόγως περιορισθεί. Ο απολογισμός της τρομοκρατίας του Ρήγκαν ήταν φοβερός: δεκάδες χιλιάδες βασανισμένα και ακρωτηριασμένα σώματα, μαζική λιμοκτονία, επιδημίες, καταστροφές και εκατοντάδες χιλιάδες εξαθλιωμένοι πρόσφυγες. Και τα πράγματα θα ήταν ακόμη χειρότερα, χωρίς τους περιορισμούς που επέβαλαν άνθρωποι, οι οποίοι ανακάλυψαν τρόπους διαφυγής από το σύστημα υποβολής και είχαν το θάρρος και την εντιμότητα να δράσουν. Αυτά είναι σπουδαία επιτεύγματα – τα

οποία πραγματοποιήθηκαν και πάλι από ανθρώπους, τα ονόματα των οποίων δεν θα γραφτούν ποτέ στην Ιστορία.

Υπάρχουν πάμπολλες ευκαιρίες για να βοηθήσουμε στην δημιουργία ενός πιο ανθρώπινου και αξιοπρεπούς κόσμου, εφόσον αποφασίσουμε να τις εκμεταλλευθούμε.

Ξεκίνησα εξετάζοντας τα ερωτήματα που έθεσαν οι Βραζιλιάνοι Επίσκοποι αναφορικά με τα προβλήματα της δημοκρατίας και των ΜΜΕ. Θα πρέπει ίσως να ολοκληρώσω με τα δικά μου συμπεράσματα ως προς αυτά τα θέματα. Η εκπεφρασμένη ανησυχία για την ελευθερία του Τύπου στην Δύση δεν πείθει, εξαιτίας της αβασάνιστης απόρριψης ακόμη και των πλέον ακραίων παραβιάσεων του δικαιώματος της ελεύθερης έκφρασης στα κράτη-πελάτες των ΗΠΑ, και του ουσιαστικού ρόλου των ΜΜΕ στην εξυπηρέτηση των ισχυρών και των προνομιούχων, ως παράγων χειραγώγησης, υποβολής και ελέγχου. Μια «δημοκρατική επικοινωνιακή πολιτική», αντιθέτως, θα επεδίωκε να αναπτύξει μέσα έκφρασης και αλληλεπίδρασης, τα οποία θα αντικαθόριζαν τα συμφέροντα και τις ανησυχίες του γενικού πληθυσμού και θα ενθάρρυναν την αυτομόρφωση και την ατομική και συλλογική δράση του. Μία υπ' αυτών τους όρους εννοούμενη πολιτική, είναι το ζητούμενο, αν και υπάρχουν παγίδες και κίνδυνοι, οι οποίοι δεν θα έπρεπε να αγνοηθούν. Όμως, το θέμα καθίσταται εντελώς ακαδημαϊκό, όταν αντιμετωπισθεί αποκομμένο από την συνολική κοινωνική σφαίρα. Οι προοπτικές μιας δημοκρατικής επικοινωνιακής πολιτικής περιορίζονται, χωρίς αμφιβολία, από την κατανομή της πραγματικής εξουσίας που καθορίζει την πορεία και την λειτουργία των κυριοτέρων κοινωνικών θεσμών. Επομένως, ο στόχος μπορεί να προσεγγισθεί μόνον ως ένα αναπόσπαστο στοιχείο του περαιτέρω εκδημοκρατισμού της κοινωνικής τάξης πραγμάτων. Η διαδικασία αυτή απαιτεί, με την σειρά της, ως βασική συνιστώσα, μια δημοκρατική επικοινωνιακή πολιτική, της οποίας η συμβολή είναι εκ των ων ουκ άνευ. Σοβαρό βήμα προς μια ουσιαστικότερη δημοκρατία θα αποτελούσε η διάλυση του συγκεντρωτισμού της εξουσίας λήψης αποφάσεων, η οποία, στις κοινωνίες μας, βρίσκεται κατά κύριο λόγο στα χέρια του συμπλέγματος κράτους-εταιρειών. Μια τέτοια αντίληψη περί δημοκρατίας, αν και

πολύ γνωστή από το παρελθόν, ώστε ίσως και να αξίζει τον υπερβολικά κακοποιημένο χαρακτηρισμό «συντηρητική», είναι εντελώς άσχετη με εκείνους που κυριαρχούν στον δημόσιο διάλογο – κάτι που δεν προκαλεί καμία έκπληξη, δεδομένης της απειλής που αυτή αποτελεί για τα κατεστημένα προνόμια.

Ο άνθρωπος είναι το μοναδικό ον που έχει Ιστορία. Εάν θα έχει και μέλλον, δεν είναι και τόσο βέβαιο. Η απάντηση βρίσκεται στις προοπτικές των λαϊκών κινημάτων με βαθιές ρίζες σε όλα τα στρώματα του πληθυσμού, αφοσιωμένων σε αξίες, οι οποίες είτε καταπνίγονται είτε περιθωριοποιούνται, εντός του πλαισίου της υφισταμένης κοινωνικής και πολιτικής τάξης πραγμάτων: η κοινότητα, η αλληλεγγύη, το ενδιαφέρον για το ευπαθές φυσικό περιβάλλον, το οποίο θα πρέπει να συντηρήσει τις μελλοντικές γενιές, η δημιουργική εργασία με αυτοπειθαρχία, η ανεξάρτητη σκέψη και η γνήσια δημοκρατική συμμετοχή στους διάφορους τομείς της ζωής.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

1. Χοσέ Πέδρο Σ. Μαρτίνς, *Latinamerica Press* (Λίμα), 17 Μαρτίου 1988.
2. Βλ. το βιβλίο του Φίλιπ Λη (εκδ.), *Communication for All* (Orbis, 1985). Γουίλιαμ Πρέστον, Έντουαρντ Σ. Χέρμαν και Χέρμπερτ Σίλερ, *Hope and Folly: the United States and UNESCO, 1945-1985* (Πανεπιστήμιο της Μινεζότα, υπό έκδοση).
3. «Freedom of the Press - ο Άντονι Λιούις κάνει διάκριση μεταξύ Βρετανίας και Αμερικής». *London Review of Books*, 26 Νοεμβρίου 1987.
4. Μ. Π. Κροζιέρ, Σ. Τζ. Χάντινγκτον και Τζ. Βατανούκι, *The Crisis of Democracy: Report on the Governability of Democracies to the Trilateral Commission* (Πανεπιστήμιο Νέας Υόρκης, 1975).
5. Βλέπε τα βιβλία μου *Turning the Tide* (South End, 1985, κεφ. 5) και *On Power and Ideology* (South End, 1987, διάλεξη 5). Για την λεπτομερή εξέταση αυτών των θεμάτων, βλέπε το βιβλίο των Τόμας Φέργκιουσον και Τζόελ Ρότζερς, *Right Turn* (Hill and Wang, 1986). Για μια σύνοψη των τοπικών συνεπειών, βλέπε τα άρθρα της Έμμα Ρότσλιντ, «Η Πραγματική Οικονομία του Ρήγκαν» και «Η Οικονομική Κληρονομιά του Ρήγκαν», *New York Review of Books*, 30 Ιουνίου, 21 Ιουλίου 1988.
6. FAIR, Δελτίο Τύπου, 19 Ιουλίου 1988. Δημοσκοπήση για το Σύνταγμα, *Boston Globe Magazine*, 13 Σεπτεμβρίου 1987· παρατίθεται από τον Τζούλιους Λόμπελ (εκδ.), *A Less than Perfect Union* (Monthly Review, no. 3, 1988).
7. Δημοσκοπήση των *New York Times*, και του τηλεοπτικού δικτύου CBS· Άνταμ Κλήμερ στους *New York Times*, 19 Νοεμβρίου 1985.
8. Κίσιγκερ και Βανς, *Foreign Affairs*, καλοκαίρι 1988. Ως ένα παράδειγμα, οι ΗΠΑ κατατάσσονται εικοστές, όσον αφορά την παιδική θνησιμότητα, ανάμεσα σε 20 εκβιομηχανισμένες χώρες με ποσοστά υψηλότερα εκείνων της Α. Γερμανίας, Ιρλανδίας, Ισπανίας κ.λπ., *Wall Street Journal*, 19 Οκτωβρίου 1988. Για μια μελέτη της αυξανόμενης φτώχειας, ειδικότερα κατά την εποχή της διακυβέρνησης Ρήγκαν, βλέπε το βιβλίο των Φρεντ Ρ. Χάρις και Ρότζερ Γουίλκινς (εκδ.), *Quiet Riots* (Pantheon, 1988).

9. *Globe and Mail*, 5, 18 και 28 Μαρτίου, 1986.
10. Για ένα δείγμα, βλ. το βιβλίο των Μαρκ Γκρην και Γκέιλ Μακόλ, *Reagan's Reign of Error* (Pantheon, 1987).
11. Τζων Π. Ροτς, *Washington Star*, 26 Οκτωβρίου 1977.
12. Πήτερ Μπρέστραπ, *Big Story* (Westview, 1977).
13. Λάντραμ Μπόλινγκ (εκδ.), *Reporters under Fire: US Media Coverage of Conflicts in Lebanon and Central America* (Westview, 1985, 35, 2-3).
14. Ο δικαστής Χολμς αντεπιχειρηματολογώντας στην υπόθεση Άμπραμς κατά των ΗΠΑ, 1919.
15. Μπέντζαμιν Γκίνζμπεργκ, *The Captive Public* (Basic Books, 1986, σελ. 86, 89). Η μελέτη του Γκίνζμπεργκ είναι φτωχή σε αποδεικτικά στοιχεία και η επιχειρηματολογία είναι εν πολλοίς αδύναμη: λόγου χάριν, η πεποίθησή του ότι υπάρχει αντίφαση στο να υποστηρίξει κανείς ότι ο Πόλεμος των Άστρων «δεν μπορεί να προστατεύσει τις ΗΠΑ από πυρηνική επίθεση» και ότι ταυτοχρόνως θα μπορούσε «να αυξήσει την πιθανότητα να συμβεί μια τέτοια επίθεση», η οποία είναι μέρος της επιχειρηματολογίας του ότι η υποστήριξη των στόχων του Πολέμου των Άστρων από «τις φιλελεύθερες πολιτικές δυνάμεις» έχει ως κίνητρο «πολιτικά συμφέροντα» όμως, δεν υπάρχει καμιά αντίφαση, ασχέτως της αξίας τού συμπεράσματός του για τις φιλελεύθερες πολιτικές δυνάμεις. Πιστεύει, επίσης, ότι «οι διαδηλωτές φοιτητές και οι όμοιοί τους... δεν δυσκολεύονται να εξασφαλίσουν ευνοϊκή δημοσιότητα για τους εαυτούς τους και τους σκοπούς τους», ειδικά οι διαδηλωτές που διαμαρτύρονται εναντίον του πολέμου στο Βιετνάμ, και αποδέχεται άκριτα γνωστούς ισχυρισμούς για «την εχθρική στάση που υιοθέτησαν τα ΜΜΕ, κατά την διάρκεια των δεκαετιών 1960 και 1970», ανάμεσα σε άλλα αστήρικτα συμπεράσματα.
16. Θέτοντας το θέμα κάπως διαφορετικά, ο Β. Ο. Κη παρατηρεί ότι «οι εκδότες εφημερίδων, είναι, ουσιαστικά, άνθρωποι οι οποίοι πωλούν τον λευκό χώρο του δημοσιογραφικού χαρτιού στους διαφημιστές». Αναφέρεται από τον Τζέρομ Α. Μπάρον στο «Πρόσβαση στον Τύπο - ένα Νέο Δικαίωμα που Πηγάζει από την Πρώτη Τροπολογία», *Harvard Law Review* τόμ. 80, 1967· από το βιβλίο του Κη, *Public Opinion and American Democracy*.

17. Σερ Τζώρτζ Λιούις, παρατίθεται στο βιβλίο των Τζέιμς Κάραν και Τζην Σήτον, *Power without Responsibility* (Methuen, 1985, σελ. 31). Ο Πωλ Τζόνσον στο *Spectator*, 28 Νοεμβρίου 1987.
18. Ένα panel κριτικών των ΜΜΕ, το οποίο οργανώνεται ετησίως από τον Καρλ Τζένσεν, και το οποίο επιλέγει τις «δέκα περισσότερο λογοκρινμένες ιστορίες» του έτους, έδωσε το 1ο βραβείο για το 1987 σε μια μελέτη αυτών των γεγονότων από τον Μπεν Μπαγκντικιάν, η οποία δεν αναφερόταν φυσικά στην σχολαστική, κρατική λογοκρισία, αλλά στην αποφυγή ή διαστρέβλωση των κρίσιμων θεμάτων από τα ΜΜΕ.
19. *Economist*, 5 Δεκεμβρίου 1987.
20. Για μια εκτενέστερη μελέτη αυτών των θεμάτων, βλέπε το βιβλίο των Έντουαρντ Σ. Χέρμαν και Νόαμ Τσόμσκι, *Manufacturing Consent: the Political Economy of the Mass Media* (Pantheon, 1988), κεφ. 1.
21. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. το κείμενό μου «Το Μοντέλο Προπαγάνδας: Κάποιες Μεθοδολογικές Παρατηρήσεις».
22. Μπόλινγκ, ό.π. σελ. 8.
23. Χέρμαν και Τσόμσκι, *Manufacturing Consent*. Τσόμσκι, *The Culture of Terrorism*, (South End, 1988). Βλέπε, επίσης, το δίτομο έργο μας, *Political Economy of Human Rights* (South End, 1979), το οποίο αποτελεί ένα συμπλήρωμα μιας προηγούμενης μελέτης, η οποία ετέθη εκτός κυκλοφορίας από τον όμιλο εταιρειών ιδιοκτησίας του εκδότη, για πληροφορίες βλ. τον πρόλογο του συγγραφέως. Βλ., επίσης, το βιβλίο του Χέρμαν, *The Real Terror Network* (South End, 1982)· το βιβλίο μου *Pirates and Emperors* (Claremont, 1986· Amana, 1988) και πολλά άλλα έργα των τελευταίων 20 χρόνων. Επίσης το βιβλίο του Τζέιμς Αρονσον, *The Press and the Cold War* (Beacon, 1970) και το βιβλίο του Μάικλ Παρέντι, *Inventing Reality* (St. Martin's, 1986).
24. Για περισσότερα σχόλια επί αυτών των θεμάτων, τα οποία εξετάσθηκαν εκτενέστερα στις αναφορές της προηγούμενης σημείωσης, βλ. το πρώτο μέρος του κειμένου μου «Το Μοντέλο Προπαγάνδας» ό.π.
25. Για τον ρόλο της Freedom House, ως ουσιαστικό όργανο προπαγάνδας της κυβέρνησης και της διεθνούς Δεξιάς, βλ. το βιβλίο των Έντουαρντ Σ. Χέρμαν και Φρανκ Β. Μπρόντχεντ, *Demonstration Elections* (South End, 1984) και το *Manufacturing Consent*.

Σύμφωνα με ένα υπόμνημα του αξιωματούχου του Εθνικού Συμβουλίου Ασφαλείας, Ουόλτερ Ρέμοντ, η Freedom House ήταν ένας από τους αποδέκτες χρημάτων, τα οποία είχε συγκεντρώσει ο μηχανισμός προπαγάνδας της κυβέρνησης Ρήγκαν (βλ. σημ. 45 παρακάτω), μια κατηγορία, η οποία διαψεύθηκε από τον εκπρόσωπο της Freedom House, Σάσμαν. Βλ. το άρθρο των Ρόμπερτ Πάρν και Πήτερ Κόρνμπλουχ «Ιράν-Κόντρας: η άγνωστη ιστορία», *Foreign Policy*, φθινόπωρο 1988· ανταπόκριση, χειμώνας 1988-89. Για να αποδείξει την αμεροληψία και την καλοπιστία της Freedom House, ο Σάσμαν δηλώνει ότι «παραθέσαμε το αξιοκατάκριτο παρελθόν των Σαντινίστας, όσον αφορά τα ανθρώπινα δικαιώματα, όπως δημοσιοποιήσαμε και τις πράξεις άλλων καταπατητών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε πολλές άλλες χώρες, όπως η Χιλή και η Παραγουάη». Η Νικαράγουα, η Χιλή και η Παραγουάη είναι οι 3 λατινοαμερικανικές χώρες, τις οποίες η κυβέρνηση Ρήγκαν επισήμως κατηγορεί για παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και μην εκπλήσσοντας κανέναν γνώστη της προϊστορίας της, η Freedom House επιλέγει αυτά τα τρία παραδείγματα. Ο Σάσμαν δεν επιλέγει, παρόλα αυτά, το Ελ Σαλβαδόρ και την Γουατεμάλα, όπου οι παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι πολύ σοβαρότερες από αυτές που αποδίδονται στους Σαντινίστας, αλλά δεν καταδικάζονται από την κυβέρνηση Ρήγκαν, η οποία φέρει μεγάλο μέρος της ευθύνης γι' αυτές. Είναι εντυπωσιακό το γεγονός ότι η Freedom House λαμβάνεται σοβαρά υπόψη, υπό το φως των πεπραγμένων της.

26. Ο Μάρτιν Πέρετς, *New Republic*, 2 Αυγούστου 1982. Βλ. το βιβλίο μου, *Fateful Triangle* (South End, 1983), για περισσότερες λεπτομέρειες επ' αυτού του αξιοπερίεργου εγγράφου και άλλων παρόμοιων, καθώς επίσης και το κείμενό μου, «Ερυθρά Απειλή».
27. Βλ. το κείμενό μου «Το Μοντέλο Προπαγάνδας» για περαιτέρω σχολιασμό.
28. Μπόλινγκ ό.π. Βλ. επίσης «Το Μοντέλο Προπαγάνδας» και το *Manufacturing Consent* για τις τηλεοπτικές ανασκοπήσεις του πολέμου του Βιετνάμ κ.ά. Για την στάση του κοινού απέναντι στα ΜΜΕ, επειδή αυτά δεν είναι αρκετά κριτικά απέναντι στην κυβέρνηση και εν γένει επηρεάζονται εύκολα από την εξουσία, βλ. το βιβλίο του Μαρκ Χέρτσγκαρντ, *On Bended Knee* (Farrar Straus Giroux, 1988, σελ. 84-85).

29. Ο πρώην αρχισυντάκτης του *Time*, Τίμοθυ Φοντ, ο οποίος υποστηρίζει ότι «κάθε προσεκτικός αναγνώστης» αυτού του περιοδικού γνωρίζει ότι η προκατάληψή του είναι μερικές φορές «τόσο εμφανής όσο και οι πλαγιές του όρους Ράσμορ» (στην παρουσίαση του βιβλίου του Ουίλιαμ Ράσερ, *The Coming Battle for the Media*, WP Weekly, 27 Ιουνίου, 1988). Ο Ράσερ καταγγέλλει την «ελίτ των ΜΜΕ» ότι διαστρεβλώνει τις ειδήσεις με τις φιλελεύθερες προκαταλήψεις της. Ο κριτικός Τύπου, Ντέιβιντ Σω των *Los Angeles Times*, παρουσιάζοντας το ίδιο βιβλίο στο *New York Times Book Review*, απαντά με την εξίσου συμβατική άποψη ότι «οι δημοσιογράφοι αρέσκονται να αμφισβητούν το κατεστημένο» και είναι «επικριτικοί, μικρολόγοι, δυσареστημένοι», οι οποίοι «παραπονούνται για τα πάντα».
30. Για μια λεπτομερή ανάλυση της ειδησεογραφικής κάλυψης της Κούβας από τα ΜΜΕ, βλ. το βιβλίο του Τόνυ Πλατ (εκδ.), *Tropical Gulag* (Global Options, 1987). Ο Γουέιν Σμιθ, πρώην επικεφαλής του Τομέα Αμερικανικών Συμφερόντων στην Αβάνα και ένας εξέχων ειδικός για την Κούβα, περιγράφει την μελέτη ως παροχή «συντρυπτικής» επιβεβαίωσης της «εξαιρετικά αρνητικής» μεταχείρισης της Κούβας από τα ΜΜΕ, η οποία ήταν σύμφωνη με «την εκδοχή του υπουργείου Εξωτερικών», παραθέτοντας επιπρόσθετα παραδείγματα «έλλειψης ισορροπίας» και άρνησης να καλύψουν σημαντικά στοιχεία που διαψεύδουν τις κατηγορίες των Ρηγκανικών. *Social Justice*, καλοκαίρι, 1988. Βλ. επίσης «Το Μοντέλο Προπαγάνδας», μέρος 1.
31. Παρατίθεται από τον Γκίνζμπεργκ. στο βιβλίο *Captive Mind*, σελ. 34.
32. Ορισμένες φορές, η απέχθεια για την δημοκρατία φθάνει σε τόσο ακραία όρια, ώστε ο κρατικός έλεγχος να θεωρείται η μόνη δυνατή εναλλακτική λύση στην κυριαρχία του συσσωρευμένου ιδιωτικού πλούτου. Αυτή η σιωπηρή παραδοχή, πρέπει να ωθεί τον Νικόλας Λέμαν (*New Republic*, 9 Ιανουαρίου 1989) να υποστηρίζει ότι εγώ και ο Χέρμαν στο βιβλίο μας *Manufacturing Consent*, υποστηρίζουμε τον «μεγαλύτερο κρατικό έλεγχο» επί των ΜΜΕ, βασιζόμενοι αυτόν τον ισχυρισμό στην δήλωσή μας ότι «μακροπρόθεσμα, μια δημοκρατική πολιτική τάξη πραγμάτων απαιτεί πολύ ευρύτερο έλεγχο των ΜΜΕ και πρόσβαση σε αυτά» εκ μέρους του κοινού εν γένει. Την παράθεση αυτής της δήλωσης ακολουθεί μια παρουσίαση κάποιων πιθανών μεθόδων [ελέγχου]

- στους οποίους συμπεριλαμβάνεται η ολόενα και μεγαλύτερη πρόσβαση του κοινού στα τηλεοπτικά κανάλια, η οποία «έχει αποδυναμώσει την εξουσία του τηλεοπτικού ολιγοπωλίου», ενώ παρέχει «μια δυνατότητα ενίσχυσης της πρόσβασης των τοπικών ομάδων», «τοπικούς, μη κερδοσκοπικούς ραδιοφωνικούς και τηλεοπτικούς σταθμούς», η ιδιοκτησία των ραδιοφωνικών σταθμών από «κοινοτικά ιδρύματα» (αναφέρεται, ως παράδειγμα, ένας μικρός συνεταιρισμός στην Γαλλία), ραδιοφωνικούς σταθμούς που χρηματοδοτούνται από τους ακροατές στις τοπικές κοινότητες, κ.ά. Τέτοιες επιλογές αμφισβητούν όντως το ολιγοπώλιο των εταιρειών και την κυριαρχία των πλουσίων εν γένει. Συνεπώς, αυτά μπορούν να ερμηνευθούν ως «κρατικός έλεγχος» μόνον από κάποιον που θεωρεί αδιανόητο πως συνολικά το κοινό θα μπρούσε ή θα έπρεπε να έχει πρόσβαση στα ΜΜΕ ως ένα βήμα προς την κατεύθυνση της διαμόρφωσης των δικών του υποθέσεων.
33. Απλμν, *Capitalism and a New Social Order* (New York Times, 1984, σελ. 73). Για την παράλογη λατρεία του Τζόρτζ Ουάσινγκτον, που επινοήθηκε ως μέρος της προσπάθειας «να καλλιεργηθεί η ιδεολογική νομιμοφοροσύνη των πολιτών» και να δημιουργηθεί με αυτόν τον τρόπο μια αίσθηση «βιώσιμης εθνικής ενότητας», βλ. το βιβλίο του Λόρενς Τζ. Φρίντμαν, *Inventors of the Promised Land* (Knopf, 1975, κεφ. 2). Ο Ουάσινγκτον ήταν ένας «τέλειος άνδρας», «απαράμιλλης τελειότητας», ο οποίος υψώθηκε «πάνω από το επίπεδο της ανθρωπότητας», κ.λπ. Αυτή η λατρεία τύπου Κιμ Ιλ Σουνγκ διατηρείται ανάμεσα στους διανοούμενους, επί παραδείγματι, στο δέος τους εμπρός στον Φ. Ντ. Ρούσβελτ και το «μεγαλείο του», «την μεγαλοπρέπειά του» κ.λπ., στο *New York Review of Books*, (βλ. *Fateful Triangle*, σελ. 175 για μερικά ελάχιστα πιστευτά αποσπάσματα), καθώς και στην λατρεία του *Camelot*. Μερικές φορές, κάποιος ξένος ηγέτης αναβιβάζεται στην ίδια ημιθεότητα και μπορεί να χαρακτηριστεί ως «Προμηθεϊκή προσωπικότητα» με «κολοσσιαία ρώμη» και «κολοσσιαίες πνευματικές δυνάμεις», όπως συνέβαινε στις πλέον παράλογες στιγμές της εποχής του Στάλιν ή στους ύμνους του Μάρτιν Πέρετζ προς την Ισραηλινή πρωθυπουργό Γκόλντα Μέιρ, από τους οποίους δανειστήκαμε τα αποσπάσματα που μόλις παραθέσαμε. (New Republic, 10 Αυγούστου 1987).
34. Φρανκ Μόναχαν, *John Jay* (Bobbs-Merrill, 1935). Ρίτσαρντ Μπ. Μόρις, *The Forging of the Union* (Harper & Row, 1987, σελ. 46-47, 173, 12 και ακολούθως). Βλ. *Political Economy of Human Rights*,

- τομ. II, σελ. 41 και ακολούθως, για την φυγή των προσφύγων μετά την Αμερικανική Επανάσταση στους οποίους συμπεριλαμβάνοντο και άνθρωποι, οι οποίοι διέφυγαν τρομοκρατημένοι με βάρκες από την πλουσιότερη, ίσως, χώρα του κόσμου για να υποφέρουν και να πεθάνουν στα μέσα του χειμώνα στην Νέα Σκωτία· ο αριθμός τους αναλογικά με τον πληθυσμό προσεγγίζει τον αριθμό των προσφύγων που διέφυγαν από το κατεστραμμένο Βιετνάμ. Για έναν πρόσφατο υπολογισμό του αριθμού τους, στον οποίο συμπεριλαμβάνονται 80.000 - 100.000 Βασιλοφρόνων, βλ. Μόρις σελ. 13, 17.
35. *The American Revolution Reconsidered* (Harper & Row, 1967, σελ. 57-58).
36. Βλ. Τζόσουα Κοέν και Τζόελ Ρότζερς, *On Democracy* (Penguin, 1983) για μια εμπειριστατωμένη ανάλυση, και το κεφ. 2 αυτού του βιβλίου για περισσότερα σχόλια.
37. Για κάποια εξέταση και περαιτέρω αναφορές, βλ. *Turning the Tide*, σελ. 232 και ακολούθως.
38. Πρωτοσέλιδα άρθρα στην εφημερίδα *El Tiempo*, 5 και 10 Μαΐου 1988, μεταφρασμένα στο *Hondupress* (Μανάγκουα) 18 Μαΐου 1988, περιοδικό των εξορίστων από την Ονδούρα, οι οποίοι φοβούνται να επιστρέψουν «στην νεαρή δημοκρατία» εξαιτίας της απειλής δολοφονίας ή εξαφάνισής τους. Για περισσότερα στοιχεία σχετικά με τις δημοσκοπήσεις στο Ελ Σαλβαδόρ, βλ. το βιβλίο *Culture of Terrorism*, σελ. 102 και την μελέτη μου «Η Ανατροπή των Συμφωνιών». Δεν ανακάλυψα καμιά αναφορά στα ΜΜΕ, αν και υπάρχει ένας μόνιμος χορός εγκωμίων της προόδου αυτού του ευγενούς δημοκρατικού πειράματος υπό την καθοδήγηση των ΗΠΑ.
39. Αλεξ Κάρεϋ, «Αναπλάθοντας την Αλήθεια», στο *Meanjin Quarterly* (Αυστραλία, 35.4, 1976). Γκάμπριελ Κόλκο, *Main Currents in American History* (Pantheon, 1984, σελ. 284). Για μια εκτενή εξέταση, βλ. την μεταπτυχιακή διατριβή του Αλεξ Κάρεϋ «Διευθύνοντας την Κοινή Γνώμη: η Επίθεση των Εταιρειών», Πανεπιστήμιο Νέας Νότιας Ουαλίας, 1986.
40. Για αναφορές, βλ. το βιβλίο μου, *Towards a New Cold War* (Pantheon, 1982, κεφ. 1). Το βιβλίο του Νίμπουρ, *Moral Man and Immoral Society* (Scribners, 1952, σελ. 221-23, 21, ανατύπωση της έκδοσης του 1932)· επίσης το βιβλίο του Ρίτσαρντ Φοξ, *Reinhold Niebuhr* (Pantheon, 1985, σελ. 138-39). Περισσότερα για τις ιδέες του και την αποδοχή τους, βλ. την παρουσίαση που έκανα αρκετών

- βιβλίων τού ιδίου του Νίμπουρ, καθώς και βιβλίων που γράφτηκαν γι' αυτόν στο *Grand Street*, χειμώνας 1987.
41. Μπέιλυ, παρατίθεται από τον Τζέσε Λέμις στο βιβλίο του, *On Active Service in War and Peace: Politics and Ideology in the American Historical Profession* (New Hogtown Press, Τορόντο, 1975). Χάντινγκτον, *International Security*, καλοκαίρι 1981.
  42. *England in the Age of the American Revolution* (Macmillan, 1961, σελ. 40)· παρατίθεται από τον Φράνσις Τζένινγκς στο βιβλίο του, *Empire of Fortune* (Norton, 1988, σελ. 471).
  43. Ο υπουργός Άμυνας Φρίτς Μπόλκεσταϊν, *NRC Handelsblad*, 11 Οκτωβρίου 1988. Σχολιάζει (με αγανάκτηση) υλικό που παρουσίασα γι' αυτό το θέμα σε μια διάλεξη για τον Χουϊζίνγκα στο Λάιντεν το 1977, που αναδημοσιεύθηκε στο βιβλίο μου *Towards a New Cold War*, κεφ. 1.
  44. Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι, *Οι Αδελφοί Καραμαζώφ* (Random House, 1950).
  45. Αλφόνσο Τσάρντυ, *Miami Herald*, 19 Ιουλίου 1987. Το Γραφείο Δημόσιας Διπλωματίας του Υπουργείου Εξωτερικών λειτουργούσε υπό την διεύθυνση της CIA και της NSC για να οργανώσει την υποστήριξη προς τους Κόντρας και για να εκφοβίζει και να χειραγωγεί τα ΜΜΕ και το Κογκρέσο. Για τις δραστηριότητές του, οι οποίες καταγγέλλθηκαν ως παράνομες από τον Γενικό Ελεγκτή της GAO, τον Σεπτέμβριο του 1987, βλ. την Υπηρεσιακή Αναφορά, *State Department and Intelligence Community Involvement in Domestic Activities Related to the Iran/Contra Affair*, Επιτροπή Εξωτερικών Υποθέσεων της Βουλής των Αντιπροσώπων των ΗΠΑ, 7 Σεπτεμβρίου 1988· Πάρν και Κόρνμπλουχ, ό.π. Επίσης το βιβλίο μου *Culture of Terrorism*, κεφ. 10, το οποίο αναφέρεται στις προηγούμενες αποκαλύψεις του Τσάρντυ, σε δύο εξαιρετικά, αν και γενικώς παραγνωρισμένα, άρθρα του στην εφημερίδα *Miami Herald*.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

1. Βλ. κεφ. 1, σημ. 32. Υπάρχουν, φυσικά, διάφορες περιπλοκές και περιορισμοί, όταν στρεφόμαστε από τα πολύ γενικά χαρακτηριστικά του συστήματος στις ειδικές λεπτομέρειες και στις ελάχιστον επιπτώσεις. Θα πρέπει να καταστεί κατανοητό ότι αυτά είναι χαρακτηριστικά της ανάλυσης οποιουδήποτε πολύπλοκου συστήματος.

2. Βλ. το βιβλίο τους *On Democracy*, στο οποίο επεξεργάζονται συνέπειες ενός πολύ ευρύτερου φάσματος.
3. Κρίστοφερ Χιλ, *The World Turned Upside Down* (Penguin, 1984, σελ. 60,71), το οποίο παραθέτει σύγχρονους συγγραφείς.
4. Εντουαρντ Κάντρυμαν, *The American Revolution* (Hill and Wang, 1985, σελ. 200, 224 και ακολούθως).
5. Τζέιμς Κάραν, «Διαφήμιση και Τύπος», στην έκδοση του Κάραν, *The British Press: A Manifesto* (London, MacMillan 1978).
6. Λώρενς Σουπ και Γουίλιαμ Μίντερ, *Imperial Brain Trust* (Monthly Review, 1977, σελ. 130) μια μελέτη του Προγράμματος Μελετών Πολέμου και Ειρήνης του Συμβουλίου Εξωτερικών Σχέσεων και του υπουργείου Εξωτερικών από το 1939 μέχρι το 1945.
7. Βλ. την μελέτη μου, «Το Δόγμα της Αναχαίτισης».
8. Οι εξαιρέσεις ήταν ανεκτές κατά τα πρώτα χρόνια, λόγω της ιδιαίτερης ανάγκης ανόρθωσης των κέντρων του βιομηχανικού καπιταλισμού μέσω της εκμετάλλευσης των πρώην αποικιών τους, όμως αυτό εξελήφθη ως μια προσωρινή μέθοδος. Για λεπτομέρειες, βλ. το βιβλίο του Ουίλιαμ Σ. Μπόρντεν, *The Pacific Alliance: United States Foreign Economic Policy and Japanese Trade Recovery, 1947-1955* (Wisconsin, 1984) και το βιβλίο του Άντριου Τζ. Ρότερ, *The Path to Vietnam: Origins of the American Commitment to Southeast Asia* (Cornell, 1987).
9. *WP Weekly*, 28 Δεκεμβρίου 1987.
10. Λίπμαν και Μερτς, «Ένας Έλεγχος των Ειδήσεων», στο ένθετο της *New Republic*, 4 Αυγούστου, 1920. Εδώ παρατίθενται αποσπάσματα από το βιβλίο του Άρονσον, *The Press and the Cold War*, σελ. 25 και ακολούθως.
11. Βλ. την μελέτη μου «Ερυθρά Απειλή».
12. Χ. ΝΤ. Σ. Γκρήνγκουεϊ, *Boston Globe*, 8 Ιουλίου 1988. Για την προϊστορία, βλ. *Turning the Tide*, σελ. 194 και ακολούθως και τις πηγές που παρατίθενται σε αυτό· επίσης το βιβλίο του Κρίστοφερ Σίμσον, *Blowback* (Weidenfeld and Nicolson, 1988).
13. Στα τέλη της δεκαετίας του 1960, ήταν ήδη σαφές πως αυτοί ήταν οι βασικοί παράγοντες πίσω από την επέμβαση των ΗΠΑ στην ΝΑ. Ασία, η οποία, σύμφωνα με τον παγκόσμιο σχεδιασμό των ΗΠΑ, θα ανασυντίθετο ως «σφαίρα συν-ευημερίας» της Ιαπωνίας, μέσα στα πλαίσια της Μείζονος Περιοχής της κυριαρχίας των ΗΠΑ, ενώ θα

χρησίμευε, επίσης, ως αγορά και πηγή πρώτων υλών και ανακύκλωσης δολαρίων για την ανοικοδόμηση του Δυτικοευρωπαϊκού καπιταλισμού. Βλ. το βιβλίο μου *At War with Asia* (Pantheon, 1970, Εισαγωγή)· *For Reasons of State* (Pantheon, 1973)· το βιβλίο των Τσόμσκι και Χάουαρντ Ζιν (εκδ.), *Critical Essays*, τομ. 5 στο *Pentagon Papers* (Beacon, 1972)· και άλλα έργα αυτής της περιόδου. Βλ. επίσης, μεταξύ άλλων, το βιβλίο του Μπόρντεν, *Pacific Alliance*· το βιβλίο του Μάικλ Σάλερ, *The American Occupation of Japan* (Oxford, 1985)· και το βιβλίο του Ρότερ, *Path to Vietnam*.

14. Ατσεσον, *Present at the Creation* (Norton, 1969, σελ. 374, 489)· Μπόρντεν, ό.π., σελ. 44, 144.

15. Βλ. την μελέτη μου, «Ερυθρά Απειλή».

16. Κάρεν, «Διευθύνοντας την Κοινή Γνώμη».

17. Στο ίδιο· παραθέτει το κείμενο του Μπελ, «Βιομηχανική Σύγκρουση και Κοινή Γνώμη», από το βιβλίο των Α. Ρ. Ντούμπιν και Α. Ρος, (εκδ.), *Industrial Conflict* (McGraw-Hill, 1954).

18. Βλ. την μελέτη μου, «Η Καλύτερη Άμυνα».

19. Κάρεν, «Διευθύνοντας την Κοινή Γνώμη». Για την εκκαθάριση στα πανεπιστήμια κατά την δεκαετία του 1950, βλ. Έλεν Σρέκερ, *No Ivory Tower* (Oxford, 1986). Για ένα μικρό δείγμα της μεταγενέστερης εκκαθάρισης, βλ. κάποια δοκίμια στο έργο των Φίλιπ Τζ. Μεράντο, Ονέιντα Τζ. Μεράντο και Μάθιου Ρ. Λίτμαν, *Guarding the Ivory Tower* (Lucha, Ντένβερ, 1985).

20. Για μελέτη βλ. το άρθρο μου, «Η Δημοκρατία στις Βιομηχανικές Κοινωνίες» στο *Z Magazine*, Ιανουάριος 1989.

21. Το Σχέδιο Τρόφιμα για την Ειρήνη (PL480) είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα. Ο Ρόναλντ Ρήγκαν το περιγράφει ως «μια από τις μεγαλύτερες ανθρωπιστικές πράξεις που επετελέσθη ποτέ από ένα έθνος για τις ανάγκες άλλων εθνών», το PL480 έχει υπηρετήσει αποτελεσματικά τους σκοπούς για τους οποίους είχε σχεδιασθεί: την χρηματοδότηση των αγροτικών επιχειρήσεων των ΗΠΑ· την παρότρυνση των λαών «να εξαρτώνται από εμάς, όσον αφορά τα τρόφιμα» (ο γερουσιαστής Χούμπερτ Χάμφρεϊ ένας από τους αρχιτέκτονές του, για την προώθηση των συμφερόντων των αγροτών ψηφοφόρων του στην Μινεζότα)· την συνεργασία στις αντεπαναστατικές επιχειρήσεις· και την χρηματοδότηση «της δημιουργίας ενός παγκόσμιου στρατιωτικού δικτύου για την στήριξη των καπιταλιστικών κυβερνήσεων της Δύσης και του Τρίτου Κόσμου»,

μέσω της αξίωσης να χρησιμοποιούνται τα τοπικά αντίστοιχα χρηματικά κονδύλια για επανεξοπλισμό (Ουίλιαμ Μπόρντεν), παρέχοντας έτσι μιαν έμμεση επιδότηση των Αμερικανών παραγωγών στρατιωτικού υλικού. Οι ΗΠΑ χρησιμοποιούν τέτοιες «επιδότησεις των εξαγωγών (οι οποίες θεωρούνται διεθνώς ως μια 'αθέμιτη' εμπορική πρακτική), για να διαφυλάξουν την τεράστια ιαπωνική αγορά τους» μεταξύ άλλων (Μπόρντεν). Η επίδραση (του PL480) επί της γεωργίας και επιβίωσης του Τρίτου Κόσμου υπήρξε συχνά καταστροφική. Βλ. το βιβλίο των Τομ Μπάρνι και Ντεμπ Πρόις, *The Soft War* (Grove, 1988, σελ. 67 και ακολούθως)· το βιβλίο του Μπόρντεν, *Pacific Alliance*, σελ. 182 και ακολούθως· και άλλες πηγές.

22. *NYT*, 30 Οκτωβρίου 1985.

23. Βλ. *Political Economy of Human Rights* και *Manufacturing Consent*.

24. *NYT*, 25 Μαρτίου 1977· πρακτικά του συνεδρίου για την ειδησεογραφική ενημέρωση.

25. *Los Angeles Times*, 25 Οκτωβρίου 1988· ο Ρόμπερτ Ράινολντ στους *NYT*, την ίδια ημέρα.

26. Για συγκριτικές εκτιμήσεις εκείνη την εποχή, βλ. το βιβλίο *Political Economy of Human Rights*, τομ. II, κεφ. 3.

27. *NYT*, 3 Μαρτίου 1985.

28. Τ. Χάντερ Ουίλσον, *Indochina Newsletter* (Asia Resource Center), Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1987. Μαίρη Ουίλιαμς Ουόλς, *Wall Street Journal*, 3 Ιανουαρίου· Τζώρτζ Έσπερ, Associated Press, 18 Ιανουαρίου· *Boston Globe*, λεζάντα φωτογραφίας, 20 Ιανουαρίου 1989.

29. Ουόλς, *Wall Street Journal*, 3 Ιανουαρίου 1989. Ρόμπερτ Πήαρ, *NYT*, 14 Αυγούστου· Ελέν Σκιολίνι, *NYT*, 17 Αυγούστου· Πωλ Λιούις, *NYT*, 8 Οκτωβρίου· Μαίρη Ουίλιαμς Ουόλς, *Wall Street Journal*, 1 Σεπτεμβρίου 1988. Στο άρθρο της, της 3ης Ιανουαρίου 1989, η Ουόλς παρατηρεί, κάπως μελαγχολικά, ότι η «κυκλοφορία των χαρτών του Αφγανιστάν, θα μπορούσε ακόμη και να θεωρηθεί ως μια μικρή προπαγανδιστική νίκη του καθεστώτος της Καμπούλ, αφού οι εχθροί του στην Ουάσιγκτον» δεν έχουν πράξει ακόμη κάτι τέτοιο, 14 ολόκληρα χρόνια μετά την αποχώρησή τους. Η προπαγανδιστική νίκη θα είναι εξαιρετικά μικρή, από την στιγμή που δεν αναγνωρίζεται ότι οι ΗΠΑ δεν παρείχαν αυτήν την πληροφορία ή ότι όφειλαν να το πράξουν.

30. Μπάρμπαρα Κρόσετ, *NYT*, 10 Νοεμβρίου 1985.

31. Μπάρμπαρα Κρόσσετ, *NYT*, 28 Φεβρουαρίου· Ε. Γ. Γουέιν, *Christian Science Monitor*, 24 Αυγούστου 1988.
32. Άντερσον, «Το Φως στο Τέλος του Τούνελ», *Diplomatic History*, φθινόπωρο 1988.
33. Λη Χ. Χάμιλτον, «Καιρός για μια Νέα Σχέση της Αμερικής με το Βιετνάμ», *Christian Science Monitor*, 12 Δεκεμβρίου 1988· Φρέντερικ Ζ. Μπράουν, *Indochina Issues*, no. 85, Νοέμβριος 1988· *Boston Globe*, 8 Ιουλίου 1988.
34. Τζένινγκς, *Empire of Fortune*, σελ. 215.
35. Καπέλιουκ, *Yediot Ahronot*, 7 Απριλίου 1988 και 1,15 Απριλίου.
36. Ζιέμ, *Indochina Newsletter* (Asia Resource Center), Ιούλιος-Αύγουστος, 1988· Σούζαν Τσάιρα, *NYT*, 5 Οκτωβρίου 1988· *Wall Street Journal*, 4 Απριλίου 1985. Βλ. *Manufacturing Consent* για το πώς τα αφιερώματα για την δέκατη επέτειο (1985) απέφυγαν να αναφέρουν τις συνέπειες του πολέμου επί των Νοτιοβιετναμέζων, οι οποίοι υπήρξαν τα κύρια θύματα της επίθεσης των ΗΠΑ.
37. NSC 144/1, 1953· NSC 5432, 1954· και πολλά άλλα. Για μια λεπτομερέστερη εξέταση, βλ. *On Power and Ideology*. Οι βασικές αρχές επαναλαμβάνονται συνεχώς, συχνά με τις ίδιες λέξεις.
38. Περί αυτού του προπαγανδιστικού τεχνάσματος, το οποίο στόχευε στο εσωτερικό μέτωπο, βλ. το βιβλίο των Χέρμαν και Μπρόντχεντ, *Demonstration Elections*.
39. Χόρχε Πίντο, *NYT*, ανοικτή επιστολή προς τον εκδότη, 6 Μαΐου 1981· Ρικάρντο Καστανιέντα, κύριος εταίρος δικηγορικού γραφείου στο Ελ Σαλβαδόρ, Έντουαρντ Μείσον Φέλοου, Σχολή Κένεντυ, Πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ· «Ομάδες ανταρτών του Σαλβαδόρ επιτίθενται σε εργοστάσιο χάρτου και σε βιομηχανικές εγκαταστάσεις των ΗΠΑ», σύντομες ειδήσεις από όλον τον κόσμο, *NYT*, 19 Απριλίου 1980. Οι πληροφορίες της ανταπόκρισης των *Times*, βασίζονται σε μια έρευνα στο ευρετήριο των *Times* από τον Κρις Μπερκ της FAIR.
40. «Θλιβερές Ιστορίες περί Της Ελευθερίας του Τύπου», *Harper's Magazine*, Αύγουστος 1988. Για εκτενέστερη εξέταση, βλ. την μελέτη μου, «*H La Prensa* και οι φίλοι της».
41. Ντέιντρ Κάρμοντ, *NYT*, 14 Φεβρουαρίου 1980. Ίσως θα έπρεπε να θεωρήσουμε την σύντομη αναφορά στις 19 Απριλίου, η οποία παρετέθη παραπάνω, ως απάντηση στην έκκλησή του.
42. *NYT*, κύριο άρθρο, 25 Μαρτίου 1988.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

1. *New Republic*, 7 Απριλίου 1917.
2. Για αποσπάσματα, αναφορές και προϊστορία, βλ. το βιβλίο μου *Towards a New Cold War*, κεφ. 1 και τις παρατιθέμενες πηγές.
3. Για κάποια παραδείγματα βλ. *Manufacturing Consent*, σημ. 343.
4. *American Foreign Policy*, (Norton, 1969).
5. Τόμας Πάτερσον, *Meeting the Communist Threat* (Oxford, 1988, σελ. 82-83), που αναφέρεται σε έναν συνεργάτη τού Τρούμαν, τον πολιτικό επιστήμονα Γκάμπριελ Άλμοντ.
6. Μέλβιν Λέφλερ, «Τήρηση των Συμφωνιών: Η Γιάλτα και οι Πρώτες Εμπειρίες από τον Ψυχρό Πόλεμο», *International Security*, καλοκαίρι 1986.
7. Ρόμπερτ Γ. Τάκερ, «Η Εξωτερική Πολιτική του Ρήγκαν», στο *Foreign Affairs*, «Η Αμερική και ο Κόσμος 1988/89», χειμώνας 1989, κύριο άρθρο. Ο Τζων Λιούις Γκάντις, *The Long Peace* (Oxford, 1987, σελ. 129). Η προσπάθεια απελευθέρωσης της Ινδοκίνας από τα γαλλικά στρατεύματα, τα οποία υποστηρίζοντο από τις ΗΠΑ, ήταν εν μέρει ένας εμφύλιος πόλεμος όπως ισχύει, γενικώς, για όλους τους αγώνες εναντίον της ξένης κατοχής και της αποικιοκρατικής κυριαρχίας - π.χ. η Αμερικανική Επανάσταση. Θα πρέπει να καταστεί σαφές ότι το γεγονός αυτό δεν προσδίδει περισσότερη αξιοπιστία στην παράδοση αντίληψη ότι οι ΗΠΑ «απέτρεπαν την επιθετικότητα», βοηθώντας την γαλλική προσπάθεια ανακατάληψης της Ινδοκίνας, σκοπεύοντας να χρησιμοποιήσουν ακόμη και πυρηνικά όπλα για τον σκοπό αυτόν.
8. Βλ. το κείμενό μου, «Ο Συνεχής Αγώνας».
9. Νηλ Λιούις, *NYT*, 6 Δεκεμβρίου 1987.
10. *Daily Telegraph* (Λονδίνο), 28 Ιανουαρίου 1988.
11. *NYT*, 2 Ιουνίου 1956. Η κατηγορία έγινε από τον υφυπουργό Εξωτερικών Ουόλτερ Ρόμπερτσον. Μπορούμε ακόμη να διαβάσουμε για «τις μνήμες του Νότου από την δημοκρατία» (Κλέυτον Τζόουνς, *Christian Science Monitor*, 19 Ιανουαρίου 1989) - υπό τις στρατιωτικές δικτατορίες που επέβαλε η βία των ΗΠΑ.
12. Σίντνεϋ Χουκ, «Ο Λόρδος Ράσελ και η 'Δίκη' των Εγκλημάτων Πολέμου», *New Leader*, 24 Οκτωβρίου 1966· «Η Πολιτική θέτει υπό δοκιμασία το Νόημα της Φιλοσοφίας», παρουσίαση του βιβλίου του

- Άλαν Ράϊαν, Bertrand Russel: *A Political Life, Insight*, (που εξέδωσαν οι *Washington Times*), 3 Οκτωβρίου 1988. Τα σχόλια του Χουκ για τον Ράσελ θα είναι γνωστά σε όποιον είναι εξοικωμένος με τις επιθέσεις εναντίον διαφωνούντων από τον Τύπο του Κομμουνιστικού Κόμματος την εποχή του Στάλιν.
13. *Boston Globe*, 15 Ιανουαρίου 1988.
  14. *NYT*, 6 Αυγούστου 1987.
  15. Για μια ειλικρινή εξαίρεση, βλ. «Talk of the Town», *New Yorker*, 1 Φεβρουαρίου 1988.
  16. Κύριο άρθρο, *WP Weekly*, 4 Απριλίου 1988.
  17. Μπρους Κάμερον και Πεν Κεμπλ, «Από μια Πληρεξούσια Στρατιωτική Δύναμη σε ένα Εθνικοαπελευθερωτικό Κίνημα», χειρόγραφο, Φεβρ. 1986, στο οποίο σκιαγραφείται ο τρόπος με τον οποίο πρέπει να δράσουν οι ΗΠΑ για να επιτύχουν αυτήν την μετάβαση. Εντγκαρ Τσαμόρο, *Packaging the Contras: A Case of CIA Disinformation*. Σειρά μονογραφιών του Ινστιτούτου Ανάλυσης των ΜΜΕ, no. 2 (Νέα Υόρκη, 1987, σελ. 49)· ο Τσαμόρο είχε επιλεγεί από την CIA ως εκπρόσωπος Τύπου του διευθυντηρίου των Κόντρας από τον Δεκέμβριο του 1982 μέχρι την αποχώρησή του από την οργάνωση, τον Δεκέμβριο του 1984.
  18. *Davar*, 8 Ιουλίου 1988. Για μία λεπτομερή καταγραφή των δημοσιευμάτων για τις επιχειρήσεις αυτές, βλ. την μελέτη μου, «Το Απαρβίαστο των Συνόρων».
  19. *Manchester Guardian Weekly* (Λονδίνο), 18 Δεκεμβρίου 1988. Η Τζούλι Φλιντ αναφέρει από τον Λίβανο, ως προς το ίδιο θέμα, ότι αυτή «η παράδοση και πιθανώς αδέξια επιχείρηση» δεν είχε εμφανείς επιπτώσεις, εκτός από ανθρώπινα κουφάρια και «2 νεκρούς σκύλους που είχαν δεμένα επάνω τους εκρηκτικά». Ένας Ισραηλινός αξιωματικός σκοτώθηκε, ενώ επιλεκτοι κομάντος για να σωθούν, αναγκάστηκαν να κρεμαστούν στα πέδιλα του ελικοπτέρου, εγκαταλείποντας τα εφόδια και τον οπλισμό τους (τα οποία υπερήφανα εξετέθησαν σε κοινή θέα στον Λίβανο) και δεν υπάρχει «κανένα στοιχείο ότι οι Ισραηλινοί κατέστρεψαν έστω και μια αποθήκη πυρομαχικών - και αυτοί οι λόφοι είναι γεμάτοι από αυτές - ούτε προκάλεσαν απώλειες που θα δικαιολογούσαν το μέγεθος των δυνάμεων που έλαβαν μέρος στην επιχείρηση». Η αποτυχία της επιδρομής, ίσως, να αντικατοπτρίζει την μείωση της μαχητικής ικανότητας των ισραηλινών ενόπλων δυνάμεων, γεγονός το οποίο

- υπήρξε πηγή μεγάλης ανησυχίας στους στρατιωτικούς κύκλους επί μερικά χρόνια και η οποία μάλλον έχει επιδεινωθεί καθώς έχει ανατεθεί στις ένοπλες δυνάμεις η αποστολή να τρομοκρατούν ανυπεράσπιστους πολίτες στις κατεχόμενες περιοχές.
20. *AP*, 14 Δεκεμβρίου· *NYT*, 15 Δεκεμβρίου 1988. Η σύντομη αναφορά των *Times* παρουσιάζει τον Λιβανέζο πρεσβευτή να δηλώνει ότι το Ισραήλ «δεν ενδιαφέρεται διόλου ούτε θεωρεί άξιους λόγου τους μη Ισραηλινούς πολίτες». Αυτό που πραγματικά είπε, είναι πως δεν πρέπει να περιμένει κανείς από το Ισραήλ «να δείξει έλεος στα ζώα», δεδομένου ότι δεν επιδεικνύει κανένα ενδιαφέρον για άλλους πλην των Ισραηλινών. Είχε επαναλάβει την κατηγορία ότι οι ισραηλινές δυνάμεις χρησιμοποίησαν σκύλους, στο σώμα των οποίων είχαν δέσει εκρηκτικά και δακρυγόνα βλήματα, για να πλήξουν ανθρώπους που κρύβοντο σε υπόγειες στοές προσθέτοντας, εν συνεχεία, ένα σχόλιο, του οποίου ελάχιστες λέξεις είδαν το φως της δημοσιότητας. Οι αντάρτες παρουσίασαν νεκρά ντόπερμαν με εκρηκτικά δεμένα στο κορμί τους (Ουίλιαμ Τουόχ, *Los Angeles Times*, 10 Δεκεμβρίου 1988· βλ. την προηγούμενη σημείωση).
  21. *NYT*, 19 Φεβρουαρίου 1988· *WP*, 30 Ιουνίου 1985. Για την επίθεση στο σχολείο του Νταμούρ, βλ. Λίστον Πόουπ, *City Sun*, 1-7 Ιουνίου 1988· ο Πόουπ, ο οποίος δίδασκε αγγλικά στο σχολείο, γράφει ότι η επίθεση, μια από τις πολλές, παρουσιάστηκε από τους *NYT* με 20 λέξεις. Βλ. το βιβλίο μου *Pirates and Emperors*, κεφ. 2, για την επιχείρηση «Σιδηρά Πυγμή» και τους βομβαρδισμούς της κοιλάδας Μπεκάα.
  22. Βλ. κεφ. 5 παρακάτω, και *Pirates and Emperors*, κεφ. 2 για περισσότερες λεπτομέρειες.
  23. Στο ίδιο, κεφ. 1, 2 και στο *Fateful Triangle* για την προστασία του Ισραήλ από τα ΜΜΕ. Βλ. τα άρθρα μου στο *Z Magazine*, Μάιος, Ιούνιος 1988 και «Οι ΗΠΑ και η Μ. Ανατολή», ομιλία στο Πανεπιστήμιο του Τελ Αβίβ τον Απρίλιο του 1988 που δημοσιεύθηκε στο βιβλίο των Ζάκερν Λόκμαν και Τζόελ Μπείνιν, (εκδ.), *Intifada: the Palestinian Uprising against Israeli Occupation* (South End, 1989).
  24. *Boston Globe*, 9 Νοεμβρίου 1984.
  25. Για λεπτομέρειες, βλ. το άρθρο μου στο *Z Magazine*, Μάρτιος 1988.

26. Στο ίδιο, για λεπτομέρειες, οι οποίες περιλαμβάνουν αναφορά σε αποσπάσματα λόγων του Ορτέγκα και του Αρίας που θάφτηκαν σε άρθρα για άλλα θέματα.
27. Κύριο άρθρο, *El Tiempo*, 5 Μαΐου 1988· αναδημοσιεύθηκε στο *Hondupress*, 18 Μαΐου 1988.
28. Αυτοί γνωρίζουν, φυσικά, όπως υποδεικνύει η περιστασιακή εγκατάλειψη της γραμμής.
29. *Towards a New Cold War*, σελ. 51.
30. Αρχείο του Κογκρέσου, Γερουσία. 5 Αυγούστου 1988, S11002· Σούζαν Ράσκυ, *NYT*, 11 Αυγούστου 1988.
31. Ρόμπερτ Πήαρ, *NYT*, 25 Μαΐου 1988.
32. Βλ. τις μελέτες μου, «Τα ΜΜΕ και η Διεθνής Κοινή Γνώμη» και «Η Ανατροπή των Συμφωνιών», όσον αφορά την λαϊκή υποστήριξη προς την πολιτική αντιπολίτευση. Για την αντιπολίτευση που υποστήριζε τους Κόντρας βλ. την μελέτη μου, «Η *La Prensa* και οι φίλοι της».
33. Αρχείο του Κογκρέσου, 5 Αυγούστου 1988, S10969f AP, *NYT*, 4 Αυγούστου· Μπράϊνα Μπρέναν, AP, *WP*, 4 Αυγούστου για έναν πληρέστερο απολογισμό· *Barricada* (Μανάγκουα), 3 Αυγούστου· Τζούλι Λάιτ, *Guardian* (Νέα Υόρκη), 17 Αυγούστου 1988. Η *Boston Globe* δημοσίευσε μια μικρή αναφορά που περιείχε μια διάψευση των Κόντρας, 4 Αυγούστου.
34. Βέικυ, *Foreign Policy*, φθινόπωρο 1987. Για την υποστήριξη της πολιτικής αντιπολίτευσης στην Νικαράγουα, βλ. την μελέτη μου, «Τα ΜΜΕ και η Διεθνής Κοινή Γνώμη».
35. Πάστορ, *Condemned to Repetition* (Princeton, 1987, σελ. 32) η έμφαση είναι δική του.
36. Βλ. *Culture of Terrorism* για αναφορές στον Μπαρνς και πολλά παρόμοια παραδείγματα. Ο Μπαρνς θεωρείτο ο «αρχηγός» της ομάδας του Κογκρέσου, η οποία αντετίθετο στα παράνομα προγράμματα της κυβέρνησης Ρήγκαν που αφορούσαν την εγχώρια προπαγάνδα και την τρομοκρατία των Κόντρας. Αυτός έπρεπε να «καταστραφεί» πολιτικά για «να παραδειγματισθούν οι άλλοι», σύμφωνα με τα υπομνήματα ενός από τα «μυστικά» στελέχη της ομάδας, η οποία είχε αναλάβει αυτές τις επιχειρήσεις (με επικεφαλής τον Καρλ Τσάνελ, ο οποίος κρίθηκε ένοχος, επειδή λειτουργούσε ως κανάλι διοχέτευσης αφορολόγητου χρήματος στους Κόντρας για την αγορά όπλων). Ο Μπαρνς συνεντρίβη μετά από την εξαπόλυση μιας δυσφημιστικής

- εκστρατείας, την οποία διήυθη ο Τσάνελ, ο οποίος τον χαρακτήριζε συνοδοιπόρο των Σαντινίστας, κάτι το οποίο δεν πέρασε απαρατήρητο από το Κογκρέσο. Βλ. Πάρου και Κόρνμπλουχ, ό.π.
37. Γερουσία των ΗΠΑ, Επιτροπή Εξωτερικών Σχέσεων, 27 Φεβρουαρίου 1986.
38. *NYT*, 14 Μαρτίου 1986.
39. Κύριο άρθρο, *WP Weekly*, 1 Μαρτίου 1986.
40. *New York Times Book Review*, 12 Απριλίου 1987. Για την ερμηνεία της φράσης του Μόρλυ που αναφέρθηκε, βλ. τις επιστολές στο *Z Magazine*, Ιανουάριος 1989.
41. *Wall Street Journal*, 26 Μαρτίου 1987.
42. Τζων Ε. Ρίλυ, (εκδ.), *American Public Opinion and US Foreign Policy 1987*, Συμβούλιο του Σικάγου για τις Διεθνείς Σχέσεις, Μάρτιος 1987. Οι «ηγέτες» ορίζονται ως «διαπρεπή άτομα των ΗΠΑ, προερχόμενα από την κυβέρνηση, τις επιχειρήσεις, τον κόσμο της εργασίας, τους ακαδημαϊκούς, τα ΜΜΕ, τα θρησκευτικά ιδρύματα, τις ιδιωτικές οργανώσεις εξωτερικής πολιτικής και τις ομάδες ειδικών συμφερόντων».
43. Για ένα δείγμα, βλ. *Culture of Terrorism*, κεφ. 11.
44. Αντριου Ρέντινγκ, συνέντευξη με τον Φιγκουέρες, *World Policy Review*, άνοιξη 1986· *Culture of Terrorism*, σελ. 206-7 για εκτενέστερα αποσπάσματα της συνέντευξης που δημοσιεύθηκε από την COHA, *Washington Report on the Hemisphere*, 1 Οκτωβρίου 1986.
45. *NYT Magazine*, 10 Ιανουαρίου 1988.
46. Τζέιμς Λεμόιν, «Θλίψη και Απάθεια στην Νικαράγουα», *NYT*, 29 Δεκεμβρίου 1987. Τσαμόρο, *Update*, Κεντροαμερικανικό Ιστορικό Ινστιτούτο, Πανεπιστήμιο Τζόρτζταουν, 13 Νοεμβρίου 1987· *Extra!* (FAIR), Οκτώβριος/Νοέμβριος 1987. Επειδή βρισκόμουν στην Μανάγκουα την ίδια ακριβώς εποχή που την επισκέφθηκε για λίγο ο Λεμόιν, είμαι προσωπικά ενήμερος για το πόσο διαστρεβλωμένη είναι η περιγραφή των γεγονότων από αυτόν. Άλλοι, έχοντας προσωπική εμπειρία, θα εξάγουν τα δικά τους συμπεράσματα. Ωστόσο, το θέμα είναι ότι εκείνη που φθάνει στην κοινή γνώμη είναι η εκδοχή του Λεμόιν και όχι οι άλλες αντιδράσεις. Μόνον ορισμένα είδη αντιδράσεων - στην πραγματικότητα, όσα συμφωνούν με τους όρους του μοντέλου προπαγάνδας - περνούν από το φίλτρο των ΜΜΕ, με σποραδικές μόνον εξαιρέσεις.

47. Μαίρη Σπεκ, «Η Οικονομική Κρίση στην Νικαράγουα Επηρεάζει δυσμενώς τον Τομέα Υγείας», *Miami Herald*, 15 Σεπτεμβρίου 1988· Ουίλιαμ Μπράνιτζιν, «Αφήστε τους να Φάνε τις Φλούδες των Φρούτων», *WP Weekly*, 10-16 Οκτωβρίου 1988. Ο Μπράνιτζιν, συνεπής προς την πολιτική των ΜΜΕ να υποβιβάζουν τον ρόλο των ΗΠΑ σχετικά με την δεινοπαθούσα Νικαράγουα, ισχυρίζεται ότι η δημοσκόπηση του Ιουνίου 1988 δείχνει πως μόνον ένα 19% των κατοίκων της Μανάγκουα θεωρεί «την επιθετικότητα των ΗΠΑ υπό οποιαδήποτε μορφή της», ως «την κύρια αιτία» των οικονομικών προβλημάτων. Όμως, στηριζόμενος σε μια δευτερεύουσα πηγή, διαστρέβλωσε τα αποτελέσματα της δημοσκόπησης (βλ. την μελέτη μου, «Η Ανατροπή των Συμφωνιών»). Η ερώτηση που υποβλήθηκε ήταν να προσδιορίσουν «τα κυριότερα οικονομικά προβλήματα της χώρας». Τα 2/3 όσων απάντησαν, επέλεξαν τον πληθωρισμό, την έλλειψη αγαθών, τα χαμηλά ημερομίσθια, την ανεπαρκή παραγωγή και «άλλα»· το 8% επέλεξε την «κακή διακυβέρνηση» και το 19% του Μπράνιτζιν επέλεξε «τον πόλεμο», «τον οικονομικό αποκλεισμό» ή «την επιθετικότητα». Οι απαντήσεις ήταν, εμφανώς, ετερογενείς. Αναμφιβόλως, πολλοί από το 67%, το οποίο κατονόμασε συγκεκριμένα οικονομικά προβλήματα, θα συμφωνούσαν ότι αυτά οφείλονται στην επέμβαση των ΗΠΑ και τον οικονομικό πόλεμο· ακόμη και δεξιοί επιχειρηματίες, υποστηρικτές του Σομόζα, είναι ξεκάθαροι ως προς αυτό το θέμα.
48. Τόμας Γ. Γουόκερ, *Nicaragua* (Westview, 1986, σελ. 67).
49. Βλ. την εισαγωγή μου στο βιβλίο των Μόρις Μόρλυ και Τζέιμς Πέτρας, *The Reagan Administration and Nicaragua*, σειρά μονογραφιών του Ινστιτούτου Ανάλυσης των ΜΜΕ, no. 1 (Νέα Υόρκη, 1987), για μια λεπτομερή μελέτη, η οποία επισημαίνει ορισμένες οριακές εξαιρέσεις και αποχρώσεις, εξετάζοντας επίσης μια από τις πλέον αλλόκοτες συνεισφορές, εκείνη του Ρόναλντ Ράντος, ο οποίος τώρα βρίσκεται στην φάση του «ο Θεός που απέτυχε» και, επομένως, έχει εύκολη πρόσβαση στα ΜΜΕ, την οποία προηγουμένως τού αρνούντο. Επίσης το κείμενό μου «Πολιτική και Κοινωνία στις ΗΠΑ: τα Διδάγματα της Νικαράγουας», στο βιβλίο του Τόμας Γουόκερ (εκδ.), *Reagan versus the Sandinistas*, (Westview, 1987).
50. *NYT*, 31 Δεκεμβρίου 1987.
51. Βλ. το κείμενό μου, «Το Μοντέλο Προπαγάνδας», για μια μελέτη αυτών των προβλέψεων.
52. *NYT*, 10 Φεβρουαρίου.
53. *NYT*, 14 Φεβρουαρίου.
54. Κύρια άρθρα, *WP*, 9 Ιανουαρίου, 11 Μαρτίου· Μπάκλεϋ, *WP*, 21 Μαΐου 1987.
55. Ρόζενταλ, *NYT*, 8 Μαρτίου· Ρόζενφελντ, *WP*, 24 Απριλίου, 1987.
56. Στέφεν Βων, *Holding Fast the Inner Lines* (Πανεπιστήμιο της Β. Καρολίνας, 1980, σελ. 194).
57. Κένεθ Ροθ, επιστολή, *NYT*, 17 Αυγούστου 1988· *Boston Globe*, 26 Δεκεμβρίου 1988. Οι υποστηρικτές της βίας των ΗΠΑ κατηγορούν την οργάνωση Americas Watch για τις προσεκτικές και συνετές αναφορές της, οι οποίες δεν ικανοποιούν τα κριτήρια νομιμοφροσύνης προς το κρατικό δόγμα. Έτσι, ο συντάκτης της *New Republic*, Μόρτον Κόντρακ, κατηγορεί την Americas Watch καθώς και τους προπαγανδιστές του υπουργείου Εξωτερικών των ΗΠΑ, ότι «συναγωνίζονται επαξίως» ο ένας τον άλλον στην διαστρέβλωση και διόγκωση των γεγονότων, εξυπηρετώντας τις πολιτικές τους σκοπιμότητες, την προστασία της Νικαράγουας, και των πελατών των ΗΠΑ αντιστοίχως. («Σπασμένο Ρολόι», *The New Republic*, 22 Αυγούστου 1988· για κάποια παραδείγματα της εκτίμησης που τρέφει ο Κόντρακ για την τελεσφόρο βία και άλλες απόψεις, βλ. το βιβλίο *Culture of Terrorism*· επίσης, το κείμενό μου «Περί Κρίσιμης Ισορροπίας»). Πράγματι, η Americas Watch έχει στραφεί και προς την αντίθετη κατεύθυνση, ανιχνεύοντας και καταγγέλλοντας νικαραγουανές καταχρήσεις, αφιερώνοντας πολύ μεγαλύτερη προσοχή σε αυτές από ό,τι θα δικαιολογούσαν τα σχετικά γεγονότα. Έφθασε, μάλιστα, στο σημείο να δηλώσει ότι θα ήταν αντίθετη σε ενδεχόμενη βοήθεια προς την Νικαράγουα, εάν ετίθετο θέμα, εξαιτίας των καταχρήσεών της, αν και η οργάνωση δεν πρότεινε στις ΗΠΑ να διακόψουν την βοήθεια προς το Ελ Σαλβαδόρ, όπου οι καταχρήσεις είναι κατά πολύ χειρότερες· ούτε ζήτησε τον τερματισμό της βοήθειας προς το Ισραήλ και άλλους μεγαλύτερους καταπατητές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (βλ. Americas Watch, *Human Rights in Nicaragua*, Μάρτιος 1986). Πάντως, η Americas Watch έχει περιορισθεί στα συγκεκριμένα γεγονότα, σκανδαλίζοντας τούς διάφορους κομισάριους.
58. Μπέρναρντ Ντίντριχ, *Somoza* (E. P. Dutton, 1981, σελ. 74). *Μνημόνιο* του υπουργού Άμυνας, Ρόμπερτ Μακναμάρα, προς τον Μακτζώρτζ Μπάντν, 11 Ιουνίου 1965· για περισσότερες λεπτομέρειες, βλ. *On Power and Ideology*, σελ. 22 και ακολούθως και την βιβλιογραφία του.

59. Σουλτς, *Human Rights and US Policy toward Latin America*, (Princeton, 1981, σελ. 7).
60. Παρατίθεται από τον Φ. Πάρκινσον, *Latin America, The Cold War, and the World Powers* (Λονδίνο, 1974), 40.
61. Βλ. το άρθρο μου, «Η Δημοκρατία στις Βιομηχανικές Κοινωνίες» στο *Z Magazine*, Ιανουάριος 1989, για σχολιασμό και αναφορές.
62. *Torture in Latin America*, LADOC (Λατινοαμερικανική Οργάνωση Τεκμηρίωσης) Λίμα, 1987.
63. Υπουργός Σουλτς, «Ηθικές Αρχές και Στρατηγικά Συμφέροντα: Το Παγκόσμιο Κίνημα για την Δημοκρατία», Γραφείο Δημοσίων Υποθέσεων, υπουργείου Εξωτερικών, *Current Policy*, no. 820, ομιλία στο Πανεπιστήμιο του Κάνσας, 14 Απριλίου 1986· Λεμόν, *NYT*, 7 Φεβρουαρίου 1988.
64. Βλ. *The Political Economy of Human Rights*, τομ. Ι· Λαρς Σουλτς, *Comparative Politics*, Ιανουάριος 1981. Βλ. επίσης το βιβλίο του, *Human Rights and US Policy toward Latin America*.
65. *NYT*, 15 Μαρτίου 1987.
66. *AP*, 1 Φεβρουαρίου 1988.
67. Κύριο άρθρο, *WP Weekly*, 31 Μαρτίου 1986· Πάμελα Κόνσταμπλ, *BG*, 15 Μαρτίου 1987.
68. Για μια λεπτομερή ανάλυση, βλ. Μόρλυ και Πέτρας ό.π.
69. Βλ. το άρθρο μου στο βιβλίο του Γουόκερ, *Reagan versus the Sandinistas· Culture of Terrorism*, σελ. 219 και ακολούθως· *WP*, 15 Οκτωβρίου 1985· Πήτερ Κόρνμπλουχ, *Nicaragua* (Ινστιτούτο Πολιτικών Μελετών, Ουάσιγκτον, 1987).
70. Στο ίδιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

1. Ακροάσεις της Επιτροπής Εξωτερικών Σχέσεων της Γερουσίας, 31 Αυγούστου 1966· παρατίθεται από τον Άρονσον, *The Press and the Cold War*, σελ. 226.
2. Υπάρχουν εξαιρέσεις, όταν παράγοντες που παρεμβαίνουν, διαστρεβλώνουν την λειτουργία του συστήματος. Ακόμη και πανίσχυροι τομείς του εταιρειακού κόσμου μπορεί να αποκλεισθούν από την εύκολη πρόσβαση στον δημόσιο διάλογο· για μια τέτοια περίπτωση βλ. το επόμενο κεφάλαιο.

3. *Turning the Tide*, σελ. 72 και ακολούθως, και το άρθρο μου στο βιβλίο του Γουόκερ, *Reagan versus the Sandinistas*. Βλ. επίσης το κείμενο, «Επίλογος» τού Μάικλ Παρέντι, στο βιβλίο των Μόρλυ και Πέτρας, *The Reagan Administration in Nicaragua*, και το χειρόγραφο του Μάικλ Λίνφιλντ, *Human Rights in Times of War*, 1988.
4. Σπενς, «Η Δημοσιογραφική Κάλυψη της Νικαράγουας από τα ΜΜΕ των ΗΠΑ», στο βιβλίο του Γουόκερ, *Reagan versus the Sandinistas*. Για την δημοσιογραφική κάλυψη των εκλογών, βλ. την μελέτη μου, «Το Μοντέλο Προπαγάνδας» και τις πηγές που παρατίθενται σε αυτό.
5. Συμβούλιο Υποθέσεων του Ημισφαιρίου (COHA), «Ειδήσεις και Ανάλυση», 29 Φεβρουαρίου 1988.
6. Γενικότερα, θα ήταν πολύ δύσκολο να ανακαλυφθεί στα ΜΜΕ οποιαδήποτε συζήτηση για την επίδραση της Συμμαχίας για την Πρόοδο στην όξυνση της κρίσης, με την έμφασή της στα προγράμματα ανάπτυξης, τα οποία αύξησαν τόσο το ΑΕΠ, όσο και την ανθρώπινη δυστυχία (π.χ. με την στροφή της παραγωγής από τις αναγκαίες για την επιβίωση καλλιέργειες δημητριακών στην παραγωγή μοσχάρσιου κρέατος προς εξαγωγή) και προκάλεσαν σοβαρή οικολογική καταστροφή και, γενικότερα, ανθρώπινη καταστροφή, ακόμη και αν στατιστικά υπήρξαν επιτυχή.
7. Για παράδειγμα, ο Κατσουίτσι Χόντα δημοσίευσε στον ιαπωνικό Τύπο εκτενείς μελέτες για την ζωή στα χωριά του Ν. Βιετνάμ που ήταν υπό τον έλεγχο των δυνάμεων αντίστασης και υφίσταντο την αμερικανική επίθεση, όμως η αγγλική μετάφραση δεν βρήκε αποδέκτες. Ο Σερζ Τιόν, ειδικός για την Καμπότζη, περιέγραψε την επίσκεψή του στους αντάρτες της Καμπότζης το 1972, στην *Le Monde*, όμως η *WP* την απέρριψε. Ο ειδικός της *Le Monde* για την ΝΑ. Ασία, Ζακ Ντεκορνουά, δημοσίευσε άρθρα για τους καταστροφικούς βομβαρδισμούς τού Λάος από τις ΗΠΑ, το 1968, των οποίων υπήρξε αυτόπτης μάρτυς, όμως, παρά τις επανειλημμένες προσπάθειες, καμιά εφημερίδα των ΗΠΑ δεν δέχθηκε να αναδημοσιεύσει τα άρθρα του ή έστω να αναφέρει τα γεγονότα. Ανταποκρίσεις ξένων δημοσιογράφων για τις ωμότητες των υποστηριζομένων από τις ΗΠΑ σαλβαδοριανών ενόπλων δυνάμεων, ακόμη και η άμεση μαρτυρία μελών της Βουλής, αγνοήθηκαν. Βλ. τα βιβλία *For Reasons of State, Towards a New Cold War* και *Manufacturing Consent*, επ' αυτών και άλλων παραδειγμάτων.
8. Οι Καμποτζιανοί πρόσφυγες στα σύνορα της Ταϊλάνδης, στα τέλη της δεκαετίας του 1970, δεν ήταν ευκολότερο να προσεγγισθούν απ' ό,τι οι πρόσφυγες της Καμπότζης στην Πνομ Πενχ λίγα χρόνια νωρίτερα,

- όμως οι πρώτοι είχαν να διηγηθούν μια χρήσιμη ιστορία, όχι όμως και οι τελευταίοι και, επομένως, αγνοήθηκαν. Οι καταυλισμοί στα σύνορα της Ταϊλάνδης δεν ήταν, επίσης, περισσότερο προσιτοί από ό,τι η Λισαβόνα ή η Αυστραλία, παρά τους κάποιους αξιοσημείωτους ισχυρισμούς των δημοσιογράφων, οι οποίοι, ασφαλώς, γνωρίζουν καλύτερα, όμως αυτά που είχαν να πουν οι πρόσφυγες από το Τιμόρ έρχονταν σε σύγκρουση με τις απαιτήσεις της εξουσίας των ΗΠΑ, σε αντίθεση με όσους διέφυγαν λόγω των ωμοτήτων του Πολ Ποτ. Βλ. τα βιβλία *The Political Economy of Human Rights* και *Manufacturing Consent*, για την μελέτη και τις λεπτομέρειες αυτών και άλλων περιπτώσεων.
9. Κεντροαμερικανικό Πρόγραμμα για τα ΜΜΕ του Σιάτλ, *Out of Balance*, χωρίς ημερομηνία. Βλ. επίσης, την μελέτη μου, «Η *La Prensa* και οι φίλοι της», για την επιλογή πηγών για την Νικαράγουα από τους *Times*.
  10. Ντόναλντ Φοξ και Μάικλ Τζ. Γκλένον, «Εκθεση προς την Διεθνή Ομάδα Νομικών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και το Γραφείο Λατινικής Αμερικής της Ουάσιγκτον», Washington D.C., Απρίλιος 1985, σελ. 21, στην οποία αναφέρεται η αντίδραση του υπουργείου Εξωτερικών, σχετικά με τις αποκαλύψεις τους για τις ωμότητες των Κόντρας. Οι περισσότερες παρόμοιες με αυτήν μελέτες είτε αγνοήθηκαν είτε απορρίφθηκαν.
  11. Για μια ανασκόπηση των κύριων άρθρων των *NYT* για το Ελ Σαλβαδόρ και την Νικαράγουα, από το 1980 μέχρι τα μέσα του 1986, βλ. το άρθρο μου στο βιβλίο του Γουόκερ, *Reagan versus the Sandinistas*. Για μια σύγκριση της εικόνας του Ντουάρτε εδώ και στην Λατινική Αμερική, περιλαμβανομένου και του Ελ Σαλβαδόρ, βλ. *Culture of Terrorism*, σελ. 101 και ακολούθως. Για το παρελθόν του Ντουάρτε και την εκτίμησή του από τα ΜΜΕ, βλ. το βιβλίο *Turning the Tide*, κεφ. 3, § 5.2· Κούπερ, «Αποκαθιστώντας τον Ντουάρτε», ανταποκρίσεις Αμερικανών δημοσιογράφων για το Ελ Σαλβαδόρ, *NACLA Report on the Americas*, Ιανουάριος / Μάρτιος 1986.
  12. Βλ. τις πηγές που παρατέθηκαν προηγουμένως, για σαφείς αναφορές και περισσότερες λεπτομέρειες, εδώ και παρακάτω, καθώς επίσης και την μελέτη μου, «Η *La Prensa* και οι φίλοι της», για τα ΜΜΕ της Κεντρικής Αμερικής.
  13. Λύντια Σάβεζ, *NYT*, 24 Απριλίου 1983. Ο υπουργός Άμυνας, στρατηγός Βίντες Καζανόβα, αναφέρεται από τον Ρέι Μπόνερ στο βιβλίο, *Weakness and Deceit* (Times Books, 1984, σελ. 106).

14. Βλ. την μελέτη μου «Η Τέχνη του Ιστορικού Σχεδιασμού», για μερικά από τα πολυάριθμα παραδείγματα. Για πολλές άλλες περιπτώσεις, βλ. *Political Economy of Human Rights* και άλλες πηγές που παρατέθηκαν προηγουμένως.
15. Για μία ανασκόπηση της λειτουργίας των ΜΜΕ στο Ελ Σαλβαδόρ, καθώς αυξανόταν η τρομοκρατία κατά την διάρκεια του 1980 και κατά τις αρχές του 1981, βλ. το βιβλίο *Towards a New Cold War*, εισαγωγή· ένα τμήμα του έχει επανεκδοθεί στο *The Chomsky Reader*. Για περισσότερα στοιχεία όσον αφορά την άρνηση των ΜΜΕ να αναφέρουν τις κυβερνητικές ωμότητες, βλ. το βιβλίο του Έντ Χάριμαν, *Hack: Home Truths about Foreign News* (Zed, 1987)· ο Χάριμαν κάλυπτε δημοσιογραφικά το Ελ Σαλβαδόρ για λογαριασμό των βρετανικών ΜΜΕ. Ακολούθησε μια σύντομη περίοδος σοβαρής δημοσιογραφίας, ενώ οι ωμότητες έφθαναν σε ακραία επίπεδα, αλλά όταν φάνηκε ότι η οργανωμένη από τις ΗΠΑ τρομοκρατία θα σημείωνε πιθανώς επιτυχία και διεξήχθησαν εκλογές-παρωδία, το μοντέλο επανήλθε στους συνήθεις κανόνες της δικαιολόγησης και των παραλείψεων, με σποραδικές εξαιρέσεις. Η ανάκληση του Ρέι Μπόνερ από τους *Times* ήταν επίσης σημαντική. «Οι αξιωματούχοι της πρεσβείας των ΗΠΑ κόμπαζαν το 1982 ότι είχαν υποχρεώσει (τον Μπόνερ) να εγκαταλείψει την χώρα εξαιτίας των δυσμενών [και ακριβοδίκαιων] άρθρων του για την κυβέρνηση του Σαλβαδόρ», ανέφεραν οι Πάρν και Κόρνμπλουχ, ό.π..
16. Βλ. την μελέτη μου, «Η Υποχρέωση να Σιωπάς».
17. *NYT Magazine*, 6 Απριλίου 1986.
18. *NYT Magazine*, 25 Μαΐου 1980. Οδύβερ στο βιβλίο των Κένεθ Μ. Κόουλμαν και Τζώρτζ Κ. Χέρινγκ (εκδ.), *The Central American Crisis* (Scholarly Resources Inc., 1985, σελ. 196).
19. Υπήρξαν εξαιρέσεις, όμως η αντίδραση των ΜΜΕ ήταν, γενικώς, παρόμοια, φθάνοντας ορισμένες φορές πολύ ακραία επίπεδα. Έτσι, η *WP*, στράφηκε για σχόλια στον Ρόμπερτ Λέικεν της ομάδας πίεσης υπέρ των Κόντρας, ο οποίος «κατηγόρησε το δικαστήριο, το οποίο, όπως ισχυρίστηκε, 'μεροληπτεί' λόγω των στενών δεσμών του με την ΕΣΣΔ»· ο Σοβιετικός δικαστής είχε αποσυρθεί από την υπόθεση, όμως προφανώς οι υφισταμένοι του εκπλήρωσαν το έργο που τους είχε αναθέσει (Τζόνθαν Καρπ, *WP*, 28 Ιουνίου 1986). Για περισσότερες λεπτομέρειες, όσον αφορά την απήχηση της μαοϊκής γραμμής του Λέικεν και τον ενδιαφέροντα ρόλο του στα ΜΜΕ καθώς οι ειδικοί επί θεμάτων της Λατινικής Αμερικής αρνούντο, ως επί το πλείστον, να

- υπηρετήσουν αυτόν τον στόχο, βλ. το βιβλίο *Culture of Terrorism*, σελ. 205 και ακολούθως.
20. *NYT*, 12 Μαΐου 1986.
  21. *NYT*, 29 Ιουνίου 1986.
  22. *Extra!*, έντυπο της οργάνωσης επόπτευσης του Τύπου FAIR, Δεκέμβριος 1987. Ανακοίνωση του Διεθνούς Δικαστηρίου, AP, *WP*, 4 Αυγούστου 1988, ένα μικρό κείμενο· *Boston Globe*, 29 λέξεις.
  23. Δελτίο Τύπου GA/7572 του ΟΗΕ, 12 Νοεμβρίου· AP, 12 Νοεμβρίου· Πωλ Λιούις, *NYT*, 11 και 13 Νοεμβρίου, 26 Δεκεμβρίου 1987.
  24. Για την δημοσιογραφική κάλυψη των διασκέψεων κορυφής του Δεκεμβρίου 1987 και Ιουνίου 1988, βλ. την μελέτη μου, «Οι Διασκέψεις Κορυφής».
  25. Δελτίο Τύπου GA/7591 του ΟΗΕ, 30 Νοεμβρίου· AP, 30 Νοεμβρίου· Ουίλιαμ Μπρόουντ, «Ο Πόλεμος των Άστρων έρχεται, όμως πού οδηγεί;», *NYT Magazine*, 6 Δεκεμβρίου 1987.
  26. Πωλ Λιούις, *NYT*, 2 Δεκεμβρίου 1987.
  27. Δελτίο Τύπου GA/7603 του ΟΗΕ, 7 Δεκεμβρίου 1987.
  28. Αποσπάσματα από την μετάφραση της κυβέρνησης των ΗΠΑ εμφανίστηκαν στους *NYT*, 17 Νοεμβρίου 1988.
  29. Γιεχσοσάφτ Χαρκαμπί, *Israel's Fateful Hour* (Harper and Row, 1988, σελ. 31).
  30. Βλ. την μελέτη μου, «Η Ειρηνευτική Διαδικασία στην Μ. Ανατολή».
  31. Κύριο άρθρο, *NYT*, 16 Νοεμβρίου· Λιούις, *NYT*, 1 Δεκεμβρίου 1988. Στην φιλελεύθερη *Boston Globe*, λόγου χάριν, όταν η κυβέρνηση των ΗΠΑ συμφώνησε να συνομιλήσει με την ΟΑΠ με την δικαιολογία ότι αυτή είχε αποδεχθεί τους όρους των ΗΠΑ, εμφανίστηκε ένα δίστηλο με τίτλο «Εκλαμβάνοντας το 'ναι' του Αραφάτ ως Απάντηση», (*Boston Globe*, 24 Δεκεμβρίου 1988), το οποίο απεκάλυπτε την διάσταση απόψεων επί του θέματος. Τα γεράκια εκπροσωπούντο από έναν ηγέτη της εβραϊκής κοινότητας της Βοστώνης, τον Φίλιπ Πέρλματερ, ο οποίος προειδοποιούσε για την υποκρισία και την διπροσωπία του Αραφάτ· τα περισσότερα εκπροσωπούντο από τον πρώην πρέσβη του Ισραήλ, Μπένο Βάιζερ Βαρόν, ο οποίος διακήρυξε : «δεν είμαι ειρηνιστής και αντιπαθώ πλήρως την 'Breira', την 'New Agenda' και την 'Peace Now'» - όμως τα συμφέροντα του Ισραήλ απαιτούν να αναγνωρισθεί η πραγματικότητα (η Breira και η New Jewish Agenda είναι ειρηνιστικές σιωνιστικές ομάδες, εκ των οποίων η πρώτη έπαψε

- να υφίσταται μετά από αποτελεσματική κατασυκοφάντηση· η ομάδα Peace Now διαθέτει ασαφή διαπιστευτήρια ως ισραηλινή ειρηνευτική ομάδα). Βλ. το επόμενο κεφάλαιο και την μελέτη μου, «Η Ειρηνευτική Διαδικασία στην Μ. Ανατολή», για περισσότερες λεπτομέρειες.
32. Βλ. την μελέτη μου, «Η Ειρηνευτική Διαδικασία στην Μ. Ανατολή», για περισσότερα σχόλια.
  33. Πωλ Λιούις, *NYT*, 11 Μαρτίου· Τζόζεφ Τρίστερ, *NYT*, 31 Μαΐου 1988. Βλ. Κάρεν Ουόλντ, *Z Magazine*, Ιούλιος-Αύγουστος 1988, για μια διαφορετική άποψη, όσον αφορά την διαμάχη στον ΟΗΕ για την Κούβα.
  34. AP, 11 Μαρτίου 1988.
  35. Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. την μελέτη μου, «Η Ειρηνευτική Διαδικασία στην Μ. Ανατολή».
  36. Βλ. *Culture of Terrorism*, κεφ. 7, για εκτενή αποσπάσματα και περισσότερες λεπτομέρειες για τους διπλωματικούς ελιγμούς και το ειρηνευτικό σχέδιο κατά τον Οκτώβριο 1987. Βλ. τα άρθρα μου στο *Z Magazine*, τον Ιανουάριο και τον Μάρτιο του 1988, για εξέταση των γεγονότων και των υπηρεσιών που προσέφεραν τα ΜΜΕ τον Φεβρουάριο του 1988. Βλ. εκείνες τις πηγές αναφοράς, όπου δεν αναφέρονται παρακάτω.
  37. Ντένις Βόλμαν, *Christian Science Monitor*, 26 Ιουνίου 1987.
  38. *El Tiempo*, 3 Ιουλίου 1987, παραθέτοντας το έντυπο του Λατινοαμερικανικού Πρακτορείου της Υπηρεσίας Ειδικών Πληροφοριών της Γουατεμάλας, (ALASEI).
  39. Συγκρίνετε με την μελέτη, «Η Ανατροπή των Συμφωνιών», για ουσιαστικότερη τεκμηρίωση και περισσότερες αναφορές. Για λόγους οικονομίας χώρου, θα αναφέρομαι κυρίως στο Δελτίο Επίσημων Πρακτικών. Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. σημ. 36, η οποία περιλαμβάνει κάποιες εξαιρέσεις του γενικού κανόνα, κυρίως στις εφημερίδες *Christian Science Monitor* και *Los Angeles Times* και τα κύρια άρθρα της *Boston Globe*.
  40. Βλ. το βιβλίο *Manufacturing Consent*, κεφ. 5 και τις πηγές που παρατίθενται σε αυτό. Μια παραλλαγή αυτής της διπλωματικής στρατηγικής κατά την διάρκεια της κρίσης των πυραύλων στην Κούβα, ονομάστηκε από τους διανοούμενους του Κένεντυ «Ο Ελιγμός του Τρόλουπ», όταν αυτοί προσπαθούσαν να παρακάμψουν μια πρόταση του Χρουτσώφ, η οποία, όπως παραδέχοντο, θα θεωρείτο, γενικώς, ως ένας λογικός τρόπος τερματισμού της κρίσης· ο «ελιγμός» συνίστατο

- στο να αποδώσουν στον Χρουτσώφ μια διαφορετική και πλέον αποδεκτή στάση, ακριβώς όπως η ηρωίδα ενός μυθιστορήματος του Τρόλοπ ερμηνεύει μια άσχετη χειρονομία ως πρόταση γάμου. Η ακύρωση των συνομιλιών με την ΟΑΠ, τον Δεκέμβριο του 1988, αποτελεί ένα ακόμη παράδειγμα· βλ. την μελέτη μου, «Η Ειρηνευτική Διαδικασία στην Μ. Ανατολή».
41. Σε ένα απόρρητο ιστορικό έγγραφο για το Εθνικό Συμβούλιο Ασφαλείας, μετά την καταστροφή των ευκαιριών του 1984 από τις ΗΠΑ, θριαμβολογούσαν ότι «έχουμε ανατρέψει την πλέον πρόσφατη προσπάθεια της Νικαράγουας και του Μεξικού να επισπενσθεί η υπογραφή της μη ικανοποιητικής συμφωνίας της Κονταντόρα», δηλαδή, η συνθήκη την οποία οι ΗΠΑ είχαν υπερασπισθεί σθεναρά μέχρι την στιγμή που η Νικαράγουα ανακοίνωσε ότι ήταν υπέρ αυτής. Βλ. το βιβλίο του Κόρνμπλουχ, *Nicaragua*, σελ. 181 και ακολούθως.
  42. Ένα ακόμη μειονέκτημα του Δουκάκη είναι ότι «θα αρνείτο τώρα στους επαναστάτες της Νικαράγουας ακόμη και οικονομική βοήθεια» (όπως απαιτούσαν οι ειρηνευτικές συμφωνίες του 1987, γεγονός που οι συντάκτες δεν αναφέρουν· αυτοί επιδοκιμάζουν σταθερά τις συμφωνίες - όταν μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως όπλο εναντίον των Σαντινίστας). Κύριο άρθρο, *NYT*, 28 Αυγούστου 1988.
  43. AP, 29 Ιανουαρίου 1988, αναφέρει μια μελέτη της οργάνωσης Witness for Peace. Γίνεται, επίσης, μνεία από την Τζούλια Πρέστον, *WP*, 4 Φεβρουαρίου.
  44. Ορτέγκα, *Barricada Internacional*, 22 Δεκεμβρίου 1988, Ανασκόπηση του 1988 (TK 410150, Σαν Φρανσίσκο, Καλιφόρνια 94103)· επίσης AP, 15 Δεκεμβρίου 1988 (αφού η πληροφορία είχε μεταδοθεί τηλεγραφικώς, ήταν άμεσα διαθέσιμη σε κάθε παράγοντα των ΜΜΕ). Σχετικά με μια επίθεση των Κόντρας τον Νοέμβριο, βλ. Έλεν Β. Π. Ουέλς, επιστολή, *NYT*, 31 Δεκεμβρίου 1988. Σχολιάζοντας μια είδηση των *Times* ότι οι Κόντρας έχουν περάσει στην Ιστορία, η Ουέλς περιγράφει την εμπειρία της ως παρατηρήτρια της οργάνωσης Witness for Peace, από την συμβίωσή της με αγρότες της επαρχίας Χινοτέγκα. Στις 18 Νοεμβρίου, οι Κόντρας επέδραμαν στον συνεταιρισμό τους, σκοτώνοντας 2, καταστρέφοντας σπίτια, προμήθειες, την σοδειά του καφέ και μια κλινική (η οποία ήταν κύριος στόχος επί πολλά χρόνια). Στην διάρκεια μιας επιδρομής, στις 17 Αυγούστου, σκοτώθηκαν 4 παιδιά.
  45. Βλ. την μελέτη μου, «Η Ανατροπή των Συμφωνιών», για περισσότερες πληροφορίες επί των θεμάτων αυτών.

46. Κερκπάτρικ, *WP*, 6 Ιουνίου 1988. Βλ. την μελέτη μου, «Η Ανατροπή των Συμφωνιών», για περισσότερες λεπτομέρειες.
47. Λεμόν, *NYT*, 26 Μαρτίου· Σούζαν Ράσκυ, *NYT*, 29, 30 Μαρτίου 1988.
48. Επιστολή του Γενικού Γραμματέα της Οργάνωσης Αμερικανικών Κρατών (OAS) προς τον Τζωρτζ Σουλτς, 25 Απριλίου 1988.
49. *NYT*, 1 Απριλίου. Η Σούζαν Ράσκυ ανέφερε ότι και ο Άνταμς «είπε ότι ακόμη και η ανθρωπιστική βοήθεια προς τους επαναστάτες ισοδυναμούσε με υποστήριξη μιας στρατιωτικής δύναμης», μια έμμεση αναφορά, ίσως, στην απόφαση του Διεθνούς Δικαστηρίου.
50. Ρόμπερτ Πήαρ, *NYT*, 6 Απριλίου· COHA *Washington Report on the Hemisphere*, 11 Μαΐου· AP, 11, 12 Μαΐου· Reuters, BG, 13 Μαΐου 1988.
51. «Ειδική Αναφορά», DSG, 16 Μαΐου 1988.
52. Λεμόν, *NYT*, 12 Μαΐου· Πήαρ, *NYT*, 10 Μαΐου 1988.
53. Τζων Γκόσκο, *WP*, 14 Μαΐου· Τζων Μακάσλιν, *WT*, 14 Ιουνίου 1988· COHA δελτίο Τύπου, 12 Μαΐου 1988· Ντον Ποντεστά, *WP*, 21 Σεπτεμβρίου 1988.
54. *NYT*, Πήτερ Κίλμπορν, 5 Απριλίου· κύριο άρθρο, *Boston Globe*, 17 Απριλίου 1988.
55. Κέντρο Διεθνούς Πολιτικής (CIP), «Οι Συνομιλίες για Κατάπαυση του Πυρός στην Νικαράγουα: μια εμπειριστατωμένη έρευνα», 13 Ιουνίου 1988· βλ., επίσης, *Cease-Fire Primer, International Policy Report*, CIP· Τζούλια Πρέστον, *WP*, 10 Ιουνίου 1988.
56. COHA, «Μια Κριτική της Τροπολογίας Ντόουλ», 1 Αυγούστου 1988, που αναφέρεται στα γεγονότα του Ιουλίου· βλ. την μελέτη μου, «Η Ανατροπή των Συμφωνιών», επίσης το κεφ. 3.
57. Παρατίθεται από τον Μάικλ Κόνροϋ στο βιβλίο του Τόμας Γουόκερ, (εκδ.), *Nicaragua: The First Years*, (Praeger, 1985, σελ. 232 και ακολούθως).
58. Τζούλια Πρέστον, *WP Weekly*, 2-8 Ιανουαρίου, 1989· το τελευταίο σχόλιο αναφέρεται στην Τζαλάπα που βρίσκεται στο βορειότερο τμήμα της χώρας. Για το περίεργο αμάλγαμα μαοϊσμού και δεξιού εθνικισμού που επινοήθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1980, όταν οι γνήσιοι Λατινοαμερικανοί ειδικοί αρνήθηκαν να προσφέρουν τις υπηρεσίες που περίμεναν από αυτούς η κυβέρνηση και τα ΜΜΕ· βλ. *Culture of Terrorism*, σελ. 205 και ακολούθως. Αναφορικά με την ψυχιατρική

διάγνωση της παράνοιας των Σαντινίστας εκ μέρους της Κερκπάτρικ, καθώς αυτή εξύφαινε έναν ιστό ψευδών γύρω από την πολιτική των ΗΠΑ, βλ. το βιβλίο της Χόλυ Σκλαρ, *Washington's War on Nicaragua* (South End, 1988, σελ. 114 και ακολούθως).

59. *Boston Globe*, 25 Δεκεμβρίου 1988.

60. Βλ. κεφ. 3, σημ. 47.

61. *Boston Globe*, 30, 31, Οκτωβρίου, 1 Νοεμβρίου 1988. Η σειρά αυτή περιέχει επίσης πολλές διαστρεβλώσεις και εξωφρενικά ψεύδη, παραδείγματος χάριν, τον ισχυρισμό ότι τον Δεκέμβριο του 1987, ο υπουργός Άμυνας, Ορτέγκα, «ανακοίνωσε τον αντικειμενικό στόχο του να διαθέτουν οι ένοπλες δυνάμεις 600.000 άνδρες το 1995», οι οποίοι θα προστεθούν «στις λεγεώνες των στρατιωτών (που) δεν παράγουν τίποτε». Όπως γνωρίζουν πολύ καλά, τόσο ο Σίχαν όσο και οι συντάκτες, ο Ορτέγκα ανακοίνωσε μια σχεδιαζόμενη μείωση του αριθμού των ανδρών των ενόπλων δυνάμεων, ενώ θα διενέμετο ελαφρύς οπλισμός σε ολόκληρο τον εργαζόμενο πληθυσμό. Οι χρήσιμες προπαγανδιστικές χαλκεύσεις δεν εγκαταλείπονται εύκολα.

62. Βλ. την μελέτη μου, «Ηρωες και Διάβολοι», για αναφορές και την προϊστορία.

63. Πρέστον, *WP Weekly*, 2-8 Ιανουαρίου 1989. Για την κυριαρχία των ΗΠΑ επί του συστήματος πληροφόρησης σε μεγάλες περιοχές της Νικαράγουας, βλ. το άρθρο του Χάουαρντ Φρέντερικ, «Ηλεκτρονική Διείσδυση», στο βιβλίο του Γουόκερ, *Reagan versus the Sandinistas*.

64. Τόμας Γουόκερ, στο βιβλίο των Κόουλμαν και Χέρινγκ, *The Central American Crisis*: Carlin, *Independent* (Λονδίνο), 1 Φεβρουαρίου 1988.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

1. Μίλτον, *Paradise Lost*, βιβλίο III, σελ. 682-84. Πασκάλ, *Provincial Letters*, επιστολή VI. Βλ. το βιβλίο της Λίντα Μακουέινγκ, *Behind Closed Doors: How the Rich Won Control of Canada's Tax System* (Penguin, 1987) για μία οξυδερκή περιγραφή του τρόπου με τον οποίο η κοινότητα των πλουσίων και των επιχειρηματιών μεταλλάσσει την φορολογική μεταρρύθμιση έτσι ώστε να εξυπηρετεί τα συμφέροντά της, χρησιμοποιώντας το τέχνασμα της «σύγχυσης του κοινού» για να το επιτύχει, «ενώ φαίνεται ότι κάτι τέτοιο δεν συμβαίνει». Η μελέτη της πραγματεύεται ειδικώς τον Καναδά, ωστόσο τα συμπεράσματα είναι γενικότερα.

2. Τσώρτσλ, *The Second World War*, τόμ. 5 (Houghton Mifflin, 1951, σελ. 382).

3. Βλ. κεφ. 3, σημ. 9 και το απόσπασμα στο οποίο αναφέρεται η σημείωση.

4. Ο σύμβουλος της αμερικανικής κυβέρνησης Ντάγκλας Πάικ, στο βιβλίο *Viet Cong* (MIT, 1966).

5. Κύριο άρθρο, *NYT*, 22 Δεκεμβρίου 1965. Η Ουάσιγκτον επιδοκιμάστηκε, διότι συνέβαλε στο να προετοιμασθεί το έδαφος για το στρατιωτικό πραξικόπημα και ένας αμεσότερος ρόλος των ΗΠΑ στο πραξικόπημα και τις συνέπειές του θεωρείται πιθανότατος. βλ. *Culture of Terrorism*, σελ. 181 και μια σημαντική μελέτη του Πήτερ Ντέλ Σκοτ, «Οι ΗΠΑ και η Ανατροπή του Σουκάρνο, 1965-1967», *Pacific Affairs*, καλοκαίρι 1985. Ο σύμβουλος του Λύντον Τζόνσον επί θεμάτων εθνικής ασφαλείας, Μακτζώρτζ Μπάντν, σχολίασε αναδρομικά ότι «το εγχείρημά μας» στο Βιετνάμ υπήρξε «υπερβολικό» μετά από αυτά τα γεγονότα στην Ινδονησία, τα οποία συνέβαλαν στο να διαποτισθεί η περιοχή με εχθρικά αισθήματα εναντίον του υποθαλάσσιου από τους Βιετναμέζους εθνικισμού, μια οξυδερκής αντίληψη περί του παρασκηνίου του πολέμου στο Βιετνάμ, η οποία τεκμηριώνεται από έναν πλούτο άλλων στοιχείων. *Manufacturing Consent*, σελ. 174.

6. Σαμ Πόουπ Μπριούερ, «Δεν Υπάρχει Κίνδυνος Ανατροπής στο Ιράν», *NYT*, 2 Δεκεμβρίου 1956. *NYT*, 30 Αυγούστου 1960. Παρατίθεται από τους Ουίλιαμ Α. Ντόρμαν και Μανσούρ Φάρχανγκ στο βιβλίο, *The US Press and Iran* (Καλιφόρνια, 1987, σελ. 72-77).

7. UPI, *Boston Globe*, 27 Ιουλίου 1987.

8. Βλ. το βιβλίο *Turning the Tide*, σελ. 161.

9. *NYT*, 25 Σεπτεμβρίου 1988. Εκτός από την αποτελεσματικότητα των ημφασιστικών μέτρων, οι οικονομικές επιτυχίες αντικατοπτρίζουν μία πρώτη κρίσιμη συνέπεια των πολέμων της Αμερικής στην Ασία και τον παρατεταμένο αντίκτυπο της ιαπωνικής αποικιοκρατίας, η οποία εκμεταλλευόταν τις αποικίες της με έναν διαφορετικό απ' ό,τι η Δύση τρόπο, «οδηγώντας την βιομηχανία προς την εργασία και τις πρώτες ύλες μάλλον, παρά το αντίστροφο», όπως παρατηρεί ο Μπρους Κάμινγκς, σχολιάζοντας την ανανέωση της βιομηχανικής ανάπτυξης, η οποία είχε αρχίσει υπό τον ιαπωνικό ιμπεριαλισμό με την καθοδήγηση κράτους και εταιρειών («Η Αφετηρία και η Ανάπτυξη της Πολιτικής

- Οικονομίας της ΒΑ. Ασίας», *International Organization*, 38.1, χειμώνας 1984).
10. FRUS, 1955-57, τόμ. VII, σελ. 88 και ακολούθως, NIE σελ. 82-85. Για περισσότερα στοιχεία όσον αφορά αυτό το διαφωτιστικό έγγραφο που αντικατοπτρίζει την ανάλυση των ανωτέρων κλιμακίων της Υπηρεσίας Πληροφοριών, βλ. το άρθρο μου στο *Z Magazine*, Σεπτέμβριος 1988, «Η Ημερήσια Διάταξη των Περιστεριών».
  11. Τζων Μάρεϋ Μπράουν, *Christian Science Monitor*, 6 Φεβρουαρίου 1987· *Economist*, 15 Αυγούστου 1987. Για την δημοσιογραφική κάλυψη του Α. Τιμόρ από τα ΜΜΕ, βλ. τα βιβλία *Political Economy of Human Rights, Towards a New Cold War* και *The Chomsky Reader*. Το τελευταίο περιλαμβάνει κάποιον σχολιασμό για την συνακόλουθη εξαιρετική δικαιολόγησή της από τους δημοσιογράφους της Δύσης. Υπάρχουν πάρα πολλά που θα μπορούσαμε να προσθέσουμε για τις μετέπειτα προσπάθειες συγκάλυψης αυτού του θλιβερού παρελθόντος, όμως δεν θα ασχοληθώ τώρα με αυτό. Αν και σε μικρότερη κλίμακα, η τρομοκρατία και η καταστολή συνεχίζονται, σχεδόν χωρίς να τις παρατηρεί κανείς.
  12. Για στοιχεία, βλ. *Manufacturing Consent*, κεφ. 6. Λίγο νωρίτερα, σταμάτησαν, επίσης, οι αμερικανικοί βομβαρδισμοί της υπαίθρου του Λάος, κατά την διάρκεια της χειρότερης περιόδου· στο ίδιο και στις πηγές που παρατίθενται σε αυτό.
  13. Στο ίδιο και στις πηγές που παρατίθενται σε αυτό· Μπεν Κίρναν, «Ο Βομβαρδισμός της Καμπότζης από τους Αμερικανούς», *Vietnam Generation*, 1.1, χειμώνας 1989.
  14. Κύριο άρθρο, *NYT*, 16 Ιουλίου 1988. Για τον ρόλο των ΗΠΑ κατά την διάρκεια της περιόδου «της αδιαφορίας», βλ. *Manufacturing Consent*, κεφ. 6.
  15. Ελέιν Σκιολίνο, *NYT*, 16 Οκτωβρίου· Κλέιτον Τζόουνς, *Christian Science Monitor*, 24 Αυγούστου 1988. Για το ό,τι ορθώς αποκαλεί «υποκρισία» της Δύσης αναφορικά με αυτό το ζήτημα, βλ. Πήτερ Κάρεϋ, *Far Eastern Economic Review*, 22 Δεκεμβρίου 1988. Ο τελευταίος επισημαίνει ότι χάρη στον «γενναιόδωρο εφοδιασμό με κινέζικα όπλα και χρήματα» και «την Δυτική βοήθεια σε τρόφιμα» που στάλθηκε μέσω του ΟΗΕ, «οι Ερυθροί Χμερ έχουν καταστεί μια τρομερή στρατιωτική δύναμη», καλώς εδραιωμένη σε κάποιες περιοχές της Καμπότζης. Οι στρατιωτικές αρχές της Ταϊλάνδης παίζουν έναν αποφασιστικό ρόλο, επιτρέποντας να λειτουργούν στο έδαφος της Ταϊλάνδης βάσεις και «θύλακες τρομοκρατίας» των Ερυθρών Χμερ. Οι

- περισσότερες μάχες έχουν διεξαχθεί μεταξύ των Ερυθρών Χμερ και των μη Κομμουνιστών εταίρων τους στον συνασπισμό, τους οποίους οι ΗΠΑ ισχυρίζονται ότι υποστηρίζουν, ένας εκ των οποίων (το KPNLF του Σον Σαν) έχει «σχεδόν διαλυθεί» και ο άλλος (ο στρατός του Σιχανούκ) «έχει πληγεί βαρύτατα». Με την βοήθεια των Ταϊλανδών και Κινέζων συμμάχων των ΗΠΑ, οι Ερυθροί Χμερ ίσως μπορέσουν να αναλάβουν τον έλεγχο μετά την αποχώρηση των Βιετναμέζων, η οποία υποτίθεται ότι είναι ο στόχος της πολιτικής των ΗΠΑ. Αυτές οι εξελίξεις ήταν προφανέστατες επί σειρά ετών. Βλ. *Manufacturing Consent* για προγενέστερες αναφορές.
16. Για αναφορές, βλ. *Turning the Tide*, κεφ. 3, § 5.2.
  17. Βλ. το άρθρο μου, «Η Δημοκρατία στις Βιομηχανικές Κοινωνίες», *Z Magazine*, Ιανουάριος 1989.
  18. Βλ. Βίκτορ Μπάλμερ-Τόμας, παρουσίαση του βιβλίου *On Power and Ideology*, στο *Third World Quarterly*, Ιανουάριος 1988.
  19. Κόνελ-Σμιθ, *The Inter-American System* (Oxford, 1966).
  20. Τσαρλς Αμέρινγκερ, *Don Pepe*, (Πανεπιστήμιο του Νιού Μέξικο, 1978, σελ. 114).
  21. Λαφεμπέρ, *Inevitable Revolutions*, (Norton, 1983, σελ. 187, 105)· Τσαρλς Φ. Ντέντον και Πρέστον Λη Λώρενς, *Latin American Politics: a Functional Approach* (San Francisco, 1972), παρατίθενται από τους Λαφεμπέρ, Αμέρινγκερ ό.π., σελ. 105.
  22. FRUS, 1952-54, τόμ. IV, σελ. 1170, πρακτικά της συνάντησης της ομάδας από την Γουατεμάλα στο υπουργείο Εξωτερικών, 16 Ιουνίου 1954· βλ. σελ. 1157 και ακολούθως για το κείμενο του ψηφίσματος. Υπήρχε η ελπίδα ότι η Γουατεμάλα θα αναγκαζόταν να στραφεί προς τον σοβιετικό συνασπισμό για όπλα, αφού οι άλλες πηγές είχαν αποκλεισθεί από τις ΗΠΑ. Όπως εξήγησε ο αξιωματούχος της πρεσβείας των ΗΠΑ στην Πόλη της Γουατεμάλας, Τζων Χιλ, η νηοψία στα διεθνή ύδατα θα μπορούσε «να διαλύσει την οικονομία της Γουατεμάλας». Αυτό, με την σειρά του, θα «ενεθάρρυνε τον στρατό ή κάποια άλλα μη κομμουνιστικά στοιχεία να καταλάβουν την εξουσία», διαφορετικά «οι Κομμουνιστές θα εκμεταλλευθούν την κατάσταση και θα επεκτείνουν τον έλεγχό τους», γεγονός που θα «δικαίωνε την αμερικανική κοινότητα, ή εφόσον δεν συμμορφωθούν, θα δικαιολογούσε τα αυστηρά μέτρα των ΗΠΑ» (Μπράις Γουντ, *The Dismantling of the Good Neighbor Policy* (Τέξας, 1985, σελ. 177). Έτσι αναγκάζουμε την Γουατεμάλα να αμυνθεί εναντίον της

επαπειλούμενης επίθεσής μας, δημιουργώντας με αυτόν τον τρόπο μια απειλή εναντίον της ασφαλείας μας, την οποία εκμεταλλευόμαστε, καταστρέφοντας την οικονομία της Γουατεμάλας, έτσι ώστε να προκαλέσουμε ένα στρατιωτικό πραξικόπημα ή μια πραγματική κομμουνιστική επικράτηση, γεγονός που θα δικαιολογήσει την βίαιη αντίδρασή μας ως αυτοάμυνα. Εδώ διαπιστώνουμε το πραγματικό νόημα της φράσης «απειλή κατά της ασφαλείας», η οποία διατυπώνεται με διορατικότητα.

23. Λαφεμπέρ, ό.π., σελ. 105-6.

24. Σύγκρινε με την σημ. 45, στο κεφ. 3 και το κείμενο στο οποίο αναφέρεται, καθώς και την μελέτη μου, «Οι ΗΠΑ και η Δημοκρατία της Κόστα Ρίκα».

25. Για μια περιγραφή της αφετηρίας και της εξέλιξης αυτής της προπαγανδιστικής εκστρατείας, βλ., μεταξύ άλλων, το βιβλίο του Χέρμαν, *The Real Terror Network*, και τα έργα μου *Towards a New Cold War* (εισαγωγή), *Fateful Triangle* και *Pirates and Emperors*. βλ. αυτά για αναφορές, όποτε δεν παρατίθενται παρακάτω.

26. Βλ. την μελέτη μου, «Η Ολέθρια Μάστιγα της Τρομοκρατίας».

27. Μάρτα Κρένσο, (εκδ.), εισαγωγή, *Terrorism Legitimacy and Power: The Consequences of Political Violence* (Wesleyan, 1983).

28. Ντοντ, AP, 25 Νοεμβρίου. Σουλτς, Ρόμπερτ Πήαρ, NYT, 28 Νοεμβρίου 1988. Ένα συνοδευτικό άρθρο του Άλαν Κάουελ αναφέρεται στην «επίσημη έκφραση αγανάκτησης» εκ μέρους των αραβικών εθνών μετά τον αποκλεισμό του Αραφάτ. Ο Σουλτς αισθάνεται ειλικρινώς «βαθιά αγανάκτηση» οι Άραβες εκδηλώνουν επισήμως διαμαρτυρία, ίσως απλώς και μόνον για το θεαθήναι. *Apple*, 15 Δεκεμβρίου 1988.

29. Κύριο άρθρο, *WP Weekly*, 5-11 Δεκεμβρίου 1988.

30. Szer, BG, 4 Δεκεμβρίου 1988. Υπαινιγμοί στον Τύπο για τα ίδια θέματα υπάρχουν σε μια στήλη του συντάκτη της *Boston Globe*, Ράντολφ Ράιαν, 2 Δεκεμβρίου, οι οποίοι είναι η μοναδική νότα αμφισβήτησης που επεσήμανα, αν και το θέμα είναι τόσο προφανές, ώστε θα έπρεπε να υπήρχαν και κάποια άλλα ανάμεσα στην πληθώρα των δουλικών άρθρων και σχολίων.

31. Για κάποιες συγκριτικές αξιολογήσεις, βλ. τις πηγές που παρατέθηκαν στην σημ. 25.

32. Βλ. *Pirates and Emperors*, κεφ. 2.

33. Στο ίδιο, σελ. 87 και ακολούθως. *Al-Fajr*, 2 Αυγούστου 1987, Ντάνυ Ρούμπινσταϊν, *Ha' aretz*, 29 Αυγούστου 1987. Επιτροπή εναντίον της Κρατικής Τρομοκρατίας στην Θάλασσα, *State Terrorism at Sea* (Ιερουσαλήμ, χωρίς ημερομηνία). Τζόζεφ Σκέτσλα, «Η Πειρατεία του Ισραήλ στην Ανοικτή Θάλασσα», *The Return* (Σεπτέμβριος 1988). Τζουστ Χίλτερμαν, *Middle East International*, 10 Οκτωβρίου 1987.

34. Πρακτορείο Ειδήσεων, BG, 4,5 Οκτωβρίου. Τζόελ Γκρήνμπεργκ, *Jerusalem Post*, 28 Σεπτεμβρίου. Μαίρη Κούρτιους, BG, 28 Σεπτεμβρίου 1988.

35. BG, 10 Οκτωβρίου 1988.

36. Για μια κατατοπιστική περίπτωση, βλ. την μελέτη μου, «Ηρώες και Διάβολοι».

37. Μάικλ Γουάινς και Τζέιμς Γκέρστεντσανγκ, *Los Angeles Times*, 26 Ιανουαρίου 1988.

38. Ρόμπερτ Πήαρ, NYT, 3 Ιουλίου 1988. *Los Angeles Times*, 17 Ιουλίου 1988.

39. Βλ. την μελέτη μου, «Η Ειρηνευτική Διαδικασία στην Μ. Ανατολή», για περαιτέρω σχολιασμό.

40. Μόνταγκκιου Κερν, *Television and Middle East Diplomacy: President Carter's Fall 1977 Peace Initiative* (Κέντρο Σύγχρονων Αραβικών Μελετών, Τζόρτζταουν, Occasional Papers Series, 1983).

41. Βλ. την μελέτη μου, «Η Καλύτερη Άμυνα».

42. Νίμπουρ, *Moral Man and Immoral Society*, σελ. 95.

43. Κέμτον, NYRB, 26 Νοεμβρίου 1986. Μπομπ Γούντγουορντ, *Veil* (Simon and Schuster, 1987, σελ. 113). κύριο άρθρο, *WP*, 29 Μαρτίου 1987. Βλ. Τζων Σπάισερ Νίκολς, *Columbia Journalism Review*, (CJR) Ιούλιος/Αύγουστος 1988, για την χρηματοδότηση της *La Prensa* από την κυβέρνηση των ΗΠΑ, το Βόρειο δίκτυο και άλλες πηγές που συνδέονται με την κυβέρνηση των ΗΠΑ και τους Κόντρας. επίσης επιστολές στο CJR, Σεπτέμβριος/Οκτώβριος. Σύμφωνα με πηγές που αναφέρονται από το Συμβούλιο Υποθέσεων του Ημισφαιρίου, η Βιολέτα Τσαμόρο μισθοδοτείτο από την CIA και η εφημερίδα έλαβε τουλάχιστον 500.000 δολάρια από την CIA και άλλες αμερικανικές πηγές. *Washington Report on the Hemisphere*, 16 Μαρτίου 1988.

44. *South*, Οκτώβριος 1988.

45. Κύριο άρθρο, *WP*, 25 Απριλίου 1988. Βλ. κεφ. 4 και την μελέτη μου, «Τα ΜΜΕ και η Παγκόσμια Κοινή Γνώμη».

46. *Central American Report* (Πόλη της Γουατεμάλας, 10,17 Ιουνίου 1988· Τζιν-Μαρί Σάμιον, (εκδ.), στο *Guatemala News in Brief*, no. 23, 11 Μαΐου - Ιούλιος 1988, Americas Watch· Human Rights Watch, *The Persecution of Human Rights Monitors*, Δεκέμβριος 1988.
47. Έναν μήνα αργότερα, η 17η παράγραφος ενός άρθρου για την Γουατεμάλα του Στέφεν Κίνζερ αναφέρει την βομβιστική επίθεση εναντίον των γραφείων της *La Epoca*, την οποία «ορισμένοι διπλωμάτες χρέωσαν στις δυνάμεις ασφαλείας» και η οποία αναφέρθηκε εκ νέου τον Αύγουστο στην βιβλιοπαρουσίαση των *Times*, σε ένα άρθρο για κάποιο συνέδριο των Κεντροαμερικανών συγγραφέων. Κίνζερ, *NYT*, 6 Ιουλίου 1988· Ντέιβιντ Άνγκερ, *NYT Weekly Book Review*, 7 Αυγούστου 1988. Η οικία του ανταποκριτή τού TASS είχε δεχθεί βομβιστική επίθεση λίγο πριν την καταστροφή της *La Epoca* και οι ανταποκριτές του TASS και του Κουβανικού Πρακτορείου, *Prensa Latina*, είχαν υποχρεωθεί να εγκαταλείψουν την χώρα κατόπιν απειλών κατά της ζωής τους· δύο παραδοσιακά αποσπάσματα θανάτου, που είχαν δεσμούς με τις δυνάμεις ασφαλείας, ανέλαβαν την ευθύνη.
48. «Η Ελευθερία του Τύπου», *NACLA Report on the Americas*, Μάιος/Ιούνιος 1988.
49. Πρακτορείο Ειδήσεων, *BG*, 5 Σεπτεμβρίου 1988.
50. Βλ. την μελέτη μου, «Η *La Prensa* και οι φίλοι της».
51. Κίνζερ, *NYT*, 20 Απριλίου 1987. Ο ίδιος γράφει αλλού πως «το 1980, η *La Prensa* κλονίστηκε από μια εσωτερική διαμάχη, όταν μια ομάδα υπαλλήλων αντιτάχθηκε στην ολοένα και εχθρικότερη γραμμή της εφημερίδας προς τους Σαντινίστας. Οι δυσανεκτικοί υπάλληλοι, με επικεφαλής τον Χαβιέ Τσαμόρο Καρντενάλ, αδελφό τού πρώην εκδότη, παραιτήθηκαν και ίδρυσαν την δική τους εφημερίδα, *Nuevo Diario*», (*NYT*, 2 Οκτωβρίου 1987). Παραλείφθη δε το γεγονός ότι ο Χαβιέ Τσαμόρο ήταν ο συντάκτης και ότι οι «δυσανεκτικοί υπάλληλοι» αποτελούσαν το 80% τού προσωπικού.
52. Τσαμόρο, *WP*, 3 Απριλίου 1986· Νίκολς ό.π.· βλ. την μελέτη μου, «Η *La Prensa* και οι φίλοι της».
53. Για σύγκριση των πρακτικών της Νικαράγουας με εκείνες των ΗΠΑ και του Ισραήλ, βλ. αναφορές στο κεφ. 4, σημ. 3.
54. *AP*, 22 Δεκεμβρίου 1987· Καλ Τόμας, *BG*, 3 Ιανουαρίου 1988.
55. *Al-Hamishmar*, 25 Ιουλίου, 13 Αυγούστου· *Al-Hamishmar*, 25 Ιουλίου, 13 Αυγούστου 1986· *Jerusalem Post*, 12, 24 Αυγούστου.

56. *Yediot Ahronot*, 16 Αυγούστου 1987, μεταφρασμένο στο *The Other Israel* (Ισραηλινό Συμβούλιο για την Ισραηλοπαλαιστινιακή Ειρήνη), Σεπτέμβριος 1987· *Ha' aretz*, 1η Ιανουαρίου 1988· *AP*, 25, 26 Οκτωβρίου. Για την κατάσταση έκτακτης ανάγκης, βλ. Αβιγκντόρ Φέλντμαν, Μπ. Μάικλ, *Hadashot*, 14 Αυγούστου 1987.
57. *NYT*, 26 Οκτωβρίου 1987.
58. Σάμιον Έντζ, *Middle East International*, 20 Ιανουαρίου 1989.
59. Ο ισχυρισμός ότι δεν γνωρίζαμε, ισχύει για τους παθητικούς καταναλωτές, οι οποίοι πιστεύουν ότι τα ΜΜΕ παρουσιάζουν τον κόσμο, όπως πραγματικά είναι. Δεν ισχύει για εκείνους οι οποίοι είναι κάπως εξοικειωμένοι με τους ιδεολογικούς θεσμούς ή συμμετέχουν σε αυτούς και οι οποίοι, επομένως, έχουν σίγουρα επίγνωση ότι χρειάζεται προσπάθεια και αγώνας για να ανακαλύψει κανείς σημαντικά και δυσάρεστα γεγονότα.
60. Λία Ένμπαλ, *Koteret Rashit*, 8 Ιουνίου 1988, παραθέτει επίσης μια σειρά πρόσφατων περιπτώσεων κρατικής καταστολής των Εβραίων του Ισραήλ. Μοσέ Νεγκμπί, *Politica*, Σεπτέμβριος 1986· «Ο Δεσμώτης Τύπος», *Shomer Hanitzotz*, Μάιος 1988 (εκδόθηκε σε ένδειξη διαμαρτυρίας για την απαγόρευση της εβραϊκής εφημερίδας *Derech Hanitzotz* και την σύλληψη των συντακτών της)· «Χάρτινη Τίγρις: ο Αγώνας για την Ελευθερία του Τύπου στο Ισραήλ», *Jerusalem Quarterly*, 39, 1986. *Ha' aretz*, 29 Σεπτεμβρίου 1986.
61. *Fateful Triangle*, σελ. 139.
62. Αβιγκντόρ Φέλντμαν, *Hadashot*, 18 Νοεμβρίου 1988. Βλ. την μελέτη μου, «Το Θάρος να Διαφυλάσσονται οι Πολιτικές Ελευθερίες», για περαιτέρω σχολιασμό.
63. Ρόζενταλ, *NYT*, 27 Μαΐου 1988.
64. Παραδείγματος χάριν, Νταν Φίσερ, *Los Angeles Times*, 5 Οκτωβρίου 1985.
65. Τζο Αν Μπρίντστον, (εκδ.), *John Dewey: The Later Works*, τόμ. II από το *Common Sense*, Νοέμβριος 1935.
66. Βλ. την μελέτη μου, «Ο Συνεχιζόμενος Αγώνας».
67. Αναφέρεται από τον Χιλ στο βιβλίο *The World Turned Upside Down*, σελ. 72.
68. Στο ίδιο, σελ. 385, 353.
69. Βλ. Μαρκ Χόλινγκσουορθ, *The Press and Political Dissent* (Pluto, Λονδίνο, 1986), το οποίο έχει ως τίτλο την δήλωση του Μιλ.

70. Μπάρον, «Πρόσβαση στον Τύπο», 1656.
71. *St. Louis Post-Dispatch*, 24 Αυγούστου 1967, παρατίθεται από τον Τζέρομ Α. Μπάρον, στο «Ένα Δικαίωμα Πρόσβασης στα ΜΜΕ που Προκύπτει από την Πρώτη Τροπολογία του Συντάγματος;», *George Washington Law Review* (Μάρτιος 1969), σελ. 498. Βλ. Αρονσον, *The Press and the Cold War*, σελ. 273-74, για εξέταση του θέματος.
72. Βλ. *Towards a New Cold War*, σελ. 36-37, 228 για περισσότερες λεπτομέρειες και ορισμένες πολύ οριακές εξαιρέσεις.
73. Νταϊάνα Μέλροουζ, *Nicaragua: The Threat of a Good Example?* (Oxfam, Λονδίνο, 1985).
74. *NYT*, 29 Δεκεμβρίου 1987.
75. Τόμας Φρίντμαν, *NYT*, 16 Οκτωβρίου· φωτογραφία, σελ. 1, ΑΡ, 15 Οκτωβρίου 1986.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΜΜΕ.....	5
2. Η ΑΝΑΧΑΙΤΙΣΗ ΤΟΥ ΕΧΘΡΟΥ.....	35
3. ΤΑ ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΕΠΤΗΣ ΕΚΦΡΑΣΗΣ	69
4. ΕΝΕΡΓΟΥΜΕΝΑ ΤΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ.....	113
5. Η ΧΡΗΣΙΜΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΕΡΜΗΝΕΙΩΝ.....	159